

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

برنامه دولت اقدام و تحول

استان بوشهر

بسم الله الرحمن الرحيم

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان بوشهر

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی

همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم، عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزیتا لطفی جبلی، سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده

طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.

حق چاپ محفوظ است.

بسمه تعالی

با توجه به برگزاری سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، کاندیداها رویکردها و برنامه های مختلف خود را برای دولت آینده مطرح می کنند. یکی از طرح های اینجانب که از سالها قبل مدنظر قرار گرفته، ایجاد ایالت های اقتصادی است که ماحصل آن تمرکززدایی از مرکز و توجه به مناطق و استان ها می باشد.

یکی از اقسام عدالت، عدالت سرزمینی است که در قالب طرح های آمایش سرزمین تجلی می یابد. آمایش سرزمین مدیریت خردمندانه و عالمانه فضا و نگرشی جامع به برنامه ریزی و مدیریت بهینه بهره برداری پایدار از سرزمین است. کاربرد آمایش سرزمین برای شناخت و رعایت قابلیت و استعداد زمین و منابع موجود در آن برای کشورهایی که در صدد حرکت در مسیر توسعه پایدار هستند، اجتناب ناپذیر است.

کشور ایران دارای قابلیت ها و ظرفیت های فراوانی برای پیشرفت است. با اجرایی کردن طرح های آمایش سرزمین و فعال نمودن مزیت ها و استعدادهای هر استان، دستیابی به ایران بزرگ اقتصادی و تعامل سازنده با دنیا به ویژه کشورهای آسیای جنوب غربی و در راس آنها، پانزده کشور همسایه ایران، می تواند ما را به یکی از بازیگران اصلی در عرصه اقتصادی و سیاسی جهان تبدیل نموده و استان ها و مناطق کشور را نیز به بالاترین حد پیشرفت برساند. در این راستا، چناچه دولت اقدام و تحول موفق به کسب اعتماد مردم شود، در ابتدای فعالیت خود، سند اقدام و تحول را بر مبنای این کتاب، با استان ها امضا خواهد نمود تا تکلیف برنامه ریزی استانی و منطقه ای برای چهار سال آینده شفاف و قابل پیش بینی باشد.

در این مجموعه؛ اطلس استعدادها، ظرفیت ها، تنگناها و آسیب ها شناسایی و ترسیم شده و درکی واقع بینانه از مناطق و استانهای کشور ارائه گردیده است.همچنین، راهبردها وسیاست های توسعه اقتصادی استان به تفکیک بخش های مختلف در دو فصل مجزا ارائه شده است. دولت اقدام و تحول، آماده پذیرش پیشنهادات برای افزایش کیفیت و کارایی این سند می باشد.امیداست؛ گردآوری این مجموعه که حاصل تلاش کارشناسان، صاحب نظران و مراکز و نهادهای متعدد کشور بوده، گامی بزرگ برای تحقق آرمان پیشرفت در کشور عزیزمان باشد.

محسن رضایی
کاندیدای سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری
بهار ۱۴۰۰

فهرست مطالب

عنوان **صفحه**

فصل اول:کلیات ..... **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

۱-۱- مقدمه ..... **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

۱-۲- بیان مسئله ۱

۱-۳- اهداف بنیادین سند ۲

۱-۴- مواد و روش‌ها ۳

۱-۴-۱- روش تحقیق ۳

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی ۴

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها ۴

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها ۵

الف) کیفی ۵

ب) کمی ۶

فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی ۷

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف ۸

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی ۳۶

۲-۲-۱- چکیده سناریوهای احتمالی ۳۶

۲-۲-۲- بررسی وضعیت ۳۶

۲-۲-۳- توان اکولوژیک منطقه‌ای ۳۷

۲-۲-۴- چالش‌های هیدروپلیتیک بوشهر ۳۸

۲-۲-۵- چالش ژئواکونومی جزایر ۳۹

فصل سوم: تحلیل محیط بیرونی ۱۱۳

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها ۴۲

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی ۴۵

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی ۴۵

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم ۴۶
۳-۲-۳- منابع آب استان و تحلیل شاخص‌های پایداری آن ۴۹
۲-۲-۳-۱- شاخص فالکن مارک برای بررسی پایداری منابع آب ۵۰
۳-۲-۳-۲- شاخص سازمان ملل برای بررسی پایداری منابع آب ۵۱
۳-۲-۳-۳- شاخص نسبت بحرانی برای بررسی پایداری منابع آب ۵۱
۳-۲-۴- پوشش گیاهی و جانوری ۵۲
۳-۲-۵- محیط‌زیست سواحل و دریایی استان بوشهر ۵۴
۳-۲-۶- مناطق حفاظت‌شده استان بوشهر ۵۶
۳-۲-۷- کشاورزی استان ۵۸
۳-۲-۸- معدن و توان زیستی بوشهر ۵۹
۳-۲-۹- مخاطرات محیطی ۶۱
۳-۲-۱۰- تحلیل آلاینده‌های استان بوشهر ۶۴
۳-۲-۱۱- کاربری اراضی استان بوشهر ۶۵
۳-۲-۱۲- ظرفیت زیستی استان بوشهر ۶۶
۳-۳- بررسی نظام اجتماعی- جمعیتی ۶۸
۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان بوشهر ۶۸
۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان بوشهر ۶۸
۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی- اجتماعی پیشبرنده توسعه ۶۹
۳-۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی- اجتماعی مانع توسعه ۷۰
۳-۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان بوشهر ۷۱
۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان ۷۹
۳-۳-۲- فقر و محرومیت ۸۴
۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم ۸۵
۳-۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان بوشهر ۹۲
۳-۳-۲-۳- جمع‌بندی ۹۴
۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیررسمی ۹۵
۳-۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی ۹۵

۳-۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان بوشهر ۹۶
۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی ۹۸
۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی ۹۹
۳-۳-۴- ۱- تغییرات جمعیت ۹۹
۳-۳-۴- ۲- تراکم جمعیت ۱۰۲
۳-۳-۴-۳- سهم جمعیت استان از کشور ۱۰۴
۳-۳-۴-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی ۱۰۵
۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت ۱۰۶
۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت ۱۰۸
۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت ۱۱۱
۳-۳-۴-۸- میانگین سنی ۱۱۳
۳-۳-۴-۹- نسبت جنسی جمعیت ۱۱۴
۳-۳-۴-۱۰- متوسط بعد خانوار ۱۱۶
۳-۳-۴-۱۱- موازنه مهاجرتی ۱۱۸
۳-۳-۴-۱۲- مبدأ اقامت قبلی مهاجران ۱۲۰
۳-۳-۴-۱۳- الگوی مهاجرت ۱۲۱
۳-۳-۴-۱۴- ولادت‌های ثبت شده ۱۲۲
۳-۳-۴-۱۵- میزان باروری کل ۱۲۳
۳-۳-۴-۱۶- مرگ‌ومیرهای ثبت شده ۱۲۴
۳-۳-۴-۱۷- امید به زندگی ۱۲۴
۳-۳-۴-۱۸- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵ ..... ۱۲۵
۳-۳-۴-۱۹- جمع‌بندی ۱۲۶
۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی ۱۲۷
۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی ۱۲۷
۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان بوشهر ۱۳۰
۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان بوشهر ۱۳۲
۳-۴- وضعیت سلامت و درمان استان بوشهر ۱۳۴

۳-۵- بررسی نظام اقتصادی و تولید ۱۳۸
۳-۵-۱- نمای کلی اقتصاد استان بوشهر ۱۳۸
۳-۵-۲- بررسی شاخص‌های کلان اقتصادی استان بوشهر ۱۴۰
۳-۵-۳- ارزش‌افزوده به تفکیک بخش‌های اقتصادی استان بوشهر در مقایسه با کشور ۱۴۲
۳-۵-۳-۱- بخش کشاورزی ۱۴۲
۳-۵-۳-۲- بخش صنعت و معدن ۱۴۳
۳-۵-۳-۳- بخش خدمات ۱۴۵
۳-۵-۴- ارزش‌افزوده بخش‌های گوناگون اقتصادی استان بوشهر ۱۴۷
۳-۵-۵- صنایع استان بر اساس میزان فناوری ۱۵۰
۳-۵-۶- مزیت‌های همکارانه استان بوشهر ۱۵۵
۳-۶- نظام سکونتگاهی ۱۵۷
۳-۶-۱- نظام شهری ۱۵۷
۳-۶-۱-۱- بررسی تحولات جمعیت در کانون‌های شهری استان بوشهر ۱۵۹
۳-۶-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان بوشهر ۱۶۱
۳-۶-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری ۱۶۲
۳-۶-۲- نظام روستانشینی ۱۶۴
۳-۷- نظام زیربنایی ۱۶۶
۳-۷-۱- نظام حمل‌ونقل و ارتباطات ۱۶۶
۳-۷-۱-۱- حمل‌ونقل جاده‌ای ۱۶۶
۳-۷-۱-۲- حمل‌ونقل هوایی و فرودگاه‌ها ۱۶۸
۳-۷-۱-۳- حمل‌ونقل دریایی و بنادر ۱۶۸
۳-۷-۱-۴- فناوری اطلاعات و ارتباطات ۱۶۹
۳-۷-۲- نظام انرژی ۱۷۰
۳-۷-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق ۱۷۰
۳-۷-۲-۲- زیرساخت‌ها و میادین نفت و گاز ۱۷۱
۳-۸- بررسی نظام مدیریتی ۱۷۴
۳-۸-۱- وضع موجود و مدل مفهومی ۱۷۴

۳-۸-۲- تحلیل وضع موجود ۱۷۷
۳-۹- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها ۱۸۳
۳-۹-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی ۱۸۳
۳-۹-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی ۱۸۵
۳-۹-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی ۱۹۰
۳-۹-۴- قابلیت‌های دریایی و گردشگری ۱۹۳
فصل چهارم: رویکرد راهبردی ۱۹۷
۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی ۱۹۸
۴-۲- تدوین اهداف بنیادین ۲۱۲
۴-۳- تدوین چشم‌انداز ۲۱۳
۴-۴- مأموریت‌های اصلی ۲۱۴
۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید ۲۱۴
فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها ۲۲۱
۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها ۲۲۲
منابع و مأخذ ۲۲۷

فهرست جدول‌ها

عنوان **صفحه**

جدول۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت ۸

جدول۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد ۹

جدول۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی ۲۴

جدول۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی ۲۶

جدول۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی ۲۸

جدول۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست ۳۱

جدول۷-مقایسه صادرات گمرکات استان بوشهر با کشور طی سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ ..... ۳۸

جدول۸- مقایسه واردات گمرکات استان بوشهر با کشور طی سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ ..... ۳۸

جدول۹- تقسیمات سیاسی استان بوشهر در سال ۱۳۹۷ ..... ۴۴

جدول۱۰- طبقات ارتفاعی استان بوشهر ۴۶

جدول۱۱- نام و مساحت حوزه‌های آبریز درجه دو در استان بوشهر ۴۹

جدول۱۲- منابع و مصارف آب‌های سطحی و زیر زمینی استان بوشهر ۵۰

جدول۱۳- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان بوشهر و ایران ۵۱

جدول۱۴- شاخص سازمان ملل برای بحران آب ۵۱

جدول۱۵- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن ۵۲

جدول۱۶- مساحت و میزان تولیدات زراعی و باغی ۵۹

جدول۱۷- تعداد واحد و میزان تولیدات دام و طیور ۵۹

جدول۱۸- تعداد معادن و شاغلان ۶۰

جدول۱۹- درجه‌بندی خطر نسبی زلزله در شهرها و نقاط مهم استان بوشهر ۶۳

جدول۲۰- مساحت و سهم هر کاربری از مساحت استان ۶۵

جدول۲۱- وضعیت ظرفیت و سرانه زیستی ۶۷

جدول۲۲- عوامل پیشبرنده توسعه ۷۰

جدول۲۳-عوامل بازدارنده توسعه ۷۱
جدول۲۴- ازدواج و طلاق ثبت شده در نقاط شهری و روستایی استان بوشهر ۷۳
جدول۲۵- میزان سرقت‌های عادی انجام شده در استان بوشهر ۷۳
جدول۲۶- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت ۷۴
جدول۲۷- نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت ۷۴
جدول۲۸- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت ۷۴
جدول۲۹- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده ۷۵
جدول۳۰- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم ۷۵
جدول۳۱- جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی استان بوشهر ۷۶
جدول۳۲- تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده .. ۷۶
جدول۳۳- میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی ۷۷
جدول۳۴- میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی ۷۷
جدول۳۵- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر ۷۷
جدول۳۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۱۶۶
جدول۳۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت ۱۶۷
جدول۳۸- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان بوشهر و کل کشور ۸۰
جدول۳۹- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان بوشهر و کل کشور ۸۱
جدول۴۰- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان بوشهر و کل کشور ۸۲
جدول ۴۱- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان بوشهر و کل کشور ۸۲
جدول۴۲- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان بوشهر و کل کشور ۸۳
جدول۴۳- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان بوشهر و کل کشور ۸۴
جدول۴۴- میانگین سرمایه اجتماعی در استان بوشهر و کل کشور ۸۴
جدول۴۵-مناطق کمتر توسعه‌یافته استان بوشهر ۸۷
جدول۴۶- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناهان ۸۸
جدول۴۷- مناطق کم‌تر توسعه‌یافته استان بوشهر ۹۰
جدول۴۸- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان بوشهر ۹۳

جدول۴۹- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی ۹۶
جدول۵۰- تغییرات جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۰۱
جدول۵۱- تغییرات جمعیت استان بوشهر به تفکیک وضع سکونت ۱۰۱
جدول۵۲- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان بوشهر ۱۰۳
جدول۵۳- ..... روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان بوشهر از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵ ..... ۱۰۴
جدول۵۴- ..... مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان بوشهر با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵ ..... ۱۰۶
جدول۵۵- ..... درصد رشد سالانه جمعیت استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۱۰۷
جدول۵۶- ..... تعداد و توزیع درصد جمعیت استان بوشهر و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۱۲
جدول۵۷- میانگین سنی جمعیت استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت و جنس ۱۱۴
جدول۵۸- نسبت جنسی جمعیت استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۱۶
جدول۵۹- ..... تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۱۷
جدول۶۰- ..... مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان بوشهر، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۱۸
جدول۶۱- ..... تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۱۹
جدول۶۲- ..... تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان بوشهر برحسب الگوی مهاجرت طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۲۲
جدول۶۳- ..... تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵ ..... ۱۲۳
جدول۶۴- میزان باروری کل استان بوشهر و کشور ۱۲۳
جدول۶۵- ..... تعداد و میزان مرگ‌ومیر ثبت شده استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵ ..... ۱۲۴

جدول۶۶- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان بوشهر به تفکیک جنس ۱۲۵
جدول۶۷-پیش‌بینی جمعیت شهرستان بوشهر بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران ۱۲۶
جدول۶۸- آمار تعداد دانش‌آموزان، معلمان و فضای آموزشی ۱۲۸
جدول۶۹- وضعیت نرخ باسوادی در استان بوشهر ۱۳۱
جدول ۷۰- وضعیت سواد در استان بوشهر به تفکیک شهرستان ۱۳۱
جدول ۷۱- ..... پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص ۱۳۴
جدول۷۲- ..... سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص ۱۳۵
جدول۷۳- تعداد بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی ۱۳۵
جدول۷۴- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی ۱۳۶
جدول۷۵- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی ۱۳۶
جدول۷۶- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی ۱۳۷
جدول۷۷- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی ۱۳۷
جدول۷۸- سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی ۱۳۷
جدول۷۹- عداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۳۸
جدول ۸۰- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۳۸
جدول ۸۱- نمای کلی وضعیت استان بوشهر در مقایسه با کشور ۱۴۰
جدول۸۲- سهم استان از تولید ناخالص داخلی ۱۴۱
جدول۸۳- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان بوشهر از کشور ۱۴۲
جدول۸۴- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی در مقایسه با کشور ۱۴۳
جدول۸۵- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و معدن استان بوشهر از کشور ۱۴۴
جدول۸۶- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت و معدن در مقایسه با کشور ۱۴۵
جدول۸۷- سهم استان بوشهر از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور ۱۴۶
جدول۸۸- ادامه سهم استان بوشهر از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور ۱۴۷
جدول۸۹- نمای کلی استان از نظر ارزش‌افزوده بخشهای گوناگون اقتصادی ۱۴۸
جدول ۹۰- سهم بخش کشاورزی از ارزش‌افزوده استان ۱۴۸

جدول۹۱- سهم بخش صنعت و معدن از ارزش‌افزوده استان ۱۴۹
جدول۹۲- دسته‌بندی صنایع استان بر اساس میزان فناوری ۱۵۰
جدول۹۳- سهم بخش خدمات از ارزش‌افزوده استان ۱۵۱
جدول۹۴- ادامه سهم بخش خدمات از ارزش‌افزوده استان ۱۵۲
جدول۹۵- مزیت نسبی بخش‌های اقتصادی استان ۱۵۳
جدول۹۶- عملکرد گمرک‌های تجاری در استان بوشهر ۱۵۴
جدول۹۷- سهم استان از پژوهش و توسعه ۱۵۵
جدول۹۸- مزیت همکارانه شهرستان‌های استان بوشهر ۱۵۶
جدول۹۹- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۵۸
جدول۱۰۰- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان ۱۵۸
جدول۱۰۱-جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۱۶۰
جدول۱۰۲-روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان بوشهر ۱۶۲
جدول۱۰۳-روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۱۶۳
جدول۱۰۴- تغییرات جمعیت روستایی ۱۶۵
جدول۱۰۵- شاخص‌های کمی و کیفی حمل‌ونقل جاده‌ای استان بوشهر ۱۶۷
جدول۱۰۶- رتبه‌بندی ابعاد و نظام‌های مدیریتی ذیل مدیریت آمایش استان ۱۸۳
جدول۱۰۷- سهم مکانی به تفکیک بخش‌های سه گانه اقتصاد در شهرستان‌های مختلف ۱۹۱
جدول۱۰۸- ضریب تخصصی شدن و تمرکز فعالیت‌های صنعتی استان ۱۹۲
جدول۱۰۹- سهم مکانی رشته فعالیت‌های صنعتی به تفکیک کد ایسیک ۱۹۳
جدول۱۱۰- بخش‌های مختلف اقتصاد آبی ۱۹۴
جدول۱۱۱- جاذبه‌های گردشگری استان بوشهر ۱۹۵
جدول۱۱۲- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی ..... **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**
جدول۱۱۳- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی ۲۰۳
جدول۱۱۴- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش ۲۰۴
جدول۱۱۵- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش ۲۰۵
جدول۱۱۶- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۰۶
جدول۱۱۷- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۰۷

جدول۱۱۸- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۰۸
جدول۱۱۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۰۹
جدول۱۲۰- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی ۲۱۰
جدول۱۲۱- شرح مسائل راهبردی استان بوشهر در عرصه اقتصادی ۲۱۱
جدول۱۲۲- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه بوشهر ۲۱۲
جدول۱۲۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان ۲۱۶
جدول۱۲۴- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی ۲۱۷
جدول۱۲۵- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان ۲۱۸
جدول۱۲۶- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی ۲۱۹
جدول۱۲۷- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان ۲۲۰
جدول۱۲۸- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان بوشهر ۲۲۴

فهرست شکل‌ها

عنوان **صفحه**

شکل۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های هم‌جوار ۴۳
شکل۲- تقسیمات سیاسی استان بوشهر ۴۴
شکل۳-پهنه اقلیمی استان بوشهر بر اساس طبقه‌بندی کوپن ۴۷
شکل۴-میانگین بلندمدت بارندگی استان بوشهر ۴۸
شکل۵-ارتباط بین قطب‌های اکتشاف، استخراج و فرآوری نفت و گاز استان بوشهر ۶۰
شکل۶-میدان‌های نفتی و گازی ایران ۶۱
شکل۷-پهنه بندی استان بوشهر بر اساس خطر زلزله ۶۲
شکل۸- پهنه‌بندی استان بوشهر بر اساس خطر سیل ۶۴
شکل۹-کاربری اراضی استان بوشهر ۶۶
شکل۱۰-وضعیت ظرفیت و سرانه زیستی ۶۸
شکل۱۱-تغییرات جمعیت استان بوشهر، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۰۲
شکل۱۲-تراکم نسبی جمعیت کشور و استان بوشهر، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۰۳
شکل۱۳- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان بوشهر ۱۰۵
شکل۱۴- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان بوشهر و کشور ۱۰۷
شکل۱۵- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان بوشهر و کشور ۱۰۸
شکل۱۶-هرم سنی جنسی جمعیت استان بوشهر، در سال ۱۳۶۵ ..... ۱۰۹
شکل۱۷-هرم سنی جنسی جمعیت استان بوشهر، در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۰۹
شکل۱۸-هرم سنی جنسی جمعیت استان بوشهر، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۱۰
شکل۱۹-روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان بوشهر و کشور ۱۱۲
شکل۲۰-روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان بوشهر و کشور ۱۱۳
شکل۲۱- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان بوشهر و کشور ۱۱۳
شکل۲۲- خالص مهاجرت استان بوشهر ۱۱۹
شکل۲۳- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان بوشهر ۱۲۰
شکل۲۴- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان بوشهر ۱۲۱
شکل۲۵-مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان بوشهر ۱۲۱
شکل۲۶- نمای قابلیت‌های مکمل‌گری و سینرژی در میان شهرستان‌های استان ۱۵۶

شکل۲۷- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان ۱۵۹
شکل۲۸- روند تغییرات رتبه سکونتگاه‌های شهری ۱۶۱
شکل۲۹- طبقه‌بندی جمعیتی شهرهای استان بوشهر ۱۶۴
شکل۳۰- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور ۱۶۶
شکل۳۱- شبکه حمل‌ونقل استان بوشهر ۱۶۹
شکل۳۲- میادین نفت و گاز مرتبط با استان بوشهر ۱۷۲
شکل۳۳- موقعیت سکو و خطوط انتقال نفت به جزیره خارک ۱۷۴
شکل۳۴- مدل مفهومی نظام مدیریتی توسعه استان بوشهر ۱۷۷
شکل۳۵- تردد دریایی از خلیج فارس در سال ۲۰۱۹ ..... ۱۸۷
شکل۳۶-موقعیت میادین نفت و گاز خلیج فارس ۱۸۹

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادتمند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریبا نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد. با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو و تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرسان ساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع و ویژگی‌های خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد. در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است. بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان بوشهر به عنوان قلب انرژی کشور از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های عظیم اقتصادی همچون نوار ساحلی ۶۲۷ کیلومتری، منابع عظیم نفت و گاز، موقعیت ترانزیتی و لجستیکی، تنوع منحصر به فرد گیاهی و جانوری، پتانسیل‌های عظیم اقتصاد آبی، ۱۰ جزیره با قابلیت‌های اکولوژیکی، تجاری، نظامی و تولیدی، چندین منطقه

آزاد و تجاری و گمرک، مجاورت با حوزه گازی پارس جنوبی و شمالی، اقلیم مناسب (۶ ماه از سال) و منابع و جاذبه‌های گردشگری برخوردار است. در نگاه کلی به این پتانسیل‌ها و ظرفیت‌ها شاید این شرایط به ذهن خطور کند که کیفیت وضعیت اقتصادی-اجتماعی و محیط زیستی مردم و استان بایستی بسیار بالاتر از متوسط کشوری بوده و جایگاهی ویژه در اقتصاد ملی ایفا کند. با این وجود، این استان با محدودیت‌ها، مشکلات و چالش‌های متعددی مواجه است. تخریب محیط‌زیست و استفاده ناپایدار از منابع زیستی دریا، نابودی تنوع زیستی، بحران آب و نابودی آبخوان‌ها، تاب‌آوری پایین در برابر مخاطرات طبیعی، فرسایش خاک و آگاهی و بینش محیط زیستی تنها بخشی از مشکلات محیط زیستی استان است. در عرصه اجتماعی این استان با مشکلاتی بسیاری همچون بی‌عدالتی در دسترسی به خدمات و امکانات، مهاجرت، نابودی روستاها، آسیب‌های اجتماعی، فقر و محرومیت و توزیع نامتوازن جمعیت مواجه است. در عرصه اقتصادی و زیربنایی نیز استان با مسائل و چالش‌های متعددی همچون سهم محدود مردم محلی از توسعه استان، ظرفیت‌ها و امکانات ضعیف برای توسعه اقتصاد دانش-بنیان، عدم توازن در توزیع فعالیت‌ها و ناسازگاری آن با محیط‌زیست، عدم بهره‌گیری کارآمد از ظرفیت‌های لجستیکی و ترانزیتی، ضعف در حوزه فناوری، عملکرد ضعیف مناطق ویژه تجاری- صنعتی، قاچاق و اقتصاد غیررسمی، عدم بهره‌گیری بهینه از پتانسیل‌های اقتصاد آبی و گردشگری، ناپایداری، هدر رفتن و بازاریابی ضعیف در بخش کشاورزی، تجهیزات و رقابت‌پذیری پایین بنادر، نقص در زنجیره‌های تولید و ارزش بخش صنعت و معدن، نارسائی در سیستم حمل‌ونقل ریلی و جاده‌ای و توزیع نامتوازن فعالیت‌های تجاری و بازرگانی مواجه است.

پر واضح است که گذار از این چالش‌ها و مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس گزارش حاضر بر آن است که با مطالعه و شناخت استان بوشهر در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و در برگیرنده استان‌های کشور است. در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛
- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت‌پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه‌کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛
- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو و محرک؛
- اولویت‌بندی برنامه‌های پیشرو و محرک استان‌های کشور

۱-٤- مواد و روش‌ها

۱-٤-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی، روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرفت تر و گسترده پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010). ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنوکبوزی (۲۰۰۴) و برایمن (۲۰۰۷) بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد(Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد.

دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی[1] آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی[2] می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

۱-٤-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند. این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

۱-٤-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی[3] بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد

1- Methodological pluralism or eclecticism
2- Mono-method approach
3- Sequential

استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-٤-٤- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فربه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی[1] تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

1- Conceptual analysis

تحلیل اسناد[1]

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرینت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل‌قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell,1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

1- Document analysis

فصل دوم

تحلیل محیط بیرونی

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست است. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریزی یا سیاست‌گذار را بر کنترل بر نظام فضایی و به تبع آن نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد. سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴ ، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین - مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، سند توسعه ملی بوشهر، سند آمایش بوشهر ۱۳۹۰، نظریه پایه توسعه استان، طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی ۱۳۸۴، سند توسعه اشتغال استان بوشهر ۱۳۹۸ و سند توسعه دانش‌بنیان استان بوشهر ۱۳۹۹ است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ایجاد توازن در استقرار جمعیت - ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی - جلوگیری از مهاجرت بی رویه به شهرهای بزرگ	- جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به‌ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - جلوگیری از افزایش بی سوادی و سطح مرگ و میر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پهنه سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی - تسهیل مهاجرت‌های اجباری و تدوین برنامه‌ها و سازوکارهایی در خصوص ارتقای مهارت‌های آن‌ها و تأمین نیاز مسکن
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین - جستجوی منابعی جانشین و کاهش اتکا به منابع نفتی - حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم - انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی - جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی در شهرهای بزرگ	- ترغیب توسعه مناطق روستایی و کمتر توسعه یافته و جلوگیری از افزایش نابرابری‌ها - متنوع سازی اقتصاد روستایی و حمایت کارآفرینی‌ها در شهرهای کوچک و نقاط روستایی - ایجاد توازن در پراکنش فضایی جمعیت در استان با توجه به ظرفیت‌های زیستی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی به منظور جذب مهاجرت‌های اجباری و جلوگیری از مهاجرت‌های مستقیم از روستاها به شهرهای بزرگ - حمایت و توسعه بخش خصوصی با سازوکارهای مختلف - حمایت و تشویق اقتصاد دانش‌بنیان و تولیدات صنعتی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پرتراکم کشور - ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پهنه سرزمین - حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان	- جلوگیری از افزایش مهاجرت‌ها و تمرکز آن در کلان‌شهرها از طریق دگرگونی ساختار فعالیت‌های صنعتی و خدماتی و جذب سرمایه‌ها و توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در نواحی دیگر - افزایش نرخ رشد جمعیت استان با برنامه‌ها و سازوکارهای مختلف (نرخ رشد ۱ درصد) - توسعه فرصت‌های شغلی و جذب نیروهای کارآفرین در مناطق مهاجر فرست
مطالعات آمایش سرزمین ـ مقدماتی ـ دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار و ویژگی‌های جمعیت - هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار - تشویق و بازدارندگی به منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت - تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به‌ویژه کلان‌شهرها	- ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن ازدواج با برنامه‌های مختلف - مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای نیل به نسبت جانشینی و سلامت - کاهش نرخ مرگ و میر و طلاق در استان - ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان - جلوگیری از افزایش بیشتر نرخ سالمندی - حمایت و تشویق کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان - توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به‌ویژه در شهرهای کوچک و میانی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد - مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری - ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت	- برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق - حمایت و افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری یا کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهر بوشهر با سازوکارهای مختلف با نگرشی منطقه‌ای و سیستمی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی - حمایت، تشویق و رونق بخشی به اقتصاد مناطق روستایی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب نزدیک - کاهش رشد متمرکز بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماهواره‌ای - تقویت شهرهای کوچک و میانی به عنوان قطب خدمات رسان به نواحی روستایی - تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی	- رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) - ترغیب خوداتکایی اقتصادی-اجتماعی شهرهای اقماری - حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه برای نسل‌های جوان - ایجاد مراکز تسهیل گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک
طرح کالبد ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	- عدم احداث شهرهای جدید - جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ - گسترش شهرها در زمین‌های با قابلیت سکونت - جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی یکپارچه و با دقت گسترش شهری و صنعتی - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی	- جلوگیری از پراکنده رویی شهرها و مناطق روستایی و توسعه درون افزا و فشرده این مناطق - تقویت شهرهای میانی و کوچک به عنوان تعدیل بخش‌های نظام سکونتگاهی و به منظور جذب مازاد جمعیت در مناطق روستایی - توسعه فشرده و درون افزا در مناطق صنعتی موجود و اجتناب از ایجاد مناطق جدید در نواحی حاصلخیز - اجتناب از ایجاد و ساخت شهرهای جدید؛ - افزایش تراکم شهری (بیش از ۱۰۰ نفر در هکتار)
سند ملی توسعه فرایخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۸۵	- ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع، توان محیطی - قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی رویه شهرها نواحی ساحلی	- حمایت و رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و با ضابطه در نوار ساحلی - جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند به‌واسطهٔ ساخت‌وسازها - ایجاد محدودیت‌های محیط‌زیستی به منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت‌های ساحلی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج - زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند به ازای هر زن - پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری	- ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال مولد به‌ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه‌یافته - حمایت از طرح‌های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق‌ها (معافیت‌های مالیاتی، زمین ارزان قیمت، اعتبارات کم‌بهره و ...) به جوانان تحصیل‌کرده به منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه‌یافته با توجه به سلسله مراتب عملکردی - کاهش جذابیت مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرایط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد برای نسل جوان به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته و شهرهای کوچک و میانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک‌های سلامت به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس بازی زمین و هدایت سرمایه‌ها به بخش مولد

جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کار آیی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی	- جلوگیری از تورم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کارکردها و جریان‌های مکمل گر در استان به‌ویژه در شهر، منطقه‌ها و شهرک‌های صنعتی - جلوگیری از بی علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - ایجاد هماهنگی بین استعدادها- تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندی‌های بخش تعاونی - توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم‌افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت‌پذیری در کالاها و خدمات کشور - متنوع سازی اقتصاد - رشد بهره‌وری عوامل تولید - پشتیبانی از کارآفرینی ، نوآوری و استعدادهای فنی و پژوهشی - تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی - مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم درآمد و محروم - حرکت در جهت تبدیل درآمد نفت و گاز به دارایی‌های مولد	- جلوگیری از گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات و ارائه مشوق و حمایت از تعاونی‌های فعال در بهره‌برداری بهینه از منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - جلوگیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین درآمدی - تنوع‌بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلوگیری یا کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلوگیری از افزایش اندازه بخش اجرایی و حذف دستگاه‌های موازی به منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای بازار سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان - کاهش هزینه‌های غیرضروری سازمان‌های اجرایی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی - ترغیب و حمایت از صادرات محصولات استان - واگذاری تأمین زیرساخت‌های اقتصادی به بخش خصوصی همگرا، هم‌افزا، مسئول، متعهد و آینده‌نگر - کاهش وابستگی به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد اقتصاد استان

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			– پرهیز از واردات کالاهای غیر ضروری به استان – تغییر فرایندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش‌بنیان – سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات مدرن‌تر و کارآمدتر و منابع انسانی – ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد – خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد – توسعه فعالیت گردشگری در استان – استفاده درست از نیروی انسانی
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی- حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۲	– توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی – پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان – ارتقای بهره‌وری در اقتصاد – سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف – افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی – تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی – اصلاح و تقویت همه‌جانبه‌ی نظام مالی کشور – حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها – افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد – توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه‌ی اقتصادی کشور – افزایش ارزش‌افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز – افزایش سهم درآمدهای مالیاتی – تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش‌افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی – افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن – شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری – صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور	– ترغیب سرمایه‌گذاری و تخصیص بیشتر اعتبارات به بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی در استان – جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان – هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان، هوافضا – ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان – ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه‌وبودجه استان – ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی – افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه – ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد – تنوع‌بخشی به اقتصاد استان از جمله توسعه گردشگری – افزایش سهم همکاری در تحقیقات کاربردی بین صنعت و دانشگاه – تجاری‌سازی و بازاریابی دانش در استان – جلوگیری از بی علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری – جلوگیری از ناهماهنگی بین استعدادها و تحصیلات فردی و شغلی – رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت – افزایش بهره‌وری در عوامل تولید آب، زمین، نیروی کار و غیره – تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی – حمایت از نظام غذایی استان و جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی – حمایت از نقش‌آفرینی بخش خصوصی و نهادهای مردمی در عرصه اقتصادی – خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد – پرهیز از واردات کالاهای غیر ضروری به استان و حمایت از صادرات – حمایت و ترغیب کارآفرینی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط و مناطق روستایی
ضوابط ملی آمایش	۱۳۸۳	– تأکید بر توسعه صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع و معدنی با توجه به مزیت‌های نسبی کشور	– توسعه و تقویت خدمات و زیرساخت‌های بنادر و محدوده پس‌کرانه‌ای بنادر

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین		- توسعه صنایع تولید کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی - باز تعریف نقش وظایف مناطق آزاد تجاری – صنعتی و ویژه اقتصادی، با توجه به ویژگی‌های مناطق کشور - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای - تحول ساختار بخش کشاورزی در راستای دستیابی به کشاورزی پایدار، مدرن و رقابتی - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک - توسعه بهره‌برداری از قابلیت‌های معدنی کشور - افزایش ظرفیت‌های اکتشاف و بهره‌برداری از ذخایر عظیم نفت و گاز - توسعه صنایع پشتیبان حمل‌ونقل، شامل صنایع خودروسازی، واگن سازی، تجهیزات راه آهن و صنایع حمل‌ونقل هوایی در مراکز و نواحی مستعد - تأکید بر توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر نفت و گاز در مناطق مواجه با محدودیت‌هایی برای توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و برخوردار از اهمیت استراتژیک، از جمله مناطق کمتر توسعه‌یافته جنوب شرقی کشور، سواحل خلیج فارس و دریای عمان و مناطق کمتر توسعه‌یافته غرب کشور	- جلوگیری و کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - تقسیم‌کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - ایجاد انطباق بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد و ویژه اقتصادی - تولید کالاها و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی - توسعه گردشگری پایدار و اجتماع محور - نیازسنجی کالاها و خدمات مورد نیاز محلی و منطقه‌ای به‌ویژه در عرصه دریایی - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع و خدمات دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه‌وبودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی - مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی - ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن - توسعه بخش صنعت - اولویت استقرار صنایع صادراتی در نزدیکی کریدورها و مبادی ورودی و خروجی اصلی کشور - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی در استقرار صنایع - ارتقاء عملکرد، اصلاح شبکه‌ها و تجهیزات مورد نیاز در مراکز تخلیه، نگهداری و توزیع کالا - ایجاد زمینه‌های لازم جهت ارتقاء سهم و نقش ترانزیتی کشور - حفظ محیط‌زیست در راستای توسعه اکوتوریسم - جلب سرمایه‌های خارجی و داخلی برای ایجاد تسهیلات و تجهیزات گردشگری - تشویق و حمایت از ایجاد تأسیسات اقامتی و تفرجگاهی - تحول ساختار بخش کشاورزی در جهت دستیابی به کشاورزی مدرن و رقابتی	- اجتناب از استقرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی - اولویت دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی - توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی آستارا و بندر انزلی - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- افزایش کیفیت محصولات کشاورزی و توجه به صنایع تبدیلی و بسته‌بندی - طراحی و استقرار نظام سلسله مراتبی خدمات پشتیبان تولید - ایجاد مجتمع‌های دام‌پروری صنعتی و نیمه‌صنعتی - بالا بردن سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات کشور - ایجاد زمینه‌های مناسب جهت جذب سرمایه‌های خارجی - محدود نمودن صادرات مواد خام و اولیه و توسعه محصولات فراوری شده و صنعتی - توسعه و ایجاد صنایع معدنی در جهت تکمیل زنجیره‌های تولید	ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - ترغیب و توسعه شیوه‌های نوین بازاریابی به منظور جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی - ایجاد امکانات و خدمات متمرکز گردشگری در نواحی حساس اکولوژیکی - افزایش ظرفیت‌های بنادر استان - اجتناب از استخدام نیروی کار غیر متخصص در بخش صنعت و معدن - اجتناب از توسعه صنایع در زمین‌های حاصلخیز و مناطق حساس اکولوژیکی - مدرنیزاسیون و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در بخش کشاورزی - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان یا در شهرهای نزدیک به آن‌ها - جلوگیری از حرکت سرمایه‌ها به سوی اقتصاد غیر مولد با سازوکارهای مختلف - تقویت پیوندهای بین بخشی در صنایع استان و افزایش مکمل گری و سینرژی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن - تخصصی کردن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی به منظور تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - اولویت برداشت از میادین مشترک نفت و گاز با مرزهای شمالی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی - سازمان‌دهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین - تدوین الگوی کشت بهینه در دشت‌ها - محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا - ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌ها - ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت - توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی - شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش - توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل‌ونقل دریایی در جوار بنادر اصلی	- جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت‌ها در مکان‌های فاقد توان اکولوژیک - جلوگیری از استفاده ناکارآمد از منابع اقتصادی - جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و انسانی گردشگری - جلوگیری و کاهش فعالیت‌های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی - امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی - رفع کامل خام فروشی محصولات استان و ایجاد زنجیره‌ی ارزش‌افزوده محصولات - انعقاد قراردادها و تفاهم‌نامه‌های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد - بازاریابی و تبلیغات گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد و ویژه استان - جلوگیری از کشت و پرورش محصولات فاقد مزیت در استان - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ارائه مشوق‌ها و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی - توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب بر - توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر - ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین - سیانت و استفاده از ظرفیت‌ها و جاذبه‌ها به منظور رونق گردشگری - عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کریدورهای علم و فن‌آوری و مراکز تخصصی ICT	شناورهای سطحی، زیرسطحی، اثر سطحی و صنایع فراساحلی به‌ویژه در نزدیکی بنادر و مناطق آزاد - حمایت از کارگاه‌ها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور - حمایت از مشاغل ایجادی حاصل از طرح‌های فن آورانه و دانش‌بنیان در صنعت دریایی - هدایت اعتبارات به سوی طرح‌های کارآفرینی و خوداشتغالی دریایی - افزایش تسهیلات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکت‌های خدماتی فعال در صنایع دریایی - جلوگیری از توسعه صنایع در مراکز حساس و رعایت حریم‌های ایمنی - شناسایی تقاضای کالاها و محصولات در منطقه و تلاش برای برآورد آن‌ها بر اساس مزایای نسبی و رقابتی - تکمیل زنجیره تولید و حلقه‌های ارزش‌افزوده بخش معدن استان - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی صنایع با فناوری برتر
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- توسعه تعاون در روستاها از طریق تعاون‌های خدماتی و اتحادیه‌های تولیدی - تنوع بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی - حمایت از بهره‌برداری‌های کوچک خانوادگی و بالا بردن کارایی آن‌ها - استقرار واحدهای تولیدی کوچک در محیط‌های روستایی - تسهیل توسعه فعالیت‌ها و مشاغل مستقل از بخش اول در محیط روستایی و شهرهای کوچک - ایجاد مؤسسات اعتباری در محیط روستایی و رساندن محصولات به بازار - آرایش گسترده‌تر صنایع نوین - توسعه فعالیت‌های نوین در شهرها متوسط - استفاده از توان گردشگری شهرهای کوچک و توسعه صنایع کوچک - کنترل دقیق برون ریخته‌های صنعتی و شهری در تمامی کرانه‌های دریای خزر	- جلوگیری از توسعه صنایع به صورت پراکنده - اصلاح نظام مالکیت اراضی و حمایت و توسعه تعاونی‌های کشاورزی - استفاده کارآمدتر از منابع آب و خاک - تغییر اقتصاد تک‌محصولی شهرهای کوچک و روستا شهرها به اقتصادی متنوع و پویا - جلوگیری از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - حمایت از صنایع دارای مزیت رقابتی و نسبی استان - حمایت از توسعه صنایع کوچک و کارآفرین در نواحی روستایی - توسعه بخش گردشگری در روستاها و شهرهای کوچک - تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی - جلوگیری از تمرکز خدمات در یک یا چند شهر اصلی و ضرورت ساماندهی توزیع و استقرار آن
طرح کالبد ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	- به حداقل رساند هزینه‌های توسعه شهری از طریق سازگاری با اقلیم، توسعه درون افزا، مکان‌یابی مناسب - خلق سلسله مراتب مناسب به منظور جلوگیری از تمرکز فعالیت و جمعیت در چند نقطه - توان کم و نسبتا کم توسعه صنعتی در نوار ساحلی خزر	- عدم ایجاد شهرهای جدید و توسعه فشرده و درون افزایی نقاط سکونتگاهی موجود - تجهیز و خدمات‌رسانی و نقش دهی مکمل به نقاط شهری کوچک و متوسط به عنوان مراکز رشد تعادل‌بخش - کنترل و محدود سازی تمرکز جمعیت در شهر بندر عباس - ایجاد مناطق شهری (Urban region) مکمل گر و منسجم در سطح استان - جلوگیری از توسعه بی برنامه فعالیت و سکونت در نوار ساحلی استان
سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان	۱۳۸۵	- قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و ساخت‌وسازها در مناطق ساحلی - توسعه فعالیت‌های اقتصادی سازگار با ظرفیت‌های محیط‌زیستی مناطق ساحلی - تجهیز و تقویت مناطق مستعد و عرصه‌های مختلف گردشگری	- جلوگیری از توسعه فعالیت‌های ناسازگار با محیط‌زیست در مناطق ساحلی - ترغیب و افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در بخش گردشگری - حمایت و هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع شیلات

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
مدیریت و برنامه‌ریزی کشور		- توسعه آبزی‌پروری، افزایش صنایع شیلات - تقویت و توسعه صنایع وابسته به کشاورزی و صنایع الکترونیک با تأکید بر استقرار صنایع پاک	- توسعه و گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی - جلوگیری و کنترل صنایع آلاینده استان - جلوگیری از ساخت‌وسازهای بی‌ضابطه در سواحل
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- جذب شرکت‌های معتبر جهانی و منطقه‌ای در زنجیره تولید داخلی - حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناورانه و نوآورانه - تجهیز منابع مالی مورد نیاز سرمایه‌گذاری - همچنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برنامه ششم - افزایش و یا دریافت عوارض آلایندگی و عوارض ارزش‌افزوده گاز طبیعی و عوارض شماره‌گذاری خودروها - عملیاتی کردن رویکرد تمرکز زدایی و اثربخشی مدیریت اجرائی در مراکز استان‌ها و جهت زمینه‌سازی، تعادل‌بخشی، توازن و آمایش سرزمینی - گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها) - افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست‌وپنج درصد - تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی در محصولات اساسی - توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت نشایی، به‌نژادی و به‌زراعی - مصرف بهینه سموم، دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی(کمپوست) - توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک) - ممنوعیت هرگونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات ترا ریخته - حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی -ایجاد ردیف مستقل پرداخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی - ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع‌تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی - ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی - افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش‌کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها - ایجاد شورای معادن در هر استان - منع هرگونه فروش و واگذاری پروانه قبل از بهره‌برداری با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی - تکمیل زیربناها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن	- بازاریابی گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران و شرکت‌های معتبر جهانی در مناطق آزاد و ویژه استان - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - جلوگیری از یا کنترل و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات - جلوگیری از تمرکزگرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی تدریجی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهادی - حمایت و ترغیب تعاونی‌های تولیدی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی و مزیت‌های رقابتی - جلوگیری از استفاده بیش از حد از سموم و کودهای شیمیایی - ترغیب و حمایت از تولید کودهای ارگانیک - حمایت و ارائه مشوق و اعتبارات به تولیدکنندگان محصولات ارگانیک - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط - جلوگیری یا کنترل فعالیت‌های معدنی آلاینده - جلوگیری از خام فروشی مواد معدنی و تأمین خدمات و زیرساخت‌های مورد نیاز معادن

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			و تکمیل زنجیره‌های ارزش - افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی و شغلی کشاورزان استان - ترغیب و گسترش بیمه محصولات کشاورزی - افزایش توانمندی، رقابت‌پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی
طرح جامع گردشگری ملی- سازمان ایران‌گردی و جهانگردی	۱۳۸۰	- توسعه منابع گردشگری در روستاهای سنتی - توسعه بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - توسعه محصولات گردشگری - توسعه نواحی گردشگری دارای اولویت	- توسعه بازارهای مرزی به منظور جذب گردشگر - جلوگیری از سفرهای کوتاه‌مدت با افزایش بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - حمایت از طرح‌های ترکیب کننده گردشگری و تجارت - توسعه بازارهای علاقه‌مند به سفرهای دریایی - افزایش تسهیلات و خدمات گردشگری - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی - ایجاد اقامتگاه‌های ارزان قیمت متمرکز و پراکنده توسط افراد بومی
برنامه آمایش بوشهر- مهندسین مشاور مآب	۱۳۹۰	- توسعه پایدار و تقویت زیرساخت‌ها در کانون‌های حوزه تأثیر فعالیت‌های نفت، گاز و پتروشیمی - ارتقای سهم مشارکت منابع انسانی و نظام اجرایی-فنی در طرح‌های نفت و گاز استان - بهره‌گیری از مزایای تمرکز فعالیت‌های هسته‌ای ناشی از توسعه نیروگاه بوشهر - بهبود شاخص‌های مصرف انرژی و ارتقای سهم صنایع دانش‌بنیان استان از صنایع کشور - تقویت خوشه‌های معدنی و صنعتی دارای مزیت - توسعه خوشه‌های فعالیت‌های صنایع دریایی و تسهیل فضای کسب‌وکار - ایجاد، توسعه و سازمان‌دهی شبکه لجستیک کالا و خدمات در استان - توسعه مرکز منطقه‌ای خدمات برتر بندری و ارتقای کارکردی بندر بوشهر از نسل دوم به نسل سوم بنادر - توسعه گردشگری دریایی، ساحلی، طبیعت‌گردی و گردشگری سلامت - برندسازی جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و پهنه‌های تاریخی-معماری و توسعه گردشگری صنعتی - ارتقای سطح شراکت عمومی-خصوصی و اجتماعی در توسعه و بهره‌برداری از جاذبه‌های گردشگری - تبدیل بوشهر به پایتخت فرهنگی خلیج فارس و ارتقای رقابت‌پذیری و تکمیل زنجیره ارزش محصولات مزیت دار - توسعه و صیانت از منابع پایه و ارتقای بهره‌وری منابع و تولید پایدار و سلامت محصولات مزیت‌دار - توسعه نهادها و زیرساخت‌های علم و فناوری و توسعه فناوری در حوزه‌های مزیتی و اولویت‌دار - توسعه و تجهیز بنادر برای صادرات محصولات پروتئینی و برندسازی محصولات دارای مزیت نسبی استان - ساماندهی تجارت خرد و بنادر کوچک و گمرک استان - تقویت کریدور لجستیک بوشهر-آسیای میانه - تدوین و اعمال سازوکارهای ویژه جهت پیوند SMEها با صنایع بزرگ با تأکید بر صنایع و تأسیسات نفت، گاز، انرژی - توسعه صادرات مواد معدنی و امکان‌سنجی استحصال مواد معدنی از دریا و پساب آب‌شیرین‌کن‌ها - توسعه فن بازار (تکنولوژی مارکت) و توسعه خوشه‌های علم و فناوری به‌ویژه در حوزه صنایع دریایی و آب	- جلوگیری از نابودی محیط‌زیست بواسطهٔ فعالیت‌های مربوط به گاز، نفت و پتروشیمی - دربرگیرنده کردن توسعه در بوشهر - جلوگیری از خام فروشی و تکمیل زنجیره تولید و ارزش - توسعه زیرساختی و خدماتی بنادر استان - توسعه صنایع دریایی - استفاده پایدار و کارآمد از قابلیت‌های گردشگری بوشهر - ارتقای همیاری و شراکت خصوصی و عمومی در عرصه اقتصادی - ارتقاده کارآمد و بهینه از منابع پایه - بازاریابی، تبلیغات و برندسازی - به حداکثر رساندن بهره‌گیری از موقعیت ترانزیتی و لجستیکی - استفاده کارآمد از منابع زیردریا - ایجاد و توسعه خوشه‌های علم و فناوری - تکمیل زنجیره‌های ارزش بخش کشاورزی - توسعه و استفاده پایدار از منابع آبزی - توسعه گردشگری شهری - توسعه مراکز رشد مرتبط با منابع پایه

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- طراحی و احداث اکوتکنوپارک بوشهر و طراح ایجاد و توسعه خوشه زیست‌فناوری دریایی - طرح ایجاد و توسعه خوشه علم و فناوری انرژی - امکان‌سنجی کاربرد تکنولوژی اینترنت اشیای کم پهنا در مدیریت کشاورزی - توسعه و تکمیل زنجیره ارزش گیاهان دارویی، محصولات صیفی و سبزی استان - به نژادی ارقام گیاهی سازگار با اقلیم و اصلاح الگوی کشت - استفاده از ضایعات بخش کشاورزی و توسعه مراکز پرورش و تولید جلبک و میکرو آلگ‌ها - توسعه آبزی‌پروری با آب‌های نامتعارف و احیای ذخایر آبزی - پرورش ماهیان دریایی و پروش ماهی و میگو در محیط‌های محصور - امکان‌سنجی توسعه گلخانه‌های ساحلی و توسعه مجتمع‌های گردشگری ساحلی و دریایی - برندسازی بافت تاریخی شهر بوشهر و ثبت جهانی آن - توسعه اکوتوریست و اقامتگاه‌های بومگردی و توسعه بازارچه‌های صنایع‌دستی - راه‌اندازی کریدور گردشگری بوشهر-فارس-یزد و اصفهان - راه‌اندازی کریدور گردشگری دریایی بوشهر-قطر-کویت - مکان‌یابی و احداث مجموعه ورزش‌های دریایی و ساحلی - مکان‌یابی و احداث شهرک‌های لجستیک در استان - مطالعات امکان‌سنجی طرح‌های تکمیلی و پایین دستی پتروشیمی - توسعه مراکز رشد علم و فناوری نفت، گاز و انرژی هسته‌ای	
سند توسعه اشتغال و سرمایه‌گذاری استان بوشهر- مهندسان مشاور آمایش و توسعه البرز شاخص نگار	بی تا	- افزایش منابع مالی در سطح استان از طریق جذب سرمایه‌گذاران نهادی و شرکت‌های بزرگ - افزایش دسترسی به زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی در شهرک‌های صنعتی - تغییر در نظام ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی - تأسیس و تقویت هیات رسیدگی به شکایات قانون برگزاری مناقصات به منظور کاهش فساد در استان - بازنگری در سیاست‌ها و فرایندهای صدور مجوزها و اصلاح آن‌ها - ایجاد امکانات مساعد برای فعالیت قانونی مشاغل خرده پای تجاری و تبدیل بخش غیررسمی به بخش رسمی - تغییر نگرش و سیاست‌های دولت در قبال بخش غیررسمی - ارتقای توان رقابتی واحدهای تولیدی استان به منظور مقابله با واردات بی رویه و غیررسمی (قاچاق کالاها به‌ویژه کالاهای چینی) و توسعه صادرات - بهبود شیوه وصول مالیات - بهبود کمیت و کیفیت برق - افزایش برنامه‌های آموزشی کارکنان بنگاه‌های اقتصادی استان در جهت افزایش بهره‌وری آنان - توسعه شبکه حمل‌ونقل جهت بهبود دسترسی به بازار مصرف - توسعه شبکه‌ها، خوشه‌ها و زنجیره‌های تولیدی - حمایت از ایجاد و گسترش فعالیت‌های کشاورزی و صنایع تبدیلی	- بازنمائی استان و جذب سرمایه‌ها - ارتقای زیربناها و روبناهای شهرک‌ها و نواحی صنعتی - جلوگیری از فساد و رانت در مناقصات و بازرسی‌ها - کاهش بوروکراسی در صدور مجوزها - جلوگیری از واردات بی‌رویه و قاچاق - پذیرش و ساماندهی بخش اقتصاد غیررسمی به عنوان بخشی از اقتصاد - ارتقای نظام مالیاتی - توسعه سرمایه انسانی - کاهش هدر رفت ناشی از نقص زنجیره‌های تولید و ارزش - افزایش مکمل گری و سینرژی - توسعه و بازاریابی صنایع‌دستی استان - انتقال یا توسعه تکنولوژی‌های نوین و ارتقای سطح فناوری صنایع و معادن - هوشمندسازی و توسعه تکنولوژی‌های ارتباطات در بخش‌های خدماتی و تولیدی - جلوگیری از واردات بی‌رویه و قاچاق - جلوگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه روستا شهری با خلق فرصت‌های برابر

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- تأمین تسهیلات بانکی برای بنگاه‌های موجود و طرح‌های جدید - تقویت توانمندی‌های صنایع‌دستی استان - حمایت از نوآوری در صنایع و فعالیت‌های اقتصادی استان - توسعه دولت الکترونیک و ترویج استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و فناوری‌های نوین در بخش‌های مختلف اقتصادی - ایجاد امکانات مساعد برای فعالیت قانونی مشاغل خرده پای تجاری و تبدیل بخش غیررسمی به بخش رسمی - بهبود کیفیت و کمیت برق و بهبود شیوه وصول مالیات - ارتقای توان رقابتی واحدهای تولیدی استان به منظور مقابله با واردات بی رویه و غیررسمی (قاچاق کالا به‌ویژه کالاهای چینی) و توسعه صادرات - کند کردن روند مهاجرت نیروی کار از مناطق روستایی با ایجاد فرصت‌های شغلی در این مناطق برای جلوگیری از گسترش بخش غیررسمی - توسعه طرح‌های کوچک اشتغال‌زا و توسعه وام‌های خوداشتغالی - تسهیلات جستجوی شغل (اطلاع‌رسانی شغلی) و پرداخت یارانه به کارفرمایان برای جذب نیروی کار - پرداخت یارانه به مشاغل کم درآمد و اشتغال سالمندان - توسعه و تقویت فعالیت‌های آموزشی و تحقیقاتی مراکز آموزش عالی استان - انجام تغییرات و نوآوری در رشته‌های تحصیلی دانشگاهی در جهت افزایش امکان پاسخگویی آن‌ها به تغییرات محیطی بازار کار - آموزش فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای و کار و دانش به صورت الکترونیکی و مجازی - حمایت مالی از بخش غیردولتی به منظور توسعه و گسترش آموزش‌های کسب‌وکار، کارآفرینی، فنی و حرفه‌ای و علمی- کاربردی - سوق تحقیقات کاربردی دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی به حل مسائل تولید	- حمایت از ایجاد اشتغال و کارآفرینی - توسعه مهارت‌های شغلی - ایجاد تطابق بین نیازها و آموزش‌های دانشگاهی - توسعه دانش منابع انسانی در خصوص فناوری‌های ارتباطی
سند ملی توسعه استان بوشهر	۱۳۸۴	- ایجاد پیوند منطقی بین توسعه منطقه ویژه اقتصادی پارس و توسعه استان - تقویت زیرساخت‌های لازم برای توسعه فعالیت‌های بازرگانی خارجی - ایجاد زمینه برای سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی با تأکید بر سرمایه‌گذاران بومی خارج از کشور - توسعه محورهای ارتباطی زمینی و هوائی و دریایی، خطوط انتقال و توزیع انرژی و گازرسانی به شهرها و صنایع و روستاهای پرجمعیت - گسترش صید صنعتی، بازسازی ذخایر آبزیان، تأمین زیرساخت‌های آبزی‌پروری، اصلاح باغات (خرما و مرکبات) و توسعه صنایع تبدیلی مرتبط با آن - فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای تربیت، جذب و ماندگاری نیروی انسانی متخصص - ذخیره‌سازی، جلوگیری از هدر رفتن آب‌های سطحی و انتقال آن به مراکز مصرف و تقویت منابع آب‌های زیرزمینی با اولویت آبخوان‌های با بیلان منفی - اعمال مدیریت هماهنگ و آینده‌نگر بر عرصه‌های زیست‌محیطی و منابع طبیعی استان - گسترش فعالیت‌های عمرانی در شهرها و روستاها، سواحل و جزایر استان به‌ویژه خارک و رفع عقب‌ماندگی‌های شدید در این زمینه - فراهم آوردن بسترهای اجتماعی و فرهنگی مناسب برای تعامل و سازگاری با فعالیت‌های نوین در استان - فراهم کردن بسترهای مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در توسعه گردشگری استان با تأکید بر گردشگری ساحلی - توسعه ارتباطات بین‌المللی در زمینه‌های علمی، اقتصادی و فرهنگی و ورزشی با توجه به هم‌جواری با کشورهای حاشیه خلیج فارس - تقویت منطقه ویژه اقتصادی بوشهر و مطالعه برای ایجاد منطقه آزاد تجاری در استان	- جلوگیری از ایجاد مناطق دوگانه و دوقطبی توسعه‌ای در استان - جلوگیری از دست رفتن فرصت‌های ترانزیتی و لجستیکی - جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به منابع و خدمات و زیربناها - توسعه منابع انسانی بومی و جلوگیری از مهاجرت آنان - جلوگیری از هدر رفت منابع آب و مدیریت آبخوان‌ها و آبخیزها - توسعه جزایر و جلوگیری از فقر و محرومیت - توسعه گردشگری دریایی - جلوگیری از بی‌عدالتی جنسیتی - توسعه کارکردهای اصلی مناطق آزاد و تجاری - توسعه خدمات پشتیبان تولید و برتر - جلوگیری از فرار سرمایه و ارائه مشوق برای جذب آن - توسعه روابط منطقه‌ای فراملی و استفاده کارآمد از فرصت‌ها - توسعه تعاونی‌ها و حمایت از آن‌ها

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- تقویت زیرساخت‌های مورد نیاز اقتصاد دانایی محور و گسترش خدمات برتر - ایجاد سازوکارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید - ریشه‌کنی فقر شدید و گرسنگی و بهره‌مندی همگانی از مواهب توسعه اقتصادی و اجتماعی - حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها و ایجاد و گسترش شهرک‌ها و مجتمع‌های تعاونی - بسترسازی برای افزایش مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان در روند توسعه استان	
سند توسعه دانش‌بنیان استان بوشهر	۱۳۹۹	- توسعه و ارتقاء زیرساخت‌ها و سامانه‌های مورد نیاز توسعه دانش‌بنیان استان - اتصال بندر بوشهر به شبکه حمل‌ونقل ریلی کشور - تکمیل و بهره‌برداری از طرح جامع عمرانی پارک علم و فناوری خلیج فارس به‌منظور استقرار و فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان استان - تهیه بسته اجرایی بهبود فضای کسب‌وکار در استان - راه اندازی و تجهیز منطقه ویژه علم و فناوری و منطقه ویژه فناوری نفت، گاز و پتروشیمی - پیش‌بینی و اختصاص پهنه مناسبی جهت استقرار مؤسسات علمی و فناوری در منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس - افزایش توانمندی و ارتقای سطح مهارتی و کیفی نیروهای شاغل در صنایع استان - توسعه همکاری بین‌المللی برای کاهش فاصله فناوری و ایجاد شرایط همپایی - تشکیل هاب ارتباط صنایع نفت و گاز و دریا در استان بوشهر با سایر مؤسسات علمی و فناوری در استان بوشهر - تدوین آیین‌نامه اجرایی برای واحدهای تحقیق و توسعه شرکت‌های بزرگ مستقر در استان با رویکرد استفاده از توان پژوهشی موجود در استان - تسهیل جذب منابع مالی و سرمایه‌ای داخلی و خارجی با تأکید بر افزایش مشارکت بخش خصوصی و جذب سرمایه خارجی راه اندازی صندوق‌های مالی جسورانه در حوزه‌های دارای اولویت - فعال کردن کارت‌های اعتباری و نقدی بین‌المللی در استان - تهیه و انتشار عمومی گزارش سالانه فرصت‌های سرمایه‌گذاری در استان به منظور جذب سرمایه‌های بخش غیردولتی داخلی و سرمایه‌گذاری خارجی - ایجاد جذابیت و ارائه طرح‌های توجیهی تولید محصولات و خدمات دانش‌بنیان برای بازگشت و سرمایه گذاری بوشهری‌های خارج از استان - گفتمان سازی و ترویج به منظور افزایش مشارکت همگانی در توسعه دانش‌بنیان استان - ایجاد یک گروه تلویزیونی اختصاصی حوزه اقتصاد دانش‌بنیان در مرکز صدا و سیمای استان - تدوین و اجرای برنامه‌های ترویجی و بهره‌گیری از نقش گروه‌های مرجع به منظور آشنا نمودن اقشار مختلف با جذابیت‌ها و ظرفیت‌های استان و جذب کارآفرینان و فرهیختگان - تسهیل بهره‌مندی کسب‌وکارها و مشاغل دانش‌بنیان نوپا از فضاهای در اختیار بخش عمومی یا دولتی - معرفی و ترویج مشاغل دانش‌بنیان خانگی برای جوانان به‌ویژه بانوان - طراحی و ساخت پارک ـ موزه علم و فناوری در حوزه‌های دارای اولویت - افزایش تعامل با دستگاه‌های ملی برای همراه سازی و متقاعد کردن آن‌ها نسبت به توسعه دانش‌بنیان - حمایت از شکل‌دهی و توسعه بازار کالا و خدمات دانش‌بنیان - راه اندازی خوشه‌های صنعتی و فناوری در دو حوزه «صنایع دریایی» و «آبزیان و زیست‌فناوری دریایی»	- تأمین پیش‌شرط‌های توسعه اقتصاد دانش-بنیان - توسعه سیستم حمل‌ونقل ریلی استان بوشهر - توسعه شهرک‌ها و مراکز علم و فناوری بر اساس مزیت‌های نسبی استان - ارتقای تخصص و مهارت منابع انسانی بومی - توسعه ارتباط صنعت و دانشگاه - توسعه مراکز تحقیق و توسعه - ارائه مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی رقابت‌پذیر برای جذب سرمایه - ایجاد سازوکارهای مالی بین‌المللی - جلوگیری از مهاجرت نخبگان و سرمایه‌گذاران بومی و جذب سرمایه‌ها - ارتقای نقش شبکه‌های اجتماعی و رسانه در توسعه اقتصاد دانش-بنیان - تأمین فضا برای فعالیت‌های نوین، هوشمند و دانش‌بنیان - استفاده بهینه از قابلیت‌های اقتصاد آبی - توانمندسازی و ارتقای فعالیت‌های خانگی دانش-بنیان - ارتقای سینرژی و مکمل گری در صنایع دریایی - بازاریابی و تبلیغات گسترده تولیدات و خدمات - حمایت از کسب‌وکارهای کوچک - توسعه گردشگری و زیرساخت‌های آن - جلوگیری از هدر رفت و دورریز محصولات کشاورزی - ارتقای جایگاه صنایع‌دستی استان - استفاده کارآمد از انرژی‌های نو و بهینه همچون انرژی هسته‌ای - توسعه کارکرد کشاورزی-شیلات بنادر مستعد - پایدارسازی بخش کشاورزی، آبزی‌پروری و ماهیگیری - اصلاح گونه‌های کشاورزی و ارتقای تاب‌آوری آن‌ها - توسعه کشت گلخانه‌ای و محصولات ارگانیک - بازاریابی و تبلیغات و برندسازی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		– راه اندازی مراکز مشاوره کسب و کار نوآورانه در خوشه‌ها و شهرک‌های صنعتی و کانون‌ها و پهنه‌های علم و فناوری – اجرای مطالعه شناسایی فرصت‌های راه اندازی کسب و کار در استان و انتشار عمومی آن – اجرای مطالعه شناسایی بازارهای ملی و منطقه‌ای جدید برای کالا و خدمات در بخش‌های دارای اولویت و انتشار عمومی آن – انجام مطالعات آینده‌پژوهی برای کشف کارآفرینی‌های نوظهور و بازارهای جدید – تسهیل راه اندازی کسب و کار به منظور توسعه کارآفرینی و رونق تولید با تأکید بر توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط – حمایت از بخش خصوصی و تعاونی برای احداث واحدهای تجاری کوچک با کاربری فروشگاهی، صنایع‌دستی و زینتی در حوزه دانش‌بنیان در مجاورت دهکده گردشگری – حمایت از توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در محل شهرک‌های صنعتی – ایجاد بسته حمایتی جهت شبکه‌سازی، برندسازی و بسته‌بندی از صنایع دستی استان بوشهر – اصلاح نظام اقتصادی و تولیدی استان با تأکید بر به‌کارگیری روش‌ها و فناوری‌های نو – توسعه و تجهیز امکانات دهکده گردشگری بوشهر از طریق به‌کارگیری فناوری‌های نوین (منوط به تهیه و تصویب پیوست فرهنگی) – تبدیل یکی از جزایر بوشهر به عنوان جاذبه ساحل نوردی و طبیعت گردی (منوط به تهیه و تصویب پیوست فرهنگی) – استفاده از ظرفیت انرژی هسته‌ای برای شیرین سازی آب دریا و سایر منابع آب نامتعارف – طراحی و اجرای نظام توسعه شرکت‌های زایشی در سی درصد شرکت‌های بزرگ استان در حوزه‌های دارای اولویت – طراحی و ساخت یک بندر تخصصی نسل چهارم در حوزه کشاورزی و شیلات – کاهش ضایعات محصولات کشاورزی و طرح جامع مدیریت پسماند – افزایش پرورش میگو در واحد سطح به ۸ تن در هکتار در سایت‌های خاکی و تولید ۲۰ تن در هکتار در واحدهای جدید – توسعه، استقرار و اجرای سامانه‌های نوین آبیاری تحت فشار در ۶۱۰۰۰ هکتار – اصلاح شیوه آبیاری ۱۲۵۰۰ هکتار از نخیلات – استفاده از آب‌های نامتعارف به میزان ۱۰،۵۸ میلیون مترمکعب – ایجاد و توسعه ۳۰۰۰ هکتار کشت گلخانه‌ای – دستیابی به بهره‌وری ٪۸۵ آب در کشاورزی و صنعت – جایگزینی کشت محصولات مقاوم به خشکی و شوری با صرفه اقتصادی – تشکیل مرکز ذخایر ژنتیکی و زیستی دریایی و تبدیل آن به هاب منطقه – ایجاد یکپارچگی و توازن در توسعه اقتصادی و فرهنگی در برنامه توسعه استان	
نظریه توسعه پایه استان بوشهر	بی تا	– سازگاری کلیه برنامه‌های توسعه استان با الزامات محیط‌زیستی با تأکید بر حفاظت از منابع آب و خاک و اکوسیستم‌های ویژه دریایی، نوار ساحلی و جزایر – حفظ و ارتقای جایگاه برتر استان به‌عنوان قطب ملی تولید انرژی، صنایع پایین دستی پتروشیمی، مبادلات تجاری و بین‌المللی، تکثیر و پرورش آبزیان، کشت محصولات خارج از فصل و تولید و فرآوری خرما – تکمیل زنجیره ارزش در بخش‌های معدن، نفت، گاز و پتروشیمی بر پایه کاربرد فناوری‌های برتر – توسعه صنایع دریایی و فراساحل در بخش‌های با ارزش‌افزوده بالا – توسعه خدمات برتر و دانش‌بنیان مبتنی بر مزیت‌های استان با تأکید بر خدمات مالی، بیمه‌ای، بازرگانی، بورس و خدمات فنی و مهندسی	– جلوگیری از آسیب به منابع طبیعی و محیط‌زیست – جلوگیری از کاهش نقش ملی استان بوشهر به عنوان قلب انرژی کشور – جلوگیری از خام فروشی و مکلمل گری پایین صنایع – استفاده بهینه از فرصت‌های اقتصاد آبی استان – توسعه خدمات پشتیبان تولید و بازرگانی و گسترش روزافزون خدمات برتر در استان – جلوگیری از کاهش سهم اقتصاد دریایی و ترانزیتی استان از کشور – استفاده بهینه از فرصت‌های ترانزیتی و لجستیکی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- افزایش سهم بنادر استان از ظرفیت بنادر کشور با تأکید بر ارتقای بندر بوشهر جهت دستیابی به جایگاه بندر نسل سوم و مرکز منطقه‌ای خدمات برتر - توسعه زیرساخت‌های شبکه حمل‌ونقل ریلی و جاده‌ای به‌منظور تقویت محور میانی کریدور شمال-جنوب و افزایش کارکرد ترانزیتی کشور - افزایش بهره‌وری و ارزش‌افزوده در بخش کشاورزی از طریق بهره‌برداری بهینه از منابع آب، به‌کارگیری شیوه‌های نوین آبیاری، اصلاح الگوی کشت، تولید گیاهان دارویی، محصولات ارگانیک و سالم و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - ایجاد و تقویت منابع پایدار آب از طریق مهار آب‌های سطحی، احیاء و تعادل بخشی منابع آب زیرزمینی و استفاده از آب‌های نامتعارف - ارتقا و ارزش‌آفرینی در فعالیت‌های آبزی‌پروری از طریق افزایش کارایی و تنوع گونه‌ها، توسعه و تکثیر آبزیان و تقویت صنایع فرآوری - حفاظ و تقویت ذخایر زیستی دریایی - توسعه کانون‌ها، خدمات و زیرساخت‌های صنعت گردشگری با تأکید بر گردشگری دریایی، اکوتوریسم و توریسم سلامت - کاهش محدودیت فضایی توسعه مرکز استان و گسترش بخش‌های مسکونی، فرهنگی، گردشگری و تجاری بندر بوشهر با تأکید بر انتقال پادگان‌ها و مراکز نظامی - تعادل بخشی به سازمان فضایی بین نواحی جنوبی و سایر مناطق استان-ناشی از تمرکز فعالیت‌های مدرن صنعتی در بخش جنوبی - توسعه کارآفرینی، تنوع‌بخشی به کسب‌وکارهای روستایی و بهبود خدمات روستایی به‌منظور ایجاد اشتغال و درآمد و جلوگیری از مهاجرت - فراهم آوردن بسترهای اقتصادی و زیرساختی لازم به منظور ایجاد عادل بین توسعه کانون‌های تجاری، صنعتی و توسعه - توسعه کاربری و زیرساخت‌های فناوری ارتباطات و اطلاعات و توسعه فعالیت‌های دانش‌بنیان	- استفاده از شیوه‌های مدرن و پایدار در بخش کشاورزی - جلوگیری از هدر رفت منابع آب - استفاده پایدار از منابع آبزی و توسعه آن - استفاده کارآمد از منابع گردشگری و توسعه سهم بخش گردشگری از اقتصاد استان - توسعه درون افزای شهر بوشهر و انتقال کاربری‌های ناسازگار - جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها در توزیع فعالیت و ایجاد توازن - توسعه سهم اقتصاد دانش‌بنیان استان
سند چشم‌انداز توسعه استان بوشهر	۱۴۰۴	- دانش-محوری و توسعه منابع و سرمایه انسانی - ارتقای خلاقیت، کارآفرینی و کارایی جامعه - توسعه فناوری‌های نو و ارتباطات (نانو، بایو، الکترونیک) - توسعه گردشگری و مراکز علم و فناوری	- ارتقای اقتصاد دانش‌بنیان - جلوگیری از توسعه گردشگری انبوه و پایدارسازی آن - ارتقای نقش فناوری‌های نو در تولید و اقتصاد - ارتقای فرهنگی نوآوری، کارآفرینی و خلاقیت
سند آمایش مراکز لجستیک کشور- معاونت حمل‌ونقل وزارت راه و شهرسازی	۱۳۹۷	- بوشهر به عنوان دهکده لجستیک V12[۶]	- توسعه سیستم حمل‌ونقل ریلی و جاده‌ای - توسعه بندر خشک
طرح جامع مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی	۱۳۹۳	- ایجاد زمینه برای بهره‌برداری مناسب از ظرفیت‌های موجود در مناطق ساحلی در حد توان اکولوژیک - تسهیل فرآیند کسب منافع اقتصادی و توسعه زیرساخت‌های بازرگانی و صنعتی - توسعه گردشگری دریایی و ساحلی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی - کاهش تضاد موجود و آتی بین فعالیت‌های کاربران مختلف - فراهم آوردن زمینه بهره‌برداری تفریحی از ساحل برای همه مردم	- جلوگیری از توسعه فراتر از ظرفیت زیستی - جلوگیری از بوروکراسی و مانع زدایی برای تولید - استفاده از قابلیت‌های گردشگری بوشهر - ایجاد دسترسی عمومی و منصفانه به سواحل - توسعه صنایع مرتبط با نفت و گاز

۶- مرکز لجستیکی با ظرفیت و سطح عملکردی بالا، دارای حیطه فعالیت و گستره غالبا بین‌المللی (صادرات، واردات، ترانزیت)، دارای بندر خشک و دسترسی پرظرفیت ریلی و جاده‌ای، جهت ترکیب، توزیع، تخلیه، بارگیری، نگهداری، خدمات ارزش افزوده، بازرسی‌های قانونی مربوط به جابجایی کالا و انجام تشریفات و کنترل مرتبط گمرکی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- اختصاص کاربری ویژه بر اساس پتانسیل‌ها و توسعه صنایع نفت و گاز و تولیدات استراتژیک کشاورزی - بهره‌مندی عمومی مردم از منابع ساحلی و دریایی استفاده از توان‌های مشارکتی اجتماع محلی در تبیین برنامه‌ها و مشارکت آگاهانه و فعال	- توسعه مشارکت و ارتقای ظرفیت نهادی مردم و مسئولان - جلوگیری و کاهش ناسازگاری فعالیت‌ها با محیط‌زیست
سند ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۹	- ایجاد و ارتقای پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان - تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه گذر راه‌های ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی - شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی - تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین - تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط‌زیست - ارتقای بهره‌وری و کاهش انرژی بری و تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی - سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی - ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی - بازآرایی فضایی قلمروهای تولید محصولات کشاورزی - ارتقای گردشگری و آوازهٔ میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران - بوشهر به عنوان مرکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی با کشورهای عربستان، قطر، بحرین، کویت، عمان و امارات متحده عربی - ارتقای جایگاه، سطح و کارکرد رقابتی منطقه ویژه اقتصادی عسلویه-گناوه، بندر بوشهر - توسعه و تجهیز زیربناها و روبناهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مرکز لجستیک بوشهر	- اجتناب از تمرکزگرایی در تعیین تعاملات اقتصادی فرامرزی - ایجاد شبکه نیرومند بازاریابی - جلوگیری از فعالیت‌های آسیب‌زا در مناطق آزاد و تجاری و بازآفرینی کارکرد اصلی آن‌ها - توسعه و ارتقای تجارت هوشمند - استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی - کارآمد سازی و ارتقای رقابت‌پذیری بنادر - اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت - ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تأمین - رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری - جلوگیری از توسعه فعالیت‌های ناسازگار با قابلیت‌ها - ارتقای تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای قابلیت‌ها - اجتناب از رویه‌های ناپایدار کشاورزی - اجتناب از نابودی محیط‌زیست و پایدارسازی فعالیت‌های اقتصادی - ارتقای سینرژی و مکمل گرایی صنایع - استفاده بهینه، کارآمد و رقابتی از منابع معدنی و گاز - توسعه صنایع و محصولات کشاورزی بر اساس قابلیت‌ها - تکمیل زنجیره تولید و ارزش بخش شیلات - آمایش دریایی جزایر و سواحل - استفاده بهینه از قابلیت‌های گردشگری - تعیین و تخصصی‌سازی نقش جزایر - تکمیل زنجیره ارزش و تولید طیور

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	– تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی – تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شریانی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر – انتخاب تعدادی از بنادر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی – استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست	– افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی – جلوگیری از نابودی محیط‌زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها – توسعه زیرساخت‌های سازگار با محیط‌زیست و سبز – استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص ترانزیت کالا و مسافر – ارتقای نقش خدماتی بنادر استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	– تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سنتی – حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوا ناشی از احتراق سوخت‌ها – کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمایش جهانی	– به حداقل رساندن آلودگی‌های ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی – در پیش گرفتن سیاست‌های تقلیل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی – افزایش سهم انرژی‌های نو – در پیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیات وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	– توسعه و تجهیز گزیده‌ای از محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل‌ونقل بین‌المللی – تأمین منابع آب و خدمات اجتماعی متناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش‌بینی شده – رفع تنگناهای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد – توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلفیق مزیت نسبی برخورداری از ذخایر معدنی و مزیت نسبی برخورداری از منابع انرژی، به خصوص گاز و استقرار آن‌ها در نقاط واقع بر کریدورها و محورهای حمل‌ونقل بین‌المللی	– کاهش عدم تعادل‌های زیربنایی در سازمان فضایی استان – استفاده بهینه و اقتصادی از موقعیت ترانزیتی استان – خلق دسترسی دربرگیرنده به زیرساخت‌ها به‌ویژه آب و خدمات اجتماعی در سطح استان – توسعه شبکه‌های زیربنایی مناطق با پتانسیل توسعه – توسعه صنایع انرژی بر در نزدیکی محورها و کریدورهای بین‌المللی – جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات
مطالعات آمایش سرزمین ـ مقدماتی ـ دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	– توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدور شمال-جنوب و شرقی ـ غربی – افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای – توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه آهن برقی – توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین شهری و درون شهری – استفاده از فناوری‌های نوین و برتر ارتباطی و گسترش شبکه‌های مخابراتی در کشور – به کار گیری فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان ابزاری برای تمرکززدایی از شهرهای بزرگ – توسعه کاربری‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل: دولت الکترونیک، اقتصاد الکترونیک، بهداشت و درمان الکترونیک، آموزش الکترونیک، تجارت الکترونیک	– بهره‌گیری از موقعیت ترانزیتی استان با توسعه و تقویت زیربناهای ارتباطی – تکمیل شبکه ریلی استان – کاهش سفرهای غیر اضطراری از طریق فناوری‌های نو – توسعه دورکاری و خدمات از راه دور – توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار – جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات اطلاعات و ارتباطات
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	– فراهم‌سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های موردنیاز به منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه – توسعه، تجهیز، ارتقا و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور – توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر – تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل شمال کشور – توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل‌ونقل هوایی کشور – فراهم‌سازی بسترهای مورد نیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده – تنوع‌بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی – ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی در مناطق دارای قابلیت – بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سد به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها – ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری و شبکه آبیاری و زهکشی پایین	– توسعه و تجهیز زیربناها و تسهیلات موردنیاز برای بهره‌گیری کارآمد و سودآور از موقعیت ترانزیتی استان – توسعه و تکمیل شبکه ریلی استان و افزایش سهم آن در جابجایی کالا و مسافر – توسعه بنادر ماهیگیری استان با توجه به پتانسیل‌ها – جلوگیری از مصرف بی رویه سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های پاک – جلوگیری از عدم تخصیص سهم منابع آب تالاب‌ها – جلوگیری از توزیع نامتعادل منابع آب سپیدرود در سطح استان – افزایش بهره‌وری در استفاده از آب – اجرای طرح‌های آبخیزداری و آبخوان‌داری باهدف ارتقای منابع آبی استان

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
		دست	
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور سنیران	۱۳۵۵	- ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سکونتگاه‌های روستایی - توسعه زیربناهای حمل‌ونقل در مناطق ممتاز	- ایجاد پیوندهای نیرومند منطقه‌ای - کاهش تنگناهای دسترسی راحت مناطق روستایی - توسعه حمل‌ونقل زمینی به‌ویژه در مناطق اولویت‌دار
سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور	۱۳۸۵	- ممنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن - تجهیز اسکله‌ها و بنادر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی - توسعه و تجهیز مبادی ورود و خروج دریایی و افزایش ضریب بهره‌برداری از بنادر	- جلوگیری از ساخت سازهای بی رویه و تملک اراضی ساحلی - توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان - افزایش ظرفیت صیادی استان با سازوکارهای مختلف - جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره‌گاه‌های محصولات دریایی همچون ماهی و ... - تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل به منظور بهره‌گیری از پتانسیل‌های ترانزیتی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی - استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندی یارانه‌ها برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی - تکمیل زیربناها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی - کاهش تلفات انرژی و جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی - افزایش بازدهی و ضریب بهره‌وری نیروگاه‌ها - تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب(هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه - افزایش سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک - جذب سرمایه‌گذاران (داخلی و خارجی) و بهره‌برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین‌المللی - واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی - جذب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل‌ونقل ریلی - حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی - تکمیل و اجرای طرح‌های(پروژه‌های) حمل‌ونقل ریلی، دوخطه‌کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر - اصلاح الگوی مصرف به‌ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن	- جلوگیری از مصرف بی‌رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف - جلوگیری از افزایش بی عدالتی‌های اجتماعی - کاهش سطوح آلاینده‌ها و آلودگی‌های انسانی - جلوگیری از خام فروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان - افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی - افزایش ضریب بهره‌وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه - کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو - ارتقای نقش فراملی بنادر استان و جذب سرمایه‌گذاری‌ها - توسعه حمل‌ونقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی - توسعه سیستم حمل‌ونقل ریلی برقی در استان - ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن

جدول ٤- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هریک از آن‌ها - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی؛ - ساماندهی سطوح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه	- کاهش پیوندها و مناسبات نابرابر و تک‌سویه - توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی -
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها - زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و پراکنده (روستاها، روستا- شهرها، شهرهای کوچک) در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در الگوی استقرار جمعیت - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - بهره‌برداری از شبکه نسبتا توسعه یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اعمال تقسیم کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش پایه، با تأکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه‌ای، حمل‌ونقل و ترانزیت و استفاده از فن‌آوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور	- جلوگیری از تراکم بیش از حد جمعیت در نقاط محدود - حمایت از شهرهای کوچک و میانی و تنوع‌بخشی به اقتصاد آن‌ها - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت زیستی - توسعه خدمات نوین و برتر در مراکز سکونتگاهی
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- ایجاد شبکه‌ای سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها به منظور پذیرش وظایف بالاتر در منطقه تحت نفوذ در راستای عدم تمرکز در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای - تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به‌روستاشهر و ایجاد و تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها - ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود - تقویت شهرهای کوچک و متوسط کوچک با قابلیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر به‌عنوان منطقه‌های شهری در جهت هماهنگی بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنه سرزمین - استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و نقاط شهری جدید در کشور - بازنگری و تغییر استخوان‌بندی الگوی نظام شهری با اولویت توسعه، تقویت و تجهیز شهرهای متوسط - توسعه پایدار و موزون روستایی و هماهنگ با توسعه کشور با تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعه منابع انسانی و تجهیز فضاهای روستایی - توسعه منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و تکنولوژی نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه بخش اطلاع‌رسانی برای تحرک اقتصادی بیشتر جوامع روستایی - بهره گیری از قابلیت‌های محیطی محلی مناطق روستایی به‌منظور سازمان‌دهی نظام خدمات‌رسانی چند سطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی - استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیک و بهره‌گیری مؤثر و متوازن از منابع پایه پراکنده کشور در فضاهای روستایی - توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعهٔ فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به منابع، امکانات و منافع میان شهر و روستا - توجه به شبکه‌های بازار و بازاریابی محلی روستایی و تحکیم پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازارهای ملی و جهانی	- جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری - ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک - کاهش بی‌عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها - جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بنیه اقتصادی آن‌ها - ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در مناطق محروم و روستایی - جلوگیری از دلالی و واسطه‌گری محصولات روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیات وزیران -	۱۳۹۴	- سازمان‌دهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات محیط‌زیستی و کاهش مشکلات - به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود: ۱- لایه پیرامونی، شامل استان‌های مرکزی کشور به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از	

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
مرکز ملی آمایش سرزمین		مرزهای کشور؛ ۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب و کار با بازارهای جهانی؛ ۳- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به ابر مناطق شهری و روستایی به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نماید. - تقویت و ساماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زا؛ - انتظام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت در روستاها و حفظ و بهره بری از اراضی قابل کشت؛ - ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی پیرامون شهرها به‌ویژه کلان‌شهرها	
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس از طریق آمایش سرزمین، توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی در این مناطق با ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها - سامان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین تعیین شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های شهری با مشارکت آن‌ها - تأمین منابع مالی و تسهیلات ارزان‌قیمت و زمین مورد نیاز برای روستائیان - توسعه حمل‌ونقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناوگان و تجهیزات قطار شهری شهرها و حومه آن‌ها - بهسازی و نوسازی در بافت‌های فرسوده و ساماندهی و احیاء شهرهای آسیب‌دیده از جنگ تحمیلی و استفاده از اراضی رهاشده و ساختمان‌های مخروبه	- جلوگیری از پراکنده رویی و توسعه درون افزا - جلوگیری از مهاجرت‌های روستا- شهری با سازوکارهای منطقی و منصفانه - کاهش آسیب‌های اجتماعی - ارتقای ظرفیت‌های شغلی و مهارتی - حمایت از مسکن اجتماعی و توسعه آن - کاهش اتکا به خودروهای شخصی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به منظور دسترسی آن‌ها به نیازهای روزانه، هفتگی و غیره .. - تنوع بخشیدن به فعالیت‌ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک - کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهواره‌ای - حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیه‌ای و دور افتاده - توسعه شبکه‌ای از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها - تحکیم و بنا کردن شبکه شهری درجه بندی شده‌ای که بتواند میان مراکز تقویتی و محیط روستایی رابطه برقرار کند - پیوستن شهرهای متوسط به شبکه‌های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه، شبکه راه آهن، شبکه انتقال گاز و نفت و برق) - ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛ - تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از طریق آموزش مهارت به آن‌ها و اجرای سیاست‌های مسکن اجتماعی - تدوین طرح‌های جامع برای تمامی شهرهای متوسط - تقویت تجهیزات خدماتی در شهرهای حومه‌ای - توسعه تأسیسات زیربنایی و تجهیزات و خدمات عمومی و دستگاه‌های اداری در شهرهای متوسط دور از مراکز اصلی - توسعه صنایع کوچک و پیشه‌های تولیدی و همچنین کارکرد گردشگری در شهرهای متوسط دورافتاده - عرصه کشاورزی پیرامون شهرها حفظ شود - برنامه‌ریزی و هماهنگ کردن توسعه مناطق شهری - خلق چارچوب نهادی برای مناطق شهری یا شهر منطقه‌ها (زیر نظر مستقیم استاندار) به منظور رسیدگی به مسائل برنامه‌ریزی و هماهنگی توسعه فضایی	- جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات - توسعه اقتصادهای محلی - ایجاد ساختار شبکه‌ای نظام شهری - توسعه زیربناهای اصلی بر اساس سلسله مراتب جمعیتی - توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی - مبدل سازی شهرهای حومه‌ای به شهرهای اقماری خوداتکا - ایجاد چارچوب نهادی منطقه‌ای در کلان‌شهرها - جلوگیری از نابودی زمین‌های کشاورزی پیرامون شهرها

جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	– تربیت انسان‌های سالم، با انگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا – ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار – تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی – ایجاد و تقویت نهادها و تشکل‌های منطقه‌ای – بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدین، شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عموم – تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیت‌های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه‌های ملی و اقدام در جهت تفویض اختیارات مناسب قانونی به سطوح منطقه‌ای و محلی – تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه	– جلوگیری از دین‌گریزی، قانون‌گریزی و آسیب اجتماعی – جلوگیری از نابودی انسجام ملی – ارتقای همکاری‌های منطقه‌ای – توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	– تمرکز دادن فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت‌وسوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد – حفظ وحدت، امنیت و یکپارچگی سرزمین – رفع محرومیت‌ها خصوصا در مناطق روستایی کشور – ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر	– جلوگیری از فقر و محرومیت – جلوگیری از کاهش وحدت ملی – ریشه‌کنی فقر در نواحی روستایی – توسعه نظام تأمین اجتماعی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	– گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای در راستای تقویت همبستگی ملی – توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور و برقراری تعادل در شاخص‌های اصلی آن – توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فن‌آوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرک‌ها و پارک‌های علمی – فن‌آوری کشور – تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور، به‌ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد – تأکید بر حفظ و پویایی هویت ایرانی – اسلامی در تعامل با برون‌نگری و اتکا بر این هویت برای تحکیم و انسجام وحدت ملی در ابعاد درونی – گسترش آموزش و بهداشت، به‌ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه‌یافته و گروه‌های اجتماعی در معرض خطر – ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی	– جلوگیری از کاهیش همبستگی ملی – ارتقای رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها – جلوگیری از نابودی هویت ایرانی-اسلامی – استفاده بهینه از منابع فرهنگی – جلوگیری از طردشدگی گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	– تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛ – ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی‌های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛ – تقدم پیشگیری بر درمان، به منظور کنترل و ریشه‌کنی بیماری‌های واگیردار؛ – ایجاد و توسعه بیمه‌های سلامت‌نگر و تأکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛ – تقویت هماهنگی بین بخشی به‌خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت بر بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تأکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی، شیمیایی، و نظیر این‌ها؛ – ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آن‌ها؛ – اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛ – وضع قوانین برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر از قبیل زنان، افراد کم‌درآمد، معتادان و کودکان و نوجوانان؛	– جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه – ایجاد سامانه بیمه دربرگیرنده – جلوگیری از ناهماهنگی و توسعه همیاری‌های بین بخشی – حمایت از سلامت گروه‌های آسیب‌پذیر – ایجاد پایگاه داده منسجم برای نظام سلامت – جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات و امکانات درمانی – ایجاد پیوند نیرومند بین پژوهش و بخش سلامت – جلوگیری از فعالیت‌های مخرب سلامت

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		- تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛ - طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛ - تأکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمت، به منظور افزایش کار آیی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛ - عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی مورد نیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛ - طراحی و استقرار نظام جامع مدیریت خدمات درمانی کشور با تأکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح‌بندی، نظام ارجاع و . . .؛ - توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دو بخش آموزش و پرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی	- تمرکز بر پیشگیری به جای درمان
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیات وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی - تقویت انسجام ملی و ارتقای هویت اسلامی-ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛ - تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سرزمین - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سرزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم - توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به‌ویژه نواحی مرزی و حاشیه شهرها؛ - توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجوی آن‌ها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کار ویژه‌های هر منطقه - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر - طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضائات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی - الزام به پیوست نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه - توسعه و تقویت قطب‌های علمی-دانشگاهی در شهرهای منتخب	- جلوگیری از نابودی هویت ملی و ارتقای همگرایی - ارتقای همبستگی و انسجام ملی بر مبنای رویکردهای مشارکتی - توانمندسازی و مقتدرسازی مردم - تمرکز بر مهارت به جای مدرک - ایجاد هماهنگی بین قابلیت‌های منطقه‌ای و آموزش تخصصی - توسعه ارتباط دانشگاه با صنعت - آمایش فضایی فضاهای آموزشی - جلوگیری از بی عدالتی فضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی
نقشه مهندسی فرهنگی کشور- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۲	- نهادینه‌سازی فرهنگ تمسک به قرآن و عترت(امام عصر(عج)) و تبیین، ترویج، تقویت و ساماندهی شعائر الهی، نمادها و آیین‌های اسلامی ـ ایرانی - بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی(ص) - تبیین، تشکیل، تحکیم، تعالی و ایمن‌سازی خانواده - جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن - مطالعات جمعیت شناختی و آمایش و پایش مستمر جمعیتی - طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی– ایرانی - انسجام‌بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادهای مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری - تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی - طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف - تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر متعهد، تعالی‌بخش، شوق‌آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیباشناسانه عمومی و بهره‌گیری از ظرفیت هنر در تحکیم فرهنگ اسلامی- ایرانی و گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) - طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌ای مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقتضیات راهبردی کشور و	- توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران - جلوگیری از فروپاشی و نابودی نقش‌های خانواده - افزایش نرخ باروری - جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی-اسلامی - توسعه مشارکت‌های مدنی - جلوگیری از غرب‌زدگی و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت - گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی - صدور و توسعه فرهنگ ایرانی-اسلامی و ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		سیاست‌های کلی نظام - گسترش تأثیرگذاری و ارزش‌آفرینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - بازنگری و اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی - ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبری فعال جنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی	
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- افزایش ضریب ایمنی و تاب‌آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح - کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم - تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی - خدمات‌رسانی به‌موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی - بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم نهاد در حوزه‌های مشارکت‌های گروهی و تأمین مالی - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار - مقابله با اعتیاد، ساماندهی کودکان کار و حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان - تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن - توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته - حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی - صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع‌دستی و تشویق و توسعه گردشگری - تقویت و تحکیم جامعه‌ای خانواده محور و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن	- جلوگیری از آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات - افزایش سرمایه اجتماعی - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی - توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی - جلوگیری از افزایش سکونت‌گاه‌های غیر رسمی - توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر - توسعه مساکن اجتماعی - توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ توسعه و کتاب‌خوانی - توسعه تولیدات فرهنگی - جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده

جدول ٦- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدشونده و حفظ محیط‌زیست در طرح‌های توسعه - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرآیند توسعه - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه - استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سوابق تاریخی	- کاهش وابستگی به منابع تجدیدناپذیر - حفظ مناطق حساس اکولوژیکی - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- ایجاد و توسعه نظام ارزیابی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع - تدوین و اجرای راهبردهای بخشی توسعه پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی - تقویت و تعمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و زیستگاه‌ها - تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها - تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی - تدوین و اجرای برنامه جامع توسعه طبیعت‌گردی - اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت‌شده - تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی - پیشگیری و مبارزه با تخریب سرزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی - اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع - هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور - اعمال دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مرتعی در فرایند توسعه کشور - ایجاد و تقویت سیستم‌های پایش و ارزیابی تغییرات ایجادشده در جنگل‌ها و مراتع	- جلوگیری از نابودی تنوع زیستی - کاهش فرآیندهای مخرب اکولوژیکی - ارتقای مدیریت محیط‌زیستی - ارتقای جایگاه دانش محلی در حفظ محیط‌زیست - استفاده بهینه و پایدار از منابع طبیعی - اجتناب از مدیریت چند پارچه و متفرق - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - ایجاد نظام پایش و دیده‌بانی کارآمد
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - رعایت ملاحظات "امنیتی و دفاعی "،"حفاظت از محیط‌زیست " و " حراست از میراث فرهنگی " در استقرار جمعیت و فعالیت - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع وابسته و تبدیلی مرتبط با آن	- جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت تحمل زیستی - جلوگیری از نابودی میراث فرهنگی و طبیعی - اجتناب از رویه‌های ناپایدار در

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
		- توجه به محدودیت‌های آب برای مصارف کشاورزی	بخش کشاورزی
مطالعات آمایش سرزمین ـ مقدماتی ـ دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- انجام برنامه‌های محیط‌زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط‌زیستی - ارتقاء فن‌آوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سرو صدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی - اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی - ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست - ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با معیارهای زیست‌محیطی قبل از تصویب - ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست‌محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور - الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب - بهره‌برداری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی - رعایت معیارهای زیست‌محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی - رعایت معیارهای زیست‌محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به عنوان مناطق چندمنظوره برای حفاظت از گونه‌ها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس - استفاده از انرژی‌های پاک و جانشین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها - تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توأمان عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار - هماهنگ‌سازی طرح‌های آمایش سرزمین، توسعه کالبدی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور - اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛ - اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه انتقال بین حوزه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین - تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری - اولویت ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین دست سدها و مسیرهای انتقال - مهار، کنترل و بهره‌برداری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری	- جلوگیری از تخریب محیط‌زیست - هوشمندسازی حفاظت از محیط‌زیست - ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند - تمرکززدایی و افزایش مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست - ارتقای مهارت و دانش مسئولان و کارکنان بخش محیط‌زیست - جلوگیری از توسعه‌های فاقد ارزیابی‌های محیط‌زیستی - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی - مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب - جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی - رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از بی‌عدالتی‌ها در تخصیص و توزیع منابع آب
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیات وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و مغایر با ملاحظات محیط‌زیستی - تنوع بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین انرژی بهینه	- جلوگیری از تخریب زمین - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
		- اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب - ممنوعیت برداشت بی رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط‌زیستی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها بر اساس میزان تجدید شوندگی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تأمین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا - بازنگری و تجدیدنظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین دست و حفظ حقابه‌های محیط‌زیستی رودخانه‌ها و تالاب‌ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدید شونده متناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری؛ و شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین دست - تدوین الگوی بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای اکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب - ارتقای بهره‌وری آب و به‌کارگیری روش‌های مناسب آبیاری با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی - حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخوان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری در حوضه‌های آبخیز کشور - محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای، - مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری از منابع آب پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی) - توسعه، حفاظت و احیای جنگل‌ها و مراتع کشور - ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چندجانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل زیستی) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین - بیابان‌زدایی و جلوگیری از بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل دهنده ریزگردها - صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی	- جلوگیری از برداشت ناپایدار منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی - توسعه دیپلماسی آب - جلوگیری از عدم رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - توسعه صنایع و فعالیت‌ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه‌جویی در مصرف آب و ارتقای بهره‌وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی و ریزگردها - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی
مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور: طرح کاربری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور- وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸	۱۳۵۵	- نوین‌سازی واحدهای بهره‌برداری و بزرگ مقیاس نمودن اراضی کشاورزی، افزایش کارایی واحدهای موجود، محدود نمودن کاربرد سموم دفع آفات، محدود نمودن تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و افزایش بازدهی سیستم‌های آبیاری - احیا و ضابطه‌مند نمودن بهره‌برداری از منابع طبیعی با تأکید بر صیانت اکوسیستم‌های ملی و ویژه استان	- اجتناب از بهره‌برداری‌های ناپایدار در بخش کشاورزی - اجتناب از نابودی اکوسیستم‌ها

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
		- ضابطه‌مند نمودن ساخت و ساز در اراضی ساحلی، جنگلی و حاشیه محورهای گردشگری - اختصاص اراضی ساحلی و جنگلی با کاربری عمومی با تأکید بر احیاء حفظ جنگل‌ها، حریم دریا و رودخانه - توسعه عمودی شهرها و بهره‌گیری از اراضی موات و بایر داخل شهرها	طبیعی - جلوگیری از ساخت‌وسازهای بی‌رویه در مناطق حساس اکولوژیکی - اجتناب از توسعه در حرایم - جلوگیری از پراکنده رویی شهرها
سیاست‌های کلی محیط‌زیست- حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۴	- مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی(از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی - ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط‌زیست - اصلاح شرایط زیستی به منظور برخوردار ساختن جامعه از محیط‌زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین نسلی - پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط‌زیست و الزام آنان به جبران خسارت - پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشعه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم - تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدید پذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، آبخوان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرتع و تنوع زیستی به‌ویژه حیات‌وحش) و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع - مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی نظیر بیابان‌زایی، گردوغبار به‌ویژه ریزگردها، خشکسالی و عوامل سرایت دهنده میکروبی و رادیواکتیو گسترش اقتصاد سبز - تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخوان‌داری، مدیریت عوامل کاهش بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی و تبخیر و کنترل ورود آلاینده‌ها - استقرار نظام حسابرسی زیست‌محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست‌محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملی - حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط‌زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز - تدوین منشور اخلاق محیط‌زیست و ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی ـ اسلامی - ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآورانه زیست محیطی و تجارب سازنده بومی در زمینه حفظ	- اجتناب از بخشی نگری و مدیریت متفرق در عرصه منابع طبیعی - افزایش مشارکت‌های مردمی - اجتناب از افزایش آلاینده‌های محیط‌زیستی - ایجاد نظام پایش کارآمد محیط‌زیستی - بازبینی قوانین محیط‌زیستی - کاهش آسیب‌پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی - ارتقای مدیریت منابع آب کشور - توسعه فناوری‌های سبز - ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی - ارتقا و کارآمدسازی دیپلماسی محیط‌زیستی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
		تعادل زیست‌بوم‌ها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط‌زیست - گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست‌محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و معارف دینی مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی - تقویت دیپلماسی محیط‌زیست	
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- ارزیابی راهبردی محیط‌زیست(SEA) در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای و ارزیابی اثرات زیست‌محیطی(EIA) طرح‌های بزرگ کلیه دستگاه‌های اجرائی و بخش‌های خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیردولتی در پهنه سرزمینی - اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و بهره‌برداری مناسب از تالاب‌های کشور - اجرای طرح‌های جامع مدیریت پسماند به‌ویژه در سواحل دریاها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و دشت‌های حاشیه تالاب‌ها - تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط‌زیست - تکمیل و اجرای تأسیسات جمع‌آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرک‌های صنعتی و خدماتی - احیاء، توسعه و غنی‌سازی جنگل‌ها - اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان - بیابان‌زدایی و کنترل کانون‌های بحرانی آن - تهیه نقشه‌های حدنگاری(کاداستر) منابع طبیعی - اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کاغذ، کاهش مواد جامد زائد و بازیافت آن‌ها در ساختمان‌ها و وسائط نقلیه - احیای رویشگاه‌های مرتعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی - تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف - اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حقآبه به رودخانه‌های مشترک و مرزی - تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط‌زیست و گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات‌وحش کشور - جلوگیری از تغییر کاربری، تجاوز و تصرف، مبارزه با قاچاق چوب، استقرار مدیریت پایدار جنگل	- اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تالاب‌ها - جلوگیری از هدر رفت پسماندها و مدیریت پایدار پسماند - ایجاد چرخه‌های بسته آب - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی - جلوگیری از نابودی خاک و آبخوان‌ها - مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت‌ها - توسعه جنگل‌ها و مراتع - رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تنوع زیستی

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- چکیده سناریوهای احتمالی

۲-۲-۲- بررسی وضعیت

از منظر ژئوپلیتیک، استان بوشهر با ۶۲۵ کیلومتر مرز آبی از دیرباز با اکثر کشورهای حوزه خلیج فارس، کشورهای آسیایی جنوب شرقی و شرق دور سابقه دیرینه در امر تجاری و بازرگانی داشته است (زارعی، ۱۳۹۲: ۴۵). به هنگام تعطیلی بنادر خرمشهر و شهید رجایی، نقش بندر بوشهر در تراکنش‌های تجاری کشور بسیار ارزنده بود. از طرف دیگر از آنجاکه خلیج فارس کشورهای حاشیه‌اش را با اقیانوس هند مرتبط می‌کند، باعث شده است تا همواره به صورت یک میدان عملیاتی در استراتژی‌های نظامی مورد توجه قرار گیرد (متقی، ۱۳۹۵: ۱۳۶). استان بوشهر در حاشیه ساحلی شمال خلیج فارس با ۶۲۵ کیلومتر مرز آبی معادل ۴۵ درصد از کل مرز ساحلی را به خود اختصاص داده است که می‌تواند نقش و جایگاه بسیار ارزنده‌ای را هم به لحاظ ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک در سطح ملی و منطقه خلیج فارس ایفا نماید (کریمی‌پور و محمدی، ۱۳۹۸: ۹۸).

استان بوشهر در پهنه سرزمین با توجه به داشتن مرزهای دریایی و بنادر تجاری به عنوان یکی از مبادی ورودی و خروجی کالا و خدمات می‌تواند نقش مؤثری در توسعه مناسبات تجاری در سطح ملی و منطقه‌ای ایفا کند. برخورداری از کوتاه‌ترین مسیر تا بنادر کشورهای عربی از یک‌طرف و از طرفی تا تهران که بعد از بندر امام خمینی نزدیک‌ترین بندر به پایتخت از جنوب کشور است؛ خود می‌تواند موجبات کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل و رونق تجارت و سایر مؤلفه‌های آن را فراهم آورد. بندر بوشهر به لحاظ شرایط جغرافیایی مناسب و نزدیکی به عمده کشورهای حاشیه خلیج فارس و همچنین ارتباط نزدیک و دوسویه با استان‌های بزرگ همچون فارس و اصفهان نقش قابل‌توجهی در بازرگانی خارجی کشور دارد (سازمان برنامه‌وبودجه، ۱۳۹۷: ۲۱).

از منظر ژئواکونومیک، وجود منطقه عسلویه (پارس جنوبی) به عنوان بزرگ‌ترین مخزن گازی دنیا که در حدود ۸ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در خود دارد، از جمله مهم‌ترین مزیت‌های موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی استان محسوب می‌گردد.

همچنین، امکانات توسعه صیادی و کشتیرانی، برخورداری از منابع عظیم نفت و گاز به‌ویژه منطقه ویژه اقتصادی- انرژی پارس جنوبی در منطقه عسلویه، وجود جزیره خارک به عنوان مهم‌ترین پایانه صادراتی نفت و... همگی دلالت بر موقعیت ممتاز جغرافیایی استان از لحاظ ژئواکونومیک دارد. از طرفی عرض کم استان و فاصله ناچیز بنادر تا معادن استان نیز به امر توسعه صادرات معدنی از طریق دریا کمک می‌نماید.

در جنوب کشور، استان بوشهر به عنوان مرکزیت نسبی استان‌های ساحلی و عامل ارتباطی استان‌های خوزستان و هرمزگان است. از طرفی همسایگی با استان‌های حاصلخیزی مانند استان‌های فارس، کهگیلویه و بویراحمد و خوزستان امکان صادرات محصولات کشاورزی این استان‌ها را از طریق استان بوشهر فراهم می‌سازد.

وجود سواحل هموار و امکان ساحل‌سازی و گسترش آن می‌تواند زمینه توسعه صنعت اکوتوریسم را فراهم آورد، با توسعه زیرساخت‌ها و ازجمله راه‌های ارتباطی به‌ویژه راه بوشهر-شیراز، می‌توان گردشگران استان‌های فارس و کهگیلویه و بویراحمد و سایر مناطق را جذب نمود. همچنین فاصله نزدیک با مراکز مهم صنعتی کشور از جمله فارس و اصفهان به لحاظ موقعیت جغرافیایی و توسعه راه‌ها می‌تواند نقش استان بوشهر را در تقویت ارتباط زمینی استان‌های خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد و چهارمحال بختیاری و بخش‌هایی از استان اصفهان با استان هرمزگان ارتقاء بخشد و ارتباط افقی بین استان‌های مذکور را در زمینه حمل‌ونقل بار و مسافر افزایش دهد و درنتیجه موجبات توسعه بخش خدمات را فراهم سازد (مهندسین مشاور مآب، ۱۳۹۹: ۱۲).

۲-۲-۳- توان اکولوژیک منطقه‌ای

بنادر استان بوشهر یکی از مبادی واردات و صادرات کالاهای مختلف است. حجم قابل قبولی از کالاهای مصرفی و مواد اولیه و واسطه‌ای مورد نیاز صنایع از طریق این بنادر وارد کشور می‌شود. اهمیت بنادر استان در سطح ملی بیشتر به واسطه حمل‌ونقل و صادرات مواد نفتی و میعانات گازی است. در بخش واردات به دلیل عمق کم آب در بنادر بوشهر، واردات بیشتر محدود به کالاهای لوکس با مبدأ بندر دبی می‌شود و از منظر ژئواکونومیک نسبت به بنادر بزرگ هرمزگان، بندر ماهشهر و چابهار از اهمیت کمتری در سطح ملی برخوردار است (سازمان برنامه‌وبودجه، ۱۳۹۷).

از ظرفیت‌های بالقوه استان بوشهر که تاکنون کمتر مورد استفاده و بهره‌برداری قرار گرفته، واقع شدن در حد فاصل کشورهای عربی حاشیه خلیج‌فارس و کشورهای آسیای مرکزی است. استان بوشهر در یک روند هم-تکمیلی با هرمزگان و مکران، می‌تواند از نظر ترانزیتی حلقه اتصال دو بازار بزرگ کشورهای حاشیه خلیج فارس با کشورهای آسیای مرکزی باشد و در بازار صادرات و واردات کالاهای مورد نیاز منطقه خاورمیانه سهم به سزایی را به خود اختصاص دهد. با این وجود، در حال حاضر بندر بوشهر به‌عنوان یکی از سه بندر اصلی حاشیه شمالی خلیج فارس مطرح است. اغلب حجم صادرات استان بوشهر از بنادر بزرگ استان یعنی مجتمع بندری منطقه ویژه پارس، اسکله صادرات مواد نفتی جزیره خارک و بندر بوشهر صورت می‌گیرد.

جداول زیر صادرات و واردات استان بوشهر به تفکیک سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ را نشان می‌دهد.

جدول ۷- مقایسه صادرات گمرکات استان بوشهر با کشور طی سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹

شرح	۱۳۹۸		۱۳۹۹		درصد تغییر	
	وزن (تن)	ارزش (دلار)	وزن (تن)	ارزش (دلار)	وزن	ارزش
صادرات گمرکات استان	۳۸۷۱۹۸۴۴	۱۴۹۵۲۰۹۶۵۲۰	۳۷۸۰۶۳۰۴	۱۵۰۸۲۹۳۵۷۹۷	-۲/۳۶	۰/۸۸
صادرات گمرکات کشور	۱۲۹۸۹۲۲۲۲	۴۴۰۴۱۷۶۴۵۶۵	۱۳۲۸۸۱۷۶۲	۴۶۹۸۲۱۷۱۰۲۱	۲/۳	۶/۶۸
سهم استان از کشور (درصد)	۲۹/۸	۳۳/۹	۲۸/۵	۳۲/۱	-	-

(سالنامه‌ی آماری استان بوشهر، ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹)

جدول ۸- مقایسه واردات گمرکات استان بوشهر با کشور طی سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹

شرح	۱۳۹۸		۱۳۹۹		درصد تغییر	
	وزن (تن)	ارزش (دلار)	وزن (تن)	ارزش (دلار)	وزن	ارزش
واردات گمرکات استان	۱۱۳۷۶۷۲	۲۳۸۳۰۳۴۵۰۲	۱۱۶۶۹۲۴	۲۴۲۶۹۶۶۹۵۳	۲/۵۷	۱/۸۴
واردات گمرکات کشور	۳۳۳۹۹۴۹۰	۴۳۶۸۳۸۶۸۵۳۶	۳۸۸۵۵۷۳۶	۵۴۴۵۹۲۱۳۲۷۹	۱۶/۳۴	۲۴/۶۷
سهم استان از کشور (درصد)	۳/۴	۵/۵	۳	۴/۵	-	-

(سالنامه‌ی آماری استان بوشهر، ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹)

۲-۲-٤- چالش‌های هیدروپلیتیک بوشهر

در افق زمانی سال ۲۰۲۵ و ۲۰۳۰، چالش آب شیرین یکی از معضلات استان بوشهر خواهد بود. این چالش با این واقعیت عجین است که ۸۵ درصد منابع آب آشامیدنی استان بوشهر در دیگر استان‌ها قرار دارد به‌گونه‌ای که ۶۰ درصد از سدکوثر در استان کهگیلویه و بویراحمد و ۲۵ درصد از طریق خط آب‌رسانی کازرون در استان فارس تأمین می‌شود (وزارت نیرو، ۱۳۹۸: ۳). در این میان، آب و هوای استان دارای ویژگی‌های عمده‌ای از قبیل رژیم نامنظم بارندگی، باران‌های شدید و سیل‌آسا، یک دوره خشک طولانی (بهار، تابستان و نیمی از پاییز)، حرارت و تابش شدید خورشید و تبخیر زیاد است که در پیدایش و گسترش شوره‌زارها مؤثر می‌باشد (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۷: ۶۸).

در این راستا، یکی دیگر از مهم‌ترین چالش‌های هیدروپلیتیکی استان بوشهر، وجود پلایاهای متعدد (پلایا یا شوره‌زار به مکانی گفته می‌شود که میزان تبخیر در آن بیشتر از میزان بارش است) در این استان است؛ به‌گونه‌ای که ۶/۳ درصد از وسعت کل استان را پلایا تشکیل داده است. این واحد دارای خاکه‌ای عمیق با بافت سنگین تا

خیلی سنگین و شوری بسیار زیاد است و اغلب به دلیل زهکشی خیلی ضعیف و قلیایی بودن خیلی زیاد در فصول بارندگی حالت ماندابی در آن‌ها پیش می‌آید (مقصودلو، ۳۹۱: ۴۴).

هر چند واحد پالایا برای اکثر فعالیت‌های انسان از جمله کشاورزی از کیفیت نامطلوبی برخوردار است اما این زمینه‌ها مرکز استقرار واحدهای آبزی‌پروری دریایی در استان بوشهر هستند و از این منظر اهمیت بالایی در اقتصاد دریا در بخش‌های آبزی‌پروری و زیست‌فناوری دریایی دارند (برنامه‌ی آمایش استان بوشهر، ۱۳۹۷: ۴۲).

۲-۲-۵- چالش ژئواکونومی جزایر (جزایر توسعه‌نیافته)

جزایر استان بوشهر با وجود برخورداری از توان‌های اکولوژیک، همچنان از توسعه‌ی مناسب و متجانس برخوردار نشده‌اند. از میان ۱۰ جزیره استان دو جزیره داری سکنه است. سایر جزایر استان دارای اهمیت نظامی و یا زیست‌محیطی هستند و بیشتر جزایر در مناطق حفاظت‌شده قرار دارند و ظرفیت بالایی در جذب گردشگر و اکوتوریسم دارند. جزیره خارک به لحاظ استراتژیک، یکی از مهم‌ترین جزیره کشور است و حدود ۹۰ درصد از نفت کشور از این جزیره صادر می‌شود. جلال آل احمد، جزیره‌ی خارک را که در ۴۶ کیلومتری غرب بوشهر واقع شده است، «دره یتیم خلیج فارس» نامیده است (کنین، ۲۲:۱۳۹۱). این جزیره یکی از نقاط حیاتی کشور محسوب می‌شود. در این جزیره یکی از مهم‌ترین پایانه‌های صادرات نفت جهان بنا شده است. بیش از ۹۰٪ از صادرات نفت ایران از این جزیره انجام می‌گرفت. این موضوع دیگر قابلیت‌های طبیعی و گردشگری جزیره را تحت تأثیر قرار داده است و علی‌رغم اینکه جایگاه تاریخی و منابع طبیعی و موقعیت این جزیره می‌توانست یکی از زنجیره‌های اصلی توسعه گردشگری دریایی کشور و استان بوشهر باشد، ملاحظات استراتژیک و امنیتی باعث عدم امکان استفاده از این پتانسیل شده است.

از تعداد ۱۲۸ مورد جاذبه‌های گردشگری استان بوشهر، ۸۹ مورد در شهرستان‌های ساحلی استان قرار دارد که از ظرفیت اکولوژیکی بالایی برای توریسم دریایی و اکوتوریسم برخوردارند. به طور کلی می‌توان گفت که گردشگری ساحلی و دریایی استان بوشهر به صورت کانون‌های متراکم در امتداد خط ساحلی است که ستون فقرات اصلی تحولات منابع گردشگری در این استان را تشکیل می‌دهد. کریدور سیراف- دیر و سیراف - عسلویه در جنوب استان در سالیان اخیر سازمان یافته‌اند که در گذشته به عنوان تک کانون‌های مستقل از حیث منابع گردشگری شناخته می‌شدند. روند منابع صنعتی با محوریت مکانیسم تولید مشتقات گازی در منطقه ویژه پارس جنوبی به سمت شمال استان در حال توسعه می‌باشد. مرزهای آبی دریای خلیج فارس در سواحل شهرستان‌های بوشهر و گناوه، جزیره خارک و بخش دلوار شهرستان تنگستان و قرارگیری استان بوشهر مابین سه

قطب گردشگری کشور شامل استان فارس، خوزستان و هرمزگان توان اکولوژیکی بالایی را در جذب گردشگران با هدف گردشگری دریایی ایجاد می‌کند. ظرفیت زیاد جزیره خارک، امکان شکل‌گیری یک منطقه گردشگری دریایی با محوریت چهار کانون خارک، بوشهر، گناوه و دلوار و مکان‌های ویژه جزیره شیف، منطقه حفاظت‌شده حله، مناطق نمونه گردشگری عباسک، ریگ، لیان، جفیر، میرمهنا و دلوار به عنوان کانون-های اصلی تجهیز شده برای توسعه اقتصاد دریا مبتنی بر گردشگری دریایی و ساحلی در این استان برنامه‌ریزی شده‌اند. در نیمه جنوبی استان رابطه همبستگی مثبت فضایی بین مناطق نمونه گردشگری و منابع گردشگری دریایی وجود ندارد. عمده مناطق نمونه در محیط پس‌کرانه محیط ساحلی جنوب قرار دارند. توسعه خدمات و زیرساخت‌ها در منطقه جنوب استان، زمینه افزایش تقاضا را برای منابع گردشگری ساحلی و دریایی ارتقاء داده است؛ به نحوی که حوزه نفوذ گردشگری منطقه دیر، عسلویه و کنگان از مرزهای استان فراتر رفته و بخش‌های از جنوب استان فارس را نیز در بر گرفته است. به این ترتیب روند فضایی منابع گردشگری دریایی در نیمه جنوبی استان از تک کانون‌های مستقل در پیرامون کنگان، سیراف و دیر و با حوزه نفوذ محدود به کریدورهای بین دو کانون سیراف-دیر و سیراف-عسلویه و با تقاضای داخلی و خارجی تحول یافته است (فلور، ۱۳۸۹: ۲۲-۲۳).

فصل سوم

تحلیل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها

استان بوشهر از سه پهنه خشکی سرزمین اصلی، پهنه آب‌های دریای سرزمینی و جزایر تشکیل شده است، مطابق با آمار منتشر شده توسط مرکز آمار ایران این استان دارای مساحتی معادل ۲۲۹۱۱ کیلومترمربع است. جزایر استان بوشهر در دو دسته قابل دسته‌بندی هستند، نخست جزایر حوزه رودخانه مند که شامل عباسک، تهمادو، شیخ کرامه، مطاف، تهمادون، نخیلو، خان و گرم هستند. دوم جزایر حوزه خلیج فارس شامل بیدو، شیف، فارسی، خارک و خارگو. بر اساس آخرین نقشه تقسیمات کشور استان بوشهر از شمال به استان خوزستان و قسمتی از استان کهگیلویه و بویر احمد، از جنوب به خلیج فارس و قسمتی از استان هرمزگان، از شرق به استان فارس و از غرب به خلیج فارس محدود است. استان بوشهر ازجمله استان‌هایی است که در دهه‌های گذشته شاهد تغییرات زیادی در تقسیمات داخلی بوده است. محدوده استان در سه دوره مورد بررسی (۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵) ثابت بوده است اما تغییرات در تقسیمات داخلی داشته است. مهم‌ترین این تغییرات را می‌توان در افزایش تعداد ۲ شهرستان‌های این استان مشاهده کرد به گونه‌ی که استان بوشهر در سال ۱۳۶۵ از ۸ شهرستان تشکیل شده است و در سال ۱۳۹۵ به از سرشماری به ۱۰ شهرستان افزایش می‌یابد. با توجه به مساحت این استان در بین استان‌های کشور رتبه بیست و سوم مساحتی را به خود اختصاص داده است.

شکل ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های هم‌جوار

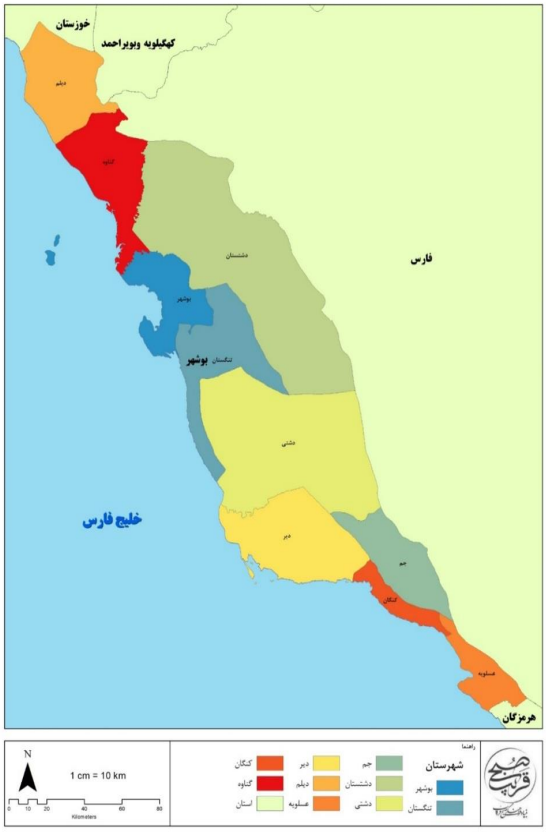
منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۷

این استان طبق آخرین آمار تقسیمات کشوری (۱۳۹۵)، دارای ۱۰ شهرستان، ۴۰ نقطه شهری، ۲۶ بخش، ۵۰ دهستان و ۸۶۲ آبادی است، که ۶۲۸ آبادی آن مسکونی است. بوشهر (به عنوان مرکز استان)، تنگستان، دشتستان، دشتی، دیر، کنگان، گناوه، دیلم، جم و عسلویه شهرستان‌های استان بوشهر هستند. شهرستان دشتستان با گستره ۶۳۲۷ کیلومترمربع، بیشترین مساحت و شهرستان کنگان با ۴۶۵ کیلومترمربع، کمترین مساحت از استان را به خود اختصاص داده‌اند. از نظر جمعیت شهرستان‌های بوشهر و دشتستان به ترتیب بیشترین جمعیت را به خود اختصاص داده‌اند و کمترین جمعیت مربوط به شهرستان‌های دیلم و دیر است. به طور کلی شهرستان‌های استان در دو دسته قابل دسته‌بندی است: ۱) پس‌کرانه یا داخلی خشکی؛ شامل: دشتستان و جم ۲) شهرستان‌های ساحلی؛ شامل: بوشهر، تنگستان، دشتی، دیر، کنگان، گناوه، دیلم، جم و عسلویه.

جدول ۹- تقسیمات سیاسی استان بوشهر در سال ۱۳۹۷

نام شهرستان	مساحت کیلومترمربع	طول مرز آبی (کیلومتر)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	آبادی دارای سکنه	آبادی خالی از سکنه
بوشهر	۱۳۸۶	۱۲۹	۲	۲	۴	۴۱	۳۳	۸
تنگستان	۱۹۵۰	۸۷	۲	۴	۳	۱۲۰	۹۶	۲۴
جم	۱۴۴۴	_	۲	۵	۴	۱۱۲	۸۰	۳۳
دشتستان	۶۳۲۷	_	۶	۱۲	۹	۱۹۰	۱۴۵	۴۲
دشتی	۵۰۲۶	۱۷	۳	۷	۴	۱۴۷	۹۳	۵۴
دیر	۲۲۶۱	۱۶۱	۳	۶	۵	۹۱	۵۶	۳۵
دیلم	۱۷۲۲	۱۰۵	۲	۴	۲	۴۱	۳۷	۴
عسلویه	۷۴۵	۱۱۸	۲	۴	۴	۳۵	۲۳	۱۲
کنگان	۴۶۵	۸۱	۲	۴	۳	۱۸	۱۵	۳
گناوه	۱۸۸۹	۲۱۴	۲	۲	۲	۶۷	۵۲	۱۵
جمع استان	۲۳۲۱۵	۹۱۶	۲۶	۵۰	۴۰	۸۶۲	۶۳۰	۲۳۰

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

شکل۲- تقسیمات سیاسی استان بوشهر

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۷

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی

استان بوشهر به صورت نواری باریک بین خلیج فارس و کوهپایه‌های زاگرس قرارگرفته است و قرارگیری در مجاورت خلیج فارس شرایط ویژه طبیعی و زیست‌محیطی را برای این استان ایجاد کرده است.

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی(ناهمواری‌ها)

پستی و بلندی‌ها و ویژگی‌های ساختمانی و مورفولوژیکی استان بوشهر را می‌توان به سه بخش متمایز کوهستانی (شامل بخش‌های شرقی استان)، دشت‌ها و جلگه‌های ساحلی (بخش غربی استان) تقسیم‌بندی نمود.

واحد کوهستان: واحد کوهستان عمدتا در استان بوشهر در حاشیه شرقی، شمالی و میانی استان مشاهده می‌شود. مساحت واحد کوهستان، 42درصد از کل عرصه‌های استان را تشکیل داده است که می‌توان جهت توسعه و رونق کاشت گیاهان دارویی از این پتانسیل ارزشمند استفاده کرد.

واحد دشت‌سر: بخش وسیعی از استان را واحد دشت‌سر تشکیل داده است که شامل دشت‌های رسوبی رودخانه‌ای و دشت‌های سیلابی است و ۴۴۸۹/۵ کیلومترمربع یا حدود ۱۹/۵ درصد از کل مساحت استان را به خود اختصاص داده است. اراضی دشت سر به جهت بافت مناسب خاک مستعد کشاورزی منطبق با شرایط محیطی می‌باشد.

واحد پلایا: مساحت این واحد ژئومورفولوژی، ۱۴۴۷/۷ کیلومترمربع است که ۶/۳ درصد از مساحت استان را به خود اختصاص می‌دهد.کاشت گیاهان شوری پسند جهت استفاده برای دام‌پروری را می‌توان به عنوان یکی از پتانسیل‌های مناسب برای استفاده از این واحد نام برد.

از نظر وضعیت شیب نیز باید گفت که به طور کلی، ۴۴/۹ درصد از مساحت استان دارای شیب ۰ تا ۵ درصد است که در طبقه‌بندی شیب کم قرار می‌گیرد. ۲۰/۹ درصد از مساحت استان بین طبقه شیب ۵ تا ۱۵ درصد قرار دارد که دارای شیبی متوسط می‌باشد. همچنین ۱۷/۸ درصد بین طبقه ۱۵ تا۳۰ درصد دارای شیب نسبتا زیاد، ۱۴/۱ درصد شیب زیاد و ۲/۳ درصد نیز دارای شیب خیلی زیاد می‌باشد. با توجه به شرایط خاص استان و قرار گرفتن استان در کنار سواحل خلیج فارس نوسانات ارتفاعی استان به هفت طبقه تقسیم شد و سپس مساحت واقع در هر طبقه ارتفاعی بر حسب کیلومترمربع و درصد آن‌ها نسبت به کل مساحت استان محاسبه گردیده است. در مجموع چیزی حدود ۹۵ درصد از مساحت استان ارتفاعی پایین‌تر از ۱۰۰۰ متر و کمی بیش از ۵ درصد آن ارتفاعی بالاتر از ۱۰۰۰ متر از سطح دریا دارند.

جدول ۱۰- طبقات ارتفاعی استان بوشهر

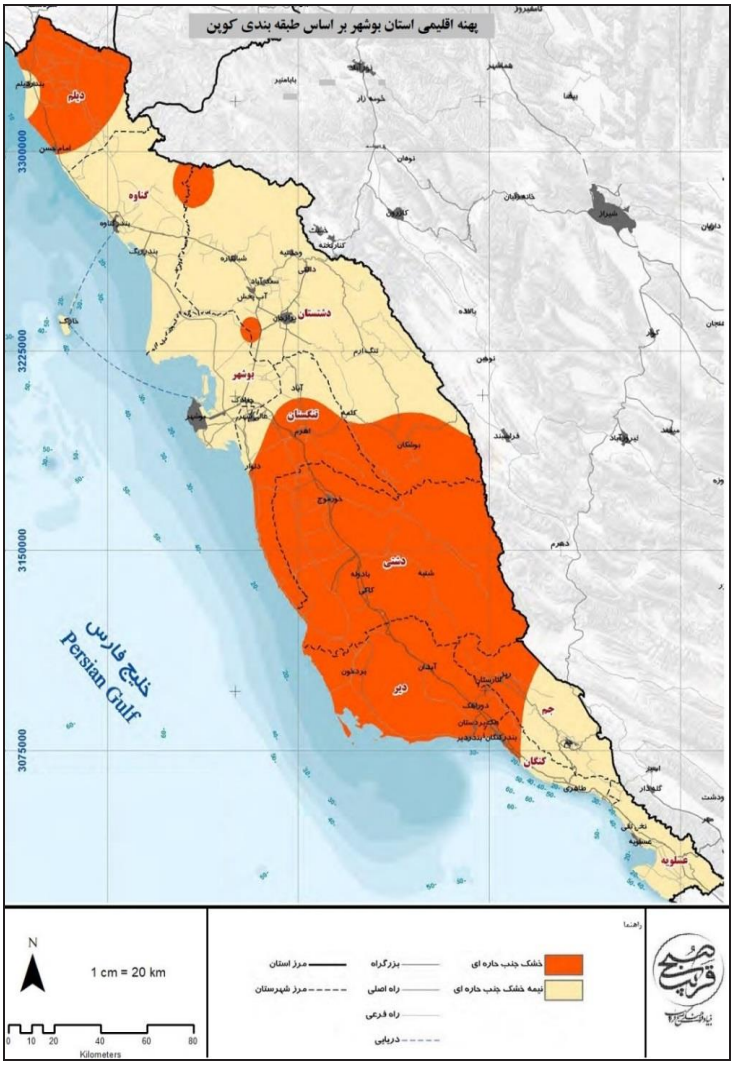
طبقات ارتفاعی	ارتفاع از سطح دریا	مساحت(کیلومترمربع)	درصد مساحت
۱	۰-۵۰	۸۵۳۸/۵	۳۷
۲	۵۰-۱۰۰	۱۹۵۰/۸	۸/۵
۳	۱۰۰-۲۰۰	۲۲۵۵/۸	۹/۸
۴	۲۰۰-۵۰۰	۴۰۴۴/۹	۱۷/۵
۵	۵۰۰-۱۰۰۰	۵۰۴۹/۹	۲۱/۹
۶	۱۰۰۰-۱۵۰۰	۱۱۸۵/۶	۱/۵
۷	۱۵۰۰-۱۹۴۶	۴۶/۶	۰/۲

مأخذ: سازمان نقشه‌برداری کشور، اطلس نقشه‌ها و اطلاعات مکانی استان بوشهر، ۱۳۹۷

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم

مناطق وسیعی از استان بوشهر که در حدود ۸۰ درصد از سطح استان را در بر می‌گیرد. تحت سلطه اقلیم نامناسب گرم و خشک واقع شده است و تقریبا تمام نقاط شهری و بندری استان از جمله بندر بوشهر، بندر دیلم، بندر گناوه، بندر ریگ، برازجان، اهرم، خورموج، بندر دیر، بندر کنگان، شبانکاره و سعدآباد در این نوع اقلیم قرار گرفته‌اند. طبقه دیگر اقلیمی استان بوشهر، اقلیم خشک- معتدل است که به صورت باریکه‌های اقلیمی در شرق خورموج و شمال اهرم در ناحیه بوشکان و نواحی ده رود و بالا و ده رود پایین و نیز در شرق کنگان گسترش دارد.

محدوده بسیار کوچکی در جنوب شرق استان نیز تحت سیطره اقلیم فراخشک گرم قرار دارد که بندر عسلویه و خلیج نای‌بند و همچنین جزیره خارکو و عباسک از نقاط شاخص آن محسوب می‌گردند. آخرین طبقه اقلیمی استان بوشهر اقلیم نیمه‌خشک گرم است. این نوع اقلیم به صورت باریکه‌ای اقلیمی در شرق و شمال شرق برازجان و در جنوب کنار تخته گسترش دارد. در واقع وجود ارتفاعاتی در نواحی شمالی استان سبب پیدایش اقلیم‌های نیمه خشک معتدل و نیمه‌خشک گرم و خشک معتدل در این نواحی از استان گردیده است و گسترش اقلیم‌های نیمه‌خشک را در محدوده‌های وسیعی در استان فارس واقع در شمال استان بوشهر نیز می‌توان مشاهده کرد (وب‌سایت اداره کل هواشناسی استان بوشهر).

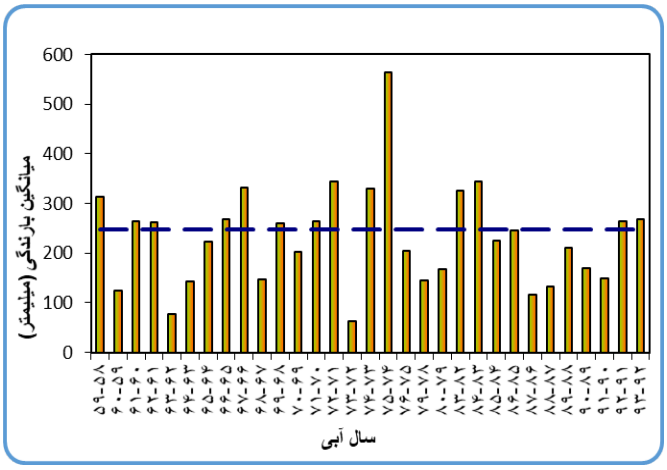
شکل۳- پهنه اقلیمی استان بوشهر بر اساس طبقه‌بندی کوپن

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر، ۱۳۹۶

استان بوشهر از نظر موقعیت جغرافیایی به گونه‌ای است که چندین عامل در تغییرات دمایی این استان مؤثرند. منبع عظیم رطوبتی خلیج فارس عاملی برای متعادل کردن دما در مناطق کم ارتفاع ساحلی می‌باشد. علی‌رغم اینکه مناطق ساحلی در عرض پایین‌تر جغرافیایی قرار گرفته‌اند، میانگین دمای سالیانه آن‌ها، از مناطق مرتفع‌تر استان که دور از ساحل می‌باشد و در عرض‌های بالاتر قرار دارند، کمتر می‌باشد. به عنوان مثال میانگین دما در

ایستگاه ساحلی بوشهر، ۲۵و ایستگاه سرقنات واقع در عرض‌های بالاتر و به دور از ساحل، 21 درجه سانتی‌گراد می‌باشد. بررسی آماری گویای این مطلب است که ایستگاه‌های شنبه و قنطره دارای بیشترین دمای حداکثر (متوسط درازمدت سالیانه برابر با ۷۵درجه سانتی‌گراد) و ایستگاه سینوپتیک ساحلی دارای کمترین دمای حداکثر (متوسط درازمدت سالیانه برابر با ۲۸درجه سانتی‌گراد) در استان بوشهر می‌باشد. مناطق مرکزی استان که شامل مناطق مرتفع و پرشیب می‌باشند متوسط دمای بیشتری را دارا می‌باشند. به طور کلی میانگین دمای استان بوشهر برابر با ۲۸ درجه سانتی‌گراد می‌باشد که نسبت به میانگین دمای ایران، ۱۰ درجه سانتی‌گراد بیشتر است.

بررسی وضعیت بارش استان بوشهر حاکی از این است که، ایستگاه‌های هواشناسی استان در نیمه اول سال‌های شمسی سهم بسیار ناچیزی از بارندگی را دارا هستند. بارش بین ۲۱۱تا ۷۵۱میلی‌متر در سطح استان متغیر است. ارتفاعات استان که شامل مناطق شرقی می‌باشند حداکثر مقادیر بارندگی را دارا می‌باشند. مقدار بارش در مناطق ساحلی (به جز مناطق جنوبی که ارتفاعات تا نزدیک سواحل کشیده شده است) کمترین مقادیر را دارا می‌باشد. متوسط بارش درازمدت سالیانه در سطح استان برابر با ۲۵۷/۵ میلی‌متر است که توزیع فصلی بارش حاکی از آن است که ۵۴/۷ درصد بارش در فصل زمستان، ۳۷/۱ درصد در فصل پائیز، ۷/۹ درصد در فصل بهار و ۰/۳ درصد در فصل تابستان است. توزیع ماهانه بارش در استان بوشهر نیز حاکی از این است که حدود ۴۸درصد بارندگی استان از آبان ماه تا فروردین‌ماه رخ می‌دهد. بیش از نیمی از بارش استان در ماه‌های دی و آذر رخ می‌دهد(حدود ۵۱درصد) و ماه‌های بهمن، آبان، اسفند و فروردین در رتبه‌های بعدی میزان بارش قرار دارند.

شکل ٤- میانگین بلندمدت بارندگی استان بوشهر

مأخذ: اراده کل هواشناسی استان بوشهر، ۱۴۰۰

۳-۲-۳- منابع آب استان و تحلیل شاخص‌های پایداری آن

کل محدوده استان بوشهر در حوزه آبریز اصلی خلیج فارس و دریای عمان قرار می‌گیرد. حوضه آبریز درجه ۱ خلیج فارس و دریای عمان از ۹ حوضه درجه ۲ تشکیل شده است که استان بوشهر از لحاظ قرارگیری در حوضه‌های اصلی درجه ۲ در بخش‌هایی از ۴ حوضه آبریز درجه دو یعنی جراحی- زهره، حله، مند-کفه‌ها و کل-مهران قرار می‌گیرد.

از کل مساحت استان، ۳۶ درصد در حوزه آبریز مند و کفه‌ها، ۴۹ درصد از آن در حوزه آبریز حله و شرق و غرب، ۱۳/۸ درصد در حوزه آبریز کل- مهران و ۰/۰۳ درصد در حوزه آبریز جزایر و جراحی-زهره واقع شده است.

جدول ۱۱- نام و مساحت حوزه‌های آبریز درجه دو در استان بوشهر

حوضه آبریز اصلی درجه دو	کد حوضه درجه دو	مساحت استان در حوزه درجه دو (کیلومترمربع)	درصد مساحت
جراحی-زهره	۲۴	۷/۱۴	۰/۰۳
حله	۲۵	۱۱۵۱۸/۴۹	۴۹/۶۵
مند- کفه‌ها	۲۶	۸۴۷۲/۲	۳۶/۵۲
کل-مهران	۲۷	۳۱۹۹/۶۳	۱۳/۷۹

منبع: سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان بوشهر

در استان بوشهر تعداد ۱۸ رودخانه مهم و ۱۲ رودخانه مرزی وجود دارد. به طور کلی حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده، ۸۷۲ میلیون مترمکعب است. علاوه بر این حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده برابر با ۷۳۶ میلیون مترمکعب است.

از طرف دیگر حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی) در استان بوشهر برابر با ۷۶۸ میلیون مترمکعب است. از این مقدار، ۷۳۵ میلیون مترمکعب در بخش کشاورزی، ۱۹/۷ میلیون مترمکعب در بخش شرب و ۱۳/۶ میلیون مترمکعب در بخش صنعت مصرف می‌شود.

جدول ۱۲- منابع و مصارف آب‌های سطحی و زیر زمینی استان بوشهر

منابع آب سطحی		
عنوان	واحد	مقدار
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۸۷۲
تعداد رودخانه‌های مهم	رودخانه	۱۸
تعداد رودخانه‌های مرزی	رودخانه	۱۲
حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی	میلیون مترمکعب	۷۰۲
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان ،یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)	میلیون مترمکعب	۲۰۹۴
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب	۲۴۳۰
منابع آب زیرزمینی		
عنوان	واحد	مقدار
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۷۳۶
تعداد چاه‌ها	حلقه	۱۳۱۵۲
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب	۴۶۱
تعداد چشمه‌ها	دهنه	۱۸۰
حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب	۴۰
تعداد قنوات	رشته	۴۹
حجم سالانه تخلیه از قنوات	میلیون مترمکعب	۱۳
میزان کل برداشت و مصارف		
عنوان	واحد	مقدار
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۵۰۰/۶
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۲۱
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب	۲۶۸/۲
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب	۷۶۸/۸
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب	۷۳۵/۶
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب	۱۹/۷
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب	۱۳/۶

منبع: سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان بوشهر

۲-۲-۳-۱- شاخص فالکن مارک برای بررسی پایداری منابع آب

نتایج به دست آمده از شاخص فالکن مارک نشان می‌دهد که استان بوشهر در وضعیت تنش آبی قرار دارد. با توجه به جمعیت کشور، در حال حاضر سرانه آب تجدیدپذیر ایران از مرز ۱۷۰۰ مترمکعب عبور کرده و کشور ما وارد دوره تنش آبی شده است. با توجه به تقسیم حجم آب تجدید شونده استان بوشهر بر جمعیت در سال ۱۳۹۸ عدد ۱۵۹۸ به دست آمد که نشان دهنده تنش آبی در استان است (جدول ۱۳).

جدول ۱۳- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان بوشهر و ایران

تعیین وضعیت/دسته‌بندی	شاخص (سرانه/مترمکعب)	عدد شاخص برای ایران و استان بوشهر
بدون تنش	بالاتر از ۱۷۰۰	
تنش آبی	۱۷۰۰- ۱۰۰۰	ایران و استان بوشهر
کم‌آبی	۱۰۰۰-۵۰۰	-
کم‌آبی مطلق	کمتر از ۵۰۰	-

۳-۲-۳-۲- شاخص سازمان ملل برای بررسی پایداری منابع آب

با توجه به اینکه در ایران هم‌اکنون ۷۰ درصد کل آب تجدیدپذیر کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد، ایران در وضعیت بحران شدید آبی قرار دارد. حجم آب تجدید شونده استان بوشهر برابر با ۱۵۹۸ میلیون مترمکعب است و حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)، ۷۶۸ میلیون مترمکعب است. از این رو برداشت از منابع تجدید پذیر استان بوشهر برابر با ۴۸ درصد است. بنابر این طبق این شاخص، استان در وضعیت بحران شدید آب قرار دارد (جدول ۱۴).

جدول ١٤- شاخص سازمان ملل برای بحران آب

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
کمتر از ۱۰ درصد	بدون بحران
بین ۱ تا ۲۰ درصد	بحران در حد متعادل
بین ۲۰ تا ۴۰ درصد	بحران در وضعیت متوسط
بیشتر از ۴۰ درصد	بحران شدید آب

۳-۲-۳-۳- شاخص نسبت بحرانی برای بررسی پایداری منابع آب

به منظور مقایسه سطح کم آبی در حوضه‌های آبریز متفاوت می‌توان از شاخص نسبت بحرانی استفاده کرد. آلکامو همکاران (۲۰۰۰) این شاخص را نسبت میزان آب برداشت شده برای استفاده‌های انسانی به کل منابع آب تجدیدپذیر تعریف نموده‌اند. هرچه نسبت بحرانی عدد بزرگ‌تری باشد، فشار بیشتری بر منابع آب وارد می‌شود و به همان میزان هم کیفیت آب مصرف کنندگان پایین دست کاهش می‌یابد.

$$CR = W/WA$$

W= آب برداشت شده

WA= منابع آب در دسترس (منابع آبی تجدیدپذیر)

جدول ۱۵- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
بدون تنش	۰- ۰/۱
تنش آبی کم	۰/۱ -۰/۲
تنش آبی متوسط	۰/۲ -۰/۴
تنش آبی زیاد	۰/۴ -۰/۸

محاسبه شاخص نسبت بحرانی برای منابع آب استان بوشهر در سال ۱۳۹۸

کل منابع آبی استان (سطحی زیرزمینی) CR=768/1598=0/48 تنش آبی زیاد

منابع آب سطحی استان CR=268/1598=0/16 تنش آبی کم

منابع آب زیرزمینی استان CR=500/1598=0/31 تنش آبی متوسط

با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص‌های ارائه شده در این قسمت مشخص شد که استان بوشهر در مرحله بحران شدید قرار ندارد. لازم به ذکر است که این استان در شروع مرحله بحران آب قرار دارد؛ چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحرانی و تنش زیاد قرار دارد.

۳-۲-٤- پوشش گیاهی و جانوری

مهم‌ترین جوامع جنگلی استان بوشهر عبارت‌اند از:

جامعهٔ گیاهی گز: این جامعه گیاهی به علت شورپسند بودن در سرتاسر جلگه‌های ساحلی، از بندر دیلم تا خلیج نای بند، پراکنده است.

جامعهٔ جنگلی کنار: این جامعه‌گیاهی پس از جامعه گیاهان شورپسند، مهم‌ترین جامعه گیاهی استان است.

جامعهٔ جنگلی بادام کوهی و بنه: این جامعه گیاهی در مناطق کوهستانی استان دیده می‌شود.

جامعهٔ گیاهی حرا: این جامعه گیاهی که به مانگرو معروف است، انتقال یافته از خشکی به دریاست، جامعه‌ی گیاهی حرا به صورت توده‌های کم وسعت در سواحل خلیج فارس و در محل ورود آب رودها به دریا یا خور نظیر خلیج و خور نای بند، خور بردستان، خور مل‌گنزه مشاهده می‌شود. بیشترین پوشش جنگلی حرا در استان را در منطقه‌ی نای بند با مساحتی حدود ۵۰۰ هکتار می‌توان دید.

از نظر مراتع نیز باید گفت که مساحت مراتع استان بوشهر بالغ بر ۱۲۶۲۹۹۵ هکتار بوده که حدود ۵۵ درصد از سطح استان را می‌پوشاند. از این سطح حدود، ۹۰۰۵ هکتار معادل ۱ درصد مراتع درجه یک و مساحت حدود ۳۹۰۹۹۲ هکتار تقریبا معادل ۳۱ درصد را مراتع درجه ۲ و سطح ۲۹۹۸ هکتار معادل ۶۸ درصد را مراتع درجه ۳ به خود اختصاص داده است. قریب ۶۰۰ هزار هکتار از این مراتع در حاشیه‌ی خلیج فارس قرار دارند که به علت شوری شدید خاک و وجود گیاهان نامرغوب (از لحاظ تغذیه دام) قابلیت استفاده چندانی ندارند، ولی در فصول زمستان و اوایل بهار چشم‌اندازی خیره‌کننده در بسیاری از نقاط استان ایجاد می‌کنند.

حیات‌وحش استان به طبع برخورداری از دو نوع زیستگاه عمده خشکی و آبی بسیار متنوع بوده و حالت اکوتونی این استان سبب برخورداری از تنوع زیستی ارزشمند و بالا شده است. سازمان بین‌المللی پرندگان، ۳۴۱ منطقه مهم پرندگان را در خاورمیانه شناسایی کرده است که ۱۴۵ منطقه از مناطق مذکور در ایران و 5 منطقه در استان بوشهر قرار دارد. این مناطق در استان بوشهر شامل: جزایر ام الکرم، نخیلو، خان و تهمادون در منطقه حفاظت‌شده مند واقع در بخش بردخون از توابع شهرستان دیر و در ۱۸۴ کیلومتری جنوب شرقی استان بوشهر، دلتای رود مند که در منطقه حفاظت‌شده مند، دلتای رود حله، واقع در منطقه حفاظت‌شده حله، در ۱۲ کیلومتری شمال غربی بندر بوشهر، اثر طبیعی ملی جزیره خارکو، در ۳کیلومتری جنوب غربی جزیره خارک و ۶۴ کیلومتری شمال غربی بوشهر، سواحل بوشهر به وسعت ۲۴۴۴۴ هکتار، جنگل‌های حرا، نوار ساحلی و خورهای پارک ملی نایبند از زیستگاه‌های مهم پرندگان در محدوده استان هستند که به‌ویژه برای پرندگان آبزی و کنار آبزی زمستان گذران استان حائز اهمیت هستند. از مهم‌ترین پرندگانی که در این نواحی دیده می‌شوند، می‌توان به شاه باز[۷] و انواع سلیم‌ها و پرستوها و کاکائی‌ها اشاره کرد.

در استان بوشهر تنوع گونه‌ایی در پستانداران محدود است در مجموع ۳۱ گونه پستاندار از ۶ راسته (خارپشتان ، خفاش‌ها، جوندگان، خرگوش‌ها، گوشت‌خواران و زوج‌سمان) و ۱۴ خانواده و ۲۶جنس در استان بوشهر وجود دارد. بیشترین تعداد پستانداران مربوط به خانواده Muride با ۵ گونه و خانواده Canidae و Bovidae هر کدام با ۴ گونه می‌باشد. بر طبق آخرین اطلاعات اداره حفاظت محیط‌زیست استان بوشهر، تعداد ۶گونه حمایت

7- Aquila heliacal

شده، ۴ گونه آهو، جبیر، قوچ و میش ارمنی، کل و بز و ۱ گونه پلنگ آسیایی آسیب‌پذیر و ۱ گونه کفتار راه‌راه به عنوان گونه در معرض خطر انقراض در استان شناسایی شدند.

به‌طور کلی در دنیا، ۱۳۴گونه پستاندار دریایی متعلق به ۳ راسته آب‌بازان سیرنیا و کارنیورا وجود دارد که تاکنون ۵ گونه از پستانداران دریایی در استان بوشهر گزارش شده‌اند. تعداد گونه‌های گاو دریایی در خلیج فارس به حدود ۶هزار عدد می‌رسد که دومین جمعیت بزرگ و مهم این گونه در دنیا بوده و یکی از مهم‌ترین زیست‌گاه‌های گاو دریایی خلیج فارس است.

۳-۲-۵- محیط‌زیست سواحل و دریایی استان بوشهر

استان بوشهر با دارا بودن بیش از ۹۰۰ کیلومتر نوار ساحلی دارای اشکال ساحلی متنوع است. از ۱۰ شهرستان در استان تنها شهرستان‌های دشتستان و جم دارای خط ساحلی نبوده و ۸ شهرستان (دیلم، گناوه، بوشهر، تنگستان، دشتی، دیر، عسلویه،کنگان) در جوار ساحل خلیج فارس می‌باشند. از ۸ منطقه تحت مدیریت سازمان محیط‌زیست در استان، ۶ منطقه دارای عرصه‌های دریایی و ساحلی (پناهگاه حیات‌وحش خارک، اثر طبیعی ملی خارکو، منطقه حفاظت‌شده حله، منطقه حفاظت‌شده مند، پارک ملی دیر نخیلو، پارک ملی نایبند) می‌باشد. مهم‌ترین زیستگاه‌های دریایی اکوسیستم‌های مرجانی می‌باشند. در آب‌های استان بوشهر مناطقی مانند جزایر خارک و خارکو، جزیره فارسی، نایبند و سواحل شهر بوشهر واجد مناطق مرجانی می‌باشند. پایداری اکوسیستم دریایی، تولیدات دریایی، اکوتوریسم، مطالعه و تحقیق از مهم‌ترین دلایل حفاظت از این مناطق می‌باشد.

جزایر متعدد استان نیز دارای ویژگی‌های طبیعی منحصر به فردی می‌باشند. زادآوری پرندگان مهاجر تابستانه در جزایر نخیلو و ام الکرم و خارکو، مهاجرت پرندگان زمستان گذران در جزایر خان و تهمادون و جزایر منطقه حفاظت‌شده حله، تخم‌گذاری لاک‌پشت‌های دریایی بشدت در معرض خطر انقراض منقار عقابی در جزایر نخیلو، ام الکرم، خارکو و سواحل پارک ملی نایبند، تخم‌گذاری لاک‌پشت سبز در معرض تهدید در جزایر خارکو و فارسی و تخم‌گذاری لاک‌پشت دریایی زیتونی در پارک ملی نایبند از ویژگی‌های زیست‌بوم‌های دریایی استان می‌باشد. وجود پستانداران دریایی در اطراف جزایر و آب‌های استان نیز از فرصت‌های استان بوده به‌طوری که گله‌هایی از دلفین گوژپشت در منطقه حفاظت‌شده مند و پارک ملی دیر نخیلو به‌صورت دائم حضور داشته و بومی منطقه می‌باشند. پایش لاک‌پشت‌های دریایی تخم‌گذار در جزایر استان از سال‌ها پیش آغاز شده و تاکنون بیش از ۳۰۰ قطعه از لاک‌پشت‌های ماده‌ای که جهت تخم‌گذاری به مناطق و جزایر استان مراجعه نموده‌اند بیومتری و پلاک گذاری شده و مطالعه بر روی آن ادامه دارد. استقرار صنایع مختلف، بنادر و

صنعت حمل‌ونقل دریایی، اکوتوریسم ساحلی، آبزی‌پروری و شیلات و فرصت‌های اقتصادی سواحل از برجسته‌ترین نقاط قوت و فرصت‌های پیش روی استان بوشهر می‌باشد. یکی از بزرگ‌ترین فرصت‌های اقتصادی استان، وجود منابع نفت و گاز و همچنین موقعیت مناسب جهت انتقال و صادرات نفت و گاز و پتروشیمی است. بزرگ‌ترین صنعت و درآمدکشور از طریق صنایع نفت و گاز و پتروشیمی حاصل می‌شود و در این میان استان بوشهر یکی از مهم‌ترین استان‌ها در استقرار این صنایع بوده و به تبع آن در معرض آلودگی‌ها و آسیب‌های ناشی از آن قرار دارد. در شمال استان استقرار لوله‌های انتقال نفت از استان‌های نفت‌خیز جهت صادرات، استقرار سکوهای نفتی متعدد در فلات قاره و لوله‌های انتقال نفت در دریا، مخازن بزرگ نفتی در سواحل و جزیره خارک، بزرگ‌ترین و مهم‌ترین پایانه صادرات نفت خام کشور در جزیره خارک و در جنوب استان نیز استقرار سکوهای گاز و لوله‌های انتقال گاز و میعانات گازی و بزرگ‌ترین پالایشگاه‌ها و تأسیسات گاز و پتروشیمی از تهدیدات بالقوه این صنایع محسوب می‌گردد. بنابراین سواحل نیمه جنوبی استان تحت تأثیر صنایع نفت و گاز و پتروشیمی قرار گرفته و یا قرار خواهد گرفت. آلودگی‌های ناشی از استقرار صنایع در کنار دریا و همچنین استحصال زمین از دریا، عدم رعایت حریم دریا و همچنین تغییر شکل خط ساحلی تأثیر مهمی بر تخریب سواحل خواهد داشت. هم اکنون سواحل مورد استفاده در طرح‌های پارس جنوبی غالبا با استحصال اراضی از دریا و همچنین سنگ چین شدن ساحل شکل طبیعی خود را از دست داده است.

عمده‌ترین تهدیدات در بخش زیست‌بوم‌ها مربوط به تخریب مناطق مرجانی به علت روش‌های مخرب صید، برداشت مرجان از سواحل، لنگراندازی در مناطق مرجانی و گرمایش و آلودگی‌های دریایی می‌باشد. ازدیاد توتیای دریایی نیز در مناطق مرجانی گزارش شده است که علت آن به نظر می‌رسد برداشت بیش از حد آبزیان در مناطق حساس مرجانی و آلودگی‌های ناشی از افزایش مواد مغذی آب باشد. صید و صیادی از عمده‌ترین تهدیدات زیست‌بوم‌های دریایی است. افزایش تلاش صیادی، روش‌های مخرب صید مانند استفاده از تور ترال، گوش‌گیر کفی(رکسی)، و تورهای مونوفلامنت، عدم رعایت ممنوعیت در مناطق تحت مدیریت و مناطق حساس می‌باشد.

استقرار شهرهای بزرگ در سواحل و تکمیل نبودن شبکه دفع پساب و تصفیه‌خانه پساب نیز یکی از عوامل آلایندگی در سواحل استان می‌باشد. در اکثر محلات شهر(حتی در نقاطی که واجد سیستم دفع پساب می‌باشند)، پساب خام به‌صورت مستقیم وارد کانال‌های دفع آب‌های سطحی شده و پس از پیمودن مسیری به کانال‌های بزرگ‌تر و در نهایت به دریا ریخته می‌گردد و باعث آلودگی میکروبی آب‌های ساحلی، افزایش مواد مغذی آب دریا و از بین رفتن جوامع آبزی و آبسنگ‌های مرجانی در سواحل می‌گردد. از دیگر تهدیدات آلودگی‌های دریایی وجود پسماندهای شناور و در دریا و حرکت آن‌ها با امواج و به ساحل رسیدن آن‌ها می‌باشد. این

پسماندها که اغلب توسط شناورهای کوچک و بزرگ تولید می‌شود باعث آلودگی محیط‌زیست دریایی می‌گردد. تورهای صیادی سرگردان و تورهای اسقاطی نیز باعث تولید پسماند گردیده و باعث گیر افتادن و تلف شدن انواع جانوران و نوزادان آن‌ها می‌گردد. تردد شناورهای بزرگ یکی از تهدیدات پستانداران دریایی است. با توجه به بررسی‌های آماری در سال‌های گذشته، حوادث مربوط به مرگ و میر پستانداران دریایی که عمدتا در زمستان اتفاق میافتد نشان از مشاهده و تردد این گونه‌های با ارزش دریایی در این فصل است که به دلیل تردد در سطح و عمدتا رفتارهای تغذیه‌ای است. پستانداران دریایی از مهم‌ترین گونه‌های با ارزش دریایی بوده که در زنجیره غذایی دریایی از نقش ارزشمند اکولوژیک برخوردارند.

۳-۲-٦- مناطق حفاظت‌شده استان بوشهر

در استان بوشهر هم اکنون هشت منطقه تحت مدیریت (پارک ملی دریایی نای‌بند، پارک ملی دیر- نخیلو، منطقه حفاظت‌شده مند، منطقه حفاظت‌شده حله، پناهگاه حیات‌وحش خارک، اثر طبیعی ملی کوه نمک، اثر طبیعی ملی خارکو و منطقه حفاظت‌شده کوه بیرمی) با مساحت ۱۸۱۳۸۷ هکتار و همچنین سه منطقه شکار ممنوع کوه مند و کوه تنگ باهوش-شاهزاده ابراهیم و کوه سیاه با وسعت ۱۷۶۲۶۶ هکتار وجود دارد که مشخصات و وضعیت کنونی زیست‌محیطی هر یک در زیر آورده می‌شود (سایت اداره کل حفاظت محیط‌زیست):

- **نام منطقه: پارک ملی دریایی نای بند**

وسعت : ۴۶۶۸۷ هکتار

موقعیت مکانی: منتهی‌الیه ساحل شرقی استان بوشهر

- **نام منطقه: پارک ملی دیر نخیلو**

وسعت منطقه: ۲۰۴۳۴ هکتار

موقعیت مکانی منطقه: در شرق استان بوشهر از توابع بخش بردخون و در شمال شهرستان دیر واقع شده است.

- **نام منطقه: اثر طبیعی ملی کوه نمک**

وسعت منطقه: ۳۶۶۶ هکتار

موقعیت مکانی منطقه: در حد فاصل شهرستان‌های دیر و دشتی واقع گردیده است.

- **نام منطقه: اثر طبیعی ملی خارکو**

وسعت منطقه: ۱۸۴۳ هکتار

- **نام منطقه: پناهگاه حیات‌وحش خارک**

وسعت: ۲۰۸۲ هکتار

موقعیت مکانی: ۵۴ کیلومتری شمال غربی بوشهر در آب‌های ساحلی.

- **نام منطقه: منطقه حفاظت‌شده مند**

وسعت: ۳۲۹۸۵ هکتار

موقعیت مکانی: منطقه بردخون از توابع شهرستان دیر و ۱۸۰ کیلومتری جنوب بندر بوشهر

- **نام منطقه: منطقه حفاظت‌شده حله**

وسعت: ۴۴۷۸۳هکتار

موقعیت مکانی: در ساحل دریا و به فاصله ۱۰ کیلومتری شمال شرقی بندر بوشهر

- **نام منطقه: منطقه حفاظت‌شده کوه بیرمی**

وسعت: ۲۲ هزار هکتار

موقعیت مکانی: حد فاصل شهرستان تنگستان و شهرستان دشتی

- **نام منطقه : منطقه شکار ممنوع کوه مند**

موقعیت عمومی منطقه: این منطقه در شهرستان دشتی و تنگستان از توابع استان بوشهر واقع شده است. نزدیک‌ترین شهر از شمال بندر دلوار و از شرق خورموج و از جنوب بردخون می‌باشد.

- **نام منطقه: منطقه شکار ممنوع کوه سیاه**

موقعیت عمومی منطقه: این منطقه در موقعیت شهرستان‌های دشتستان و دشتی است و نزدیک‌ترین شهر از شمال شهر بوشکان می‌باشد.

۳-۲-۷- کشاورزی استان

از نظر کشاورزی درختی، این استان در تولید خرما یکی از استان‌های مهم کشور می‌باشد و مهم‌ترین مرکز کشت گوجه‌فرنگی خارج از فصل است. همچنین از باغ‌های محدود و کوچک مرکبات نیز به طور پراکنده برخوردار است. شهرستان دشتستان و تنگستان از لحاظ تولید سالانه خرما و مرکبات مقام اول و دوم را در استان کسب کرده‌اند. میزان تولید خرما در حدود هشتاد هزار تن و میزان تولید مرکبات حدود ده هزار تن است. مهم‌ترین محصولات زراعی آن را گندم و جو آبی و دیم، تنباکو، پیاز، کنجد، سبزی، صیفی و نباتات علوفه‌ای تشکیل می‌دهد. صید ماهی و میگو یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی مردم این استان را تشکیل می‌دهد. پرورش بز، گوسفند، گاو، شتر و طیور در استان رونق نسبی دارد. استان بوشهر به دلیل اقلیمی یکی از مراکز مهم پرورش شتر در ایران می‌باشد و حدود ۳۰۰۰ نفر شتر در آن ثبت شده است که در اغلب نواحی آن وجود داشته و به صورت سنتی نگهداری می‌شود. همه شترهای استان بوشهر از نوع یک کوهانه هستند و چهار نژاد دشتی (ذبه)، ترکی، عربی و نژادهای آمیخته در استان وجود دارد. نژاد دشتی از مهم‌ترین نژادهای شتر استان و از بهترین نژادهای پشمی کشور است که از پشم آن عباهایی بافته می‌شود که در داخل کشور و کشورهای حاشیه خلیج فارس از مقبولیت بالایی برخوردار است. صنعت عبا بافی در استان بوشهر یکی از صنایع وابسته به شتر بوده است و هم اکنون تعداد محدودی کارگاه در روستای کردوان شهرستان دشتی به امر تولید پارچه عبا مشغول‌اند. استان بوشهر دارای بیش از ۳۱۳ هزار هکتار اراضی مستعد کشاورزی است که حدود ۱۳ درصد از کل مساحت استان را به خود اختصاص داده است. به طور کلی با توجه به داده‌های سازمان جهاد کشاورزی استان بوشهر وضعیت کشاورزی استان بوشهر به شرح زیر است:

- سطح زیر کشت زراعی استان در سال زراعی گذشته حدود ۱۶۹ هزار هکتار
- تولید محصولات زراعی ۹۶۵ هزار تن
- سطح زیر کشت محصولات باغی ۳۸ هزار هکتار
- تولید محصولات باغی ۲۰۴ هزار تن
- کل تولیدات زراعی و باغی ۱۱۶۹ هزار تن

محصولات زراعی و باغی

میزان و مساحت تولیدات زارعی و باغی استان بوشهر در جدول (۱۶) آورده شده است.

جدول ۱۶- مساحت و میزان تولیدات زراعی و باغی

محصولات	تولیدات	مساحت (هکتار)	میزان تولید (تن)
محصولات زراعی باغی	خرما	۳۳۴۰۶	۱۴۸۰۷۱
	مرکبات	۴۲۸۷	۵۳۹۶۰
	گیاهان دارویی	۴۹	۵۲۳
	گندم	۱۱۶۶۶۸	۱۱۴۷۱۵
	گوجه فرهنگی	۱۳۹۵۷	۵۹۲۶۷۶
	سطح زیر کشت زراعی استان	۱۶۹۰۰۰	۹۶۵۰۰۰
	محصولات زراعی	۳۸۰۰۰	۲۰۴۰۰۰

محصولات دام و طیور:

تعداد واحد و میزان تولیدات دام و طیور استان بوشهر در جدول (۱۷) آورده شده است.

جدول ۱۷- تعداد واحد و میزان تولیدات دام و طیور

محصولات	تولیدات دامی	تعداد واحد	میزان تولید (تن)
محصولات دام و طیور	واحدهای صنعتی دامداری	۲۷۱	۷۹۶۰
	واحدهای مرغداری صنعتی	۲۲۴	۳۱۲۰۱
	عسل	۳۰۱۴۶	۲۷۱۲۵۴

۳-۲-۸- معدن و توان زیستی بوشهر

ظرفیت شناخته‌شده معادن استان بوشهر برحسب ذخایر قطعی، ۲۰۷۲ میلیون تن و برحسب ذخایر احتمالی، ۴۳۵۲ میلیون تن برآورد شده است. همچنین استان بوشهر با موقعیت مناسب ساحلی و نزدیکی منابع معدنی به ساحل از ظرفیت‌های بالایی برای صدور مواد معدنی فرآوری شده و خام برخوردار است. استان بوشهر از نظر میزان استخراج مواد معدنی رتبه ششم را در کشور دارا است. به‌طور عمده شاخص‌ها یا توانمندی‌های معدنی در این استان شامل مواد اولیه سیمان و سنگ آهک با عیار خیلی بالا و سنگ لاشه‌های آهکی هستند که برای مصارف ساختمان‌سازی و سیمانی استفاده می‌شوند و در تکمیل مواد اولیه سیمان و تهیه آجر مورد استفاده قرار می‌گیرند. سنگ لاشه، سنگ گچ، سنگ آهک، واریزه کوهی، مارن، آلومینیوم، نمک آبی، سولفات استرانسیوم، مرمریت، دولومیت و فسفات جزو مواد معدنی استان به شمار می‌روند. در حوزه نمک نیز استان بوشهر دارای نمک آبی نیز است که از طریق استحصال از دریا انجام می‌شود و در حقیقت جزو معادن دریایی

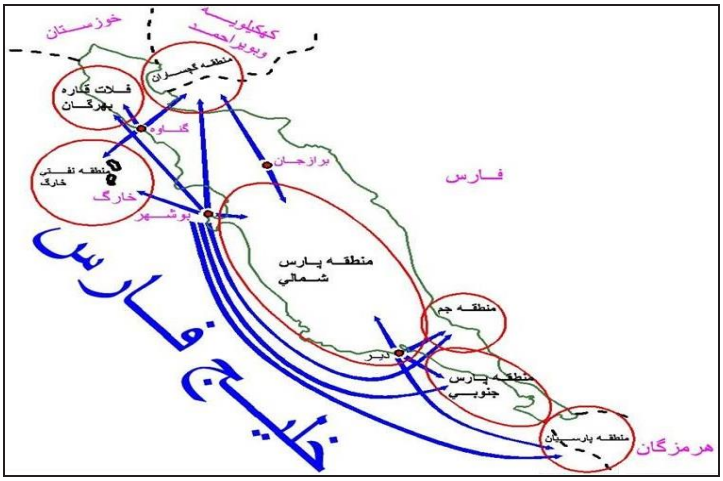
به شمار می‌رود که البته صدف دریایی هم از معادن دریایی به دست می‌آید. در جدول زیر تعداد معادن استان و تعداد شاغلین آن در مقایسه با کشور آمده است.

جدول ۱۸- تعداد معادن و شاغلان

کشور و استان	تعداد معادن			تعداد شاغلان			
	جمع	نحوه مدیریت		جمع	خط تولید		سایر(اداری، مالی و خدماتی)
		خصوصی	عمومی		ماهر	ساده	
کشور	۵۳۵۵	۵۱۹۹	۱۵۶	۹۱۸۶۹	۵۱۴۹۹	۲۱۳۷۲	۱۸۹۹۸
بوشهر	۱۴۵	۱۴۴	۱	۹۸۰	۵۰۹	۱۹۲	۲۷۹

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۹

قرار داشتن ۷۰ درصد منابع گازی کشور در استان و پروژه عظیم پارس جنوبی، میدان گازی پارس شمالی، پالایشگاه فجر(ولیعصرکنگان)، مجتمع پتروشیمی خارک و پتروشیمی کاوه (بزرگ‌ترین واحد متانول دنیا)، برخورداری از ۱۳ درصد ظرفیت تولید نفت در مناطق خشکی و ۷۰ درصد تولید نفت فلات قاره کشور از دیگر ظرفیت‌ها و توانایی‌های استان بوشهر است.

شکل۵- ارتباط بین قطب‌های اکتشاف، استخراج و فرآوری نفت و گاز استان بوشهر

علاوه بر موارد فوق باید گفت که پراکنش فضایی میدان‌های نفتی و گازی ایران نشان می‌دهد که غالب میادین گاز کشور در استان بوشهر متمرکز شده و همان‌طور که گفته شد نزدیک به ۷۰ درصد منابع گازی کشور در استان بوشهر قرار دارد. شکل (۶) پراکنش فضایی میادین نفتی و گازی کشور را نشان می‌دهد.

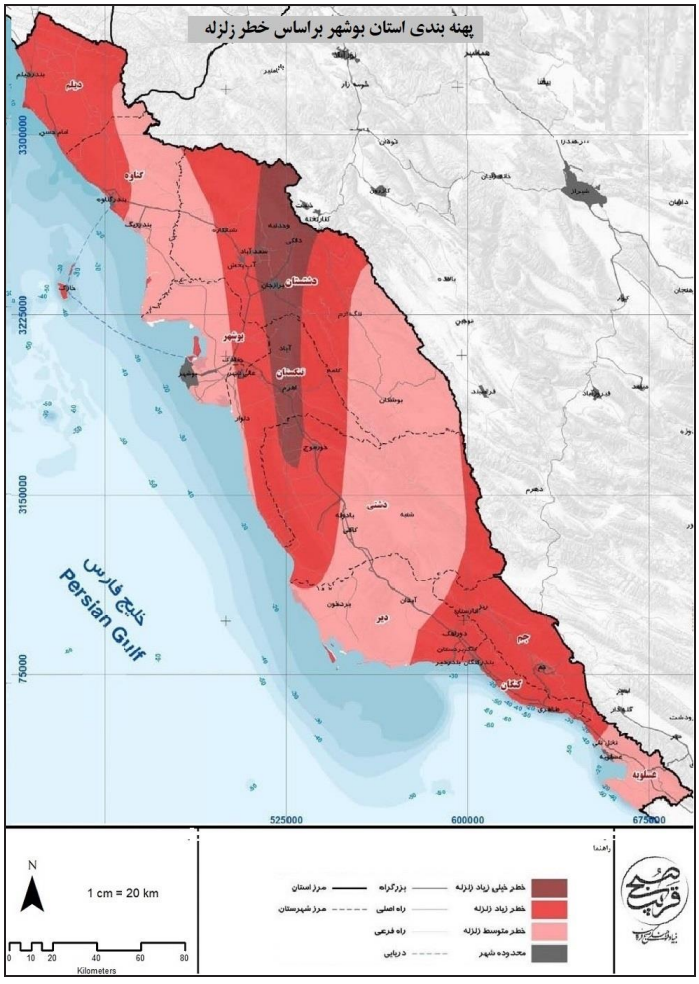

شکل٦- میدان‌های نفتی و گازی ایران

۳-۲-۹- مخاطرات محیطی

استان بوشهر تقریبا استان زلزله‌خیزی است. ۱۴ درصد استان در پهنه خطرپذیری زیاد و خیلی زیاد قرار گرفته است. بخش‌هایی از شهرستان‌های دشتستان، تنگستان و دشتی در پهنه‌های با خطر زیاد قرار دارند. ازاین رو به کارگیری تمهیدات ایمنی در زمینه‌ی پیشگیری از خسارات زلزله در این مناطق با اولویت بالاتری بایستی در نظرگرفته شود. مهم‌ترین گسل‌های استان شامل: گسل پیشانی زاگرس، گسل پی‌سنگی کازرون، گسل منقارک، گسل‌های رو رانده، گسل خورموج و گسل خرچنگ سیاه می‌باشد. بررسی ارتباط پهنه‌های خطر زلزله با مراکز سکونتگاهی و صنعتی در استان نشان می‌دهد که در حدود ۱۲ درصد از تعداد کل سکونتگاه‌های استان در محدوده‌ی خطر زیاد و ۳۷ درصد سکونتگاه‌های استان در محدوده خطر متوسط قرارگرفته‌اند. مجموع دو پهنه زیاد و خیلی زیاد ۶۳ درصد از تعداد سکونتگاه‌ها و ۶۱ درصد از جمعیت استان را دربر می‌گیرد؛ بنابراین گرفتن

تمهیدات لازم به منظور ارتقا سطح ایمنی سکونتگاه‌های واقع در محدوده‌های خطر خیلی زیاد و زیاد الزامی است. همچنین در حدود ۴۶ درصد از مراکز صنعتی استان در پهنه‌ی خطر متوسط واقع شده است. ۳۴ درصد از مراکز در پهنه خطر زیاد، ۲۲ درصد نیز در پهنه خطر خیلی زیاد واقع شده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که استان از این منظر در شرایط مناسبی قرار ندارد و باید تمهیدات لازم جهت ایمنی این مراکز در نظر گرفت (برگرفته از گزارش‌های بخش محیط طبیعی و ملاحظات ایمنی، دفاعی- امنیتی طرح آمایش استان بوشهر).

شکل۷- پهنه بندی استان بوشهر بر اساس خطر زلزله

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر، ۱۳۹۶

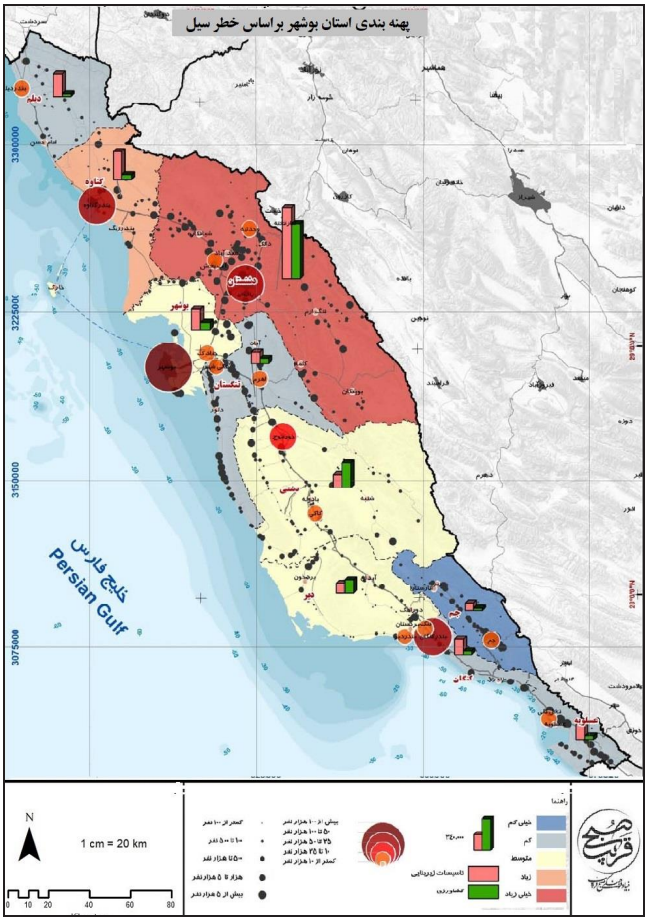
مطابق با آیین‌نامه طراحی ساختمان در برابر زلزله (استاندارد ۲۸۰۰)، استان بوشهر و مراکز مهم جمعیتی این استان در خطر نسبی زلزله قرار دارند. جدول زیر درجه‌بندی خطر نسبی زلزله در شهرها و نقاط مهم استان بوشهر را نشان می‌دهد.

جدول ۱۹- درجه‌بندی خطر نسبی زلزله در شهرها و نقاط مهم استان بوشهر

مرکز جمعیت	خطر نسبی زلزله			
	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد
آب بخش			*	
آباد			*	
آبدان			*	
اهرم			*	
برازجان			*	
بردجان			*	
بندر دیر			*	
بندر دیلم			*	
بندر کنان			*	
بندر گناوه			*	
بندر مقام			*	
بندر ریگ			*	
بندر طاهری			*	
بندر عسلویه			*	
بنک			*	
بوشکان			*	
بوشهر			*	
تنگ ارم			*	
جم			*	
جغادک			*	
چهل زرعی			*	
خارک			*	
خارکو			*	
خورموج			*	
دالکی			*	
دلوار			*	
رستمی			*	
ریز			*	
سعدآباد			*	
فاریاب			*	
کاکی			*	
نخل تقی			*	
وحدتیه			*	

مأخذ: آیین‌نامه طراحی ساختمان در برابر زلزله (استاندارد ۲۸۰۰)، ۱۳۹۳

از نظر سیل‌خیزی نیز ۵۹ درصد از جمعیت استان در پهنه‌های با خطر سیل‌خیزی متوسط، ۳۲ درصد در پهنه‌ی سیل‌خیزی کم و ۲ درصد در پهنه‌های با خطر سیل‌خیزی زیاد قرار دارند. این امر نشان‌دهنده‌ی لزوم بکارگیری اولویت‌های برنامه‌ای در زمینه‌ی کاهش خطر سیل در مناطق سیل‌خیز است. در حدود ۱۷ درصد از مساحت زمین‌های کشاورزی و باغداری استان در پهنه خطر سیل‌خیزی متوسط، ۲ درصد در پهنه خطر سیل‌خیزی زیاد و ۴۱ درصد در پهنه خطر سیل‌خیزی کم قرار دارند. به علاوه در حدود ۶ درصد از تعداد کل مراکز دام‌پروری در پهنه سیل‌خیزی زیاد واقع‌شده است. این در حالی است که در حدود ۶۶ درصد از تعداد مراکز دام‌پروری در محدوده‌ی سیل‌خیزی متوسط و ۲۱ درصد در محدوده سیل‌خیزی کم قرارگرفته‌اند.

شکل۸- پهنه‌بندی استان بوشهر بر اساس خطر سیل

منبع: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر، ۱۳۹۶

۳-۲-۱۰- تحلیل آلاینده‌های استان بوشهر

آلودگی‌های استان بوشهر در بخش‌های مختلف شامل آب، خاک و ...، به دلیل قرارگیری در موقعیت جغرافیایی ویژه و منابع موجود در آن، متفاوت از سایر نقاط کشور است. آلودگی‌های آب در استان بوشهر بیشتر شامل: غلظت مواد غذایی همچون نیتروژن، فسفر، کربن و غیره که ناشی از فعالیت‌های انسان و سبب تشدید رشد جلبک‌ها شده و در نتیجه اکسیژن کافی برای رشد سایر موجودات دریایی مهیا نمی‌شود.

شوری و افزایش نمک دریا نیز از جمله عامل دیگر است که سبب آلودگی آب در استان بوشهر می‌شود. افزایش رطوبت و حرارت نیز طی سال‌های اخیر سبب به خطر افتادن سیستم‌های حیاتی آبزیان از نظر جذب اکسیژن می‌شود. عناصر فلزات سنگین همچون آلومینیوم، برلیوم، سرب و... در زنجیره غذایی و مصرف جانوران رده بالای زنجیره غذایی نظیر ماهیان گوشت‌خوار استان بوشهر سبب انتقال آن‌ها به بدن انسان شده است.

از نظر آلودگی‌های هوا نیز در استان بوشهر شاهد افزایش منواکسید کربن، اکسیدهای نیتروژن، اکسیدهای گوگرد و سایر ذرات معلق در هوا که بیشتر ناشی از فعالیت‌های صنعتی (استخراجی و اکتشافی) هستیم.

۳-۲-۱۱- کاربری اراضی استان بوشهر

وضعیت کاربری اراضی استان بوشهر نشان می‌دهد که ۱۱۱۸۲۸۷ یعنی بیش از یک میلیون هکتار از اراضی استان را مراتع تشکیل می‌دهد.

این مساحت تقریبا ۵۰ درصد از کل اراضی استان بوشهر است. مراتع استان بوشهر عمدتا در نواحی شمالی و در همسایگی مرزهای استان‌های فارس و کهگیلویه و بویراحمد قرار دارند که مورد استفاده عشایر قشقایی و بویراحمدی قرار می‌گیرند. به علت شوری بیش از اندازه خاک، بخش وسیعی از زمین‌های استان غیر قابل کشت شده است.

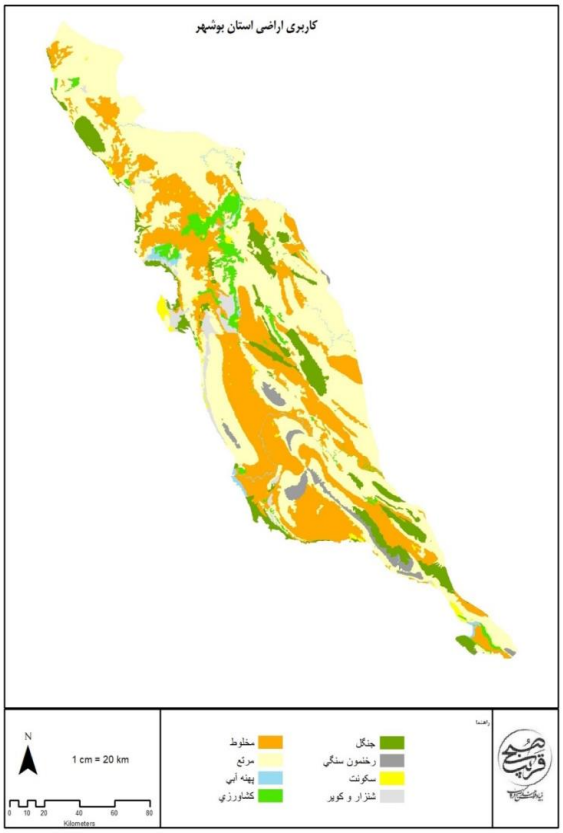
اراضی کشاورزی استان بوشهر بسیار محدود بوده و تنها ۸۷۳۹۱ هکتار را شامل می‌شود که بیشتر در شمال استان و شهرستان‌های دشتستان (دارنده بزرگ‌ترین نخلستان‌های کشور) و تنگستان قرار دارند. این استان به علت موقعیت خاص طبیعی و آب و هوایی، بیشه و جنگل‌های طبیعی محدودی دارد، جنگل‌های استان تقریبا یک درصد از اراضی استان را در بر می‌گیرد و مقدار آن برابر با ۱۸۸۹۸۵ هکتار است.

جدول ۲۰- مساحت و سهم هر کاربری از مساحت استان

کاربری	مساحت (هکتار)	درصد

پهنه آبی	۲۰۴۳۵	۰/۹۱
جنگل	۱۸۸۹۸۵	۸/۴۰
رخنمون سنگی	۵۰۷۱۹	۲/۲۶
سکونت	۲۵۴۵۵	۱/۱۳
شنزار و کویر	۴۶۵۵۱	۲/۰۷
کشاورزی	۸۷۳۹۱	۳/۸۹
مخلوط	۷۱۰۹۷۱	۳۱/۶۲
مرتع	۱۱۱۸۲۸۷	۴۹/۷۳
کل اراضی	۲۲۴۸۷۹۶	۱۰۰

در ادامه پراکنش فضایی هر کدام از کاربری اراضی استان بوشهر به صورت نقشه مشخص شده است (شکل ۹).

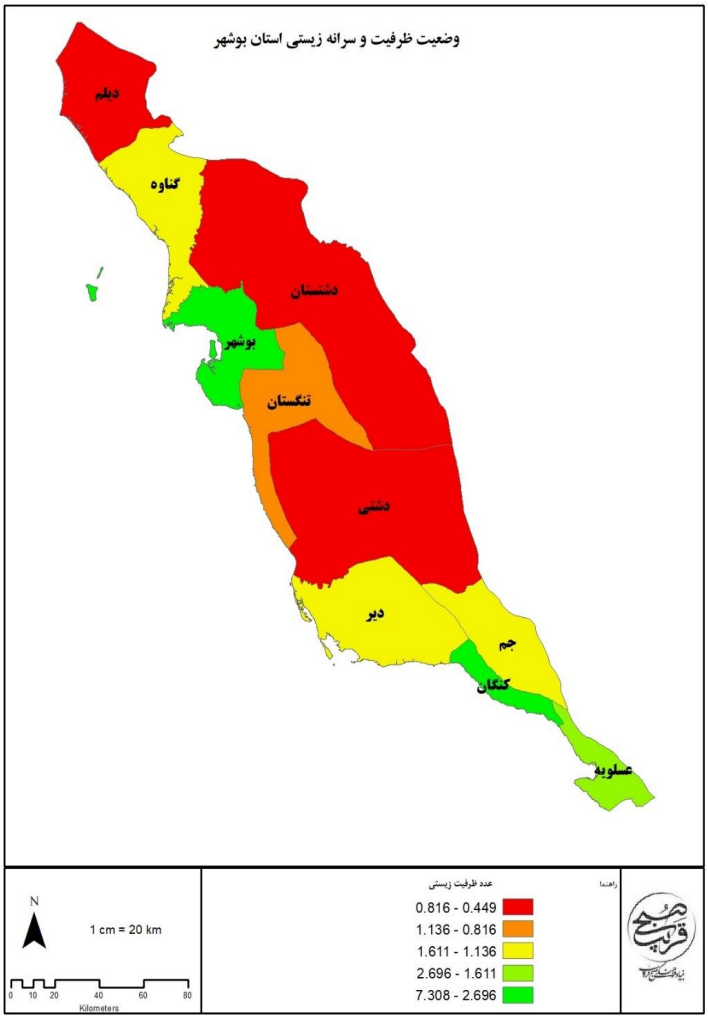
شکل۹- کاربری اراضی استان بوشهر

۳-۲-۱۲- ظرفیت زیستی استان بوشهر

با توجه به آمارهای موجود سرانه ظرفیت زیستی ایران ۰/۸ هکتار است که با آسیا برابر و کمتر از نصف سرانه زیستی جهان است. با توجه به جدول زیر سرانه ظرفیت زیستی استان بوشهر برابر با ۲/۴۴۳ هکتار که بیشتر از سرانه زیستی کشور و جهان است. در میان شهرستان‌های استان بوشهر، شهرستان دیلم با سرانه زیستی برابر با ۰/۴۴۹ هکتار کمترین سرانه زیستی را دارد. در مقابل شهرستان کنگان هست که با سرانه زیستی ۷/۳۰۸ هکتار بیشترین ظرفیت زیستی را نشان می‌دهد. به طور کلی سه شهرستان دیلم، دشتی و دشستان کمترین ظرفیت زیستی را به خود اختصاص داده‌اند و سرانه کمتر از سرانه ظرفیت زیستی کشور دارند و سایر شهرستان‌های استان ظرفیت زیستی بیشتر از میانگین کشور دارند. از نظر جغرافیایی باید گفت که نیمه شرقی استان و شهرستان بوشهر در قسمت جنوبی استان بیشترین ظرفیت زیستی را دارند. در طرف دیگر نیز شهرستان‌های شمالی استان (دشستان، دشتی و دیلم) کمترین ظرفیت زیستی را دارند.

جدول ۲۱- وضعیت ظرفیت و سرانه زیستی

شهرستان	جمعیت	کل ظرفیت زیستی (هکتار)	سرانه ظرفیت زیستی (هکتار)	میانگین
گناوه	۱۰۲۴۸۴	۶۳۶۲۵	۱/۶۱۱	۲/۴۴۳
کنگان	۱۰۷۸۰۱	۱۴۷۵۲	۷/۳۰۸	
عسلویه	۷۳۹۵۸	۲۷۴۳۰	۲/۶۹۶	
دیر	۶۰۶۱۲	۴۰۴۷۲	۱/۴۹۸	
دشتی	۸۶۳۱۹	۱۳۵۴۱۷	۰/۶۳۷	
دشستان	۲۵۲۰۴۷	۳۰۸۸۳۶	۰/۸۱۶	
جم	۷۰۰۵۱	۴۵۴۷۱	۱/۵۴۱	
تنگستان	۷۶۷۰۶	۶۷۵۳۳	۱/۱۳۶	
بوشهر	۲۹۸۵۹۴	۴۴۲۸۲	۶/۷۴۳	
دیلم	۳۴۸۲۸	۷۷۶۳۴	۰/۴۴۹	

شکل ۱۰- وضعیت ظرفیت و سرانه زیستی

۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان بوشهر

۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان بوشهر

شناسایی عوامل مانع و یا پیشبرنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به یک چارچوب مشخص دست یافت. در واقع هدف از شناخت عوامل و

فرایندهای فرهنگی و اجتماعی در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است؛ اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به طور کلی در راستای توسعه و به عنوان بسترساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا اینکه در فرایند توسعه به عنوان اختلال ایجاد می‌کنند(گزارش آمایش استان بوشهر، ۱۳۹۷). در این بخش علاوه بر دسته‌بندی فرایندها و شاخص‌های منفی و مثبت در خصوص عوامل فرهنگی و اجتماعی مانع و پیشبرنده توسعه به جمع‌بندی نسبت به آن‌ها نیز اقدام شده است. با توجه به مطالعات آمایش استان عنصر فرهنگی توأمان سهم به سزایی در تعیین عوامل پیشبرنده و مانع توسعه به خود اختصاص داده است. مواردی همچون عوامل فرهنگی هستند که خود دارای مؤلفه‌های مختلف هستند.

۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه

در بخش فرهنگی، از مهم‌ترین ویژگی‌های استان بوشهر تنوع فرهنگی، مذهبی، قومی و زبانی است. از مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگی- اجتماعی می‌توان به فرهنگ کار، همکاری و همفکری، اعتماد در روابط انسانی، میل به پیشرفت، اعتماد به نفس، فرهنگ عمومی، یادگیری و نوآوری، هویت قومی، هویت مذهبی، تعلق مکانی، اعتماد، صداقت و موارد مشابه در خصوص فرایندهای فرهنگی استان اشاره کرد. همان‌طور که در جدول (۲۲) مشخص است ارزیابی در رابطه با فرهنگ کار در عواملی چون سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی، اهمیت بالا به کار و فعالیت، اهمیت زیاد به کار زنان و تمایل بالای افراد جامعه به کار در مناطق محروم بالا بوده است و این موارد از عوامل پیشبرنده توسعه در استان است. همچنین از عوامل دیگر در این خصوص می‌توان به مشورت و همفکری با خانواده (همکاری و همفکری)، رواج بالای خیرخواهی و کمک (همکاری و همفکری)، میزان بالای اعتماد به دوستان (اعتماد در روابط انسانی)، میزان بالای اعتماد به اقوام و خویشان (اعتماد در روابط انسانی)، میزان بالای تلاش و جدیت (میل به پیشرفت)، رواج بالای افتخار به هویت ایرانی (اعتمادبه‌نفس)، عام‌گرایی بیشتر در مقابل خاص گرایی (فرهنگ عمومی) و تمایل بالا به نوآوری و اصلاح (یادگیری و نوآوری) اشاره کرد که از عوامل مهم فرهنگی در توسعه استان هستند.

در بخش اجتماعی نیز می‌توان به سرمایه اجتماعی بالا چه در شاخص کلی و چه در سه سطح کلان، میانی و خرد در استان اشاره کرد که این موضوع میزان اعتماد، انسجام و مشارکت بالای مردم استان را نشان می‌دهد. باید توجه داشت که سرمایه اجتماعی بالا یکی از عوامل پیشبرنده توسعه در جامعه می‌باشد زیرا که به دلیل سطح بالای اعتماد در استان به نهادهای مختلف مسئولان می‌توانند در صورت نیاز از کمک و مشارکت مردم به سازمان‌ها و نهادها استفاده کنند و عاملی بسترساز و تسهیل کننده برای پذیرش و اجرای برنامه‌های توسعه باشد.

جدول ۲۲- عوامل پیشبرنده توسعه

عوامل پیشبرنده توسعه
سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی (فرهنگ کار)
اهمیت بالا به کار و فعالیت (فرهنگ کار)
رضایت شغلی (فرهنگ کار)
اهمیت زیاد به کار زنان (فرهنگ کار)
(فرهنگ کار)
مشورت و همفکری با خانواده (همکاری و همفکری)
رواج بالای خیرخواهی و کمک (همکاری و همفکری)
میزان بالای اعتماد به دوستان (اعتماد در روابط انسانی)
میزان بالای اعتماد به اقوام و خویشان (اعتماد در روابط انسانی)
میزان بالای تلاش و جدیت (میل به پیشرفت)
رواج بالای افتخار به هویت ایرانی (اعتمادبه‌نفس)
عام‌گرایی بیشتر در مقابل خاص گرایی (فرهنگ عمومی)
تمایل بالا به نوآوری و اصلاح (یادگیری و نوآوری)
سرمایه اجتماعی
سرمایه اجتماعی در سطح کلان
سرمایه اجتماعی در سطح میانی
سرمایه اجتماعی در سطح خرد

منبع: آمایش استان بوشهر، ۱۳۹۶

۳-۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

از موانع اصلی توسعه در استان در بعد فرهنگی- اجتماعی می‌توان به کمبود گذشت در جامعه، کمبود انصاف در جامعه، ضعف در امانت‌داری، عدم پایبندی به قول و قرار، دورویی و تظاهر زیاد در جامعه، رواج بالای تملق و چاپلوسی، رواج میزان بالایی از ظلم و تبعیض، اختلاف و چنددستگی زیاد بین افراد، وجود ظلم و تبعیض زیاد در جامعه، رواج بالای دزدی و کلاه‌برداری، رواج بالای تقلب و کلاه‌برداری، ضعف در وجدان کاری، رواج پارتی‌بازی، کم‌توجهی به تخصص گرایی، نبود امکان پیشرفت کافی برای افراد عادی، نبود امکان پیشرفت برابر برای زنان در برابر مردان، میزان کم ارزیابی مثبت از خود و کمبود صداقت و راست‌گویی در جامعه اشاره کرد. از سوی دیگر روند رو به افزایش بعضی از آسیب‌ها و مسائل اجتماعی مانند سرقت، طلاق، قاچاق مواد مخدر و بیکاری می‌تواند تأثیر منفی بر وضعیت استان بگذارد و مانع توسعه استان باشد. وضعیت نامطلوب برخی شاخص‌ها و همچنین وجود آسیب‌های اجتماعی در سطح استان اگرچه خود به خود به وجود

نیامده‌اند و علت‌های دیگری دارند ولیکن در صورت تداوم و ریشه‌دار شدنشان می‌تواند به مانعی بزرگ و پیش‌گیرنده در جهت توسعه تبدیل شوند. باید توجه داشت که وجود سطح بالای آسیب‌های اجتماعی در جامعه یکی از عوامل اجتماعی مانع توسعه در سطح استان است.

جدول ۲۳- عوامل بازدارنده توسعه

عوامل بازدارنده توسعه
کمبود گذشت در جامعه (فرهنگ عمومی)
کمبود انصاف در جامعه (فرهنگ عمومی)
ضعف در امانت‌داری (فرهنگ عمومی)
عدم پایبندی به قول و قرار (فرهنگ عمومی)
دورویی و تظاهر زیاد در جامعه (فرهنگ عمومی)
رواج بالای تملق و چاپلوسی (فرهنگ عمومی)
رواج میزان بالایی از ظلم و تبعیض (تعارضات و اختلافات)
اختلاف و چنددستگی زیاد بین افراد (تعارضات و اختلافات)
وجود ظلم و تبعیض زیاد در جامعه (تعارضات و اختلافات)
رواج بالای دزدی و کلاه‌برداری (تعارضات و اختلافات)
رواج بالای تقلب و کلاه‌برداری (تعارضات و اختلافات)
ضعف در وجدان کاری (فرهنگ کار)
رواج پارتی بازی (فرهنگ کار)
کم‌توجهی به تخصص گرایی (فرهنگ کار)
نبود امکان پیشرفت کافی برای افراد عادی (میل به پیشرفت)
نبود امکان پیشرفت برابر برای زنان در برابر مردان (میل به پیشرفت)
میزان کم ارزیابی مثبت از خود (اعتمادبه‌نفس)
کمبود صداقت و راست‌گویی در جامعه (فرهنگ عمومی و تعارضات)
عملکرد ضعیف نیروی انتظامی
میزان زیاد مواد مخدر
میزان زیاد اعتیاد

منبع: آمایش استان بوشهر، ۱۳۹۶

۳-۳-۱-٤- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان بوشهر

- تحلیل مسائل و مشکلات اجتماعی (طلاق، سرقت، بیمه، جنایت و...)

آسیب‌شناسی مفهومی است که در واقع از علوم زیستی به عاریت گرفته شده است و در سایر علوم مانند جامعه‌شناسی و اقتصاد به کار گرفته می‌شود. طبق تعریف، آسیب‌شناسی عبارت از مطالعه و شناخت ریشه

بی‌نظمی‌ها در ارگانیسم است (ستوده، ۱۳۷۳). در پزشکی به فرایند علت‌یابی بیماری‌ها، آسیب‌شناسی می‌گویند(رئیس دانا، ۱۳۸۰) و در جامعه‌شناسی مبحث آسیب‌شناسی اجتماعی به مطالعه ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی نظیر بیکاری، فقر، اعتیاد، خودکشی و... همراه با علل و روش‌های پیشگیری و درمان آن‌ها می‌پردازد. مسئله آسیب‌شناسی در علوم اجتماعی بسیار پیچیده‌تر از سایر علوم است چرا که در آسیب‌های اجتماعی آنچه که بسیار اهمیت دارد شناسایی و تشخیص هنجارها و ناهنجاری‌های اجتماعی در هر جامعه است (صدیق سروستانی، ۱۳۹۳).

امروزه آسیب‌های اجتماعی به عنوان یک تهدید جدی سلامت کودکان و نوجوانان را با خطر مواجه ساخته است. موضوع آسیب‌های اجتماعی و روش‌های مقابله با آن از موضوعات با اهمیت می‌باشد که برای حل آن نیازمند همکاری مستقیم خانواده‌ها و متولیان امور اجتماعی و ذی‌ربط در حل آسیب‌های اجتماعی می‌باشد.

برنامه ریزان اجتماعی همواره دغدغه و تلاش برای پیشگیری و کنترل آسیب‌های اجتماعی را دارند. به همین منظور پژوهشگران برای پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی نیازمند شناخت و تبیین این گونه مسائل و همچنین شناخت شیوه‌های اجرایی پیشگیرانه و مزایا و چالش‌های عملی هستند. پس باید به این نکته توجه کرد که شناخت علمی و تجربه‌های عملی از موارد اصلی و مهم برای برنامه‌ریزی در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی هستند که پژوهشگران باید به آن توجه کنند.

- طلاق

جدول زیر نشان‌دهنده میزان ازدواج و طلاق در نقاط شهری و روستایی استان بوشهر است، با توجه به اطلاعات جدول، میزان ازدواج طی دهه گذشته رو به افزایش بوده است اما از سال ۱۳۹۵ به بعد این روند کاهش داشته است به گونه‌ای که تعداد ازدواج‌های ثبت شده در سال ۱۳۹۸ تقریبا یک دوم ازدواج‌های ثبت شده در سال ۱۳۹۵ شده است. از جهت دیگر میزان طلاق‌های ثبت شده در استان از سال ۱۳۷۵ روند افزایشی داشته است و میزان طلاق زیاد شده است ولیکن در سال ۱۳۹۸ تعداد طلاق نسبت به سال ۱۳۹۵ کمتر شده است اما با توجه به میزان ازدواج‌های ثبت شده در سال ۱۳۹۸ همچنان نسبت طلاق در این سال بالاست. باید به این نکته نیز اشاره کرد که میزان طلاق در تمام سال‌های مورد بررسی در مناطق شهری بیشتر از مناطق روستایی بوده است.

جدول ۲۴- ازدواج و طلاق ثبت شده در نقاط شهری و روستایی استان بوشهر

سال	جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق
۱۳۷۵	۵۰۵۴	۳۰۸	۳۸۲۲	۳۰۵	۱۲۳۲	۳
۱۳۸۰	۷۷۸۹	۷۷۴	۶۷۵۶	۷۷۴	۱۰۳۳	۰
۱۳۸۵	۹۶۶۷	۱۲۹۲	۵۹۹۶	۹۲۲	۳۶۷۱	۳۷۰
۱۳۹۰	۱۱۲۳۷	۱۶۸۱	۷۶۲۷	۱۳۳۳	۳۶۱۰	۳۴۸
۱۳۹۵	۱۲۶۵۷	۲۰۳۳	۷۳۱۴	۱۸۲۷	۱۲۷۷	۲۰۶
۱۳۹۸	۶۱۶۸	۱۹۳۳	۵۲۹۱	۱۷۳۲	۸۷۷	۲۰۱

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر ۱۳۹۸

- سرقت‌های عادی بر حسب نوع

جدول زیر سرقت‌های عادی بر حسب نوع طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد، همان‌طور که مشاهده می‌شود میزان سرقت در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال‌های گذشته بیشتر شده است و بیشترین میزان سرقت نیز مربوط به موتورسیکلت و دوچرخه بوده است. باید توجه داشت که این موضوع می‌تواند یکی عوامل مانع توسعه در استان باشد.

جدول ۲۵- میزان سرقت‌های عادی انجام شده در استان بوشهر

سال	سرقت از اماکن					سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن				احشام	سایر
	اماکن دولتی	منازل	مغازه‌ها	مراکز صنعتی و تجاری	سایر اماکن	اتومبیل	موتورسیکلت و دوچرخه	قایق، موتور قایق و لوازم دریایی	لوازم خودرو یا وسایل داخل آن		
۱۳۹۳	۱۵۴	۷۲۰	۱۵۶	۱۱۶۴	۰	۱۲۰	۱۴۸۴	۳	۱۰۳۶	۲۸۹	۲۱۴۹
۱۳۹۴	۱۲۲	۶۸۸	۱۲۵	۲۳۷	۵۹۰	۱۲۳	۱۲۵۱	۰	۷۷۵	۱۳۱	۱۵۵۵
۱۳۹۵	...	...	...	...	...	...	...	...	...		...
۱۳۹۶	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۷	۲۳۲	۱۱۴۴	۲۰۸	۰	۲۴۵۶	۱۲۹	۱۱۶۱	۰	۱۵۳۹	۴۵۲	۲۴۶۴
۱۳۹۸	۳۲۹	۱۲۱۵	۲۲۵	۰	۲۴۹۵	۱۳۱	۱۲۳۶	۰	۹۳۲	۳۳۳	۱۶۲۰

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت در سال ۱۳۹۸ را در استان بوشهر نشان می‌دهد همان‌طور که مشاهده می‌شود نسبت دستگیری آن‌ها ۲۷/۰۱ بوده است که رتبه استان در این زمینه برابر با ۲۴ بوده است که این موضوع عملکرد ضعیف نیروی انتظامی در این خصوص را نشان می‌دهد.

جدول ۲۶- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
بوشهر	۲۷/۰۱	۲۴
کل کشور	۴۲/۸۲	-

جدول (۲۷) نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) را نشان می‌دهد با توجه به اطلاعات جدول مذکور نسبت دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی در استان بوشهر برابر ۰/۲۴ بوده است که در رتبه آخر در بین استان‌های کشور قرار می‌گیرد و این موضوع عملکرد ضعیف نیروی انتظامی در این خصوص را نشان می‌دهد.

جدول ۲۷- نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
بوشهر	۰/۲۴	۳۱
کل کشور	۷/۵۲	-

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان بوشهر را نشان می‌دهد، نسبت این مقدار در استان برابر ۱۶۴/۳۳ کیلوگرم به ده هزار نفر بوده است که از این حیث استان بوشهر در رتبه هفتم در بین ۳۱ استان کشور قرار دارد که این مقدار نشان دهنده میزان زیاد مواد مخدر در استان بوشهر است.

جدول ۲۸- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
بوشهر	۱۶۴/۳۳	۷
کل کشور	۱۱۴/۴۴	-

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۸

جدول زیر انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد با توجه به اطلاعات این جدول میزان مواد مخدر کشف شده در سال‌های مورد بررسی یک روند افزایشی داشته است. همچنین بیشترین مواد کشف شده در سال ۱۳۹۸ مربوط به آمپول و قرص‌های روان‌گردان می‌باشد.

جدول ۲۹- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده

مواد مخدر (کیلوگرم)		سال				
		۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۸
مواد افیونی	هروئین (هروئین،کراک و کریستال)	۰/۵۱۴	۱/۵	۷۹	۲۹	۱۳
	تریاک و شیره تریاک	۶/۰۶۵	۳۴۰	۱۹۴۰	۱۴۳۵	۲۲۶۶۵
کانابیس	حشیش	۳۶۷۰۲	۱۶۸	۲۳۸۰	۱۴۲۶	۱۲۰۵
	گراس	۰	۰	۰	۱۱	۸
محرک‌ها	شیشه (متا آمفتامین)	۰	۰	۲۸	۴	۸۰
سایر موارد		۰/۲۱۹	۷/۵	۶	۳۰	۲۹
سایر موارد	آمپول و قرص‌های روان‌گردان	۰	۶۲	۱۹۰۰۰	۳۱۰۰۰۰۰	۴۶۷۴۸۹۷۱
	مواد پیش‌ساز (لیتر)	۰	۰	۰	۰	۶۲۴۵۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۸

جدول زیر تعداد دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم را نشان می‌دهد با توجه به مندرجات جدول یاد شده تعداد دستگیرشدگان در رابطه با مواد مخدر در استان بوشهر رو به افزایش است که این مسئله برای استان بسیار نگران‌کننده است و می‌تواند یکی از مسائل مانع توسعه در استان باشد.

جدول ۳۰- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده	معتاد و مصرف‌کننده	اتباع بیگانه
۱۳۸۰	۳۹۵	۴۴	۳۵۱	۰
۱۳۸۵	۳۲۹۲	۳۰۳	۲۸۹۹	۹۰
۱۳۹۰	۲۰۲۹	۱۶۶۸	۳۵۳	۸
۱۳۹۵	۳۵۵۰	۱۸۵۴	۱۶۸۷	۹
۱۳۹۸	۳۱۳۳	۹۵۲	۲۱۸۱	۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۸

جدول زیر جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی استان بوشهر در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد با توجه به اطلاعات جدول میزان جرائم مورد بررسی در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۱۳۹۶ کمتر شده است .

جدول ۳۱- جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی استان بوشهر

سال	قتل	خودکشی	نزاع و درگیری فردی	نزاع و درگیری دسته‌جمعی
۱۳۹۶	۳۱	۷۹	۵۰۵۱	۱۶
۱۳۹۸	۳۴	۵۴	۴۷۶۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر۱۳۹۸

- بهزیستی و تأمین اجتماعی

تعداد مراکز دولتی و غیردولتی تحت پوشش معاونت اجتماعی سازمان بهزیستی استان بوشهر در سال ۱۳۹۸، ۲۱ واحد است که به نسبت سال قبل کاهش یافته است (تعداد مراکز دولتی و غیردولتی در سال ۱۳۹۷، ۵۰ واحد بوده است). در پایان سال ۱۳۹۸ تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی برابر با ۱۸ مورد است که به نسبت سال گذشته (۲۹ واحد) کاهش داشته است. تعداد خانوار تحت حمایت کمیته امداد نیز ۳۱۹۱۷ خانوار است که به نسبت سال گذشته (۴۳۱۹۵ خانوار) کاهش داشته است.

جدول ۳۲- تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده

سال و شهرستان	نگهداری کودکان بی‌سرپرست		آسیب‌های اجتماعی *[۸]	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۹۰	۳	۸۸	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۵	۳	۳۳۴	۳۳	۱۰۹۸۱
۱۳۹۸	۵	۱۰۵	۱۶	۵۵۴۷

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر۱۳۹۸

جدول زیر موارد مرتبط در خصوص سازمان بهزیستی استان بوشهر را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود رتبه استان بوشهر در خصوص تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در

*شامل فعالیت واحدهای بازپروری زنان و دختران آسیب‌دیده اجتماعی، خانه سلامت، ساماندهی کودکان خیابانی، مداخله در بحران‌های فردی ، خانوادگی و اجتماعی، مداخله در خانواده به منظور کاهش طلاق، مهمانسرای سلامت کودک و طرح سلامت کودک که در سال ۱۳۹۰ اطلاعات پایگاه خدمات اجتماعی، اسکان موقت، خدمات سیار اورژانس اجتماعی و خط تلفن اورژانس اجتماعی، حمایت از مبتلایان به اختلال هویت جنسی را شامل می‌شود. *منبع: اداره کل بهزیستی استان بوشهر*

بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی ۱۴ ، در تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست ۲۷، تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور ۲۷ و در تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی ۲۰ می‌باشد که این مسئله نشان از عملکرد ضعیف سازمان‌های حمایتی بهزیستی از اقشار آسیب‌پذیر می‌باشد.

جدول ۳۳- میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی

موارد	استان	۱۳۹۸	
		شاخص	رتبه
نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی	بوشهر	۰/۲۸	۱۴
	کل کشور	۰/۱۸	-
نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست	بوشهر	۱/۶۴	۲۷
	کل کشور	۲/۶۰	-
تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور	بوشهر	۲۲۱۸۷	۲۷
	کل کشور	۱۷۱۰۴۷۵	-
تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی	بوشهر	۱۶۱۲۴	۲۰
	کل کشور	۹۴۵۳۹۴	-

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر۱۳۹۸

جدول زیر موارد مرتبط در خصوص کمیته امداد امام خمینی استان بوشهر را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد. همان‌طورکه مشاهده می‌شود رتبه استان بوشهر در خصوص تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی برابر با ۱۶، در تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی برابر با ۲۳ و در سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی برابر با ۲۱ بوده است که این مسئله نشان می‌دهد کمیته امداد نیز در امر رسیدگی به اقشار آسیب‌پذیر در استان نسبت به کل کشور ضعیف عمل کرده است.

جدول ۳٤- میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

موارد	استان	۱۳۹۸	
		شاخص	رتبه
تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی	بوشهر	۲۴	۱۶
	کل کشور	۸۳۲	-
تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی	بوشهر	۸۶۸۰۱	۲۳
	کل کشور	۴۷۸۳۶۸۱	-
سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی	بوشهر	۲۴/۲	۲۱
	کل کشور	۲۵/۱	-

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر۱۳۹۸

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر را تا سال ۱۳۹۷ استان بوشهر را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱۰/۵ بوده است؛ همچنین باید توجه داشت که نرخ بیکاری در استان در همه سال‌های بررسی شده کمتر از کل کشور بوده است و وضعیت بهتری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۳۵- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
بوشهر	۱۲	۱۰/۵	۱۱	۱۱/۳	۱۰/۵
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان بوشهر و کل کشور را نشان می‌دهد. باتوجه به اطلاعات جدول در همه سال‌های بررسی شده استان بوشهر به جز سال ۱۳۹۸ نرخ بیکاری مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی بالاتر بوده است؛ باید توجه داشت که در سال ۱۳۹۸ نرخ بیکاری در استان برابر ۹/۹ بوده که این میزان در مناطق شهری ۹/۷ و در مناطق روستایی ۱۰/۴ بوده است. نکته دیگر این که در تمام سال‌های مورد بررسی نرخ بیکاری در مناطق روستایی استان بوشهر همواره بالاتر از کل کشور بوده است که این مساله وضعیت نامناسب اشتغال در مناطق روستایی استان بوشهر را نشان می‌دهد.

جدول ۳۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

سال		جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
		نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	بوشهر	۹/۷	۲۳	۱۰/۳	۲۵	۸/۳	۱۳
	کل کشور	۱۱	–	۱۲/۲	–	۸/۱	–
۱۳۹۵	بوشهر	۱۱/۳	۲۰	۱۱/۳	۲۷	۱۱/۲	۵
	کل کشور	۱۲/۴	–	۱۳/۷	–	۸/۹	–
۱۳۹۶	بوشهر	۱۱	۱۷	۱۱/۴	۲۶	۱۰/۱	۸
	کل کشور	۱۲/۱	–	۱۳/۴	–	۸/۲	–
۱۳۹۷	بوشهر	۱۰/۵	۲۱	۱۰/۹	۲۳	۹/۱	۹
	کل کشور	۱۲	–	۱۳/۵	–	۷/۹	–
۱۳۹۸	بوشهر	۹/۹	۲۰	۹/۷	۲۵	۱۰/۴	۵
	کل کشور	۱۰/۶	–	۱۱/۸	–	۷/۳	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت در استان بوشهر و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول قابل مشاهده است نرخ بیکاری زنان در همه سال‌های مورد بررسی نسبت به بیکاری مردان، هم در استان و هم در کل کشور بیشتر بوده است. باید به این نکته نیز توجه داشت که در تمام سال‌ها نرخ بیکاری زنان استان بوشهر همواره از نرخ بیکاری زنان کل کشور پایین‌تر بوده و وضعیت بهتری نسبت به آن داشته است.

جدول ۳۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت

سال		نرخ بیکاری مردان		نرخ بیکاری زنان	
		نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	بوشهر	۸/۹	۱۸	۱۳/۷	۲۶
	کل کشور	۹/۳	–	۱۹/۴	–
۱۳۹۵	بوشهر	۱۰/۳	۱۵	۱۶/۶	۲۰
	کل کشور	۱۰/۵	–	۲۰/۷	–
۱۳۹۶	بوشهر	۹/۵	۱۹	۱۸/۴	۱۹
	کل کشور	۱۰/۲	–	۱۹/۸	–
۱۳۹۷	بوشهر	۹/۸	۱۵	۱۳/۷	۲۴
	کل کشور	۱۰/۴	–	۱۸/۹	–
۱۳۹۸	بوشهر	۹/۲	۱۲	۱۳/۳	۲۲
	کل کشور	۹	–	۱۷/۵	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

در این بخش از گزارش به بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در سطوح کلان میانی و خرد و همچنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳ پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هر کدام از این مؤلفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور مهم است.

- پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات
- پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف

- ❖ پنداشت نسبت به نکویی جامعه
  1. مطلوب بودن جامعه
  2. وجود عدالت و برابری
- ❖ ارزیابی نسبت به آینده

جدول (۳۸) نشان دهنده میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان بوشهر و کل کشور می‌باشد، همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود در همه مؤلفه‌ها میانگین استان بوشهر بالاتر از میانگین کل کشور است، که این مسئله نشان دهنده سطح بهتر استان نسبت به کل کشور در مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کلان است، باید توجه داشت که میانگین مؤلفه‌ها در استان بوشهر فقط در یک مؤلفه پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف از سطح متوسط بالاتر است و در دیگر موارد با وجود وضعیت بهتر نسبت به کل کشور از سطح متوسط پایین‌تر است.

جدول ۳۸- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان بوشهر و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین
پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات(میانگین طیف ۳۰)	بوشهر	۲۵/۷۵
	کل کشور	۲۳/۶۴
پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف(میانگین طیف ۳۰)	بوشهر	۳۰/۹
	کل کشور	۲۹/۳
پنداشت نسبت به نکویی جامعه(مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)	بوشهر	۲۲/۸۸
	کل کشور	۲۱/۹۱
پنداشت نسبت به نکویی جامعه(وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)	بوشهر	۲۳/۱۷
	کل کشور	۲۲/۰۸
ارزیابی نسبت به آینده(میانگین طیف ۲۱)	بوشهر	۲۰/۶۷
	کل کشور	۱۸/۸۲

منبع: اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر بیانگر شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان بوشهر و همچنین کل کشور است. با توجه به اطلاعات جدول مشاهده می‌شود که میانگین استان بوشهر در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر ۱۳/۹۹ که از میانگین کل کشور با ۱۳/۷۷ بالاتر بوده است که این موضوع نشان دهنده وضعیت بهتر استان بوشهر در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان نسبت به کل کشور است. با این وجود میانگین سرمایه اجتماعی در استان بوشهر از میانگین طیف اصلی پایین‌تر است. به این نکته باید توجه کرد که بالا بودن میانگین این شاخص در استان نسبت به کل کشور می‌تواند یکی از عوامل پیشبرنده توسعه در استان باشد.

جدول ۳۹- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان بوشهر و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۱۵)
سرمایه اجتماعی در سطح کلان	بوشهر	۱۳/۹۹
	کل کشور	۱۳/۱۷

منبع: اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی در سطح میانی از ترکیب ۸ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهادها و سازمان‌ها می‌باشد که این ۸ مؤلفه عبارت‌اند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی
۳. عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها
۴. آمادگی مشـارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز
۵. اعتمـاد تعمیم یـافتـه (اعتمـاد بـه گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)
۶. دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۷. عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۸. ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین

جدول (۴۰) مربوط به مؤلفه‌های شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد. همان‌طور که مشخص است میانگین استان بوشهر نسبت به کل کشور در همه مؤلفه‌ها بیشتر است و این موضوع نشان از وضعیت بهتر استان بوشهر در مؤلفه‌های شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد.

با توجه به این جدول در اکثر مؤلفه‌های مربوط به سرمایه اجتماعی میانی میانگین استان بوشهر نسبت به میانگین اصلی طیف بالاتر بوده است که این موضوع نشان دهنده وضعیت متوسط این مؤلفه‌ها در استان بوشهر است.

جدول ٤٠- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان بوشهر و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین
اعتماد سازمانی(میانگین طیف ۶۹)	بوشهر	۶۶/۴۵
	کل کشور	۶۴/۳۴
کیفیت خدمات سازمانی(میانگین طیف ۶۰)	بوشهر	۵۷/۵۳
	کل کشور	۵۵/۶۱
عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها(میانگین طیف ۵۴)	بوشهر	۵۴/۱۸
	کل کشور	۵۲/۲۶
آمادگی مشـارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز (میانگین طیف ۴۸)	بوشهر	۴۹/۳۷
	کل کشور	۴۵/۵۴
اعتمـاد تعمیم یـافتـه (اعتمـاد بـه گروه‌های شغلی و حرفه‌ای) (میانگین طیف ۳۹)	بوشهر	۴۲
	کل کشور	۳۹/۴۹
دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)	بوشهر	۴۳/۲
	کل کشور	۳۹/۷۵
عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای(میانگین طیف ۳۹)	بوشهر	۴۰/۱۴
	کل کشور	۳۸
ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین(میانگین طیف ۱۸)	بوشهر	۱۸/۷۲
	کل کشور	۱۹/۹۷
ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین(میانگین طیف ۱۵)	بوشهر	۱۳/۳
	کل کشور	۱۳

منبع: اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول (۴۱) مربوط به میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان بوشهر و کل کشور می‌باشد که استان بوشهر در این زمینه با میانگین ۲۷/۶۲ بالاتر از میانگین کل کشور ۲۶/۳۶ است. علاوه بر این استان بوشهر در این شاخص میانگین متوسطی دارد که این موضوع می‌تواند یکی از عوامل پیشبرنده توسعه در استان بوشهر باشد.

جدول ٤١- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان بوشهر و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)
سرمایه اجتماعی در سطح میانی	بوشهر	۲۷/۶۲
	کل کشور	۲۶/۳۶

منبع: اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مؤلفه زیر تعریف می‌شود که از مجموع این مؤلفه شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می‌شود که این ۸ مؤلفه عبارت‌اند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی
۳. عام‌گرایی اجتماعی(شـعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه‌ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول (۴۲) میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول مشاهده می‌شود که در دو مؤلفه نسبت به میانگین کشور بالاتر و در دیگر مؤلفه‌ها پایین‌تر می‌باشد.

جدول ٤٢- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان بوشهر و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین
ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی منفی(میانگین طیف ۲۱)	بوشهر	۲۴/۷
	کل کشور	۲۴/۹
ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت(میانگین طیف ۲۷)	بوشهر	۲۴/۸۵
	کل کشور	۲۳/۷۶
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده	بوشهر	۲۴/۷۵
	کل کشور	۲۵/۱۱
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با همسایه‌ها و آشنایان	بوشهر	۱۹/۱۳
	کل کشور	۱۹/۱۱
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با غیر همشهری و غریبه‌ها	بوشهر	۱۵/۵۴
	کل کشور	۱۵/۱۶

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان بوشهر(۲۷/۲۱) بالاتر از میانگین کل کشور(۲۵/۲۳) می‌باشد و

همچنین میانگین استان بوشهر از میانگین اصلی طیف این شاخص کمی بالاتر است که این موضوع نشان دهنده این است که میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان بوشهر کمی بالاتر از متوسط بوده است.

جدول ۴۳- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان بوشهر و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)
سرمایه اجتماعی در سطح خرد	بوشهر	۲۷/۲۱
	کل کشور	۲۵/۲۳

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول (۴۱) میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی استان بوشهر(۲/۹۶) بالاتر از میانگین کل کشور(۲/۷۸) می‌باشد و همچنین میانگین استان بوشهر از میانگین اصلی طیف این شاخص کمی بالاتر است که این موضوع نشان دهنده این است که میانگین سرمایه اجتماعی در استان بوشهر کمی بالاتر از متوسط بوده است. میانگین متوسط شاخص سرمایه اجتماعی در استان بوشهر و بالاتر بودن این میانگین نسبت به کل کشور نشان از وضعیت بهتر استان در سرمایه اجتماعی است که این موضوع یکی از عوامل پیشبرنده توسعه استان می‌تواند باشد.

جدول ٤٤- میانگین سرمایه اجتماعی در استان بوشهر و کل کشور

مورد	استان	میانگین (۱ تا ۵)
سرمایه اجتماعی کل	بوشهر	۲/۹۶
	کل کشور	۲/۷۸

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

۳-۳-۲- فقر و محرومیت

محوریت موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (به مثابه محرومیت نسبی) همواره مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت‌زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواه اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

در واقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیش‌تر کشورهای درحال‌توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی- اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور مورد توجه قرار گرفت. در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت‌گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازمان‌دهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است.

با این وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. از این رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه‌بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان صورت گرفته است.

الف) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور با هدف شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته و تهیه نقشه مرکب آن‌ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی‌سوادی، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و ...) به منظور حمایت و تقویت توان منطقه‌ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب نظر ۲۵ شاخص به منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شده است. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به تناسب سطوح مورد بررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است.

شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی‌سوادی (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن امکانات)، بار تکفل شغلی(بیانگر نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به کل روستاها(از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین کننده‌ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک‌ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا، نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت.

در واقع شاخص‌ها ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل‌سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است.

سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شده است. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین‌طور متخصصین امر، فرآیند وزن دهی شاخص‌ها انجام شده است.

بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. بر این اساس مناطق محروم استان بوشهر به شرح جدول زیر است:

جدول ٤٥- مناطق کمتر توسعه‌یافته استان بوشهر

دهستان کمتر توسعه‌یافته	ضریب دهستان	تابعیت تقسیماتی		
		استان	شهرستان	بخش
انگالی	۶	بوشهر	بوشهر	مرکزی
بوالخیر	۸	بوشهر	تنگستان	دلوار
دلوار	۷	بوشهر	تنگستان	دلوار
اهرم	۶	بوشهر	تنگستان	مرکزی
باغک	۶	بوشهر	تنگستان	مرکزی
انارستان	۷	بوشهر	جم	ریز
تشان	۷	بوشهر	جم	ریز
ریز	۷	بوشهر	جم	ریز
جم	۶	بوشهر	جم	مرکزی
کوری	۶	بوشهر	جم	مرکزی
ارم	۸	بوشهر	دشتستان	ارم
دهرود	۸	بوشهر	دشتستان	ارم
بوشکان	۸	بوشهر	دشتستان	بوشکان
پشتکوه	۸	بوشهر	دشتستان	بوشکان
زیرراه	۶	بوشهر	دشتستان	سعدآباد
وحدتیه	۶	بوشهر	دشتستان	سعدآباد
درواهی	۶	بوشهر	دشتستان	شبانکاره
شبانکاره	۶	بوشهر	دشتستان	شبانکاره
شنبه	۷	بوشهر	دشتی	شنبه و طسوج
طسوج	۷	بوشهر	دشتی	شنبه و طسوج
چغاپور	۶	بوشهر	دشتی	کاکی
کبکان	۷	بوشهر	دشتی	کاکی
کاکی	۶	بوشهر	دشتی	کاکی
آبکش	۷	بوشهر	دیر	بردخون
بردخون	۷	بوشهر	دیر	بردخون
آبدان	۷	بوشهر	دیر	مرکزی
حومه	۷	بوشهر	دیر	مرکزی
لیراوی جنوبی	۷	بوشهر	دیلم	امام حسن (ع)
لیراوی میانی	۷	بوشهر	دیلم	امام حسن (ع)
حومه	۷	بوشهر	دیلم	مرکزی
لیراوی شمالی	۷	بوشهر	دیلم	مرکزی
عسلویه	۶	بوشهر	کنگان	عسلویه
نای بند	۷	بوشهر	کنگان	عسلویه
طاهری	۷	بوشهر	کنگان	مرکزی
حومه	۷	بوشهر	کنگان	مرکزی
رودحله	۶	بوشهر	گناوه	ریگ
حیات داود	۷	بوشهر	گناوه	مرکزی

(شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور، ریاست جمهوری،۱۳۸۶)

از مجموع ۴۸ دهستان در استان بوشهر، تعداد ۳۷ دهستان به عنوان مناطق محروم به شمار آمده است. شایان ذکر است، ضرایب بر اساس ۵ تا ۹ تعیین شده و ضریب ۵ به معنی محرومیت کمتر و ضریب ۹ به معنی محرومیت بیش‌تر است. همان‌طور که مشاهده می‌شود ۱۳/۵۱ درصد از دهستان‌ها محرومیت بالایی (ضرایب ۸) داشته، ۵۱/۳۵ درصد دارای محرومیت متوسط (ضریب ۷) و ۳۵/۱۳ درصد نیز از محرومیت پایینی (ضریب۶) برخوردار بوده‌اند.

ب) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت صورت گرفته است. در این طرح ۵۴ شاخص به منظور سنجش سطح محرومیت مورد استفاده قرار گرفته شده است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ٤٦- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۴۳۳
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سرانه دام سنگین خانوار (رأس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سرانه دام سبک خانوار (رأس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره‌مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰/۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶
۴۹	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۵۸۸
۵۰	نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۹۰۰
۵۱	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۱/۳۱۳۳
۵۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۱/۳۳۷۲
۵۳	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت (درصد)	۱/۳۶۱۱
۵۴	نسبت روستاهای خالی از سکنه به کل روستاها(درصد)	۰/۰۳۴۶

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

جدول ٤٧ - مناطق کم‌تر توسعه‌یافته استان بوشهر

ردیف	استان	شهرستان	بخش
۱	بوشهر	بوشهر	خارک
۲	بوشهر	دشتستان	ارم
۳	بوشهر	دشتستان	بوشکان
۴	بوشهر	دشتستان	سعدآباد
۵	بوشهر	دشتستان	شبانکاره
۶	بوشهر	دشتستان	آب بخش
۷	بوشهر	دشتی	شنبه و طسوج
۸	بوشهر	دشتی	کاکی
۹	بوشهر	تنگستان	مرکزی
۱۰	بوشهر	تنگستان	دلوار
۱۱	بوشهر	جم	مرکزی
۱۲	بوشهر	جم	ریز
۱۳	بوشهر	دیر	مرکزی
۱۴	بوشهر	دیر	بردخون
۱۵	بوشهر	دیلم	مرکزی
۱۶	بوشهر	دیلم	امام حسن
۱۷	بوشهر	کنگان	مرکزی
۱۸	بوشهر	کنگان	عسلویه
۱۹	بوشه	گناوه	مرکزی
۲۰	بوشه	گناوه	ریگ

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

نتایج طرح حاکی از آن است که در مجموع، ۵۶۴ بخش و شهرستان محروم در استان‌های مختلف کشور مورد سنجش قرار گرفته است. در این میان استان بوشهر دارای ۹ شهرستان و ۲۰ بخش محروم است. مزیت‌های نسبی مناطق محروم استان بوشهر در سه بخش اقتصادی؛ کشاورزی، صنعت و خدمات و زیر بخش‌های آن به شرح زیر است:

الف) کشاورزی:

- مزیت نسبی در تولید محصولات باغی نظیر خرما و لیموترش (خرما عمدتا در شهرستان دشتستان، جم و تنگستان و لیموترش عمدتا در شهرستان جم).

- مزیت نسبی در تولید محصولات زراعی نظیر گندم، جو، گوجه‌فرنگی، دانه‌های روغنی، توتون و تنباکو، هندوانه و سایر محصولات جالیزی.
- مزیت نسبی در دام داری و دام‌پروری و پرورش دام سبک و سنگین.
- مزیت نسبی در پرورش زنبور عسل مخصوصا در بخش‌هایی که سطح باغات شرایط مناسب پرورش را ایجاد کرده است.
- مزیت نسبی در شیلات و آبزی‌پروری و اسکله‌های صیادی.
- مزیت نسبی در صنعت پرورش میگو از دیگر مشاغل وابسته به شیلات که عمدتا در شهرستان‌های دیلم و گناوه توسعه یافته است.
- مزیت نسبی در پرورش مرغ و احداث واحدهای مرغداری مخصوصا در بندر گناوه.
- مزیت نسبی در پرورش شتر مخصوصا در بخش‌های محروم شهرستان دشتی.

ب) صنعت:

- وجود شهرک صنعتی اهرم در بخش مرکزی شهرستان تنگستان.
- وجود شهرک صنعتی دلوار در بخش دلوار شهرستان تنگستان.
- وجود ناحیه صنعتی بنه پز در بخش مرکزی شهرستان تنگستان.
- وجود شهرک صنعتی دیر در بخش بردخون شهرستان دیر.
- وجود ناحیه صنعتی لمبدان در بخش مرکزی شهرستان دیر.
- وجود شهرک صنعتی دیلم در بخش امام حسن شهرستان دیلم.
- وجود ناحیه صنعتی بویرات در بخش مرکزی شهرستان دیلم.
- وجود ناحیه صنعتی کنگان در بخش مرکزی شهرستان کنگان.
- وجود شهرک صنعتی کنگان در بخش عسلویه شهرستان کنگان.
- وجود شهرک صنعتی بندر ریگ در بخش ریگ شهرستان گناوه.
- وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن سنگ لاشه ساختمانی و سنگ گچ در بخش‌های محروم استان.
- مزیت نسبی در وجود معادن عظیم نفت، گاز و پالایشگاه در بخش‌های عسلویه شهرستان کنگان، بخش خارک شهرستان بوشهر، بخش شنبه و طسوج و بخش کاکی شهرستان دشتی، بخش مرکزی جم و بخش مرکزی و بردخون دیر.

- مزیت نسبی در توسعه صنایع وابسته به نفت و گاز به عنوان بهترین گزینه و امکان برای اشتغال‌زایی پایدار جوانان بومی منطقه.
- مزیت نسبی در برخورداری از یکی از بزرگ‌ترین ترمینال‌های صادرات نفت خام جهان در جزیره خارک.
- مزیت نسبی در ایجاد واحدهای فرآوری محصول خرما (شامل بسته‌بندی و گرفتن شیره خرما، تهیه شکلات و شیرینی از خرما و ...).
- مزیت نسبی در احداث واحدهای بسته‌بندی محصولات دریایی (میگو و ماهی).
- مزیت نسبی در تولید صنایع‌دستی نظیر حصیربافی، عبا بافی و قالی‌بافی در بخش‌های محروم شهرستان تنگستان و دشتی.

ج) خدمات:

- مزیت نسبی در برخورداری از امکان تجارت و بازرگانی با کشورهای حاشیه خلیج فارس و به‌ویژه امارات برای بخش‌های محروم واقع در حاشیه خلیج فارس.
- مزیت نسبی در بهره‌مندی از خدمات حمل‌ونقل دریایی.
- مزیت نسبی در وجود منطقه ویژه اقتصادی بوشهر (شهرستان بوشهر).
- مزیت نسبی در وجود منطقه ویژه اقتصادی عسلویه (شهرستان کنگان).
- مزیت نسبی در وجود جاذبه‌های طبیعی گردشگری، چشمه‌های آبگرم و جاذبه‌های تاریخی فرهنگی و فعالیت‌های مرتبط با گردشگری.
- مزیت در وجود مراکز آموزشی فنی و حرفه‌ای در شهرستان‌های استان و ارائه خدمات آموزشی فنی و حرفه‌ای جهت توانمندسازی ساکنین بخش‌های محروم استان.

۳-۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان بوشهر

همان‌طور که مشاهده می‌شود بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل افراد ساکن در این مناطق برابر با ۲۳۷۱۹۰ نفر است. از این تعداد ۱۰۳۲۰۹ نفر زن و ۱۳۳۹۷۲ نفر مرد هستند. تعداد خانوار ساکن در این مناطق برابر با ۶۰۹۹۴ است. میانگین بعد خانوار برابر با ۳/۹ است و میانگین نسبت جنسی در این مناطق برابر با ۱۳۲/۴ می‌باشد. به عبارتی بعد خانوار و نسبت جنسی در این مناطق بالاتر از متوسط کشور است. بالاترین نسبت جنسی مربوط به دهستان طاهری در شهرستان کنگان با نسبت ۷۰۰/۳ است. پس از آن دهستان‌های عسلویه، حومه، نای‌بند،کوری، بردخون و ... به ترتیب با نسبت ۴۹۳/۹، ۲۴۳، ۱۱۷/۸، ۱۱۷/۸، ۱۱۶/۵ و ۱۱۵/۵ بالاترین

نسبت جنسی را دارا هستند. بعد خانوار نیز به ترتیب در دهستان‌های طاهری، عسلویه، نای بند و حومه در شهرستان کنگان به ترتیب با ۱۱/۱، ۵/۴، ۴/۳ و ۴/۱ بیش‌ترین میزان را داشته است.

جدول ۴۸- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان بوشهر

سرشماری سال ۹۵						تابعیت تقسیماتی			
خانوار	جمعیت	تعداد مردان	تعداد زنان	نسبت جنسی	بعد خانوار	دهستان کمتر توسعه یافته	استان	شهرستان	بخش
۶۵۳	۲۲۰۹	۱۰۹۰	۱۱۱۹	۹۷/۴	۳/۴	انگالی	بوشهر	بوشهر	مرکزی
۳۳۷۸	۱۱۶۰۴	۶۰۷۰	۵۵۳۴	۱۰۹/۷	۳/۴	بوالخیر	بوشهر	تنگستان	دلوار
۵۸۵۷	۲۰۴۳۵	۱۰۴۱۶	۱۰۰۱۹	۱۰۴	۳/۵	دلوار	بوشهر	تنگستان	دلوار
۲۵۹۹	۸۶۸۹	۴۳۸۶	۴۳۰۳	۱۰۱/۹	۳/۳	اهرم	بوشهر	تنگستان	مرکزی
۳۶۵۳	۱۲۴۸۳	۶۳۲۵	۶۱۵۸	۱۰۲/۷	۳/۴	باغک	بوشهر	تنگستان	مرکزی
۱۸۳	۶۶۶	۳۴۹	۳۱۷	۱۱۰/۱	۳/۶	انارستان	بوشهر	جم	ریز
۱۱۲۵	۴۰۳۱	۲۰۹۹	۱۹۳۲	۱۰۸/۶	۳/۶	تشان	بوشهر	جم	ریز
۴۵۲	۱۵۹۴	۸۱۲	۷۸۲	۱۰۳/۸	۳/۵	ریز	بوشهر	جم	ریز
۵۸۱۴	۲۱۰۸۹	۱۱۱۵۸	۹۹۳۱	۱۱۲/۴	۳/۶	جم	بوشهر	جم	مرکزی
۱۲۰۳	۴۵۱۲	۲۴۲۶	۲۰۸۶	۱۱۶/۳	۳/۸	کوری	بوشهر	جم	مرکزی
۱۳۹۴	۵۰۴۵	۲۵۸۰	۲۴۶۵	۱۰۴/۷	۳/۶	ارم	بوشهر	دشتستان	ارم
۱۴۵۹	۵۳۷۲	۲۶۸۱	۲۶۹۱	۹۹/۶	۳/۷	دهرود	بوشهر	دشتستان	ارم
۶۸۰	۲۴۳۴	۱۲۲۳	۱۲۱۱	۱۰۱	۳/۶	بوشکان	بوشهر	دشتستان	بوشکان
۱۷۵۷	۵۹۱۱	۲۹۲۳	۲۹۸۸	۹۷/۸	۳/۴	پشتکوه	بوشهر	دشتستان	بوشکان
۳۵۹۲	۱۲۳۱۹	۶۰۶۴	۶۲۵۵	۹۶/۹	۳/۴	زیرراه	بوشهر	دشتستان	سعدآباد
۴۷۳	۱۷۲۴	۸۷۴	۸۵۰	۱۰۲/۸	۳/۶	وحدتیه	بوشهر	دشتستان	سعدآباد
۹۳۱	۳۲۱۱	۱۶۲۰	۱۵۹۱	۱۰۱/۸	۳/۴	درواهی	بوشهر	دشتستان	شبانکاره
۴۰۴۱	۱۴۴۴۸	۷۱۹۳	۷۲۵۵	۹۹/۱	۳/۶	شبانکاره	بوشهر	دشتستان	شبانکاره
۱۳۲۲	۴۸۰۸	۲۳۶۰	۲۴۴۸	۹۶/۴	۳/۶	شنبه	بوشهر	دشتی	شنبه و طسوج
۳۱۱	۱۰۶۶	۵۱۶	۵۵۰	۹۳/۸	۳/۴	طسوج	بوشهر	دشتی	شنبه و طسوج
۴۸۵	۱۵۸۱	۷۴۸	۸۳۳	۸۹/۸	۳/۳	چغاپور	بوشهر	دشتی	کاکی
۱۴۱۸	۴۶۵۷	۲۳۲۲	۲۳۳۵	۹۹/۴	۳/۳	کبکان	بوشهر	دشتی	کاکی
۸۲۱	۲۸۹۸	۱۴۲۵	۱۴۷۳	۹۶/۷	۳/۵	کاکی	بوشهر	دشتی	کاکی
۱۱۷۰	۴۳۵۲	۲۲۴۳	۲۱۰۹	۱۰۶/۴	۳/۷	آبکش	بوشهر	دیر	بردخون
۳۹۴	۱۴۲۸	۷۵۹	۶۶۹	۱۱۳/۵	۳/۶	بردخون	بوشهر	دیر	بردخون
۲۴۷	۹۵۴	۴۵۳	۵۰۱	۹۰/۵	۳/۹	آبدان	بوشهر	دیر	مرکزی
۷۷۵	۲۹۶۳	۱۴۸۶	۱۴۷۷	۱۰۰/۶	۳/۸	حومه	بوشهر	دیر	مرکزی
۵۰۸	۱۹۰۳	۹۳۸	۹۶۵	۹۷/۲	۳/۷	لیراوی جنوبی	بوشهر	دیلم	امام حسن (ع)
۶۲	۲۳۲	۱۱۰	۱۲۲	۹۰/۲	۳/۷	لیراوی میانی	بوشهر	دیلم	امام حسن (ع)
۶۸۰	۲۳۹۵	۱۱۸۴	۱۲۱۱	۹۷/۸	۳/۵	حومه	بوشهر	دیلم	مرکزی
۴۹۶	۱۸۳۰	۹۲۲	۹۰۸	۱۰۱/۵	۳/۷	لیراوی شمالی	بوشهر	دیلم	مرکزی
۲۵۰۴	۱۳۴۷۶	۱۱۲۰۷	۲۲۶۹	۴۹۳/۹	۵/۴	عسلویه	بوشهر	کنگان	عسلویه
۱۲۹۸	۵۶۲۵	۳۰۳۸	۲۵۷۸	۱۱۷/۸	۴/۳	نای بند	بوشهر	کنگان	عسلویه
۲۰۸۰	۲۳۱۳۸	۲۰۲۴۷	۲۸۹۱	۷۰۰/۳	۱۱/۱	طاهری	بوشهر	کنگان	مرکزی
۸۱۲	۳۳۵۸	۲۳۷۹	۹۷۹	۲۴۳	۴/۱	حومه	بوشهر	کنگان	مرکزی
۲۱۶۳	۷۵۷۳	۳۷۲۱	۳۸۵۲	۹۶/۶	۳/۵	رودحله	بوشهر	گناوه	ریگ
۴۲۰۴	۱۵۱۷۷	۷۶۲۵	۷۵۵۲	۱۰۱	۳/۶	حیات داود	بوشهر	گناوه	مرکزی
۶۰۹۹۴	۲۳۷۱۹۰	۱۳۳۹۷۲	۱۰۳۲۰۹	۱۳۲/۴	۳/۹	جمع میانگین			

(داده‌های سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

۳-۳-۲-۳- جمع‌بندی

توسعه متعادل و هماهنگ مناطق، پیش‌نیاز بسیار مهمی برای حصول پایداری اقتصادی و پیشرفت یکپارچه کشور به شمار می‌آید. توزیع متعادل امکانات و خدمات گامی در جهت از بین بردن نابرابری‌های منطقه‌ای است. درواقع محرومیت امری است که بر اثر عدم تعادل در توسعه منطقه‌ای و غافل ماندن از این امر حاصل می‌شود. از این رو بررسی و شناخت دقیق وضعیت موجود و سطح برخورداری مناطق به عنوان مقدمه حصول به توسعه است.

در مطالعات انجام شده در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور که در دوره‌های زمانی متفاوتی صورت گرفته است، استان بوشهر همواره از جمله استان‌های محروم کشور ارزیابی شده است. این در حالی است که استان بوشهر با توجه به موقعیت ویژه ژئوپلیتیکی، وجود ذخایر عظیم نفت و گاز، دسترسی به حمل‌ونقل دریایی و آب‌های آزاد؛ ظرفیت بالایی در دستیابی به توسعه و تبدیل شدن به قطب تولید و فراوری و صادرات انرژی را دارد. استان بوشهر با ظرفیت معادل ۱۳۲۰۱ میلیارد مترمکعب و ذخایر اولیه گاز بیش از ۶۰ درصد از ذخایر گاز طبیعی کشور را به خود اختصاص داده است. بزرگ‌ترین پالایشگاه نفت خام و اسکله صادرات نفت در منطقه خارک از استان بوشهر قرار دارد. بزرگ‌ترین پالایشگاه گاز نیز در منطقه پارس جنوبی قرار دارد. علاوه بر این وجود بزرگ‌ترین اسکله صیادی کشور، وجود اراضی مستعد به‌ویژه در زمینه نخیلات و کشت گوجه‌فرنگی، استخرهای مهم پرورش میگو، صنایع دریایی ایران و نیروگاه اتمی بوشهر موقعیتی به استان داده است که می‌تواند به عنوان قطب درآمدی کشور نقش ممتازی را در رشد و توسعه ملی و منطقه‌ای ایجاد کند (برنامه آمایش استان بوشهر، ۱۳۹۶).

می‌توان گفت نابرابری‌های موجود برآیند عوامل محیطی، اقتصاد سیاسی، نارسایی‌های نظام برنامه‌ریزی فضایی، بی‌توجهی به مدیریت یکپارچه سرزمینی و عدم هماهنگی سازمان‌های متولی در امر توسعه فضایی بوده است.

در نهایت می‌توان با تعیین دقیق و سلسله مراتبی مناطق محروم، از سطح شهرستان به بخش و از بخش به دهستان، کانون‌های محرومیت را شناسایی نمود و پس از مشخص نمودن منطقه هدف، با شناخت علمی نیازها و نیازسنجی دقیق از شاخص‌های مورد نیاز و پتانسیل‌های هر منطقه به محرومیت‌زدایی و هموار نمودن مسیر توسعه پرداخت.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیررسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران بوده است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زننده تعادل اجتماعی در شهرها به حساب می‌آیند. اسکان غیررسمی در شهرها به طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است. بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی- فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه‌ها ارائه شده است که هریک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی و ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از نظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» نگریسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو و سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود. فقدان مالکیت بر زمین، قرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه‌آهن و بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت؛ از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و همچنین هزینه ساخت‌وساز رسمی، فقدان منطقه‌بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه‌ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده است.

۳-۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای درحال‌توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفتند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در

برمی‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این سیاست‌ها تحت تأثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج شده و کمابیش در بیش‌تر این کشورها تجربه شده‌اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته است. از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به مثابه راه حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین مورد توجه بوده است.

جدول ۴۹- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

رویکرد	دوره رواج و تسلط	نکات اصلی
نادیده گرفتن	تا دهه ۱۹۶۰	با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه‌ریزی محلی حل نخواهد شد.
حذف و تخلیه اجباری	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.
خودیاری	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل
مسکن عمومی (اجتماعی)	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	دولت و منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به یارانه‌های هدف‌دار مسکن
مکان- خدمات	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	تأمین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.
ارتقاء بخشی (بهسازی)	۱۹۸۰ تاکنون	تأمین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود
توانمندسازی	۱۹۹۰ تاکنون	ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی
اجتماع‌محوری (تام)	از ۲۰۰۰	با ترکیبی از توانمندسازی و تأکید بر حکمروایی شایسته (به‌ویژه حق نگاهداشت مسکن)محور، اجتماع محلی دانسته شد.

(منبع: ایراندوست، ۱۳۸۹)

۳-۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان بوشهر

ایران از جمله کشورهای درحال‌توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبروست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به صورت محدود در چند شهر به وجود آمد. با این وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کند داشته است. اما بعد از اصلاحات ارضی ۱۳۴۲ همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش‌نشینانی که صاحب نسق

نبوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشد، همچنین کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها رسیده بود مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند.

نکته قابل ذکر آن است که وجه اشتراک تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه‌ای متفاوت از سایر کشورها شکل گرفته است. به‌طوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده‌اند، ساخته اما ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده است. از این رو سکونتگاه‌های بی ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش‌تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متأسفانه این پدیده به سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست‌محیطی فراوانی را در اغلب کلان‌شهرهای ایران به وجود آورده است. استان بوشهر نیز به دلیل موقعیت استراتژیک خود از این قاعده مستثنی نبوده است.

استان بوشهر با مساحت ۲۲,۷۴۲ کیلومترمربع و جمعیت ۱,۱۶۳,۴۰۰ نفر در جنوب ایران و در حاشیه خلیج فارس قرار گرفته است (سرشماری سال ۱۳۹۵). این استان به دلیل قرارگیری در ساحل خلیج فارس، صادرات و واردات دریایی، صنعت صیادی، وجود ذخایر نفت و گاز، نخل‌داری و وجود نیروگاه هسته‌ای از اهمیت راهبردی و اقتصادی بسیاری برخوردار است. علیرغم تمام مزیت‌های مذکور، این استان نیز درگیر پدیده سکونتگاه‌های غیررسمی است. سه شهر بوشهر، برازجان و عسلویه در این استان دارای سکونتگاه‌های غیررسمی است. آمارهای غیررسمی گویای آن است که جمعیتی بالغ بر ۴۶ هزار نفر در این سکونتگاه‌ها زندگی می‌کنند.

لازم به ذکر است پژوهش‌های چندانی در رابطه با سکونتگاه‌های غیررسمی استان بوشهر صورت نگرفته است تا جایی که در برخی موارد، استان بوشهر به عنوان استانی سبز به لحاظ وضعیت سکونتگاه‌های غیررسمی به حساب آمده است. با این وجود محلات رایانی، سرتل و امامزاده؛ محله تنگک در شهر بوشهر و محلات اکبرآباد و حسین‌آباد در شهر برازجان؛ همچنین شهر نخل نقی واقع در شهرستان عسلویه حکایت از گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان دارد. مهم‌ترین دلایل پیدایش سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان عبارت است از:

۱. ایجاد جاذبه مهاجرتی از سوی روستاها و شهرهای سایر شهرستان‌های استان که در بخش کشاورزی فعالیت داشتند. به دلیل کمبود امکانات و درآمد پایین بخش کشاورزی، تعداد زیادی از روستاییان به سمت بوشهر مهاجرت کردند.

۲. افزایش مهاجرت به سمت بوشهر و شهرهای اطراف آن، ساختار اقتصادی این شهر را نیز با تغییراتی مواجه نمود. بسیاری از نیروهای فعال بخش کشاورزی در دو بخش صنعت و خدمات مشغول به فعالیت شدند. یکی از تبعات آن، افزایش تقاضای مسکن و به تناسب آن افزایش نرخ زمین و مسکن بوده است.
۳. احداث نیروگاه اتمی و به تبع آن تأثیراتی که در جذب مهاجر و افراد در جستجوی کار داشته است. تعداد زیادی از مهاجران کم درآمد و افراد فقیری که در فعالیت‌های ساختمانی مربوط به نیروگاه اتمی مشغول به فعالیت بودند، در این بخش ساکن شده و با ساخت‌وسازهای غیررسمی و خارج از چارچوب قانون، سکونتگاه‌های غیررسمی را به وجود آوردند.
۴. رشد بی‌رویه جمعیت در پی مهاجرت گسترده درون استانی، برون استانی و حتی مهاجرت اتباع کشورهای همسایه به شهرستان عسلویه به عنوان پایتخت انرژی کشور، زمینه را جهت شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی فراهم نموده است.

۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی

بوشهر به عنوان یکی از شهرهای بندری در جنوب غربی ایران از نظر ژئوپلیتیکی در نقطه حساسی از کشور قرار گرفته و دارای پتانسیل‌های ویژه‌ای از نظر اقتصادی است. اما به علت بی‌توجهی‌هایی که در طول زمان به این شهر شده است، همچنان به عنوان یکی از شهرهای محروم کشور تلقی می‌شود.

این شهر به صورت بالقوه به دلیل وضعیت جغرافیایی ظرفیت چندانی جهت گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی ندارد. درواقع شهر بوشهر به صورت یک شبه‌جزیره است و تنها از قسمت شرق به واسطه محور بوشهر- شیراز با خشکی ارتباط دارد. با این وجود شاهد رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در این شهر و اطراف آن بوده‌ایم.

توزیع ناعادلانه و تبعیض‌آمیز امکانات، ضعف برنامه‌ریزی‌های مربوط به مسکن اقشار کم درآمد و عدم پیش‌بینی فضاهای شهری برای اسکان آن‌ها، عدم دسترسی اقشار نیازمند به نظام‌های رسمی اعتباری و وام مسکن و ساخت‌وساز و اشتغال، عدم حمایت‌های دولت و دستگاه‌های مربوطه از این اقشار حتی در جهت خانه‌سازی‌های خودیار، توسعه اقتصادی ناموزون شهرها، تمرکز بر طرح‌های صنعتی و خدماتی و به حاشیه رانده شدن بخش کشاورزی در دوره‌هایی خاص مانند دهه‌های ۲۰ و ۳۰ از عوامل اساسی رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان بوشهر بوده است.

بدون شک برای دستیابی به شهری مطلوب و شایسته زندگی، شهری پویا و پایدار، توجه به سازوکارها و اصول حکمروایی خوب شهری از نیازهای بنیادین است که در حوزه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری ایران ناشناخته مانده و یا نادیده گرفته شده است.

با نگرشی به اسکان غیررسمی به عنوان معلول شرایط مختلف محیطی، اجتماعی، اقتصادی و نه علت‌العلل تمامی مسائل شهری؛ می‌توان تا حد زیادی به نگرش «مانگین» باور کرد که سکونتگاه‌های غیررسمی در عین این‌که یک مسئله و مشکل محسوب می‌شوند، خود یک راه‌حل برای اسکان میلیون‌ها فقیر شهری به شمار می‌روند که برنامه‌ریزی شهری برای آنان هیچ راه‌حل عملی و منطقی ارائه نکرده است. از این رو ساماندهی و ارتقای وضعیت سکونتگاه‌های غیررسمی منطقی‌ترین و به صرفه‌ترین گزینه سیاسی و مدیریتی مواجه با اسکان غیررسمی است و هر سیاستی برای ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی باید مبتنی بر افزایش قدرت و توان فقرا در چارچوب قوانین و مقررات موجود و شکستن دیوار بلند رسمیت باشد (ایراندوست،۱۳۹: ۲۰۴). از این رو توانمندسازی ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی با رویکرد اجتماع‌محور، مهارت‌آموزی آنان با توجه به پتانسیل‌های محلی و آشنایی با فرصت‌های اشتغال و بازاریابی مشاغل کوچک؛ تأسیس صندوق تسهیلات اعتباری خرد محلی با حمایت نظام بانکی از وثیقه‌های اجتماعی، همنوایی نهادهای مختلف در راستای حل مشکلات سکونتگاه‌ها و ارتقای زیرساخت‌ها و امکانات شهری از جمله راهکارهایی است که جهت برون رفت از مسائل و آسیب‌های اجتماعی حاصل از حاشیه‌نشینی و افزایش اعتماد و سرمایه اجتماعی می‌توان در پیش گرفت.

۳-۳-٤- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به طور معمول بخش قابل‌توجهی از مطالعات پشتیبان این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد. از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای مورد نظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک‌سو وضعیت و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد.

عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی به وجود آورد.

گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان بوشهر و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۳-٤- ۱- تغییرات جمعیت

جمعیت استان بوشهر از ۳۴۷۸۶۳ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۷۴۳۶۷۵ نفر در سال ۱۳۷۵ و سپس به ۱۱۶۳۴۰۰نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به طور میانگین ۳ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۲/۱ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور از شتاب بیش‌تری برخوردار بوده است. در واقع، جمعیت استان طی این دوره، ۳/۳ برابر شده، در حالی که این افزایش برای کل کشور، ۲/۴ برابر بوده است. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ نیز جمعیت استان نسبت به سال ۱۳۹۵ با رشد متوسط ۱/۸ درصد، به حدود یک میلیون و دویست و پنجاه هزار نفر رسیده است.

با وجود افزایش مستمر تعداد جمعیت در دوره مورد بررسی، شتاب این افزایش در سطح استان کاهشی بوده است. با مشاهده تغییرات افزایش نسبی جمعیت در جداول زیر به خوبی می‌توان به کاهش این شتاب پی برد. افزایش نسبی جمعیت از ۷۶ درصد در دوره ۶۵-۱۳۵۵ به ۱۲/۶ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رسیده است.

لازم به ذکر است که همسو با تغییرات جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، در استان بوشهر نیز تعداد جمعیت نقاط شهری همواره با افزایش و تعداد جمعیت نقاط روستایی با کاهش مواجه شده است. اما شتاب کاهش جمعیت روستایی استان در مقایسه با جمعیت روستایی کشور، با تفاوتی ناچیز، بیشتر بوده است. گفتنی است که تغییرات جمعیتی استان بوشهر به‌ویژه از سال ۱۳۷۷ به بعد، به شدت متأثر از موقعیت منطقه (استقرار صنایع نفتی) بوده است. زیرا زمینه‌ی افزایش مهاجرت به منطقه و در نتیجه تغییر ساختار سنی و جنسی جمعیت منطقه را فراهم کرده است.

جدول ۵۰- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

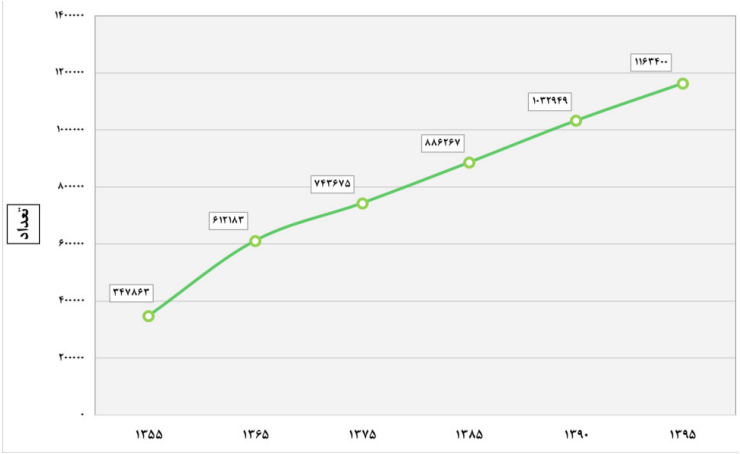
سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	–	–	۱۵۸۵۴۶۸۰	–	–	۱۷۸۵۴۰۶۴	–	–
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۵۷۳۶۲۶۶	۴۶/۷	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۰۹۸۹۸۸۱	۶۹/۳	۲۲۶۰۰۴۴۹	۴۷۴۶۳۸۵	۲۶/۶
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۰۶۱۰۴۷۸	۲۱/۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۹۹۷۳۲۲۸	۳۷/۲	۲۳۲۳۷۶۹۹	۶۳۷۲۵۰	۲/۸
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۰۴۴۰۲۹۴	۱۷/۴	۴۸۲۵۹۹۶۴	۱۱۴۴۲۱۷۵	۳۱/۱	۲۲۲۳۵۸۱۸	-۱۰۰۱۸۸۱	-۴/۳
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۴۶۵۳۸۸۷	۶/۶	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۳۸۶۶۹۷	۱۱/۲	۲۱۵۰۳۰۰۸	-۷۳۲۸۱۰	-۳/۳
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۷۷۶۶۰۱	۶/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۵۰۰۱۸۶	۱۰/۳	۲۰۷۷۹۴۲۳	-۷۲۳۵۸۵	-۳/۴

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

جدول ۵۱- تغییرات تعداد جمعیت استان بوشهر به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۳۴۷۸۶۳	–	–	۱۱۹۳۱۷	–	–	۲۲۸۵۴۶	–	–
۱۳۶۵	۶۱۲۱۸۳	۲۶۴۳۲۰	۷۶	۳۰۶۰۷۵	۱۸۶۷۵۸	۱۵۶/۵	۳۰۶۱۰۸	۷۷۵۶۲	۳۳/۹
۱۳۷۵	۷۴۳۶۷۵	۱۳۱۴۹۲	۲۱/۵	۳۹۴۴۸۹	۸۸۴۱۴	۲۸/۹	۳۴۹۱۸۶	۴۳۰۷۸	۱۴/۱
۱۳۸۵	۸۸۶۲۶۷	۱۴۲۵۹۲	۱۹/۲	۵۷۷۴۶۵	۱۸۲۹۷۶	۴۶/۴	۳۰۸۸۰۲	-۴۰۳۸۴	-۱۱/۶
۱۳۹۰	۱۰۳۲۹۴۹	۱۴۶۶۸۲	۱۶/۶	۷۰۴۳۹۳	۱۲۶۹۲۸	۲۲	۳۲۸۵۵۶	۱۹۷۵۴	۶/۴
۱۳۹۵	۱۱۶۳۴۰۰	۱۳۰۴۵۱	۱۲/۶	۸۳۵۹۵۵	۱۳۱۵۶۲	۱۸/۷	۳۲۷۴۴۵	-۱۱۱۱	-۰/۳

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

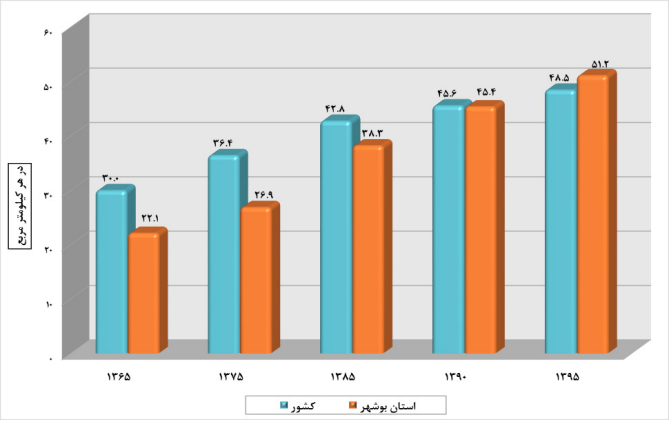
شکل ۱۱- تغییرات تعداد جمعیت استان بوشهر، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-٤- ۲- تراکم جمعیت

اصطلاح تراکم جمعیت تعداد جمعیتی است که در یک منطقه یا مساحت معینی سکونت دارند و به این منظور به کار می‌رود تا تعداد متوسط مردمی که یک واحد جغرافیایی را اشغال کرده‌اند، مشخص کند. از این رو تراکم جمعیت، شیوه‌ای برای آگاهی از کل توزیع جمعیت در یک محدوده جغرافیایی است. دانستن رقم کل جمعیت یک سرزمین هر چند لازم ولی کافی نیست و باید رابطه‌ای میان این رقم و عواملی مانند مساحت منطقه‌ای که این جمعیت در آن زندگی می‌کنند وجود داشته باشد.

تراکم جمعیت از تقسیم کل جمعیت بر مساحت منطقه به کیلومترمربع به دست می‌آید. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری‌های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است.

در سال ۱۳۶۵ تراکم جمعیت در کل استان ۲۲/۱ نفر در هرکیلومترمربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور ۳۰ نفر در هرکیلومترمربع است. بر اساس محاسبات به عمل آمده؛ طی ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان به بیش از دو برابر (۵۱/۲ نفر در هر کیلومترمربع) افزایش یافته و حدود ۳ واحد از میانگین تراکم جمعیت در کل کشور بالاتر رفته است، این استان نسبت به سایر استان‌ها و کل کشور از تراکم بالاتری برخوردار است.

شکل۱۲- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان بوشهر، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

در جدول (۵۲) تراکم جمعیت شهرستان‌های استان بوشهر در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است. همانطور که ملاحظه می‌شود که در شهرستان‌هایی که صنعت ورود پیدا کرده است، میزان تراکم جمعیت نیز بسیار بالاست.

جدول ۵۲- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان بوشهر، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومترمربع)
بوشهر	۲۹۸۵۹۴	۱۳۶۸	۲۱۸/۳
تنگستان	۷۶۷۰۶	۱۹۵۰	۳۹/۳
دشتستان	۲۵۲۰۴۷	۶۳۲۷	۳۹/۸
دشتی	۸۶۳۱۹	۵۰۲۶	۱۷/۲
دیر	۶۰۶۱۲	۲۲۶۱	۲۶/۸
کنگان	۱۰۷۸۰۱	۴۶۵	۲۳۱/۸
گناوه	۱۰۲۴۸۴	۱۸۸۹	۵۴/۳
دیلم	۳۴۸۲۸	۱۷۲۲	۲۰/۲
جم	۷۰۰۵۱	۱۴۴۴	۴۸/۵
عسلویه	۷۳۹۵۸	۷۴۵	۹۹/۳
استان بوشهر	۱۱۶۳۴۰۰	۲۳۱۹۷	۵۰/۲

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان بوشهر

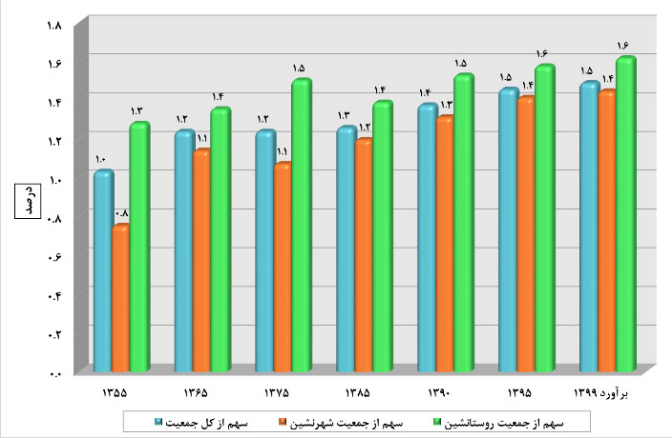
۳-۳-٤-۳- سهم جمعیت استان از کشور

با توجه به تفاوت تعداد جمعیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان از کل کشور طی شش دوره سرشماری و همچنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت مورد بررسی قرار گرفته است. ملاحظه می‌شود که در طول زمان به طور مداوم بر سهم جمعیتی استان از جمعیت کشور، هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی افزوده شده است، اما برآورد مرکز آمار ایران حاکی از ثبات نسبی در روند سهم جمعیت استان از جمعیت کشور در سال‌های آتی دارد. لازم به ذکر است که رتبه جمعیتی استان بوشهر در میان استان‌های کشور، ۲۳ می‌باشد، به عبارتی این استان در رده استان‌های کم‌جمعیت کشور قرار می‌گیرد.

جدول ۵۳- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان بوشهر از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

شرح		سال						
		۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	برآورد۱۳۹۹
تعداد کل جمعیت	کشور	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰	۸۴۰۳۸۰۰۰
	استان بوشهر	۳۴۷۸۶۳	۶۱۲۱۸۳	۷۴۳۶۷۵	۸۸۶۲۶۷	۱۰۳۲۹۴۹	۱۱۶۳۴۰۰	۱۲۵۱۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۱/۰	۱/۲	۱/۲	۱/۳	۱/۴	۱/۵	۱/۵
تعداد جمعیت شهرنشین	کشور	۱۵۸۵۴۶۸۰	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷	۶۳۳۹۰۰۰۰
	استان بوشهر	۱۱۹۳۱۷	۳۰۶۰۷۵	۳۹۴۴۸۹	۵۷۷۴۶۵	۷۰۴۳۹۳	۸۳۵۹۵۵	۹۱۷۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۰/۸	۱/۱	۱/۱	۱/۲	۱/۳	۱/۴	۱/۴
تعداد جمعیت روستانشین	کشور	۱۷۸۵۴۰۶۴	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۰۶۴۸۰۰۰
	استان بوشهر	۲۲۸۵۴۵	۳۰۶۱۰۸	۳۴۹۱۸۶	۳۰۸۸۰۲	۳۲۸۵۵۶	۳۲۷۴۴۵	۳۳۴۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۱/۳	۱/۴	۱/۵	۱/۴	۱/۵	۱/۶	۱/۶

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

شکل۱۳- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان بوشهر از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۳-٤-٤- میزان شهرنشینی و روستانشینی

میزان شهرنشینی و روستانشینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می‌شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. شهرنشینی و روستانشینی در ارتباط با پدیده دیگری همچون رشد جمعیت قابل بررسی است. ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه و استان بوشهر به عنوان بخشی از کشور طی دهه‌های اخیر با این دو پدیده مرتبط به هم یعنی افزایش جمعیت و رشد شهرنشینی و کاهش روستانشینی مواجه بوده است. شهرنشینی و روستانشینی به صورت متقابل بر یکدیگر اثر نهاده و ترکیب و توزیع جمعیت کشور را تحت تأثیر قرار داده‌اند.

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستانشین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدود ۳ برابر میزان جمعیت روستانشین بوده است.

بررسی وضعیت میزان شهرنشینی و روستانشینی استان طی بازه ۴۴ ساله نشان می‌دهد که این استان از وضعیتی که جمعیت شهرنشین آن، حدود نصف از جمعیت روستانشین را تشکیل می‌داده‌اند به وضعیتی رسیده که حدود ۷۳/۳ درصد از جمعیت استان در مناطق شهری سکنی گزیده‌اند. با این حال بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، استان بوشهر در رده استان‌های با میزان شهرنشینی بالا قرار دارد (رتبه‌ی این استان به لحاظ میزان

شهرنشینی، ۱۳ بوده است). پیش‌بینی می‌شود که با توجه به روند مهاجرت‌ها و تغییر وضعیت برخی نقاط روستایی و تبدیل شدن آن‌ها به نقاط شهری، افزایش میزان شهرنشینی در استان با سرعت بیشتری تداوم پیدا کند.

جدول ٥٤- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان بوشهر با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

شرح		سال						
		۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	برآورد ۱۳۹۹
نسبت شهرنشینی	کشور	۴۷	۵۴/۳	۶۱/۳	۶۸/۵	۷۱/۴	۷۴/۰	۷۵/۴
	استان بوشهر	۳۴/۳	۵۰	۵۳	۶۵/۲	۶۸/۲	۷۱/۹	۷۳/۳
نسبت روستانشینی	کشور	۵۳	۴۵/۷	۳۸/۷	۳۱/۵	۲۸/۶	۲۶	۲۴/۶
	استان بوشهر	۶۵/۷	۵۰	۴۷	۳۴/۸	۳۱/۸	۲۸/۱	۲۶/۷

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-٤-٥- متوسط رشد سالانه جمعیت

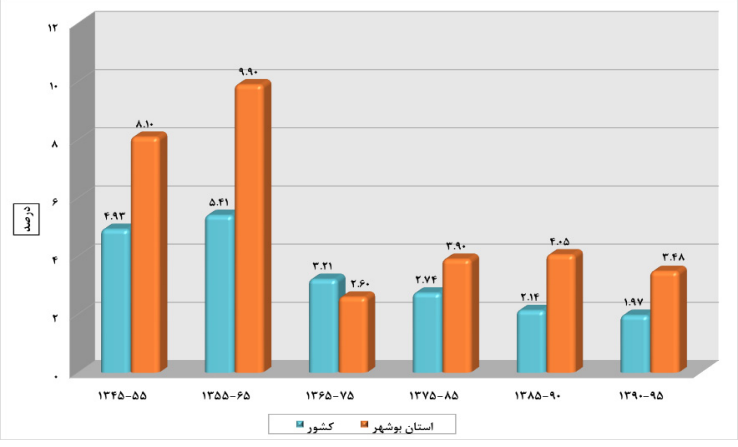
طی شش دوره مابین سال‌های ۹۵-۱۳۴۵ رشد سالانه جمعیت استان بوشهر در مناطق شهری و روستایی نوساناتی قابل توجه پشت سر نهاده است. همان‌طوری که در جدول (۵۲) نمایش داده شده است؛ رشد سالانه جمعیت استان بوشهر در دوره ۶۵-۱۳۵۵ بالاترین افزایش را داشته که بخشی از آن متأثر از افزایش میزان باروری‌های دهه ۶۰ و بخش دیگر مربوط به ورود مهاجران جنگی از استان‌های هم‌جوار به منطقه بوده است. در دهه ۷۵-۱۳۶۵ شاهد افت شدید رشد سالانه جمعیت نسبت به دوره قبل هستیم؛ در واقع در این دوره افزایش ملایم و نسبتا همسان با دیگر استان‌های کشور در زمینه رشد جمعیت اتفاق افتاده است (بازگشت مهاجران جنگی از استان به موطن خود در دوره ۷۵-۱۳۶۵ مشهود است). از دوره ۸۵-۱۳۷۵ رشد سالانه جمعیت، سرعت یافته و در دوره ۹۰-۱۳۸۵ به بیش از ۳ درصد رسیده است اما در فاصله ۵ سال بعد (۱۳۹۰-۹۵) دوباره شاهد کاهش رشد جمعیت استان هستیم. مهم‌ترین علت افزایش رشد جمعیت استان بوشهر طی دو دهه اخیر مربوط به ورود مهاجران کار به واسطه سرمایه‌گذاری‌های عظیمی که در حوزه نفت و گاز شکل گرفته، بوده است. به نظر می‌رسد اگر سیاست گزینش نیروی بومی برای کار، ادامه پیدا کند در سال‌های آتی رشد شتابان جمعیت متوقف خواهد شد، گواه این مطلب برآورد جمعیت استان در سال ۱۳۹۹ است که طی ۴ سال حدود ۸۸ هزار نفر به جمعیت استان افزوده شده است. در مقایسه میان رشد جمعیت شهری و روستایی می‌توان اذعان نمود؛ به همان

میزانی که از رشد جمعیت نقاط روستایی کاسته شده به رشد جمعیت نقاط شهری افزوده شده است، به گونه‌ای که طی آخرین دوره سرشماری، تفاوت میزان رشد سالانه جمعیت نقاط شهری و روستایی استان بسیار قابل توجه می‌باشد و رشد جمعیت نقاط روستایی بسیار کمتر و به سمت رشد منفی میل پیدا کرده است. مهاجرت جمعیت روستایی به شهرها و تبدیل نقاط روستایی به شهر از جمله دلایل این امر می‌تواند باشد.

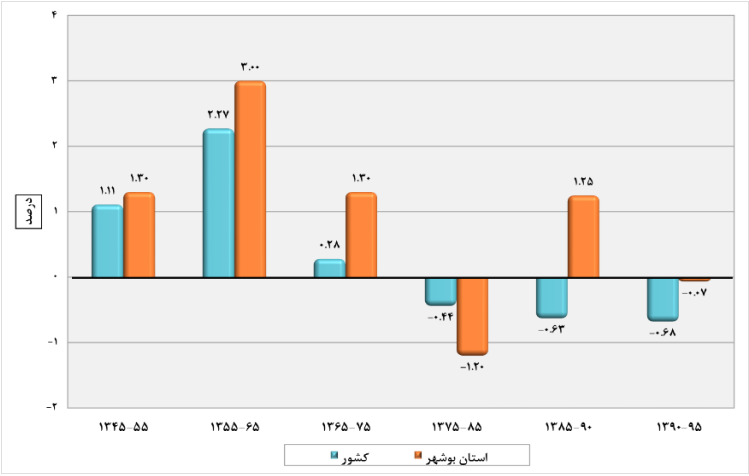
جدول ۵۵- درصد رشد سالانه جمعیت استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

وضع سکونت	شرح	دوره سرشماری					
		۵۵-۱۳۴۵	۶۵-۱۳۵۵	۷۵-۱۳۶۵	۸۵-۱۳۷۵	۹۰-۱۳۸۵	۹۵-۱۳۹۰
کل	کشور	۲/۷۱	۳/۹۱	۱/۹۶	۱/۶۲	۱/۲۹	۱/۲۴
	استان بوشهر	۳/۲	۵/۸	۱/۹۶	۱/۷۷	۳/۱۱	۲/۴۱
نقاط شهری	کشور	۴/۹۳	۵/۴۱	۳/۲۱	۲/۷۴	۲/۱۴	۱/۹۷
	استان بوشهر	۸/۱	۹/۹	۲/۶	۳/۹	۴/۱	۳/۴۸
نقاط روستایی	کشور	۱/۱۱	۲/۲۷	۰/۲۸	-۰/۴۴	-۰/۶۳	-۰/۶۸
	استان بوشهر	۱/۳	۳	۱/۳	-۱/۲	۱/۲	-۰/۰۷

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

شکل ۱۴- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان بوشهر و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

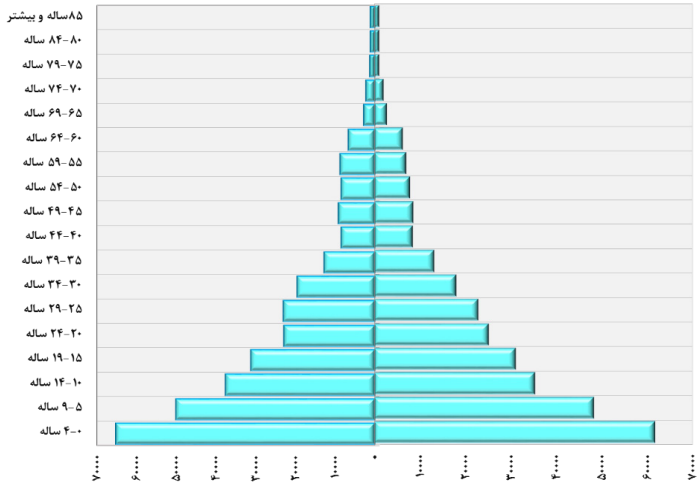

شکل۱۵- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان بوشهر و کشور، طی سرشماری‌های ۱۳۴۵-۹۵

۳-۳-٤-٦- هرم سنی جنسی جمعیت

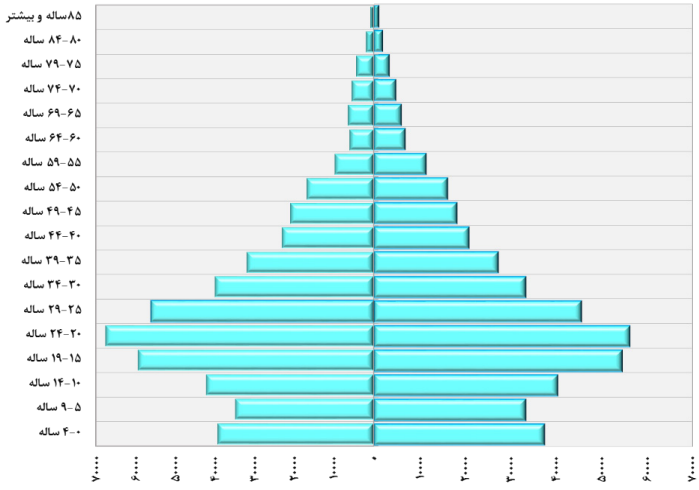
ترکیب سنی جمعیت به صورت توزیع سنی و به تفکیک جنس با هرم سنی نشان داده می‌شود و به عبارت دیگر نمایش هندسی توزیع جمعیت برحسب سن و جنس با هرم سنی امکان‌پذیر است. شکل هرم سنی جنسی یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد موالید در هریک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ‌ومیر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

مشاهده هرم سنی جنسی استان بوشهر در سال ۱۳۶۵ حاکی است که در دهه ۶۰ ساختار جمعیتی استان یک ساختار بسیار جوان بوده است. قاعده این هرم یک قاعده پهن است که حکایت از میزان باروری و مهاجرپذیری بالا (مهاجران جنگی که به صورت خانوادگی وارده شده بودند) در این استان دارد.

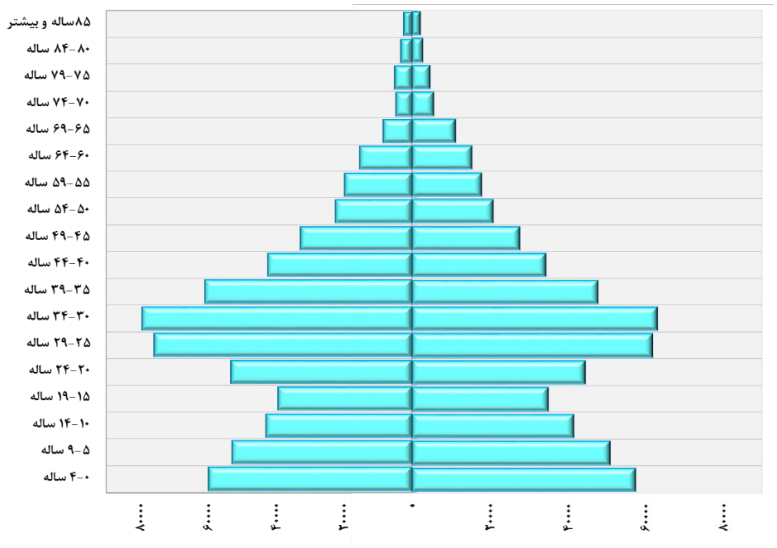
شکل۱۶- هرم سنی جنسی جمعیت استان بوشهر، در سال ۱۳۶۵

تأثیر متولدین دهه ۶۰ و ورود مهاجران شغلی به استان، در هرم سنی جنسی سال ۱۳۸۵ به خوبی مشهود است. مقایسه حجم جمعیت در گروه‌های سنی ۲۵-۲۹ ساله و ۳۰-۳۴ ساله در این هرم با هرم سال ۱۳۶۵ به خوبی نمایانگر ورود نیروی جوان جویای کار به این استان است.

شکل۱۷- هرم سنی جنسی جمعیت استان بوشهر، در سال ۱۳۸۵

با توجه به هرم سنی جنسی سال ۱۳۹۵، می‌توان اذعان نمود که تعداد موالید این استان از سال ۱۳۹۰ رو به افزایش گذاشته است. در واقع متولدین دهه ۶۰ که اکنون به سن بزرگ‌سالی و فعالیت رسیده‌اند، بیشترین تعداد جمعیت را نشان می‌دهند. بنابراین با توجه به این هرم باید گفت که گذار سنی جمعیت، همگام با سایر گذارهای جمعیتی در این استان اتفاق افتاده است (تغییر از وضعیتی که جمعیت این استان بسیار جوان (شرایط دهه ۶۰) به وضعیت امروزی که سهم بزرگی از جمعیت را جوانان و بزرگ‌سالان تشکیل می‌دهند). به این ترتیب در هرم ذیل افزایش گروه‌های سنی ۲۵-۲۹ ساله و ۳۰-۳۴ ساله نسبت به دوره‌های قبل کاملا نمایان است. اقتصاددانان این وضعیت را فرصت طلایی اطلاق می‌کنند. همچنین افزایش جمعیت در گروه‌های سنی مذکور بر روی میزان زاد و ولد کنونی که به گشتاور جمعیتی معروف است، تأثیر بسزایی گذاشته است. ملاحظه می‌شود که جمعیت گروه سنی ۰-۴ ساله بیش از جمعیت ۵-۹ ساله و جمعیت گروه سنی ۵-۹ ساله بیش از ۱۰-۱۴ ساله می‌باشد (پدیده گشتاور جمعیتی). البته افزایش تعداد موالید یک پدیده مقطعی و موقتی می‌باشد چرا که با ورود جمعیت ۲۵-۳۴ ساله‌ها به سنین بزرگ‌سالی، این پدیده نیز متوقف خواهد شد. با توجه به رأس هرم نیز باید گفت که استان بوشهر با پدیده سالخوردگی جمعیت فاصله زیادی دارد.

شکل۱۸- هرم سنی جنسی جمعیت استان بوشهر، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-٤-۷- گروه عمده سنی جمعیت

وضعیت توزیع جمعیت در گروه‌های سنی یا سنین مختلف، همان نحوه پراکندگی جمعیت برحسب سن است. سن یکی از متغیرهای اصلی جمعیت است و توزیع آن در گروه‌های مختلف سنی ازنظر اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است.

در جدول (۵۶) درصد جمعیت استان بوشهر و کشور برحسب سه گروه عمده‌ی سنی (۱۴-۰ ساله، ۶۴-۱۵ ساله و ۶۵ ساله و بیشتر) طی شش دوره سرشماری نمایش داده شده است.

همچنان که ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۶۵، از کل جمعیت این استان ۴۸/۶ درصد در گروه سنی کمتر از ۱۵ سال، ۴۸/۷ درصد در گروه سنی ۶۴-۱۵ سال و ۲/۶ درصد در گروه سنی ۶۵ سال و بالاتر قرار گرفته‌اند، بنابراین این استان در دهه‌ی ۶۰ دارای یک ساختار بسیار جوان بوده که بار اقتصادی زیادی را در تمامی حوزه‌ها به استان تحمیل می‌کرده است. طی سال‌های بعد به سرعت از میزان جوانی جمعیت کاسته شده و به جمعیت واقع در گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله (جمعیت فعال بالقوه)، افزوده شده است.

با توجه به روند کاهش رشد جمعیت و تعداد موالید در سال‌های گذشته؛ سهم جمعیت گروه سنی ۱۵-۶۴ ساله به ۶۹/۵ درصد از کل جمعیت در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

نسبت جمعیت واقع در گروه سنی ۶۵ ساله و بیشتر نشان‌دهنده میزان سالخوردگی جمعیت است. هرچه این نسبت بالاتر رود نشان‌دهنده سالخوردگی بیشتر جمعیت است. نسبت جمعیت سالخورده استان در سال ۱۳۹۵ حدود ۴ درصد گزارش شده است.

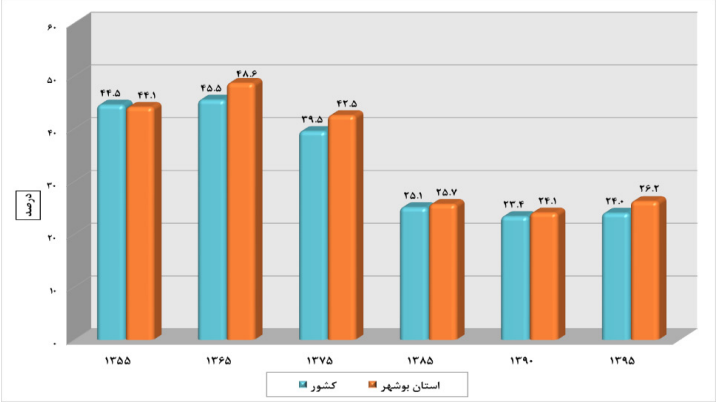
در مجموع نگاهی کلی به جمعیت واقع در گروه‌های سنی در استان نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از جمعیت استان (بیش از دو سوم از کل جمعیت) در سنین میانی یعنی ۶۴-۱۵ ساله قرار دارند. سنین کار و فعالیت اقتصادی که می‌تواند شکوفایی اقتصادی یا به عکس پسرفت اقتصادی را در استان موجب شود.

در واقع این پدیده از یک سو برنامه‌ریزی دقیق‌تری برای فراهم کردن کار و شغل؛ امکانات آموزشی و رفاهی مورد نیاز این قشر از جمعیت را می‌طلبد و از سوی دیگر؛ اگر از این شرایط به‌طور مطلوبی استفاده شود؛ خود این پتانسیل می‌تواند به‌منزله نیروی محرکی در راستای رشد و شکوفایی استان تلقی شود.

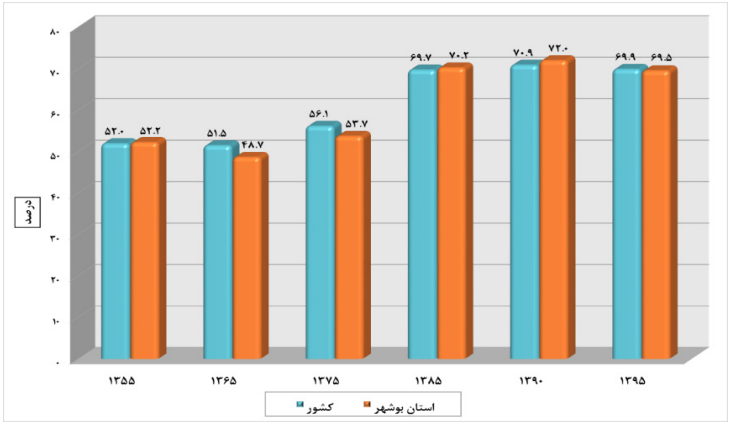
جدول ٥٦- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان بوشهر و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

شرح	سال	تعداد				توزیع درصد			
		۰-۱۴ ساله	۱۵-۶۴ ساله	۶۵ساله و بیشتر	جمع	۰-۱۴ ساله	۱۵-۶۴ ساله	۶۵ساله و بیشتر	جمع
کشور	۱۳۵۵	۱۵۰۰۹۳۶۳	۱۷۵۱۲۹۱۱	۱۱۸۶۴۷۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۴/۵	۵۲	۳/۵	۱۰۰
	۱۳۶۵	۲۲۴۷۴۰۱۷	۲۵۴۴۵۵۶۲	۱۵۰۱۷۱۸	۴۹۴۲۱۲۹۷	۴۵/۵	۵۱/۵	۳/۰	۱۰۰
	۱۳۷۵	۲۳۷۲۵۵۴۵	۳۳۷۰۲۴۰۶	۲۵۹۵۱۸۱	۶۰۰۲۳۱۳۲	۳۹/۵	۵۶/۱	۴/۳	۱۰۰
	۱۳۸۵	۱۷۶۸۱۶۲۹	۴۹۱۵۷۵۶۲	۳۶۵۶۵۹۱	۷۰۴۹۵۷۸۲	۲۵/۱	۶۹/۷	۵/۲	۱۰۰
	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۴۲۹۶۷۶۹	۷۵۱۰۳۳۴۷	۲۳/۴	۷۰/۹	۵/۷	۱۰۰
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۴۸۷۱۵۱۸	۷۹۹۲۶۲۷۰	۲۴	۶۹/۹	۶/۱	۱۰۰
استان بوشهر	۱۳۵۵	۱۵۳۴۲۲	۱۸۱۷۳۱	۱۲۷۱۰	۳۴۷۸۶۳	۴۴/۱	۵۲/۲	۳/۷	۱۰۰
	۱۳۶۵	۲۹۷۸۲۵	۲۹۷۸۹۱	۱۵۹۱۲	۶۱۲۱۸۳	۴۸/۶	۴۸/۷	۲/۶	۱۰۰
	۱۳۷۵	۳۱۶۲۱۵	۳۹۹۵۶۵	۲۷۸۴۹	۷۴۳۶۷۵	۴۲/۵	۵۳/۷	۳/۷	۱۰۰
	۱۳۸۵	۲۲۷۷۳۷	۶۲۲۵۷۶	۳۵۹۵۴	۸۸۶۲۶۷	۲۵/۷	۷۰/۲	۴/۱	۱۰۰
	۱۳۹۰	۲۴۸۵۴۷	۷۴۳۶۲۶	۴۰۲۴۱	۱۰۳۲۹۴۹	۲۴/۱	۷۲/۰	۳/۹	۱۰۰
	۱۳۹۵	۳۰۵۳۱۵	۸۰۹۰۷۴	۴۹۰۱۱	۱۱۶۳۴۰۰	۲۶/۲	۶۹/۵	۴/۲	۱۰۰

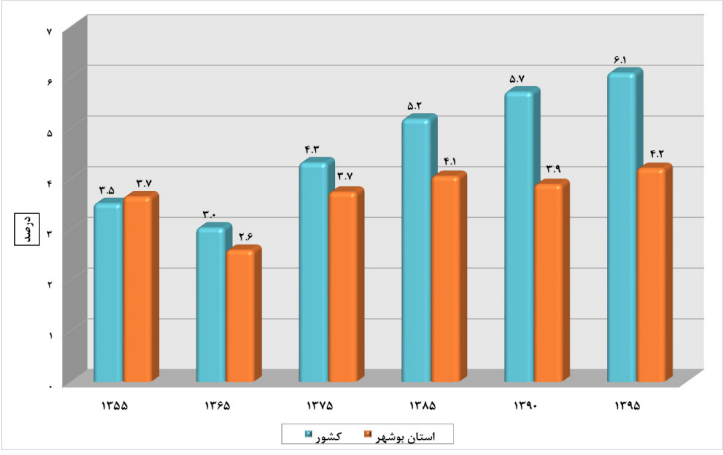
مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

شکل۱۹- روند تغییرات درصد جمعیت ١٤-٠ ساله استان بوشهر و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

شکل۲۰- روند تغییرات درصد جمعیت ٦٤-۱۵ ساله استان بوشهر و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

شکل۲۱- روند تغییرات درصد جمعیت ٦۵ ساله و بالاتر استان بوشهر و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-٤-۸- میانگین سنی

رقم میانگین سنی در جمعیت‌های طبیعی بین ۲۰ تا ۳۵ سال در نوسان است. هرچه جمعیت جامعه‌ای جوان‌تر باشد میانگین سنی کم‌تر است و در جمعیت‌های سالخورده این رقم در حد ۳۵ سال می‌باشد.

در طول سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۸، حدود ۸/۴ سال به میانگین سنی جمعیت استان افزوده شده است. گفتنی است که در طول دوره مورد بررسی، میانگین سنی زنان استان در مناطق شهری ۸/۵ سال و در مناطق روستایی حدود ۸/۹ سال افزایش یافته است، ارقام متناظر برای مردان به ترتیب برابر با ۸/۵ سال و ۸/۶ سال افزایش داشته است. بنابراین جمعیت مردان استان، کمی جوان‌تر از جمعیت زنان می‌باشد. در مقایسه میان جمعیت نقاط شهری و روستایی نیز باید گفت که جمعیت ساکن در نقاط شهری استان، جوان‌تر از جمعیت ساکن در نقاط روستایی می‌باشد، این موضوع می‌تواند به دلیل بالاتر بودن میزان مهاجرپذیری نقاط شهری استان در مقایسه با نقاط روستایی باشد، زیرا که مهاجران وارد شده معمولا از قشر جوان و میان‌سال هستند. همچنین مقایسه میانگین سن جمعیت کشور و استان بوشهر حاکی از جوان‌تر بودن جمعیت استان در مقایسه با کشور است. در سال ۱۳۹۵، جمعیت استان حدود ۲ سال از جمعیت کشور جوان‌تر است، همان‌طور که در بالا ذکر شد این امر ناشی از مهاجرپذیری جمعیت جوان به استان بوشهر است.

جدول ۵۷- میانگین سنی جمعیت استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت و جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

وضع سکونت	شرح	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن
۱۳۶۵	کشور	۲۱/۷	۲۱/۹	۲۱/۶	۲۲/۲	۲۲/۳	۲۲/۱	۲۱/۲	۲۱/۴	۲۱/۰
	استان بوشهر	۲۰/۴	۲۰/۵	۲۰/۳	۲۰/۲	۲۰/۲	۲۰/۱	۲۰/۶	۲۰/۷	۲۰/۵
۱۳۷۵	کشور	۲۴	۲۴/۲	۲۳/۹	۲۴/۷	۲۴/۷	۲۴/۴	۲۳/۳	۲۳/۳	۲۳/۲
	استان بوشهر	۲۲/۶	۲۲/۶	۲۲/۶	۲۲/۷	۲۲/۸	۲۲/۷	۲۲/۵	۲۲/۳	۲۲/۶
۱۳۸۵	کشور	۸/۲	۲۸/۰	۲۸/۰	۲۸/۴	۲۸/۴	۲۸/۳	۲۶/۳	۲۷/۴	۲۵/۲
	استان بوشهر	۲۶/۹	۲۶/۹	۲۶/۹	۲۶/۷	۲۶/۷	۲۶/۷	۲۷/۴	۲۷/۵	۲۷/۳
۱۳۹۰	کشور	۳۰/۲	۳۰	۳۰/۴	۳۰/۶	۳۰/۵	۳۰/۷	۲۹/۲	۲۸/۹	۲۹/۵
	استان بوشهر	۲۸/۴	۲۸/۵	۲۸/۳	۲۸/۴	۲۸/۶	۲۸/۱	۲۸/۵	۲۸/۳	۲۸/۷
۱۳۹۵	کشور	۳۱/۱	۳۰/۹	۳۱/۳	۳۱/۵	۳۱/۳	۳۱/۶	۳۰/۱	۲۹/۷	۳۰/۵
	استان بوشهر	۲۸/۸	۲۸/۹	۲۸/۸	۲۸/۶	۲۸/۷	۲۸/۶	۲۹/۳	۲۹/۳	۲۹/۴

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-٤-۹- نسبت جنسی جمعیت

نسبت جنسی عبارت است از نسبت تعداد مردان به زنان در یک جمعیت که در عدد صد ضرب می‌شود. نسبت جنسی به طور ساده نشان می‌دهد که در مقابل هر صد نفر زن چند نفر مرد در جمعیت وجود دارد.

افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می‌تواند تبعات و آثار بسیاری را در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. با توجه به اهمیت این شاخص، بررسی آن و تغییرات حاصله طی پنج دوره مورد بررسی مفید خواهد بود.

با توجه به اطلاعات ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران و همان‌گونه که در جدول (۵۸) نمایش داده شده است طی پنج دوره مورد بررسی نسبت جنسی جمعیت در استان بوشهر، روند بسیار متفاوتی در مقایسه با کل کشور طی کرده است.

ملاحظه می‌شود که در دو سرشماری ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ شاخص نسبت جنسی همانند سایر مناطق کشور نسبتا متعادل بوده است، اما در سرشماری‌های بعد با سرعتی شتابان افزایش یافته و در سرشماری سال ۱۳۹۰ به بالاترین میزان یعنی حدود ۱۱۹ مرد در مقابل ۱۰۰ زن رسیده و در پنج ساله‌ی بعد (سرشماری ۱۳۹۵) با کاهشی ۴/۵ واحدی به حدود ۱۱۴ مرد در مقایسه با ۱۰۰ زن رسیده است.

در واقع تأثیر ورود صنعت نفت که پیامد آن ورود مهاجران به استان بوده از سرشماری ۱۳۸۵ به بعد به خوبی در ساختار جنسی جمعیت استان مشهود است.

بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵؛ رتبه استان بوشهر به لحاظ شاخص نسبت جنسی، یک بوده است، به عبارتی استان بوشهر بالاترین میزان نسبت جنسی را در مقایسه با دیگر استان‌های کشور داشته است.

در باب اختلاف قابل توجه شاخص نسبت جنسی در نقاط شهری و روستایی می‌توان گفت که مردان مهاجر وارد شده به استان بوشهر به دلیل بالا بودن هزینه خرید یا اجاره مسکن در نقاط شهری؛ نقاط روستایی نزدیک به شهرها را به عنوان محل سکونت انتخاب می‌کنند و همین امر در بالا بودن شاخص نسبت جنسی در نقاط روستایی استان به شدت تأثیر گذاشته است.

جدول ۵۸- نسبت جنسی جمعیت استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	سال	کل کشور			استان بوشهر		
		مرد	زن	نسبت جنسی	مرد	زن	نسبت جنسی
کل	۱۳۶۵	۲۵۲۸۰۹۶۱	۲۴۱۶۴۰۴۹	۱۰۴/۶	۳۱۱۵۰۳	۳۰۰۶۸۰	۱۰۳/۶
	۱۳۷۵	۳۰۵۱۵۱۵۹	۲۹۵۴۰۳۲۹	۱۰۳/۳	۳۷۷۳۹۰	۳۶۶۲۸۵	۱۰۳/۰
	۱۳۸۵	۳۵۸۶۶۳۶۲	۳۴۶۲۹۴۲۰	۱۰۳/۶	۴۶۸۰۶۲	۴۱۸۲۰۵	۱۱۱/۹
	۱۳۹۰	۳۷۹۰۵۶۶۹	۳۷۲۴۴۰۰۰	۱۰۱/۸	۵۶۰۹۵۵	۴۷۱۹۹۴	۱۱۸/۸
	۱۳۹۵	۴۰۴۹۸۴۴۲	۳۹۴۲۷۸۲۸	۱۰۲/۷	۶۲۰۷۲۲	۵۴۲۶۷۸	۱۱۴/۴
نقاط شهری	۱۳۶۵	۱۳۷۶۹۶۱۷	۱۳۰۷۴۹۴۴	۱۰۵/۳	۱۵۷۰۵۴	۱۴۹۰۲۱	۱۰۴/۵
	۱۳۷۵	۱۸۸۰۵۰۲۳	۱۸۰۱۲۷۶۶	۱۰۴/۴	۲۰۳۵۴۷	۱۹۰۹۴۲	۱۰۳/۵
	۱۳۸۵	۲۴۵۷۶۴۴۲	۲۳۶۸۳۵۲۲	۱۰۳/۸	۳۰۰۶۶۹	۲۷۶۷۹۶	۱۰۲/۸
	۱۳۹۰	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۶۶۲۳۰۲۳	۱۰۱/۵	۳۸۳۴۸۸	۳۲۰۹۰۵	۱۰۲/۶
	۱۳۹۵	۲۹۸۴۱۴۱۴	۲۹۳۰۵۴۳۳	۱۰۱/۸	۴۳۷۵۱۶	۳۹۸۴۳۹	۱۰۲/۷
نقاط روستایی	۱۳۶۵	۱۱۵۱۱۳۴۴	۱۱۰۸۹۱۰۵	۱۰۳/۸	۱۵۴۴۴۹	۱۵۱۶۵۹	۱۰۱/۸
	۱۳۷۵	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۵۲۷۵۶۳	۱۰۱/۶	۱۷۳۸۴۳	۱۷۵۳۴۳	۹۹/۱
	۱۳۸۵	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۰۹۴۵۸۹۸	۱۰۳/۱	۱۶۷۳۹۳	۱۴۱۴۰۹	۱۱۸/۴
	۱۳۹۰	۱۰۸۸۲۰۳۱	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۲/۵	۱۷۷۴۶۷	۱۵۱۰۸۹	۱۱۷/۵
	۱۳۹۵	۱۰۶۵۷۰۲۸	۱۰۱۲۲۳۹۵	۱۰۵/۳	۱۸۳۲۰۶	۱۴۴۲۳۹	۱۲۷/۰

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-٤-۱۰- متوسط بعد خانوار

بعد خانوار شاخصی است که نسبت جمعیت را به تعداد خانوارها نشان می‌دهد؛ بدین معنا که در هر خانواری به طور متوسط چند نفر زندگی می‌کنند. در خانواده‌های هسته‌ای امروزی، افراد اصلی تشکیل دهنده خانوار همان پدر، مادر و فرزندان (با تعداد کم) هستند اما در مناطق فقیر با فرهنگ سنتی، هم تعداد فرزندان بالاتر است و هم ممکن است کسان دیگری در کنار اعضای خانواده زندگی کنند و به همین دلیل بعد خانوارها بالا می‌رود. بعد خانوار می‌تواند تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی تغییر کند همچنین می‌تواند تبعاتی را نیز در زمینه‌های مختلف ایجاد کند. لذا بررسی آن و روند تغییرات آن یکی از مهم‌ترین عوامل جمعیتی مورد بررسی خواهد بود.

متوسط بعد خانوار در استان بوشهر در سرشماری سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ حدود ۶ نفر به ازای یک خانوار بوده که در سرشماری‌های بعد به سرعت روند نزولی طی کرده و به ۳/۶ نفر در هر خانوار در سال ۱۳۹۵ رسیده است. در مناطق شهری و روستایی استان نیز به مانند الگوی کل استان، بعد خانوار رو به کاهش بوده است. تغییرات بعد خانوار در مناطق روستایی و مناطق شهری نسبتا یکسان گزارش شده است؛ به‌طوری که در فاصله‌ی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵، متوسط بعد خانوار در مناطق شهری حدود دو نفر کاهش داشته و این رقم برای مناطق روستایی برابر با ۲/۳ نفر، بوده است. همچنین بر اساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، متوسط بعد خانوار در استان بوشهر بالاتر از میانگین کشوری می‌باشد. در واقع در این استان خانوارها پرجمعیت‌تر از میانگین خانوارهای کشور هستند.

بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۶ درصد از جمعیت استان بوشهر (۶۹۸۵۳ نفر) در خانوارهای گروهی و موسسه‌ای زندگی می‌کرده‌اند. این رقم در نقاط شهری استان ۳/۹ درصد از جمعیت و در نقاط روستایی ۱۱/۴ درصد از جمعیت را شامل می‌شود. ارقام متناظر به طور مشترک برای کل و نقاط شهری کشور حدود ۱/۴ و برای نقاط روستایی کشور کمتر از ۰/۰۵ درصد از جمعیت را شامل می‌شود. میزان خانوارهای گروهی و موسسه‌ای ساکن در استان بوشهر گواه بر لزوم توجه بیشتر به تأثیر مهاجرت بر شاخص‌های جمعیتی استان و مسائل و پیامدهای اجتماعی ناشی از آن است.

جدول ۵۹- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	سال	کل		نقاط شهری		نقاط روستایی	
		تعداد خانوار	بعد خانوار	تعداد خانوار	بعد خانوار	تعداد خانوار	بعد خانوار
کشور	۱۳۶۵	۹۶۷۲۴۷۷	۵/۱	۵۵۲۷۴۷۵	۴/۹	۴۱۴۵۰۰۲	۵/۵
	۱۳۷۵	۱۲۳۸۷۳۴۵	۴/۸	۷۹۴۳۱۸۹	۴/۶	۴۴۰۵۸۱۴	۵/۳
	۱۳۸۵	۱۷۳۵۲۶۸۶	۴/۱	۱۲۲۸۲۹۲۶	۳/۹	۵۰۶۹۷۶۰	۴/۴
	۱۳۹۰	۲۱۱۱۰۴۸۱	۳/۶	۱۵۳۶۵۸۹۲	۳/۵	۵۷۴۴۵۸۹	۳/۷
	۱۳۹۵	۲۴۱۹۶۰۳۵	۳/۳	۱۸۱۲۵۴۸۸	۳/۳	۶۰۷۰۵۴۷	۳/۴
استان بوشهر	۱۳۶۵	۱۰۸۲۱۸	۵/۷	۵۵۵۴۶	۵/۵	۵۲۶۷۲	۵/۸
	۱۳۷۵	۱۳۲۰۱۲	۵/۶	۷۲۱۶۴	۵/۵	۵۶۸۰۵	۶/۱
	۱۳۸۵	۱۸۴۶۲۶	۴/۸	۱۲۴۶۹۵	۴/۶	۵۹۹۳۱	۵/۲
	۱۳۹۰	۲۴۱۸۲۴	۴/۳	۱۶۴۹۳۰	۴/۳	۷۶۸۹۴	۴/۳
	۱۳۹۵	۳۲۱۸۲۶	۳/۶	۲۳۷۰۲۵	۳/۵	۸۴۸۰۱	۳/۹

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-٤-۱۱- موازنه مهاجرتی

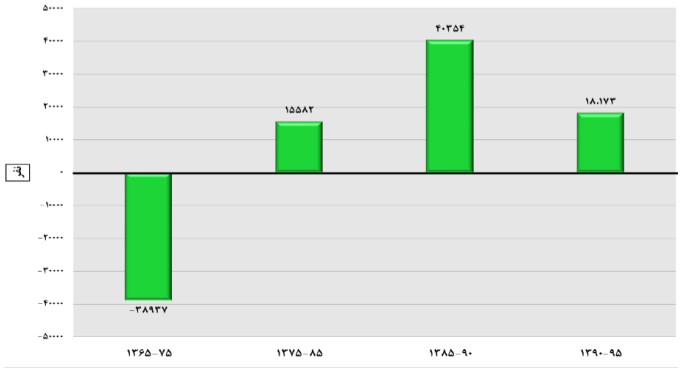
مهاجرت به عنوان یکی از عوامل اصلی پویایی جمعیت، سبب تغییر در ساختار سنی و جنسی و متوسط رشد سالانه جمعیت و تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد می‌گردد. خالص مهاجرت از تفاضل مهاجرت به یک منطقه (مهاجرپذیری) و مهاجرت از همان منطقه (مهاجر فرستی) به دست می‌آید. به عبارت دیگر، میزان خالص مهاجرت بر اساس تفاوت بین آن‌هایی که به یک جمعیت می‌پیوندند و آن‌هایی که آن جمعیت را ترک می‌کنند، محاسبه می‌شود.

بر اساس جدول (۵۷) همچنان که مشخص است خالص مهاجرت استان بوشهر در دوره ۷۵-۱۳۶۵ تحت تأثیر بازگشت مهاجران جنگی استان‌های همسایه به موطن خود، منفی بوده است. تراز مهاجرتی استان طی دوره‌های بعد مثبت شده است و در واقع این استان طی ۲۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، همواره استانی مهاجرپذیر بوده است. در دوره ۹۰-۱۳۸۵ با وجود تغییر دوره مهاجرت از ۱۰ ساله به ۵ ساله، بر شدت مهاجرپذیری استان بوشهر تا حدود زیادی افزوده شده و میزان مهاجرپذیری استان نسبت به دوره قبل بیش از دو و نیم برابر افزایش داشته است. در دوره ۱۳۹۰-۹۵، به شدت از شتاب مهاجرپذیری استان کاسته شده اما همچنان این استان در رده استان‌های مهاجرپذیر کشور محسوب می‌شود.

جدول ٦۰- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان بوشهر، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳٦۵

دوره	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان (درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده (درصد)
۷۵-۱۳۶۵	۴۲۰۸۹	۸۱۰۲۶	-۳۸۹۳۷	-۵	۵۲
۸۵-۱۳۷۵	۹۱۵۹۶	۷۶۰۱۴	۱۵۵۸۲	۱/۸	۱۲۰/۵
۹۰-۱۳۸۵	۱۲۴۴۵۸	۸۴۱۰۴	۴۰۳۵۴	۳/۹	۱۴۸/۰
۹۵-۱۳۹۰	۸۷۳۳۱	۶۹۱۵۸	۱۸۱۷۳	۲	۱۲۶

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

شکل۲۲- خالص مهاجرت استان بوشهر، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

در پنج ساله ۹۵-۱۳۹۰ تعداد مهاجران وارد شده به استان بوشهر ۸۷۳۳۱ نفر بوده که ۶۵۲۹۱ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۲۲۰۴۰ نفر باقی‌مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به عبارتی دیگر طی دوره مورد بررسی ۷/۸ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۶/۷ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند. گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، در مقایسه با دوره‌های قبل به شدت افت داشته است. بالاترین میزان مهاجرپذیری مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ بوده که ۲۲/۲ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۲۳ درصد از جمعیت نقاط روستایی، مهاجر بوده‌اند.

جدول ٦١- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

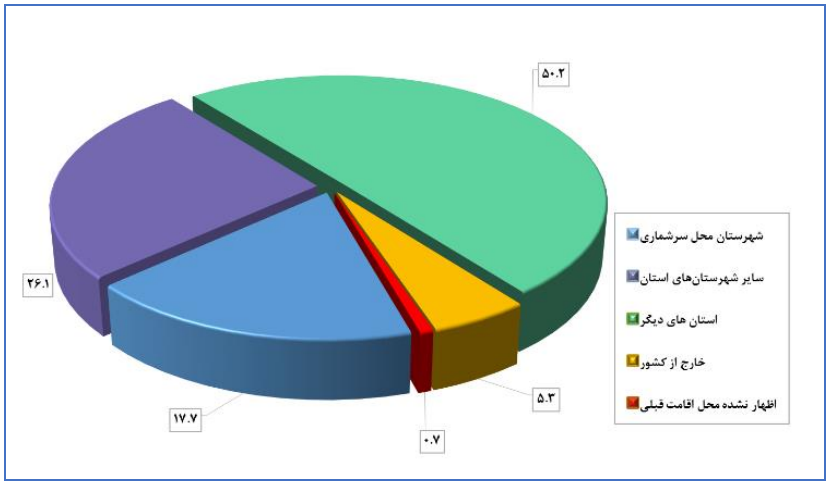
دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل/شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۷۵-۱۳۶۵	کشور	۸۷۱۸۷۷۰	۶۱۲۲۶۷۵	۲۵۹۶۰۹۵	۱۴/۵	۱۶/۶	۱۱/۲
	استان بوشهر	۱۰۲۴۲۹	۷۳۴۷۹	۲۸۹۵۰	۱۳/۸	۱۸/۶	۸/۳
۸۵-۱۳۷۵	کشور	۱۲۱۴۸۱۴۸	۸۹۹۹۷۰۹	۳۱۴۸۴۳۹	۱۷/۲	۱۸/۶	۱۴/۲
	استان بوشهر	۱۹۹۲۰۰	۱۲۸۱۱۰	۷۱۰۹۰	۲۲/۵		
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۷/۴		
	استان بوشهر	۱۲۴۴۵۸	۸۴۶۶۷	۳۹۷۹۱	۱۲/۰	۱۲	۱۲/۱
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۶	۳/۵
	استان بوشهر	۸۷۳۳۱	۶۵۲۹۱	۲۲۰۴۰	۷/۵	۷/۸	۶/۷

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

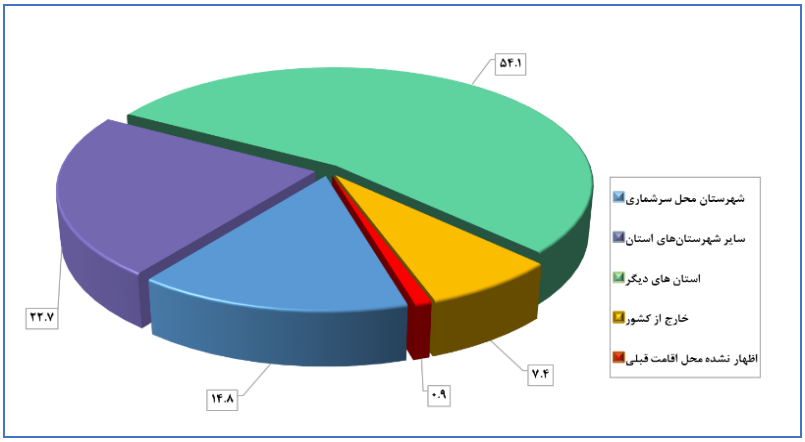
۳-۳-٤-۱۲- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

مهاجرت‌های داخلی خود به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا، شهر به روستا، بین استانی، داخل استانی و ... قابل تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در گزارش حاضر مهاجران استان بوشهر برحسب محل اقامت قبلی آنان مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون استانی و برون استانی می‌باشد. آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین استانی و درون استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد.

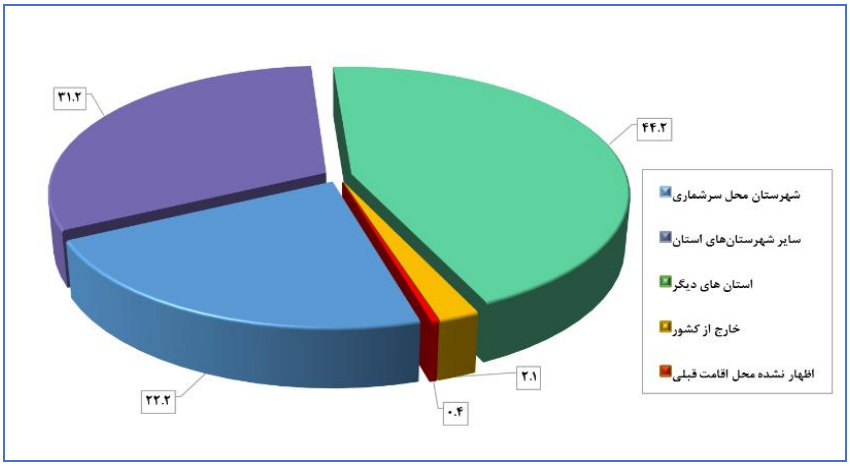
بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران وارد شده به استان بوشهر؛ مبدأ اقامت ۵۰/۲ درصد از آن‌ها، مهاجران برون استانی (مربوط به استان‌های دیگر) بوده‌اند. مهاجران مربوط به سایر شهرستان‌های استان با ۲۶/۱ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته‌اند. به علاوه ۵/۳ درصد از مهاجران وارد شده به استان، ایرانی نبوده‌اند که بیشتر آنان نیز مرد هستند.

شکل۲۳- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان بوشهر، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

شکل۲٤- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان بوشهر، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

شکل۲۵- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان بوشهر، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-٤-۱۳- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد حجم قابل‌توجهی از مهاجران وارد شده به استان بوشهر، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز وارد شده‌اند (۵۹/۴ درصد از کل مهاجران). حجم مهاجرت‌های شهر به روستا با ۱۸/۲ درصد از کل مهاجران نیز قابل توجه بوده است، از عمده دلایل این

امر می‌توان به بالا بودن هزینه‌های مسکن در نقاط شهری برای مهاجران تازه وارد اشاره کرد که موجبات روانه شدن آنان به سمت نقاط روستایی را فراهم کرده است.

جدول ٦٢- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان بوشهر برحسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

شرح	الگوی مهاجرت						
	شهر به شهر	روستا به شهر	روستا به روستا	شهر به روستا	خارج از کشور	اظهار نشده محل اقامت قبلی	جمع
تعداد	۵۱۸۷۵	۹۶۰۶	۴۴۵۴	۱۵۸۹۴	۴۶۰۵	۸۹۷	۸۷۳۳۱
توزیع درصد	۵۹/۴	۱۱/۰	۵/۱	۱۸/۲	۵/۳	۱	۱۰۰

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-٤-١٤- ولادت‌های ثبت شده

زادوولد یکی از مهم‌ترین رویدادهای جمعیتی است که در حرکات طبیعی جمعیت اثرگذار است و عامل منحصربه‌فرد افزایش جمعیت می‌باشد. بنابراین رویداد ولادت از جمله آمارهای حیاتی است که افزایش آن در هر جامعه‌ای تأثیر مستقیمی بر رشد جمعیت می‌گذارد. در سال ۱۳۸۵ تعداد ۱۷۸۰۷ ولادت برای استان بوشهر ثبت شده بود که این رقم به ۲۲۸۳۲ ولادت در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و طی دو سال بعد (۱۳۹۷) به ۱۹۶۹۴ ولادت کاهش یافته است. همان‌طور که در جدول (۶۰) ملاحظه می‌شود تا سال ۱۳۹۵، میزان خام ولادت‌های ثبت شده در استان بالاتر از متوسط کشوری به دست آمده است اما در سال ۱۳۹۷ به میزانی پایین‌تر از میانگین کشوری رسیده است.

افزایش تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ را می‌توان به موالید مربوط به دهه ۶۰ دانست که در این بازه زمانی به سن ازدواج و فرزند آوری رسیده‌اند، همچنین ورود مهاجران جوان در این دوره که عمدتا همراه با خانواده بوده‌اند را می‌توان از دلایل بالا بودن میزان باروری در مقایسه با میانگین کشوری دانست.

جدول ٦٣- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۱۲۵۳۹۱۲	۸۴۵۰۵۰	۴۰۸۸۶۲	۱۷/۸	۱۷/۵	۱۸/۴
	استان بوشهر	۱۷۸۰۷	۱۱۹۸۶	۵۸۲۱	۲۰/۱	۲۰/۸	۱۸/۹
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۸/۴	۲۰/۳	۱۳/۷
	استان بوشهر	۱۹۱۶۱	۱۵۵۰۶	۳۶۵۵	۱۸/۵	۲۲/۰	۱۱/۱
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۹/۱	۱۹/۹	۱۶/۹
	استان بوشهر	۲۲۸۳۲	۱۶۸۴۱	۵۹۹۱	۱۹/۶	۲۰/۱	۱۸/۳
۱۳۹۷	کشور	۱۳۶۶۵۱۹	۱۰۴۷۹۲۵	۳۱۸۵۹۴	۱۶/۶	۱۷/۱	۱۵/۴
	استان بوشهر	۱۹۶۹۴	۱۴۶۶۹	۵۰۲۵	۱۶/۳	۱۶/۷	۱۵/۲

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-٤-۱۵- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندانی که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ‌ومیرهای فرزندان به دنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان بوشهر و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در جدول (۶۱) نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان بوشهر از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است.

جدول ٦٤- میزان باروری کل استان بوشهر و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷٦

دوره	۸۰-۱۳۷٦		۸۵-۱۳۸۱		۹۰-۱۳۸٦		۹۵-۱۳۹۱	
شرح	کشور	استان بوشهر	کشور	استان بوشهر	کشور	استان بوشهر	کشور	استان بوشهر
میزان باروری کل	۲/۰۹	۲/۲۶	۱/۸۱	۲/۱۳	۱/۷۹	۲/۱۳	۲/۰۱	۲/۳۳

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-٤-١٦- مرگ‌ومیرهای ثبت شده

یکی دیگر از عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر روند رشد جمعیت میزان مرگ‌ومیر است و دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به روز این رویداد بسیار حائز اهمیت می‌باشد. این واقعه برای همه افراد و به صورت ناهم‌زمان در طول زندگی آن‌ها اتفاق می‌افتد. میزان خام مرگ‌ومیرهای ثبت شده برای استان بوشهر در سال ۱۳۸۵ برابر با ۵/۹ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال‌های بعد با روندی نزولی به ۳/۴ مرگ کاهش یافته است. در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ میزان خام مرگ‌ومیرهای ثبت شده پایین‌تر از متوسط کشوری گزارش شده است.

جدول ٦٥- تعداد و میزان مرگ‌ومیر ثبت شده استان بوشهر و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۴۰۸۵۶۶	۲۵۷۴۳۶	۱۵۱۱۳۰	۵/۸	۵/۳	۶/۸
	استان بوشهر	۵۲۴۲	۳۱۳۲	۲۱۱۰	۵/۹	۵/۴	۶/۸
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۶	۵/۷	۵/۱
	استان بوشهر	۴۷۳۹	۳۱۹۶	۱۴۰۹	۴/۶	۴/۵	۴/۳
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۶	۴/۶	۴/۶
	استان بوشهر	۴۱۵۴	۲۹۲۶	۱۲۲۸	۳/۶	۳/۵	۳/۸
۱۳۹۷	کشور	۳۷۷۲۴۵	۲۷۹۵۲۵	۹۷۶۶۸	۴/۶	۴/۶	۴/۷
	استان بوشهر	۴۱۶۲	۲۹۲۰	۱۲۴۲	۳/۴	۳/۳	۳/۸

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-٤-١٧- امید به زندگی

امید به زندگی به عنوان یکی از اندازه‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص می‌کنند. بررسی مقادیر امید زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری‌کننده از مرگ‌ومیر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی مورد بررسی در استان بوشهر، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌باشد.

همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید به زندگی رخ داده است. این روند افزایشی هم در سطح کشوری و در سطح استانی نوسانی قابل مشاهده است. این افزایش هرچند اندک، اما در هر دو جنس و در هر سه سال رخ داده است. اما همواره امید به زندگی زنان بیشتر از مردان بوده است. با وجود اینکه افزایش میزان امید به زندگی برای هر دو جنس بوده، اما سرعت رشد این شاخص در زنان بیشتر از مردان بوده است.

در سال ۱۳۹۵ امید زندگی زنان استان ۷۳/۵ و برای مردان ۷۱ بوده است و امید به زندگی زنان استان با اختلاف بیشتر از امید به زندگی زنان کشور می‌باشد. به طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، امید به زندگی زنان و مردان استان بوشهر، روندی سینوسی طی کرده و به امید به زندگی مردان حدود یک سال و به امید به زندگی زنان حدود یک و نیم سال افزوده شده است.

جدول ٦٦- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان بوشهر به تفکیک جنس، در سال‌های ۱۳۸۵-۹۵

سال	کشور		استان بوشهر	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۸۵	۷۱/۷	۷۳/۶	۷۰/۲	۷۲/۱
۱۳۹۰	۷۱/۵	۷۴	۷۱/۴	۷۴/۴
۱۳۹۵	۷۲/۵	۷۵/۵	۷۱	۷۳/۵

مأخذ: بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۳-۳-٤-۱۸- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱٤۱۵

برای انجام پیش‌بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش‌بینی جمعیت می‌باشد بر اساس عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ‌ومیر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است. بر اساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان بوشهر تا سال ۱٤۱۵ به بیش از یک میلیون و پانصد هزار نفر خواهد رسید.

جدول ٦٧- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان بوشهر، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ١٤١٥

سال	شرح	جمع			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن
۱۴۰۰	کشور	۸۴۹۷۱۰۰۰	۴۲۹۳۷۰۰۰	۴۲۰۳۴۰۰۰	۶۴۳۹۷۰۰۰	۳۲۵۳۶۰۰۰	۳۱۸۶۱۰۰۰	۲۰۵۷۵۰۰۰	۱۰۴۰۱۰۰۰	۱۰۱۷۳۰۰۰
	استان بوشهر	۱۲۷۱۰۰۰	۶۸۰۰۰۰	۵۹۱۰۰۰	۹۳۷۰۰۰	۵۰۱۰۰۰	۴۳۶۰۰۰	۳۳۵۰۰۰	۱۷۹۰۰۰	۱۵۶۰۰۰
۱۴۰۵	کشور	۸۹۱۲۱۰۰۰	۴۴۹۵۰۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰۰	۶۸۹۸۲۰۰۰	۳۴۷۸۸۰۰۰	۳۴۱۹۵۰۰۰	۲۰۱۳۹۰۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۹۹۷۶۰۰۰
	استان بوشهر	۱۳۶۳۰۰۰	۷۳۱۰۰۰	۶۳۲۰۰۰	۱۰۲۹۰۰۰	۵۵۲۰۰۰	۴۷۷۰۰۰	۳۳۵۰۰۰	۱۸۰۰۰۰	۱۵۵۰۰۰
۱۴۱۰	کشور	۹۲۴۶۰۰۰۰	۴۶۵۶۲۰۰۰	۴۵۸۹۸۰۰۰	۷۲۸۷۷۰۰۰	۳۶۶۹۴۰۰۰	۳۶۱۸۳۰۰۰	۱۹۵۸۳۰۰۰	۹۸۶۸۰۰۰	۹۷۱۵۰۰۰
	استان بوشهر	۱۴۴۴۰۰۰	۷۷۷۰۰۰	۶۶۷۰۰۰	۱۱۱۵۰۰۰	۶۰۰۰۰۰	۵۱۵۰۰۰	۳۲۹۰۰۰	۱۷۷۰۰۰	۱۵۲۰۰۰
۱۴۱۵	کشور	۹۵۲۷۸۰۰۰	۴۷۹۰۸۰۰۰	۴۷۳۷۰۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰۰	۳۸۳۸۱۰۰۰	۳۷۹۶۵۰۰۰	۱۸۹۳۲۰۰۰	۹۵۲۷۰۰۰	۹۴۰۵۰۰۰
	استان بوشهر	۱۵۲۱۰۰۰	۸۲۰۰۰۰	۷۰۱۰۰۰	۱۲۰۲۰۰۰	۶۴۸۰۰۰	۵۵۴۰۰۰	۳۱۹۰۰۰	۱۷۲۰۰۰	۱۴۷۰۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-٤-۱۹- جمع‌بندی

استان بوشهر با جمعیتی بالغ بر یک میلیون و ۲۵۱ هزار نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، ۱/۵ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود. از جمله شاخص‌های قابل توجه در این استان بالا بودن نسبت جمعیت شهری به کل جمعیت استان است، به‌طوری که بر اساس برآورد مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، بیش از ۷۳ درصد جمعیت استان را شهرنشینان تشکیل می‌دهند.

ساختار سنی جمعیت کنونی استان بوشهر نمایانگر قرار گرفتن سهم قابل‌توجهی از جمعیت در سنین جوانی و میان‌سالی (فعال بالقوه) است؛ میانگین سنی جمعیت (۲۸/۸ سال)، بالا بودن سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله (۶۹/۵ درصد از کل جمعیت) و بالا بودن درصد رشد سالانه جمعیت (۲/۴۱ درصد) که گواه این مطلب هستند.

آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۴ درصد جمعیت از استان و بدون کسر مهاجرت‌های درون استانی، ۷/۵ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود که نشان از مهاجرپذیری بالای استان دارد. عمده این مهاجرین به ترتیب از استان‌های فارس، خوزستان، اصفهان، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری و تهران به بوشهر آمده‌اند. الگوی مهاجرت استان نیز حاکی است که حدود ۶۰ درصد جابه‌جایی‌های جمعیتی در استان شهر به شهر بوده است و میزان مهاجرت شهر به روستا با ۱۸/۲ درصد نیز قابل توجه است. لازم به ذکر است که ۵/۳ درصد از

مهاجران وارد شده به استان بوشهر، ایرانی نیستند و عمدتا از کشورهای افغانستان، پاکستان و امارات متحده عربی به این منطقه وارد شده‌اند. در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار بالاتر از میانگین کشوری گزارش شده است و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که؛ بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۶ درصد از جمعیت استان بوشهر (۶۹۸۵۳ نفر) در خانوارهای گروهی و موسسه‌ای زندگی می‌کرده‌اند. این رقم در نقاط شهری استان ۳/۹ درصد از جمعیت و در نقاط روستایی ۱۱/۴ درصد از جمعیت را شامل می‌شود. ارقام متناظر به طور مشترک برای کل و نقاط شهری کشور حدود ۱/۴ و برای نقاط روستایی کشور کمتر از ۰/۰۵ درصد از جمعیت را شامل می‌شود. میزان خانوارهای گروهی و موسسه‌ای ساکن در استان بوشهر گواه بر لزوم توجه بیشتر به تأثیر مهاجرت بر شاخص‌های جمعیتی استان و مسائل و پیامدهای اجتماعی ناشی از آن است.

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی

۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی

آموزش عمومی شامل دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای می‌باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. شایان ذکر است که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش عمومی مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول، متوسطه دوره دوم است. در این بخش تلاش خواهد شد، در ابتدا مفاهیم و اصطلاحات به صورت اجمالی تعریف گردد و در ادامه آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان بوشهر ارائه خواهد شد و در نهایت ضمن احصاء مهم‌ترین مسائل و چالش‌های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد خواهد شد.

گزیده آمار و اطلاعات

بر اساس آخرین آمار ارائه شده استان بوشهر بر اساس سال نامه آماری سال ۱۳۹۸، در سال تحصیلی (۹۸-۹۹) بالغ بر ۲۴۴۶۶ هزار دانش‌آموز در مدارس سراسر استان بوشهر مشغول به تحصیل می‌باشند که از این حجم ۱۱۸۴۱۸دانش‌آموز دختر و ۱۲۶۰۴۷ دانش‌آموز پسر می‌باشند[۹]. فعالیت آموزشی و پرورشی این دانش‌آموزان در

۹. هر چند در خصوص آمار آموزشی استان، مدیر کل آموزش و پرورش ابراز داشته است که در طی سال اخیر تعداد دانش آموزان کاهشی بوده است، ولی از آنجا که آمار دقیقی ارائه نکرده است، در این گزارش از آخرین نسخه ارایه شده سالنامه آماری استان بوشهر استفاده شده است.

۲۲۹۵ مدرسه و ۹۴۷۶ کلاس درس صورت می‌گیرد. تعداد کادر آموزشی استان بر اساس آخرین بررسی انجام شده حدود ۱۳ هزار نفر می‌باشد که از این تعداد سهم معلمان حدود ۹ هزار نفر می‌باشد.

جدول ٦٨- آمار تعداد دانش‌آموزان، معلمان و فضای آموزشی در سال تحصیلی ۹۸-۹۹

سال و دوره تحصیلی	جمع	پسر	دختر	معلم	مدیریت و کیفیت بخشی	تعداد آموزشگاه	تعداد کلاس درس
۱۳۹۹-۱۳۹۸	۲۴۴۴۶۶	۱۲۶۰۴۷	۱۱۸۴۱۸	۸۵۱۴	۴۶۰۹	-	-
آموزش استثنایی	۱۲۷۷	۷۶۴	۴۶۳	۱۷۶	۸۹	۸۲	۲۳۹
پیش‌دبستانی	۱۷۹۷۶	۹۲۴۸	۸۷۲۸	۶۵۲	۱۱۴۲	۶۵۲	۱۱۴۲
ابتدایی	۱۲۸۵۹۱	۶۶۳۳۹	۶۲۲۵۲	۳۸۰۷	۱۵۸۹	۹۸۸	۵۷۵۵
متوسطه اول	۵۱۸۸۵	۲۶۶۸۳	۲۵۲۰۲	۱۸۸۲	۸۳۳	۴۷۵	۲۱۸۰
متوسطه دوم	۳۹۲۷۱	۲۰۰۰۳	۱۹۲۶۸	۱۹۹۷	۹۵۶	۳۵۱	۲۱۵۸
بزرگ‌سال(دوره اول متوسطه)	۹۶۲	۶۲۱	۳۴۱				
بزرگ‌سال(دوره دوم متوسطه)	۴۵۵۴	۲۳۸۹	۲۱۶۵				

مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان بوشهر

۱. یکی از مهم‌ترین چالش‌های مطرح شده توسط گزارش‌های مختلف، کمبود معلم متخصص در مناطق و نواحی محروم استان است. یکی از دلایل اصلی این وضعیت تمرکز بالای معلمان متخصص و با تجربه در شهرها و فرستادن معلمان کم تجربه و تازه‌کار به نواحی حاشیه‌ایی شهرها و روستاها می‌باشد که ریشه مسئله را باید در قوانین آموزش و پرورش جستجو کرد که باعث شده است اکثر معلمان با تجربه بالای بیست سال با پذیرش وضعیت مازاد در برخی آموزشگاه‌ها، از انتخاب نواحی حاشیه‌ایی و روستاها جهت انجام خدمت آموزشی سرباز زنند.

۲. کمبود فضای آموزشی مسئله دیگری است که باعث شده است تا شاخص‌های آموزشی در استان بوشهر رشد قابل‌ملاحظه‌ای را نشان ندهند. با وجود این که بر اساس گزارش اداره کل آموزش و پرورش استان بوشهر،

در طی چند سال اخیر تعداد کلاس‌های تخریبی از ۱۳۰۰ مورد به ۷۰۰ مورد کاهش داشته است، ولی در مورد این کلاس‌ها نیز باید اقدامات عاجل صورت گیرد تا از بروز فجایع جلوگیری شود.

۳. در خصوص کمبود تجهیزات آموزشی مسئله عمده در مورد تجهیزات و مواد مصرفی کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها در هنرستان‌ها و مقطع متوسطه دوم است که باید مورد توجه جدی قرار بگیرد. اهمیت این مسئله به خصوص در هنرستان‌ها که فرایند آموزش آن مهارت محور بوده و ارتباط مستقیمی با تجهیزات آموزشی دارد، مضاعف می‌شود.

۴. مسئله کمبود کادر آموزشی که معضلی فراگیر در سطح کشور می‌باشد، در استان بوشهر دارای وجهی دیگر است. بر اساس گزارش‌ها اداره کل آموزش و پرورش علاوه بر تراز نبودن ورودی و خروجی نیروی انسانی به چرخه آموزش در استان به عنوان یکی از دلایل کمبود نیروی انسانی دارای دلیل دیگری نیز می‌باشد. بسیاری از کادر آموزشی در استان به دلیل شرایط خاص آب و هوایی در برخی مناطق از استان بوشهر درخواست انتقال به مناطق خوش و آب و هواتر را دارند که این مهم باعث ایجاد بحران منابع انسانی در فرایند آموزش در برخی منطق استان مانند شهرستان عسلویه و .... شده است.

۵. مسئله دیگری که ارتباط مستقیمی با مسئله وضعیت خاص آب و هوایی استان دارد، کوتاه‌تر شدن زمان آموزش در این استان به دلیل ضعف تجهیزات و ملزومات سرمایشی در مدارس می‌باشد. البته در سطح مصوبه و قائده گذاری استانداری اداره کل آموزش و پرورش را ملزم می‌کند که زمان آغاز و انجام آموزش در استان باید بر طبق مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش باشد، اما در عمل به دلیل نبود امکانات سرمایشی دستکم یک تا سه ماه از فرایند رسمی آموزش یا به تعطیلی منجر می‌شود و یا در سطح بسیار نازلی از کیفیت آموزشی انجام می‌شود. این معضل باعث می‌شود زمان آموزشی بین ۱۵۰ تا ۲۰۰ ساعت به هدر رود که این مهم را وقتی در نسبت با کل زمان آموزش در ایران که یکی از پایین‌ترین نرخ‌های زمان آموزش را در دنیا دارا است، بسنجیم، عمق بحران بیشتر رخ می‌نماید.

۶. کمبود نیروی انسانی به تعبیر مدیر کل آموزش و پرورش استان بوشهر مهم‌ترین و اساسی‌ترین معضل آموزشی در استان محسوب می‌شود. بر اساس گزارش‌های ارائه شده استان بوشهر دارای کمبود نیروی انسانی بالغ بر ۱۸۰۰ نفر می‌باشد.

۷. معضل دیگر در خصوص مسئله آموزش عشایری در استان بوشهر می‌باشد. بر اساس گزارش‌های اداره کل استان فقط در شهرستان دشستان حدود ۲۱۰۰ دانش‌آموز در ۱۴۵ آموزشگاه سیار مشغول به تحصیل هستند. اما مدیریت و پشتیبانی این آموزش تحت نظارت اداره آموزش و پرورش عشایر استان فارس قرار دارد. این در حالی است که این دانش‌آموزان حدودا هشت ماه از سال را در بوشهر حضور دارند.

راهکارهای پیشنهادی

به منظور بهبود وضعیت تشریح شده در بالا و انجام اقدام مقتضی در خصوص مسائل تشریح شده راهکارهای زیر ارائه می‌گردد:

۱- تأمین منابع انسانی کارآمد برای جبران کمبود کادر آموزشی از طریق درگاه‌های قانونی مانند اصل ۲۸ اساس‌نامه دانشگاه فرهنگیان و دانشجو-معلمان دانشگاه فرهنگیان (ناظر بر مسئله۱)

۲- انجام تمهیدات لازم برای کاهش تمرکز معلمان با کیفیت در مراکز و استفاده از مشوق‌های قانونی مانند اضافه‌کار و تخصیص هزینه ایاب و ذهاب برای کادر آموزشی جهت انجام خدمت معلمان باکیفیت در نواحی پیرامونی و روستاها (ناظر بر مسئله۱)

۳- تأمین فضای آموزشی و ترمیم فضای آموزشی فرسوده با استفاده از ظرفیت خیرین مدرسه‌ساز و سایر منابع مردمی (ناظر بر مسئله۲)

۴- انجام اقدامات لازم در خصوص تأمین تجهیزات آموزشی به خصوص برای هنرستان‌ها و مراکز فنی و حرفه‌ای (ناظر بر مسئله۳)

۵- انجام اقدامات لازم جهت حفظ و نگهداشت معلم در مناطق با شرایط آب و هوایی خاص در استان با استفاده از بند بدی آب و هوا در احکام کارگزینی کادر آموزشی (ناظر بر مسئله۴)

۶- تجهیز مدارس به امکانات سرمایشی لازم جهت افزایش کیفیت آموزش و جلوگیری از هدر رفت و کوتاه شدن زمان آموزش (ناظر بر مسئله۵)

۷- تشکیل اداره آموزش و پرورش عشایر در اداره کل آموزش و پرورش استان جهت سامان‌دهی وضعیت آموز عشایری در استان (ناظر بر مسئله۷).

۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان بوشهر

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه‌یافتگی کشورها بشمار می‌آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است. یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در این زمینه میزان باسوادی است. به طور کلی، بررسی این شاخص در سال‌های بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کشور است. با این مقدمه کوتاه در این بخش تلاش خواهد شد تا ضمن معرفی اجمالی مفاهیم پایه این عرصه وضعیت سواد در استان بوشهر مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت دلالت‌های این مطالعه برای تدوین برنامه‌های راهبردی استان استخراج شود.

داده‌ها: در جدول (۶۶) بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵، درصد میزان باسوادی در استان بوشهر به تفکیک جنسیت و وضع سکونت ارائه شده است. این نتایج نشان می‌دهد که استان بوشهر جزو استان‌هایی است که دارای حدود ۹۰ درصد باسوادی می‌باشد و از این حیث در رتبه ۱۴ کشوری بین استان‌های ۳۱ گانه قرار دارد. مضاف بر این، استان بوشهر رتبه نخست میزان باسوادی در نقاط روستایی در کل کشور را نیز به خود اختصاص داده است.

جدول ٦٩- وضعیت نرخ باسوادی در استان بوشهر

جنس/ وضع سکونت/ مجموع	نرخ باسوادی(درصد)
مرد	۹۲
زن	۸۶
شهری	۹۰/۸
روستایی	۸۵/۲
مجموع	۸۹/۲

جدول ۷۰ - وضعیت سواد در استان بوشهر به تفکیک شهرستان

شهرستان	کل	شهری	روستایی
بوشهر	۹۳/۹	۹۴/۵	۸۶
تنگستان	۸۵/۹	۸۶/۷	۸۶
جم	۹۰/۴	۹۳/۳	۸۷
دشتستان	۸۶/۲	۸۸/۴	۸۲
دشتی	۸۴/۸	۸۷/۵	۷۹
دیر	۸۵/۴	۸۶/۶	۸۱
دیلم	۸۹/۳	۹۰/۴	۸۵
کنگان	۹۱/۵	۹۰	۹۵
گناوه	۸۸/۸	۸۹/۸	۸۶
عسلویه	۸۷/۹	۸۸/۲	۸۸

بر اساس آمار ارائه شده، شهرستان بوشهر دارای بالاترین میزان باسوادی و شهرستان‌های دیر، دشتی و تنگستان با اختلاف اندک دارای کم‌ترین میزان باسوادی در سطح استان هستند. با وجود این که بر اساس آمار کشور استان بوشهر دارای بالاترین میزان باسوادی در نقاط روستایی را دارا می‌باشد، ولی برخی شهرستان‌ها مانند دیر و دشتی در تقابل با این آمار حدود ۸۰ درصد باسوادی را به خود اختصاص داده‌اند. این نتایج نشان می‌دهد که در

خصوص وضعیت بی‌سوادی در سطح استان به خصوص در مناطق روستایی و با اولویت شهرستان‌های با رتبه‌های پایین‌تر باید اقدامات اساسی و عاجل صورت گیرد. مسئله مهم دیگری که مسئله سوادآموزی را با مانع روبرو کرده است، عدم انجام فعالیت‌های لازم مانند پوشش بیمه‌ای و .... در خصوص ایجاد انگیزه در آموزشیاران سوادآموزی استان است. در این مورد گزارش‌ها نشان می‌دهد که با وجود این که در طی سال‌های اخیر اقداماتی در این خصوص صورت گرفته است[۱۰]، ولی عدم تعیین تکلیف دقیق در مورد این آموزشیاران می‌تواند طرح سوادآموزی در استان را با موانع جدی روبرو کند. به نظر می‌رسد برای بهبود وضعیت سوادآموزی در استان باید اقدامات زیر صورت گیرد:

- اجرای دقیق طرح همسان‌سازی باسوادی در استان با به کارگیری از ظرفیت آموزشیاران، فرهنگیان بازنشسته و معلمان مدارس به عنوان راهکار محوری جهت کاهش میزان بی‌سوادی
- انجام اقدامات لازم و مقتضی جهت تحت پوشش قرار گرفتن آموزشیاران فاقد پوشش بیمه‌ای
- تمهید مشوق‌های لازم برای مربیان غیر آموزشیار جهت انجام فعالیت‌های اثربخش آموزشی
- به کارگیری از ظرفیت فضای مجازی و سامانه شاد با هماهنگی وزارت آموزش و پرورش جهت ارائه آموزش‌های لازم به سوادآموزان
- به کارگیری از ظرفیت رسانه ملی و استانی جهت ارائه آموزش‌های لازم به سوادآموزان

۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان بوشهر

در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران(مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان بوشهر در منطقه ۷ و درکنار استان‌های فارس و کهگیلویه و بویراحمد جانمایی شده است:

منطقه۷ ـ بوشهر، فارس و کهگیلویه و بویراحمد: شامل دانشگاه‌های شیراز، سلمان فارسی، صنعتی شیراز، هنر شیراز، فسا، جهرم، یاسوج، دانشکده فنی و مهندسی لار، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی داراب (انفکاک).

در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ تعداد کل دانشجویان استان بوشهر بیش از ۴۵۸۵۶ نفر بوده است که نسبت به سال تحصیلی قبل حدود ۵ درصد کاهش داشته است. از کل دانشجویان حدود ۲۱/۰۸ درصد در مقطع کاردانی (فوق‌دیپلم)، حدود ۶۴/۵۵ درصد در مقطع کارشناسی (لیسانس)، حدود ۱۱/۴۱ درصد در مقطع کارشناسی

۱۰. در طی دو سال اخیر مساله بیمه‌ایی، ۲۲۱ نفر از آموزشیاران حل شده است و این آموزشیاران تحت پوشش بیمه‌ای قرار گرفته اند ولی در خصوص حدود ۷۰۰ نفر دیگر از آموزشیاران نهضت تاکنون اقدام خاصی صورت نگرفته است.

ارشد (فوق‌لیسانس) و ۲/۹۶ درصد در مقطع دکترای حرفه‌ای و تخصصی مشغول تحصیل می‌باشند. در سال تحصیلی ۹۹ -۱۳۹۸ از حدود ۹۰۷۷ نفر دانش‌آموخته دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ۳۹/۴ درصد در رشته فنی و مهندسی، ۵۰/۲۵ درصد در رشته علوم انسانی، ۲/۵۵ درصد در رشته هنر، حدود ۱/۸ درصد در رشته کشاورزی و دامپزشکی، ۴/۵ درصد در رشته پزشکی و ۱/۵ درصد در رشته علوم پایه، فارغ‌التحصیل شده‌اند. بر اساس بررسی‌های صورت گرفته مشخص شد که تمرکز مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه‌ها در مرکز استان بسیار بالا می‌باشد. به طور مثال حدود ۶۰ درصد کل دانشجویان استان در شهر بوشهر مشغول به تحصیل هستند و یا از بین ۲۴ استاد تمامی که در مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه مشغول به تدریس هستند، ۲۱ نفر در استان بوشهر حضور دارند.

بر اساس گزارش آمایش آموزش عالی ۵۳ موسسه آموزش عالی و دانشگاه در استان بوشهر فعال هستند که ۱/۸ درصد کل مؤسسات آموزش عالی کشور را شامل می‌شود. استان بوشهر جزو استان‌هایی است که تنها یک واحد دانشگاهی دولتی در آن قرار دارد و از این حیث جز استان‌های نا برخوردار محسوب می‌شود.

بر اساس همین آمار سهم شاغلان با تحصیلات عالی به کل شاغلان استان حدود ۲۱ درصد و سهم شاغلان با تحصیلات عالی هر استان به کل شاغلان عالی کشور ۱/۵۹ می‌باشد. بر اساس آمار ضریب تمرکز مکانی فعالیت‌های اقتصادی در کشور استان بوشهر به غیر از بخش ماهیگیری، معدن و نفت و گاز که از مزیت نسبی برخوردار است در اکثر فعالیت‌های اقتصادی مانند کشاورزی، صنعت، بانکداری، خدمات عمومی، آموزش، بهداشت و درمان و .... فاقد مزیت نسبی است. بر اساس مطالعات انجام شده و مبتنی بر سند توسعه دانش‌بنیان استان محورهای اولویت‌دار که راهبردهای اصلی استان باید بر آن متمرکز باشند، عبارت‌اند از:

- صنایع دریایی (تولید شناور، تعمیر شناور، صنعت فراساحل)
- انرژی (پتروشیمی، نفت و گاز، فناوری هسته‌ای)
- شیلات و کشاورزی (آبزی‌پروری، نخیلات، بذور صیفی‌جات و سبزیجات)
- گردشگری و تفریحات آبی؛
- تجارت خارجی، حمل‌ونقل و ترانزیت؛
- شهرسازی و معماری سنتی؛
- استحصال آب شیرین؛
- آلاینده‌های محیط‌زیستی؛
- فناوری‌های نوین (زیست‌فناوری به‌ویژه دریایی، فناوری اطلاعات و ارتباطات)

۳-٤- وضعیت سلامت و درمان استان بوشهر

در سال ۱۳۹۷ تعداد ۷۹۰ پزشک و ۴۲۱۰ پیراپزشک در دانشگاه‌های علوم پزشکی استان بوشهر مشغول به فعالیت بوده‌اند. از تعداد پزشکان شاغل در این سال ۳۰۳ نفر پزشک عمومی، ۹۲ نفر دندان‌پزشک، ۲ نفر دکترای علوم آزمایشگاهی، ۲۶ نفر داروساز، ۲۵۶ نفر پزشک متخصص، ۳۲ نفر پزشک فوق تخصص و ۸۱ نفر دکترای تخصصی داشته‌اند. در سال ۱۳۹۷ تعداد کل بیمارستان‌های استان، ۱۸ بیمارستان بوده است- کلیه‌ی بیمارستان‌ها دولتی و زیر نظر دانشگاه علوم پزشکی استان بوشهر است. تعداد کل تخت‌های بیمارستانی ۲۲۵ تخت بوده است. تعداد ۸۶ مرکز خدمات جامع (بهداشتی و درمانی)، ۷۷ پایگاه بهداشت و ۲۲۳ خانه بهداشت فعال در سطح استان بوشهر وجود داشته است. هم‌چنین از ۸۲ آزمایشگاه تشخیص طبی استان، حدود ۷۴ درصد در بخش دولتی و ۲۵/۶ درصد در بخش غیردولتی فعالیت داشته‌اند. تعداد کل داروخانه‌های فعال نیز ۱۲۳ داروخانه بوده است که از این تعداد ۱۳ درصد در بخش دولتی و ۸۷ درصد در بخش خصوصی فعال بوده‌اند. در سال ۱۳۹۷، تعداد ۵۲ پایگاه اورژانس پیش بیمارستانی در استان فعال بوده که از این تعداد، ۱۷ پایگاه (۳۲ درصد) شهری و ۳۵ پایگاه (۶۷ درصد) جاده‌ای بوده‌اند. تعداد ۴۴۹۱۶ نفر جهت اهدای خون به مراکز مربوطه مراجعه داشته‌اند و در مجموع ۳۲۱۴۷ واحد خون اهدا شده است. برای بهتر مشخص شدن وضعیت سلامت، بهداشت و درمان استان بوشهر به سرانه آن نیز پرداخته شده است.

جدول ۷۱- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال و شهرستان	جمع	پزشک عمومی	دندان‌پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق متخصص	دکترای تخصصی
۱۳۹۷ کل کشور	۴۸۸۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۵	۴۲۹	۲۶۰	۳۱	۰	۸	۱۳۰	۰	۰
۱۳۹۰	۵۴۵	۲۶۷	۶۳	۲	۱۱	۱۵۸	۱۷	۲۷
۱۳۹۵	۷۲۸	۲۸۱	۸۶	۲	۲۶	۲۴۲	۲۵	۶۶
۱۳۹۷	**۷۹۰**	**۳۰۳**	**۹۲**	**۲**	**۲۶**	**۲۵۶**	**۳۲**	**۷۹**

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

جدول (۷۲) سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص(در هر صد هزار نفر) را نشان می‌دهد، با توجه به اطلاعات جدول وضعیت سرانه مجموع پزشک در استان بوشهر نسبت به کل کشور بهتر است. استان در سرانه پزشک عمومی، دندان‌پزشک و پزشک متخصص وضعیتی بهتر نسبت به کل کشور دارد.

جدول ۷۲- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص(در هر صد هزار نفر)

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق‌متخصص	دکترای تخصصی
۱۳۹۷ کل کشور	۶۱/۰۶	۲۰/۱۸	۶/۵۳	۰/۴۳	۳/۰۱	۲۰/۶۸	۳/۲۹	۶/۹۵
۱۳۸۵	۴۸/۴۱	۲۹/۳۴	۳/۵۰	۰/۰۰	۰/۹۰	۱۴/۶۷	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۵۲/۷۶	۲۵/۸۵	۶/۱۰	۰/۱۹	۱/۰۶	۱۵/۳۰	۱/۶۵	۲/۶۱
۱۳۹۵	۶۲/۵۸	۲۴/۱۵	۷/۳۹	۰/۱۷	۲/۲۳	۲۰/۸۰	۲/۱۵	۵/۶۷
۱۳۹۷	**٦٧/٩٠**	**٢٦/٠٤**	**۷/۹۱**	**۰/۱۷**	**۲/۲۳**	**۲۲/۰۰**	**۲/۷۵**	**٦/٧٩**

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

جدول‌های (۷۳ و ۷۴) تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهند. سرانه بیمارستان‌های فعال استان برابر با ۱/۵۵ نسبت به کل کشور ۱/۲۷ وضعیت بهتری دارد ولیکن در تخت‌های فعال و مصوب وضعیت استان به کل کشور پایین‌تر است و وضعیت مناسبی ندارد.

جدول ۷۳- تعداد بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سال	مجموع		دولتی			غیردولتی		سایر
	بیمارستان فعال	تخت مصوب	دانشگاه علوم پزشکی	تأمین اجتماعی	سایر نهادهای عمومی	خیریه	خصوصی	

			بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب
۱۳۹۷ کل کشور	۱۰۱۶	۱۶۶۵۴۳	۶۲۹	۱۱۲۶۸۳	۷۵	۱۲۷۵۶	۱۰۱	۱۵۹۴۹	۳۵	۵۳۳۸	۱۷۴	۱۸۷۰۳	۲	۱۱۱۴
۱۳۸۰	۱۰	۱۳۱۶	۷	۹۷۳	۱	۲۵۶	۲	۸۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۸۵	۱۱	۱۳۴۵	۷	۹۷۳	۲	۲۸۲	۲	۹۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۹۰	۱۳	۱۳۶۹	۹	۱۰۳۷	۲	۲۳۲	۲	۱۰۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۹۵	۱۷	۱۷۵۹	۹	۱۱۹۳	۳	۲۷۴	۵	۲۹۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۹۷	۱۸	۱۷۶۵	۱۰	۱۲۳۱	۳	۲۷۴	۵	۲۶۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

جدول ۷۴- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی(در هر صد هزار نفر)

سال	مجموع		دولتی						غیردولتی				سایر	
			دانشگاه علوم پزشکی		تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه		خصوصی			
	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب
۱۳۹۷ کل کشور	۱/۲۷	۲۰۸/۳۷	۰/۷۹	۱۳۱	۰/۰۹	۱۶	۰/۱۳	۲۰	۰/۰۴	۶/۶۸	۰/۲۲	۲۳/۴	۰/۰۰	۱/۳۹
۱۳۸۵	۱/۲۴	۱۵۱/۸	۰/۷۹	۱۰۹/۸	۰/۲۳	۳۱/۸۲	۰/۲۳	۱۰/۱۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۱/۲۶	۱۳۲/۵	۰/۸۷	۱۰۰/۴	۰/۱۹	۲۲/۴۶	۰/۱۹	۹/۶۸	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۱/۴۶	۱۵۱/۲	۰/۷۷	۱۰۲/۵	۰/۲۶	۲۳/۵۵	۰/۴۳	۲۵/۱۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۷	۱/۵۵	۱۵۱/۷	۰/۸۶	۱۰۵/۸	۰/۲۶	۲۳/۵۵	۰/۴۳	۲۲/۳۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

جدول‌های (۷۵ و ۷۶) تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهند. با توجه به اطلاعات جدول‌های مذکور سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان برابر ۸۶/۵۶ است که نسبت به کل کشور بسیار پایین‌تر است(کمتر از نصف سرانه کل کشور). استان بوشهر در سرانه تخت‌های فعال بیمارستانی فقط در بخش سوختگی وضعیت بهتری نسبت به کل کشور دارد و در دیگر بخش‌ها پایین‌تر است.

جدول ۷۵- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی‌سی‌یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
۱۳۹۷	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸

کل کشور							
۱۳۹۰	۱۵۳	۴۵	۲۴	۳۳	۴۰	۱۱	۰
۱۳۹۵	۲۱۲	۴۹	۲۴	۶۵	۴۷	۲۷	۰
۱۳۹۷	**۱۰۰۷**	**۴۸**	**۲۴**	**۶۹**	**۵۳**	**۳۱**	**۷۸۲**

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

جدول ۷۶- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی(در هر صد هزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی‌سی‌یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
۱۳۹۷ کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۹۰	۱۴/۸۱	۴/۳۶	۲/۳۲	۳/۱۹	۳/۸۷	۱/۰۶	۰/۰۰
۱۳۹۵	۱۸/۲۲	۴/۲۱	۲/۰۶	۵/۵۹	۴/۰۴	۲/۳۲	۰/۰۰
۱۳۹۷	**۸۶/۵۶**	**۴/۱۳**	**۲/۰۶**	**۵/۹۳**	**۴/۵۶**	**۲/۶۶**	**۶۷/۲۲**

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

جدول‌های زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهند. سرانه مجموع مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان بوشهر برابر با ۳۶/۸ است که با سرانه کل کشور برابر می‌باشد و در مراکز شهری و روستایی نیز سرانه آن تقریبا با سرانه کل کشور برابر است.

جدول ۷۷- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی

سال	مجموع	مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				پایگاه بهداشت		خانه‌های بهداشت فعال	تسهیلات زایمانی	پایگاه مراقبت بهداشت مرزی
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبانه روزی	روستایی	شهری			
۱۳۹۷ کل کشور	۲۹۴۶۵	۱۵۵۹	۲۶۴۵	۱۰۵۹	۵۶۱	۳۲۴	۵۲۶۵	۱۷۷۴۶	۲۱۴	۹۲
۱۳۸۵	۱۰۱	۶۸	۳۳	۰	۰	۰	۷۰	۲۲۴	۰	۰
۱۳۹۰	۸۳	۵۲	۳۱	۳۷	۳۷	۰	۷۸	۲۲۵	۰	۰
۱۳۹۵	۸۶	۵۵	۳۱	۷۷	۷۷	۰	۷۷	۲۲۳	۰	۰
۱۳۹۷	**۴۲۸**	**۲۵**	**۳۰**	**۳۱**	**۲۳**	**۱**	**۸۲**	**۲۱۸**	**۴**	**۱۴**

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

جدول ۷۸- سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی(در هر صد هزار نفر)

سال	مجموع	مراکز خدمات جامع	پایگاه بهداشت	خانه‌های	تسهیلات	پایگاه

		(مراکز بهداشتی و درمانی)						بهداشت فعال	زایمانی	مراقبت بهداشت مرزی
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبانه روزی	روستایی	شهری			
۱۳۹۷ کل کشور	۳۶/۸۷	۱/۹۵	۳/۳۱	۱/۳۲	۰/۷۰	۰/۴۱	۶/۵۹	۲۲/۲۰	۰/۲۷	۰/۱۲
۱۳۸۵	۱۱/۴۰	۷/۶۷	۳/۷۲	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۷/۹۰	۲۵/۲۷	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۸/۰۴	۵/۰۳	۳/۰۰	۳/۵۸	۳/۵۸	۰/۰۰	۷/۵۵	۲۱/۷۸	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۷/۳۹	۴/۷۳	۲/۶۶	۶/۶۲	۶/۶۲	۰/۰۰	۶/۶۲	۱۹/۱۷	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۷	**۳٦/۷۹**	**۲/۱۵**	**۲/۵۸**	**۲/٦٦**	**۱/۹۸**	**۰/۰۹**	**۷/۰۵**	**۱۸/۷٤**	**۰/۳٤**	**۱/۲۰**

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

جدول‌های (۷۹ و ۸۰) تعداد و سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی در هر صد هزار نفر در استان و کل کشور را نشان می‌دهند. با توجه به جداول مذکور سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی در استان بوشهر در سال ۱۳۹۷ برابر با ۴/۴۷ بوده است که نسبت به سرانه کشوری آن وضعیت بهتری دارد که وضعیت بهتر هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی نسبت به کل کشور وجود دارد.

جدول ۷۹- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی

سال	مجموع	شهری	جاده‌ای
۱۳۹۷ کل کشور	۲۵۳۶	۹۶۷	۱۵۶۹
۱۳۹۰	۴۲	۱۱	۳۱
۱۳۹۵	۴۷	۱۴	۳۳
۱۳۹۷	**۵۲**	**۱۷**	**۳۵**

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

جدول ۸۰- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی (در هر صد هزار نفر)

سال	مجموع	شهری	جاده‌ای
۱۳۹۷ کل کشور	۳/۱۷	۱/۲۱	۱/۹۶
۱۳۹۰	۴/۰۷	۱/۰۶	۳/۰۰
۱۳۹۵	۴/۰۴	۱/۲۰	۲/۸۴
۱۳۹۷	**٤/٤۷**	**۱/٤٦**	**۳/۰۱**

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۷

۳-۵- بررسی نظام اقتصادی و تولید

۳-۵-۱- نمای کلی اقتصاد استان بوشهر

سهم استان از جمعیت کشور، ۱/۵ درصد است. اما ارزش‌افزوده چند برابری و سهم در تولید ناخالص داخلی دو برابری نسبت به جمعیت دارد.

ذکر این نکته ضروری است که میزان سهم در ارزش‌افزوده و تولید ناخالص داخلی ارتباط کمتری با بخش بهره‌وری نیروی کار دارد و این موضوع به دلیل محاسبه بخش نفت در اقتصاد است.

اگر این بخش را در اقتصاد حذف کنیم ارزش‌افزوده سایر بخش‌ها به شدت کاهش خواهد یافت. از سوی دیگر خروج ارزش‌افزوده در بخش‌های مختلف استان به‌ویژه در بخش‌هایی که دارای مزیت نسبی است، از معایب اقتصادی استان و عامل عدم توسعه بوشهر است. متوسط درآمد سالانه یک خانوار در مناطق شهری نشانه‌ای دیگر مبنی بر خروج ارزش‌افزوده است.

همچنین نرخ بالای سپرده‌های بانکی از یک سو بیانگر عدم مولد بودن اقتصاد و حسب سرمایه‌های جاری و در اختیار گرفتن این سرمایه‌های توسط بانک‌ها است که بانک‌های به دلیل سرمایه‌گذاری در بخش غیر مولد همچون زمین و مسکن، طلا و مسکوکات، عملا اقتصاد استان را از مولد بودن خارج کرده است.

از مزیت‌های استان نسب پایین ضریب جینی است که به عنوان نقطه قوت استان شناخته می‌شود. هر چه میزان ضریب جینی پایین باشد، میزان اختلاف درآمدی نیز کاهش یافته و موجب عدم تمایز طبقاتی شدید در مناطق شهری و روستایی می‌گردد.

از دیگر نقاط قوت استان قابلیت بالای استان برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. هرچند بیشترین میزان این سرمایه‌گذاری در بخش انرژی و استخراج آن است اما این امر به شدت متأثر از شرایط بین‌المللی و روابط خارجی کشور قرار دارد.

از این رو این بخش از اقتصاد به شدت روند نوسانی را تجربه می‌کند. تحلیل وضعیت اشتغال استان نشان می‌دهد که وضعیت استان در بخش خدمات است. در واقع خدمات محور بودن و در مرحله بعد صنعت محور بودن ویژگی نظام فعالیتی استان است.

جدول ۸۱- نمای کلی وضعیت استان بوشهر در مقایسه با کشور در سال ۹۸

شاخص	بخش	بوشهر	کشور	رتبه در کشور
اندازه بازار خانگی	سهم جمعیتی(۱۳۹۵)	۱/۵	۱۰۰	۲۳
	سهم جمعیت شهری(۱۳۹۵)	۱/۴	۱۰۰	۲۴
	سهم جمعیت روستایی(۱۳۹۵)	۱/۶	۱۰۰	۲۳
	تراکم نسبی جمعیت (نفر در کیلومترمربع)	۵۴	۵۱	۱۸
	میزان شهرنشینی	۷۳	۷۵/۱	۱۲
نرخ اشتغال	مناطق شهری	۹۰/۳	۸۸/۲	-
	مناطق روستایی	۸۹/۶	۹۲/۷	-
سهم اشتغال	کشاورزی	۱۱/۵	۱۷/۷۵	۲۶
	صنعت	۲۷/۹	۳۱/۹۵	۲۶
	خدمات	۶۰/۶	۵۰/۲۵	۲
نرخ بیکاری	جمعیت کل	۹/۹	۱۰/۶	۲۰
	مناطق شهری	۹/۷	۱۱/۸	۲۵
	مناطق روستایی	۱۰/۴	۷/۳	۵
بار تکفل خالص	مناطق شهری	۱/۷۹	۲/۰۹	۲
بار تکفل ناخالص	مناطق شهری	۲/۰۹	۲/۷۱	۱
درآمد	متوسط درامد سالانه یک خانوار شهری	۴۷۰۹۴۹	۵۴۱۰۰۷	۱۴
	متوسط درامد سالانه یک خانوار روستایی	۳۳۱۹۸۹	۲۹۷۰۲۲	۹
ضریب جینی	مناطق شهری	۰/۲۸۷۹	۰/۳۸۲۸	۲۹
	مناطق روستایی	۰/۲۸۸۰	۰/۳۵۳۹	۲۶
نرخ مشارکت اقتصادی	جمعیت کل	۳۶/۶	۳۹/۹	۲۵
	مناطق شهری	۳۷/۲	۳۹/۲	۲۳
	مناطق روستایی	۳۴/۹	۴۲/۳	۳۰
سرمایه‌گذاری خارجی	میزان جذب سرمایه(هزار دلار)(۱۳۹۶)	۴۸۲۸۹۴	۲۲۳۷۸۳۴	۲
نرخ رشد سپرده‌های بانکی	-	۶۳/۵	۳۱/۴	۱
سرانه تولید ناخالص داخلی استان	هزار ریال به نفر	۶۶۳۵۱۴	۱۸۴۵۸۴	۱

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

۳-۵-۲- بررسی شاخص‌های کلان اقتصادی استان بوشهر

بررسی سهم استان بوشهر در تولید ناخالص داخلی در حدود دو دهه پیش نشان می‌دهد که روند آن افزایشی بوده است و این استان از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های قابل‌توجهی جهت سرمایه‌گذاری در بخش تولید برخوردار است. به طوری که تولید ناخالص داخلی این استان از رقم ۶ میلیون ریال در سال ۷۹ به روندی بیش از دو برابری ۱۴۹۲ میلیون ریال در سال ۹۷ رسیده است. از این رو انتظار می‌رود سایر شاخص‌های اقتصادی استان نیز روند رو

به رشدی را تجربه کرده باشند. اما بررسی شاخص‌های اقتصادی که در ادامه به آن پرداخته می‌شوند، گویای این امر نیست. به دلیل تشکیل بخش زیادی از تولید ناخالص داخلی استان در بخش نفت، گاز و پتروشیمی است رتبه این استان در تولید ناخالص داخلی شش است در حالی که اگر این بخش از تولید ناخالص داخلی حذف شود رتبه استان به ۲۱ تنزل می‌یابد.

جدول ۸۲- سهم استان از تولید ناخالص داخلی(میلیون ریال)

	کشور	بوشهر	سهم در محصول ناخالص داخلی
۱۳۷۹	۶۳۰۰۳۸۶۲۲.۹	۶۵۴۴۴۰۰.۹۲۵	۱.۰۴
۱۳۸۰	۷۳۳۹۰۸۹۸۱.۹	۹۱۱۸۲۹۶.۷۷۹	۱.۲۴
۱۳۸۱	۹۵۴۲۴۰۲۷۳.۴	۱۳۰۳۴۰۶۸.۵۹	۱.۳۷
۱۳۸۲	۱۱۸۹۲۸۶۸۷۹	۳۷۶۴۰۲۳۹.۱۲	۳.۱۶
۱۳۸۳	۱۵۵۴۸۱۰۸۹۴	۴۸۴۲۱۴۹۳.۰۷	۳.۱۱
۱۳۸۴	۱۹۴۱۱۸۷۵۸۴	۴۱۵۵۸۲۶۴.۹	۲.۱۴
۱۳۸۵	۲۳۸۲۶۷۴۸۱۸	۴۸۱۰۰۹۱۴.۰۷	۲.۰۲
۱۳۸۶	۳۰۷۲۶۱۵۴۳۹	۷۵۴۸۴۱۶۳.۰۴	۲.۴۶
۱۳۸۷	۳۶۵۵۱۹۵۴۷۲	۸۵۰۳۳۷۳۰.۴۸	۲.۳۳
۱۳۸۸	۳۸۹۴۲۲۳۷۷۸	۸۴۸۰۴۳۸۲.۳۶	۲.۱۸
۱۳۸۹	۴۸۵۵۸۶۲۲۱۱	۱۴۳۲۳۳۸۶۸.۱	۲.۹۵
۱۳۹۰	۶۳۳۹۶۲۱۵۸۵	۲۱۱۴۷۵۷۳۹.۴	۳.۳۴
۱۳۹۱	۷۴۲۰۸۰۱۱۴۴	۲۶۴۰۱۱۹۶۶.۷	۳.۵۶
۱۳۹۲	۱۰۰۴۹۰۸۷۵۶۳	۴۱۰۵۶۹۸۰۶.۷	۴.۰۹
۱۳۹۳	۱۲۵۵۰۹۶۰۰۲۶	۸۲۹۱۰۷۳۶۳.۹	۶.۶۱
۱۳۹۴	۱۲۱۸۰۰۱۶۱۲۹	۵۹۴۶۲۲۹۶۶.۱	۴.۸۸
۱۳۹۵	۱۴۹۰۶۲۵۷۵۳۴	۸۴۲۴۲۰۱۲۹.۱	۵.۶۵
۱۳۹۶	۱۷۹۷۱۸۷۱۱۵۳	۹۱۱۰۷۶۷۸۴	۵.۰۷
۱۳۹۷	۲۵۸۲۹۷۱۲۴۲۶	۱۴۹۲۵۱۵۲۹۸	۵.۷۸

منبع: مرکز آمار ایران

۳-۵-۳- ارزش‌افزوده به تفکیک بخش‌های اقتصادی استان بوشهر در مقایسه با کشور

۳-۵-۳-۱- بخش کشاورزی

بررسی بخش ارزش‌افزوده کشاورزی بیانگر آن است که سهم این استان از ارزش‌افزوده کل روندی سینوسی و در نهایت نسبت به سال ۹۰ روندی کاهشی داشته است به طوری که ۱۰ میلیون ریال به ۳۶ میلیون ریال در سال ۹۷ رسیده است. هرچند این روند در استان افزایشی بوده اما در مقایسه با کشور کاهشی بوده است. در واقع مزیت نسبی این استان در بخش ماهیگیری به دلیل موقعیت جغرافیایی آن است به طوری که بخش ماهیگیری حدود ۹ درصد از ارزش افزوده کل کشور را تشکیل داده است. به عبارتی میزان ارزش افزوده بخش ماهیگیری در کل کشور ۱۴۳ میلیون ریال بوده است که سهم استان بوشهر ۳۶ میلیون ریال بوده است. از سوی دیگر بخش پروش زنبور و کرم ابریشم نیز و همچنین تولیدات گوشتی روند رو به رشد ولو اندک را تجربه کرده اند. هرچند سرانه تولید گوشت قرمز در این استان در مقایسه با کشور پایین است و در واقع سرانه آن طی بازه زمانی ۹۴ تا ۹۸ حدود ۶/۵ کیلوگرم به ازای هر نفر است.

جدول ۸۳- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان بوشهر از کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۱.۹۶	۱.۸۷	۱.۸۶	۱.۷۷	۱.۶۹	۱.۴۸	۱.۷۵	۱.۶۸
زراعت و باغداری	۱.۹۱	۱.۷۸	۱.۷۰	۱.۵۲	۱.۵۲	۱.۲۳	۱.۵۵	۱.۴۴
پرورش حیوانات	۰.۷۱	۰.۷۱	۰.۷۲	۰.۴۹	۰.۵۱	۰.۴۷	۰.۴۹	۰.۴۱
گاوداری صنعتی	۰.۲۴	۰.۲۳	۰.۲۲	۰.۲۲	۰.۲۵	۰.۲۳	۰.۲۷	۰.۲۷
دام سنتی	۰.۸۷	۰.۸۹	۰.۹۰	۰.۵۷	۰.۶۰	۰.۵۴	۰.۵۷	۰.۴۸
مرغداری	۰.۴۵	۰.۳۸	۰.۴۳	۰.۳۷	۰.۴۰	۰.۳۶	۰.۳۳	۰.۲۷
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۰.۲۲	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۸	۰.۲۱	۰.۲۹	۰.۳۳	۰.۳۴
جنگلداری	۲.۷۴	۱.۸۳	۱.۹۲	۲.۲۰	۲.۲۷	۱.۹۷	۲.۱۵	۲.۴۴
ماهیگیری	۸.۸۱	۸.۵۴	۹.۲۸	۹.۸۴	۷.۹۵	۷.۹۲	۸.۳۶	۸.۳۸

منبع : مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

در ادامه وضعیت شاخص‌های اقتصادی در بخش کشاورزی در مقایسه با کشور شرح داده می‌شود. سرانه تولید آبزیان در استان بوشهر در مقایسه با کشور بیش از چند برابر است. این استان بعد از هرمزگان و سیستان بلوچستان در رتبه سوم سرانه تولید آبزیان قرار دارد. اما بررسی‌های اقتصادی نشان می‌دهد که با توجه میزان ارزش افزوده این بخش توجه به صنایعی تبدیلی به‌ویژه در این بخش که کمک فراوانی به رشد ارزش‌افزوده خواهد داشت. از این رو تمرکز بر صنایع تبدیل با فناوری بالا در این بخش ضروری است. هر چند اشتغال قابل توجهی از استان در بخش شیلات می‌باشد به طوری که رتبه استان در این بخش، یک است.

جدول ۸۴- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی در مقایسه با کشور

شاخص	بوشهر	کشور	رتبه در کشور
سرانه تولید گوشت قرمز(کیلوگرم به نفر)	۶/۴۳	۱۰/۳۴	۲۸
سرانه تولید شیر	۳۲/۸۵	۱۳۲/۴۳	۲۹
سرانه تولید گوشت مرغ	۳۵/۹۳	۳۲/۹۰	۱۶
سرانه تولید آبزیان	۶۶/۸۰	۱۵/۴۴	۳
نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات	۸/۸۸	۱/۱۱	۱
نسبت مساحت جنگل‌کاری به مساحت استان	۰/۰۱	۰/۰۳	۲۱
سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت‌فشار(۱۳۹۷)	۲/۸۲	۱۰۰	۱۴
سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی(۱۳۹۷)	۱/۳۷	۱۰۰	۹
سهم آب مصرف شده استان از منابع آب کشور	۱/۱	۱۰۰	۲۸
سهم استان از آب مصرف شده در بخش کشاورزی	۱/۲	۱۰۰	۲۵

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

۳-۵-۳-۲- بخش صنعت و معدن

بخش معدن طی بازه زمانی ۹۰ تا ۹۷ شاهد افت‌وخیزهای در ارزش‌افزوده کشور بوده است. این میزان در سال ۹۴ با رقم قابل توجهی به حدود ۱۲ درصد از ارزش‌افزوده بخش معدن را به خود اختصاص داده است. این بخش از قابلیت‌های فراوانی برای تبدیل شدن این بخش از مزیت نسبی استان به مزیت رقابتی وجود دارد. به‌طوری که سهم استان از نظر تعداد معادن بهره‌برداری به جمعیت پنج است. این استان بعد از استان سمنان، خراسان جنوبی، کرمان و مرکزی به عنوان استانی دارای مزیت نسبی در این بخش شناخته می‌شود. سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری حدود ۱۰ درصد است. از سوی دیگر بخش کمی از اشتغال در بخش معدن است به طوری که در میان استان‌های کشور در سال ۹۸ رتبه ۱۹ را دارا و سهم آن ۱/۲۴ درصد از کل کشور است. عمده تمرکز استان در بخش معدن مربوط به استخراج نفت و گاز می‌شود به طوری که بررسی وضعیت صنعت استان از نظر رشته فعالیت‌های صنعتی بخش پتروشیمی رشد قابل‌ملاحظه و سهم تعیین‌کننده‌ای در اقتصاد ملی دارد. بررسی تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی نشان می‌دهد که این بخش از صنعت بیش از یک سوم از ارزش‌افزوده بخش صنعتی کل کشور را تشکیل داده است. به طوری که در سال ۹۶ در حدود ۱۸۵ میلیون ریال ارزش‌افزوده تولید کرده است که در مقایسه با ۴۱۸ میلیون ریال بوده، این رقم قابل‌توجه و نزدیک به نصف آن بوده است. بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی در استان بوشهر نشان می‌دهد که بخش خصوصی در این استان در این زمینه ضعیف است به طوری که رتبه بوشهر در میان استان‌های کشور ضعیف است. اما سهم ارزش‌افزوده تولید کارگاه‌های صنعتی در کشور بالاتر از میانگین کشوری و رتبه آن چهار است. بعد از استان تهران،

خوزستان و اصفهان، استان بوشهر در رتبه چهارم از نظر این شاخص قرار دارد. اما تمرکز کارگاه‌های صنعتی در این استان به شدت ضعیف می‌باشد به طوری که رتبه این استان از نظر تعداد کارگاه‌های صنعتی در مقایسه با کشور ۲۷ است. ادامه این روند موجب می‌گردد مزیت‌های نسبی استان از نظر تمرکز صنایع از دست برود و این موجب عدم توسعه‌یافتگی به دلیل فقدان صرفه‌های درونی و بیرونی انباشت می‌گردد. از دیگر رشته فعالیت‌های که به عنوان نقطه قوت استان در زمینه صنعتی شناخته می‌شود بخش تولید سایر تجهیزات حمل‌ونقل است. سهم این بخش هرچند دارای نوسان بوده است اما در سال ۹۱ و ۹۷ رقم قابل توجهی از ارزش‌افزوده این بخش را تشکیل داده است.

جدول ۸۵- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و معدن استان بوشهر از کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
استخراج معدن	۳.۵۷	۴.۵۳	۶.۵۴	۱۱.۹۰	۱۱.۳۵	۹.۷۸	۴.۲۳	۳.۵۵
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۴.۶۷	۴.۷۰	۶.۷۶	۱۲.۳۹	۱۲.۰۰	۱۰.۳۵	۴.۵۲	۴.۰۷
استخراج سایر معادن	۰.۶۹	۰.۲۵	۰.۲۸	۰.۳۲	۰.۳۸	۰.۳۰	۰.۲۶	۰.۳۱
صنعت	۵.۷۴	۷.۶۰	۷.۸۱	۷.۸۱	۶.۱۹	۶.۵۴	۷.۴۲	۷.۴۴
تولید محصولات غذایی	۰.۸۳	۰.۹۹	۰.۹۰	۰.۸۵	۱.۰۲	۰.۹۱	۰.۸۱	۱.۰۶
تولید انواع آشامیدنیها	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۴۸	۰.۴۰	۰.۴۱	۰.۳۲
تولید فرآورده های توتون و تنباکو	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید منسوجات	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۱۰	۰.۱۱	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۷
تولید پوشاک	۰.۲۹	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۷	۰.۲۸
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۰.۱۴	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۱
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی	۳.۲۱	۳.۲۴	۳.۲۴	۳.۲۸	۳.۲۳	۳.۲۴	۳.۲۶	۳.۲۵
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۱.۱۶	۰.۸۶	۰.۷۸	۰.۸۳	۰.۷۸	۰.۶۸	۰.۸۰	۰.۴۵
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۰.۳۵	۰.۳۷	۰.۴۰	۰.۴۰	۰.۳۹	۰.۴۵	۰.۵۵	۰.۴۶
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰.۹۴	۰.۰۸	۰.۰۱	۰.۰۲	۱۲.۲۰	۷.۰۲	۰.۱۳	۱.۵۹
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۳۵.۴۱	۴۲.۱۰	۴۱.۶۸	۴۱.۱۵	۳۴.۴۶	۳۹.۳۵	۴۴.۳۰	۴۰.۲۶
تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید فرآورده های لاستیکی و پلاستیکی	۰.۲۳	۰.۶۸	۰.۶۲	۰.۶۰	۰.۷۵	۰.۳۸	۰.۴۰	۰.۴۲
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۱.۴۰	۱.۸۴	۱.۴۰	۱.۴۷	۱.۴۲	۱.۵۰	۱.۰۲	۱.۸۳
تولید فلزات پایه	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۵۰	۰.۴۴	۰.۴۵	۰.۴۷	۰.۴۸	۰.۵۰	۰.۴۸	۰.۴۸
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۲	۰.۰۳
تولید تجهیزات برقی	۰.۳۷	۰.۲۸	۰.۲۹	۰.۳۳	۰.۲۸	۰.۳۰	۰.۴۲	۰.۲۸
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۷
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۱۰.۳۳	۲۱.۸۵	۲.۸۰	۳.۴۹	۶.۰۶	۵.۲۹	۸.۰۶	۱۷.۷۸
تولید مبلمان	۰.۷۵	۰.۷۲	۰.۵۷	۰.۵۹	۰.۶۱	۰.۵۱	۰.۵۰	۰.۵۴
تولید سایر مصنوعات	۰.۵۲	۰.۷۶	۰.۴۵	۰.۴۱	۰.۶۲	۰.۴۱	۰.۳۱	۰.۲۲
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۵۳	۰.۴۵	۰.۵۸	۲.۲۲	۱.۰۳	۱.۷۴	۰.۴۹	۰.۴۲

در مجموع می‌توان بیان داشت که وضعیت بخش معدن در مقایسه با صنعت در این استان در مقایسه با کشور از وضعیت تا حدودی برابر برخوردار هستند. بررسی شاخص‌های مقایسه‌ای نیز بیانگر این امر است. در بخش اشتغال سهم اشتغال معدن نسبت به کل در مقایسه با بخش صنعت، همانند هم است به طوری که رتبه بخش شاغلان معدن نوزده و برای صنعت هیجده است. اما استان بوشهر از نظر روند ارزش‌افزوده در بخش کارگاه‌های صنعتی روندی رو به رشدی را تجربه کرده است به طوری که در سال ۹۴ حدود ۸/۴۴ درصد بوده است که این میزان در سال ۹۶ به ۹/۷۵ درصد افزایش یافته است و در کشور دارای رتبه چهارم است.

جدول ۸۶- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت و معدن در مقایسه با کشور

شاخص	بوشهر	کشور	رتبه در کشور
نسبت تعداد معادل در حال بهره‌برداری به کل جمعیت(۱۳۹۷)	۱۵/۵۵	۵/۹۹	۵
سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری	۳/۸۲	۱۰۰	۱۰
نسبت تعداد شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)	۱۰۲/۶۵	۱۲۱/۴۸	۹
سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری (میلیون ریال به نفر)	۰/۸۹	۴/۸۱	۱۷
سرانه ارزش‌افزوده معادن در حال بهره‌برداری (هزار ریال به نفر)	۷۳۰/۴۰	۳۷۵۲/۱۰	۱۶
نسبت سرمایه‌گذاری(ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره-برداری به کل جمعیت (هزار ریال به نفر)	۹۲۴۶	۲۳۷/۲۷	۲۴
سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری	۱/۲۴	۱۰۰	۱۹
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۶)	۱/۵۴	۳/۷۴	۲۴
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر)	۱/۵۴	۳/۷۲	۲۳
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۵)	۰/۸۶	۲/۲۷	۳۱
نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۶)	۲۰/۴۴	۲۱/۹۳	۱۱
سرانه ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (میلیون ریال به نفر)	۲۹/۰۶	۲۶/۷۰	۱۱
سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی(۱۳۹۶)	۷/۸۱	۱۰۰	۴
سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر(۱۳۹۶)	۰/۶	۱۰۰	۲۷
سهم استان از ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر(۱۳۹۶)	۹/۷۵	۱۰۰	۴
سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر	۱/۳۶	۱۰۰	۱۸
سهم استان از آب مصرف شده در بخش صنعت	۰/۵	۱۰۰	۲۵

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

۳-۵-۳-۳- بخش خدمات

بخش خدمات بیشترین سهم را از ارزش‌افزوده در مقایسه با بخش کشاورزی، صنعت و معدن دارد. استان بوشهر به دلیل وجود ذخایر منابع طبیعی در این بخش از مزیت نسبی قابل توجهی برخوردار است به طوری که نیازمند توجه به این بخش جهت جلوگیری از خام فروشی و تبدیل این ذخایر طبیعی به کالاهایی با ارزش‌افزوده بالاتر است. بررسی میزان ارزش‌افزوده در زمینه تأمین انرژی نشان می‌دهد که در بخش تأمین برق و گاز این استان به طور میانگین در سال‌های اخیر ۴۰ درصد از ارزش‌افزوده کشور را تشکیل داده است. همچنین به دلیل

وجود ذخایر فراوان نیازمند توسعه شبکه ارتباطی با مراکز مصرف و مراکزی که مواد خام را به مواد دارای ارزش‌افزوده بالاتر تبدیل می‌نماید ضروری است. از این رو بخش حمل‌ونقل و انبارداری نیز حجم قابل توجهی از ارزش‌افزوده را تشکیل داده است. اما بررسی توسعه راه‌ها نشان می‌دهد که در سال ۹۸ تراکم راه‌ها در مقایسه با کشور ۱۶/۵۷ است که بالاتر از متوسط کشور با رقم ۱۳/۳۷ است. در حالی که در مقایسه با دیگر استان‌ها رتبه استان برابر با ۱۹ است. بخش تحقیق و توسعه در این استان نیز قابل توجه است هرچند میزان آن اندک است.

جدول ۸۷- سهم استان بوشهر از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۳۱.۱۳	۲۸.۳۹	۴۳.۷۹	۴۲.۶۴	۳۸.۴۹	۴۰.۰۶	۴۰.۳۴	۴۴.۹۳
تولید، انتقال و توزیع برق	۰.۶۳	۰.۹۱	۱.۱۸	۱.۲۶	۱.۲۰	۰.۵۰	۳.۰۷	۳.۰۵
تولید و توزیع گاز طبیعی	۳۴.۴۲	۳۱.۲۴	۴۷.۱۲	۴۶.۴۲	۴۳.۳۷	۵۳.۴۱	۵۲.۲۹	۵۳.۵۸
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۲.۲۳	۲.۳۸	۲.۵۴	۲.۴۶	۲.۵۵	۱.۹۶	۱.۸۳	۱.۶۸
ساختمان	۱.۶۳	۲.۳۹	۲.۶۳	۴.۹۳	۴.۱۵	۳.۶۴	۲.۶۶	۵.۱۴
ساختمان‌های مسکونی	۰.۹۷	۰.۹۵	۰.۸۷	۱.۰۵	۱.۰۷	۱.۰۹	۱.۱۰	۱.۷۸
سایر ساختمان‌ها	۱.۸۸	۳.۰۳	۳.۴۱	۶.۲۵	۵.۰۵	۴.۲۴	۳.۰۹	۶.۷۱
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۰.۸۹	۰.۸۸	۰.۸۷	۰.۸۹	۰.۹۱	۰.۹۱	۰.۹۰	۰.۸۹
عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۰.۸۱	۰.۸۰	۰.۸۰	۰.۸۱	۰.۸۰	۰.۸۰	۰.۸۱	۰.۸۱
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۲.۲۱	۲.۲۱	۲.۲۰	۲.۲۰	۲.۲۰	۲.۲۱	۲.۲۰	۲.۲۰
حمل و نقل و انبارداری و پست	۲.۲۸	۲.۰۲	۲.۱۴	۲.۰۹	۲.۰۲	۲.۱۶	۱.۹۸	۲.۱۵
حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله	۱.۱۵	۱.۰۴	۱.۱۸	۱.۲۰	۱.۲۰	۱.۳۳	۱.۲۱	۱.۲۱
حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
سایر حمل ونقل زمینی	۱.۱۹	۱.۰۷	۱.۲۱	۱.۲۳	۱.۲۴	۱.۲۷	۱.۱۶	۱.۰۱
حمل و نقل از طریق لوله	۰.۹۴	۱.۰۰	۰.۹۸	۰.۹۳	۰.۹۹	۳.۷۲	۳.۷۱	۹.۱۷
حمل و نقل آبی	۳.۸۵	۳.۲۵	۳.۵۹	۳.۸۵	۳.۴۵	۳.۴۶	۳.۴۳	۳.۴۲
حمل و نقل هوایی	۲.۳۳	۲.۳۲	۲.۴۶	۰.۸۸	۰.۷۹	۰.۹۷	۱.۱۱	۰.۹۴
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۱۳.۵۵	۱۳.۶۵	۱۳.۶۴	۱۳.۵۶	۱۲.۶۴	۱۱.۳۱	۱۰.۶۳	۱۱.۵۸
فعالیت‌های پست و پیک	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۰.۸۰	۰.۸۰	۰.۸۰	۰.۸۰	۰.۸۰	۰.۸۰	۰.۸۱	۰.۸۱
تأمین جا(اقامتگاه‌ها)	۰.۸۸	۰.۸۸	۰.۸۸	۰.۸۸	۰.۸۸	۰.۸۸	۰.۸۸	۰.۸۸
فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران‌ها و...)	۰.۷۸	۰.۷۸	۰.۷۹	۰.۷۹	۰.۷۹	۰.۷۹	۰.۸۰	۰.۷۹
اطلاعات و ارتباطات	۱.۱۵	۱.۵۱	۱.۷۱	۲.۲۱	۳.۱۹	۴.۱۹	۳.۹۸	۳.۷۳
ارتباطات	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶
سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات	۴.۶۷	۶.۲۱	۶.۶۷	۸.۵۸	۹.۸۵	۱۱.۶۲	۹.۶۵	۸.۴۱
فعالیت‌های مالی و بیمه	۰.۶۸	۰.۷۱	۰.۶۱	۰.۵۷	۰.۵۴	۰.۵۴	۰.۷۴	۰.۸۱
بانک و موسسات مالی	۰.۷۵	۰.۷۵	۰.۶۹	۰.۵۴	۰.۴۷	۰.۴۳	۰.۷۹	۰.۸۵
بیمه	۰.۸۰	۰.۸۲	۰.۸۶	۰.۹۳	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲	۱.۰۷
سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه	۰.۲۰	۰.۳۱	۰.۳۶	۰.۲۶	۰.۲۸	۰.۳۲	۰.۳۱	۰.۳۱
املاک و مستغلات	۰.۸۷	۰.۸۶	۰.۸۵	۰.۸۶	۰.۸۷	۰.۸۷	۰.۷۴	۰.۸۵
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۰.۹۷	۰.۹۷	۰.۸۵	۰.۹۴	۱.۰۲	۱.۰۲	۰.۸۱	۱.۰۱
خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۰.۷۴	۰.۶۹	۰.۹۵	۰.۷۸	۰.۶۳	۰.۶۳	۰.۶۳	۰.۶۳
خدمات واحدهای غیرمسکونی	۰.۷۲	۰.۷۲	۰.۷۲	۰.۷۲	۰.۷۲	۰.۷۲	۰.۷۲	۰.۷۲
خدمات دلالان مستغلات	۰.۶۵	۰.۶۵	۰.۶۲	۰.۵۷	۰.۵۶	۰.۵۴	۰.۵۳	۰.۵۳

جدول ۸۸- ادامه سهم استان بوشهر از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۸۳	۰.۸۶	۰.۸۶	۰.۸۸	۰.۸۹	۰.۹۸	۰.۸۹	۰.۹۰
تحقیق و توسعه	۰.۱۶	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۲۲	۰.۳۳	۰.۲۲	۰.۲۴
سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱.۰۰	۰.۹۹	۰.۹۹	۱.۰۰	۰.۹۹	۱.۰۴	۰.۹۹	۱.۰۰
فعالیت‌های دامپزشکی	۲.۲۲	۲.۲۴	۲.۱۸	۱.۹۴	۲.۱۲	۲.۰۱	۲.۰۲	۲.۰۹
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۱.۰۷	۱.۰۳	۱.۰۳	۱.۰۰	۰.۹۹	۰.۹۷	۰.۹۹	۱.۰۲
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	۱.۸۳	۱.۸۳	۱.۷۷	۱.۶۹	۱.۸۲	۱.۸۵	۱.۸۸	۲.۰۰
امور عمومی و خدمات شهری	۱.۲۹	۱.۴۱	۱.۳۶	۱.۱۴	۱.۳۶	۱.۲۸	۱.۳۳	۱.۶۱
امورعمومی	۱.۶۷	۱.۹۶	۱.۷۵	۰.۹۲	۱.۱۹	۱.۳۲	۱.۳۴	۱.۳۶
خدمات شهری	۱.۰۶	۱.۱۳	۱.۱۷	۱.۲۳	۱.۴۳	۱.۲۷	۱.۳۳	۱.۷۴
امور دفاعی و انتظامی	۲.۲۵	۲.۲۴	۲.۲۵	۲.۲۳	۲.۲۴	۲.۲۵	۲.۲۵	۲.۲۵
امور دفاعی	۲.۳۱	۲.۳۲	۲.۳۲	۲.۳۱	۲.۳۲	۲.۳۲	۲.۳۲	۲.۳۲
امور انتظامی	۲.۱۰	۲.۰۷	۲.۱۰	۲.۰۸	۲.۰۶	۲.۱۲	۲.۱۱	۲.۱۰
تأمین اجتماعی اجباری	۲.۳۶	۲.۴۳	۲.۷۹	۳.۴۷	۳.۲۳	۴.۳۱	۴.۱۰	۳.۸۶
آموزش	۱.۴۸	۱.۳۷	۱.۵۵	۱.۴۵	۱.۴۸	۱.۴۶	۱.۵۱	۱.۴۸
آموزش ابتدائی	۲.۰۳	۱.۸۷	۱.۹۴	۱.۴۳	۱.۵۰	۱.۵۹	۱.۶۲	۱.۳۹
آموزش ابتدائی دولتی	۲.۰۵	۱.۹۰	۱.۹۸	۱.۴۵	۱.۵۳	۱.۶۱	۱.۶۵	۱.۴۱
آموزش ابتدائی خصوصی	۱.۰۹	۱.۰۹	۱.۰۹	۱.۰۹	۱.۰۹	۱.۰۹	۱.۰۹	۱.۰۹
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای	۱.۶۸	۱.۳۵	۱.۲۸	۱.۵۲	۱.۵۹	۱.۴۱	۱.۳۸	۱.۵۰
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	۱.۷۴	۱.۴۰	۱.۳۴	۱.۶۰	۱.۶۶	۱.۴۷	۱.۴۴	۱.۵۲
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	۰.۵۶	۰.۴۶	۰.۳۸	۰.۲۶	۰.۲۹	۰.۲۸	۰.۷۱	۱.۲۵
آموزش عالی	۰.۷۷	۰.۸۷	۱.۰۳	۰.۹۱	۰.۸۳	۰.۸۴	۰.۸۶	۰.۸۸
آموزش عالی دولتی	۰.۵۴	۰.۷۰	۰.۸۶	۰.۷۶	۰.۷۴	۰.۷۵	۰.۷۸	۰.۸۵
آموزش عالی خصوصی	۱.۱۷	۱.۱۶	۱.۲۷	۱.۱۱	۰.۹۶	۰.۹۶	۰.۹۷	۰.۹۳
آموزش بزرگسالان	۱.۳۴	۱.۲۶	۴.۷۳	۵.۶۷	۵.۹۶	۶.۳۸	۸.۰۸	۷.۴۴
آموزش بزرگسالان دولتی	۱.۵۵	۱.۵۲	۰.۸۶	۰.۹۳	۱.۳۳	۱.۳۶	۱.۳۱	۲.۰۷
آموزش بزرگسالان خصوصی	۱.۱۰	۰.۹۸	۹.۰۹	۱۰.۴۸	۹.۹۰	۱۰.۰۸	۱۲.۵۳	۱۰.۸۸
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۱.۲۳	۱.۱۰	۱.۱۱	۱.۱۲	۱.۱۲	۱.۲۶	۱.۲۳	۱.۱۶
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان	۱.۱۹	۱.۰۶	۱.۰۸	۱.۱۰	۱.۱۰	۱.۲۴	۱.۲۱	۱.۱۴
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی	۱.۵۸	۱.۶۰	۱.۶۳	۱.۶۵	۱.۶۶	۱.۹۷	۱.۸۸	۱.۶۰
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی	۰.۷۴	۰.۶۶	۰.۷۱	۰.۷۲	۰.۶۹	۰.۷۱	۰.۷۰	۰.۷۵
مددکاری اجتماعی	۱.۶۰	۱.۵۸	۱.۵۷	۱.۵۳	۱.۵۳	۱.۵۱	۱.۵۴	۱.۵۴
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۰.۹۸	۰.۹۵	۰.۹۱	۰.۸۹	۰.۹۰	۰.۹۰	۱.۰۱	۱.۰۸
هنر، سرگرمی و تفریح	۰.۶۳	۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۳	۰.۵۸	۰.۵۹	۰.۸۹	۱.۰۷
سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	۱.۶۸	۱.۶۹	۱.۵۶	۱.۳۵	۱.۵۷	۱.۴۳	۱.۳۸	۱.۴۵
تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی	۱.۱۶	۱.۱۱	۱.۱۱	۱.۱۱	۱.۱۱	۱.۱۱	۱.۱۱	۱.۱۱
سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	۰.۹۳	۰.۹۳	۰.۹۳	۰.۹۳	۰.۹۳	۰.۹۳	۰.۹۳	۰.۹۳

۳-۵-٤- ارزش‌افزوده بخش‌های گوناگون اقتصادی استان بوشهر

با توجه به وجود ذخایر طبیعی استان، بخش نفت و گاز بیشترین سهم را در ارزش‌افزوده استان داشته است. بعد از آن بخش صنعت و معدن به عنوان دومین بخش اقتصادی استان است که سهم قابل‌توجه در ارزش‌افزوده استان

دارد. در سال ۱۳۹۰ سهم بخش صنعت و معدن و انرژی حدود ۸۰ درصد از ارزش‌افزوده استان را تشکیل داده است. این روند برای هشت سال مورد بررسی نیز صدق می‌کند و همچنین بخش خدمات نیز سومین بخش تأثیرگذار در ارزش‌افزوده و بخش ساختمان کمترین تأثیر را در ارزش‌افزوده شامل شده است.

جدول ۸۹- نمای کلی استان از نظر ارزش‌افزوده بخش‌های گوناگون اقتصادی

بخش	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹٤	۱۳۹۵	۱۳۹٦	۱۳۹۷
کشاورزی	۲/۸	۲/۴	۲/۵	۲/۷	۳/۴	۲/۳۱	۲/۸۳	۲/۷۴
صنعت و معدن	۳۸/۶	۶۲/۱	۴۸/۵	۴۲	۳۸/۹	۴۰/۳۴	۳۶/۲	۳۶
انرژی	۴۱/۴	۲۴/۵	۳۹/۱	۴۲/۹	۳۹/۱	۴۱/۵۴	۴۵/۰۸	۴۶/۹۸
ساختمان	۲	۱	۰/۷	۱/۲	۱/۸	۲/۷	۱/۹۴	۱/۹۸
خدمات	۱۴/۸	۹/۷	۹/۲	۱۱/۳	۱۶/۴	۱۳/۱۱	۱۳/۹۵	۱۴/۰۷

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش کشاورزی

سهم بخش کشاورزی در میان سایر بخش‌های استان در سطح پایینی قرار دارد. با توجه به وضعیت ماهیگیری به عنوان مزیت نسبی استان به دلیل فقدان صنایع تبدیلی سهم این استان از این بخش در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. هرچند بخش کشاورزی به عنوان چهارمین بخش مؤثر در ارزش‌افزوده شناخته می‌شود.

جدول ۹۰- سهم بخش کشاورزی از ارزش‌افزوده استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۲.۵۱	۲.۹۵	۲.۵۰	۲.۲۶	۳.۳۲	۲.۳۵	۲.۹۲	۲.۴۹
زراعت و باغداری	۱.۷۳	۱.۹۰	۱.۶۵	۱.۴۰	۲.۱۵	۱.۴۳	۱.۸۶	۱.۵۲
پرورش حیوانات	۰.۲۱	۰.۲۹	۰.۲۱	۰.۱۴	۰.۲۱	۰.۱۵	۰.۱۷	۰.۱۳
گاوداری صنعتی	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
دام سنتی	۰.۱۸	۰.۲۵	۰.۱۸	۰.۱۱	۰.۱۸	۰.۱۲	۰.۱۴	۰.۱۰
مرغداری	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
جنگلداری	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲
ماهیگیری	۰.۵۳	۰.۷۳	۰.۶۲	۰.۷۱	۰.۹۱	۰.۷۴	۰.۸۶	۰.۸۱

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش صنعت و معدن

به دلیل وجود ذخایر طبیعی استان این بخش درصد قابل توجهی را از ارزش‌افزوده استان تشکیل داده است. به طوری که سهم استخراج نفت و گاز از سال ۹۰ تا ۹۵ روندی افزایشی اما از سال ۹۶ و ۹۷ با کاهش چشمگیری روبه رو بوده است. در این میان بخش استخراج سایر معادن درصد بسیار پایینی از ارزش‌افزوده این بخش را تشکیل داده است. مزیت نسبی استان با گسترش بخش صنعت به‌ویژه در بخش پتروشیمی می‌تواند به عنوان مزیت رقابتی در صورت گسترش صادرات یا فرآوری بالا باشد. بخش مواد شیمیایی و پتروشیمی به عنوان مزیت رقابتی شناخته می‌شود به طوری که حدود یک پنجم از ارزش‌افزوده بخش صنعت در میان فعالیت‌های اقتصادی را به خود اختصاص داده است.

جدول ۹۱- سهم بخش صنعت و معدن از ارزش‌افزوده استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
استخراج معدن	۲۷.۱۸	۲۴.۰۴	۲۶.۱۰	۳۲.۷۵	۲۶.۳۲	۲۳.۲۸	۱۲.۹۸	۱۲.۷۰
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۲۷.۰۷	۲۳.۹۹	۲۶.۰۶	۳۲.۷۲	۲۶.۲۷	۲۳.۲۳	۱۲.۹۳	۱۲.۶۴
استخراج سایر معادن	۰.۱۲	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۶
صنعت	۱۹.۱۷	۲۶.۶۰	۱۹.۸۵	۱۷.۵۷	۱۸.۴۹	۱۷.۰۲	۲۲.۰۷	۱۹.۴۵
تولید محصولات غذایی	۰.۳۱	۰.۴۹	۰.۲۹	۰.۲۷	۰.۵۸	۰.۴۳	۰.۴۱	۰.۴۸
تولید انواع آشامیدنیها	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید منسوجات	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید پوشاک	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی	۰.۴۶	۰.۵۰	۰.۳۸	۰.۳۵	۰.۴۱	۰.۳۱	۰.۴۱	۰.۴۱
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰.۱۷	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۱.۰۳	۱.۰۳	۰.۰۲	۰.۳۲
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۱۷.۱۴	۲۴.۱۰	۱۸.۵۴	۱۶.۳۴	۱۵.۵۵	۱۴.۵۴	۲۰.۵۵	۱۷.۳۹
تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۰.۰۲	۰.۰۸	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۸	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۵
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۰.۵۶	۰.۷۶	۰.۳۸	۰.۳۵	۰.۳۸	۰.۳۲	۰.۲۴	۰.۳۶
تولید فلزات پایه	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۱۱	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۶
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید تجهیزات برقی	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۰.۱۹	۰.۳۹	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۱۷	۰.۱۳	۰.۱۶	۰.۲۷
تولید مبلمان	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲
تولید سایر مصنوعات	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

۳-۵-۵- صنایع استان بر اساس میزان فناوری

بررسی صنایع فعال استان به تفکیک نشان می‌دهد که بوشهر از نظر دارا بودن صنایع با فناوری بالا در وضعیت مطلوبی قرار ندارد و عمده صنایع تمرکز یافته در این استان صنایع با فناوری پایین هستند که از ارزش‌افزوده کمتری برخوردار هستند.

جدول ۹۲- دسته‌بندی صنایع استان بر اساس میزان فناوری

صنایع	میزان فناوری
تولید محصولات غذایی	فناوری پایین
تولید انواع آشامیدنی‌ها	فناوری پایین
تولید منسوجات	فناوری پایین
تولید پوشاک	فناوری پایین
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	فناوری پایین
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیربافی	فناوری پایین
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	فناوری پایین
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	فناوری پایین
تولید مبلمان	فناوری پایین
تولید سایر مصنوعات	فناوری پایین
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	فناوری متوسط- پایین
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	فناوری متوسط- پایین
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	فناوری متوسط- پایین
تولید فلزات پایه	فناوری متوسط- پایین
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	فناوری متوسط- پایین
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	فناوری متوسط- بالا
تولید تجهیزات برقی	فناوری متوسط- بالا
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر	فناوری متوسط- بالا
تولید سایر تجهیزات حمل‌ونقل	فناوری متوسط- بالا
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	فناوری متوسط- بالا

منبع: دسته‌بندی صنایع بر اساس شاخص‌های آکد

بخش خدمات استان

در این بخش، انرژی و خدمات باهم مطرح شده است. بخش انرژی بخش تأثیرگذار در ارزش‌افزوده است. به طوری که سهم تولید و توزیع گاز طبیعی به عنوان زیر بخش انرژی بیشترین تأثیر را در ارزش‌افزوده دارد.

میزان ارزش‌افزوده در سال۹۰ از ۳۱۱ میلیون ریال به ۱۴۰۹ میلیارد ریال در سال ۹۷ رسیده است. سهم ارزش‌افزوده در بخش ساختمان کمترین تأثیر را در ارزش‌افزوده استان بوشهر دارد.

جدول ۹۳- سهم بخش خدمات از ارزش‌افزوده استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۳۶.۶۳	۳۱.۴۶	۴۰.۶۱	۳۵.۱۸	۳۳.۶۴	۴۲.۱۳	۴۷.۰۴	۵۱.۴۶
تولید، انتقال و توزیع برق	۰.۰۷	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۱۲	۰.۱۳	۰.۸۷	۰.۶۰
تولید و توزیع گاز طبیعی	۳۶.۵۶	۳۱.۳۷	۴۰.۵۳	۳۵.۱۰	۳۳.۵۲	۴۲.۰۰	۴۶.۱۷	۵۰.۸۷
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۷	۰.۰۹	۰.۱۰	۰.۰۸
ساختمان	۱.۹۱	۲.۴۷	۱.۸۵	۳.۳۰	۳.۷۳	۲.۷۴	۲.۰۲	۳.۳۵
ساختمان‌های مسکونی	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۱۹	۰.۱۸	۰.۲۲	۰.۱۶	۰.۱۸	۰.۳۷
سایر ساختمان‌ها	۱.۶۰	۲.۱۷	۱.۶۶	۳.۱۲	۳.۵۱	۲.۵۹	۱.۸۴	۲.۹۸
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۲.۲۲	۲.۲۶	۱.۷۶	۱.۶۰	۲.۱۹	۱.۷۶	۲.۰۲	۱.۷۶
عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۱.۹۰	۱.۹۵	۱.۵۴	۱.۳۷	۱.۸۰	۱.۴۴	۱.۶۸	۱.۴۹
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۰.۳۲	۰.۳۱	۰.۲۲	۰.۲۳	۰.۴۰	۰.۳۳	۰.۳۴	۰.۲۷
حمل و نقل و انبارداری و پست	۲.۸۰	۲.۶۹	۲.۰۵	۲.۱۱	۳.۱۶	۲.۷۱	۲.۶۱	۲.۲۴
حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله	۱.۲۴	۱.۲۴	۰.۹۹	۱.۰۶	۱.۶۴	۱.۴۵	۱.۴۰	۱.۱۰
حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
سایر حمل ونقل زمینی	۱.۲۰	۱.۲۰	۰.۹۶	۱.۰۴	۱.۶۰	۱.۳۱	۱.۲۶	۰.۸۷
حمل و نقل از طریق لوله	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۲۳
حمل و نقل آبی	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۱۵	۰.۱۱	۰.۰۸	۰.۰۷
حمل و نقل هوایی	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۱.۴۵	۱.۳۵	۰.۹۴	۰.۹۴	۱.۳۳	۱.۱۱	۱.۰۹	۱.۰۵
فعالیت‌های پست و پیک	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۰.۱۷	۰.۱۹	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۲۴	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۶
تأمین جا(اقامتگاه‌ها)	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳
فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران‌ها و...)	۰.۱۴	۰.۱۶	۰.۱۳	۰.۱۳	۰.۲۰	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۳
اطلاعات و ارتباطات	۰.۴۲	۰.۵۲	۰.۴۵	۰.۵۹	۱.۳۰	۱.۴۸	۱.۵۶	۱.۰۷
ارتباطات	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۴
سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات	۰.۳۵	۰.۴۵	۰.۴۰	۰.۵۳	۱.۲۲	۱.۴۲	۱.۵۰	۱.۰۳
فعالیت‌های مالی و بیمه	۰.۴۱	۰.۴۰	۰.۲۶	۰.۱۸	۰.۲۵	۰.۱۹	۰.۲۶	۰.۳۴
بانک و موسسات مالی	۰.۳۱	۰.۲۶	۰.۱۳	۰.۰۸	۰.۱۲	۰.۰۸	۰.۱۶	۰.۲۰
بیمه	۰.۰۸	۰.۱۲	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۱۰	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۱۲
سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۶	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲
املاک و مستغلات	۲.۱۰	۲.۲۶	۱.۵۸	۱.۴۵	۲.۳۸	۱.۹۵	۱.۷۹	۱.۶۲
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۱.۳۶	۱.۵۳	۰.۸۷	۰.۸۸	۱.۶۱	۱.۳۳	۱.۱۱	۱.۰۷
خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۰.۴۷	۰.۴۴	۰.۵۰	۰.۳۷	۰.۴۷	۰.۳۹	۰.۴۲	۰.۳۴
خدمات واحدهای غیرمسکونی	۰.۲۴	۰.۲۶	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۲۸	۰.۲۱	۰.۲۴	۰.۲۰
خدمات دلالان مستغلات	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

جدول ۹۴- ادامه سهم بخش خدمات از ارزش‌افزوده استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۱۶	۰.۱۵	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۲۰	۰.۱۷	۰.۱۸	۰.۱۴
تحقیق و توسعه	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۳
فعالیت‌های دامپزشکی	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۰۶
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	۱.۸۹	۱.۶۹	۱.۱۶	۱.۱۳	۲.۰۱	۱.۷۰	۱.۸۲	۱.۴۷
امور عمومی و خدمات شهری	۰.۶۰	۰.۶۴	۰.۴۹	۰.۴۱	۰.۷۸	۰.۵۸	۰.۶۲	۰.۵۸
امورعمومی	۰.۳۰	۰.۳۰	۰.۲۰	۰.۱۰	۰.۲۱	۰.۱۹	۰.۲۲	۰.۱۷
خدمات شهری	۰.۳۰	۰.۳۴	۰.۲۹	۰.۳۱	۰.۵۷	۰.۳۹	۰.۴۱	۰.۴۱
امور دفاعی و انتظامی	۱.۲۳	۰.۹۹	۰.۶۳	۰.۶۴	۱.۰۷	۰.۹۵	۱.۰۳	۰.۷۸
امور دفاعی	۰.۹۱	۰.۷۱	۰.۴۳	۰.۴۴	۰.۷۷	۰.۶۴	۰.۷۳	۰.۵۴
امور انتظامی	۰.۳۳	۰.۲۸	۰.۱۹	۰.۲۱	۰.۳۰	۰.۳۱	۰.۳۰	۰.۲۳
تأمین اجتماعی اجباری	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۸	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۷	۰.۱۱
آموزش	۱.۱۵	۱.۰۲	۰.۶۵	۰.۶۳	۱.۰۸	۰.۹۲	۱.۰۳	۰.۶۸
آموزش ابتدائی	۰.۴۲	۰.۴۱	۰.۲۳	۰.۱۷	۰.۳۲	۰.۳۳	۰.۳۷	۰.۲۱
آموزش ابتدائی دولتی	۰.۴۲	۰.۴۰	۰.۲۲	۰.۱۶	۰.۳۱	۰.۳۲	۰.۳۶	۰.۲۰
آموزش ابتدائی خصوصی	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای	۰.۴۹	۰.۳۸	۰.۲۰	۰.۲۳	۰.۴۴	۰.۳۲	۰.۳۴	۰.۲۵
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	۰.۴۸	۰.۳۸	۰.۲۰	۰.۲۳	۰.۴۳	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۲۳
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۲
آموزش عالی	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۳	۰.۱۳	۰.۱۸	۰.۱۴	۰.۱۶	۰.۱۱
آموزش عالی دولتی	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۱۰	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۰۷
آموزش عالی خصوصی	۰.۱۰	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۴
آموزش بزرگسالان	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۱۴	۰.۱۲	۰.۱۶	۰.۱۱
آموزش بزرگسالان دولتی	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
آموزش بزرگسالان خصوصی	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۱۳	۰.۱۱	۰.۱۵	۰.۱۰
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۰.۸۶	۰.۸۶	۰.۶۴	۰.۷۱	۱.۲۴	۱.۰۸	۱.۱۴	۰.۷۹
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان	۰.۷۷	۰.۷۷	۰.۵۹	۰.۶۶	۱.۱۵	۱.۰۲	۱.۰۸	۰.۷۵
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی	۰.۵۵	۰.۵۰	۰.۳۶	۰.۴۰	۰.۷۳	۰.۶۹	۰.۷۲	۰.۴۸
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی	۰.۲۲	۰.۲۸	۰.۲۳	۰.۲۶	۰.۴۲	۰.۳۳	۰.۳۶	۰.۲۷
مددکاری اجتماعی	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۴
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۰.۱۸	۰.۱۹	۰.۱۳	۰.۱۲	۰.۱۹	۰.۱۵	۰.۱۸	۰.۱۴
هنر، سرگرمی و تفریح	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۶	۰.۰۶
سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۳
تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۵

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارندگان

در نهایت با توجه به میزان ارزش‌افزوده در بخش‌های مختلف استان مزیت نسبی بخش‌های مختلف اقتصادی استان بوشهر استخراج گردید. مزیت نسبی استان به طور کلی در بخش صنایع و معادن و بخش انرژی است.

جدول ۹۵- مزیت نسبی بخش‌های اقتصادی استان

بخش	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹٤	۱۳۹۵	۱۳۹٦	۱۳۹۷
کشاورزی	۰/۵	۰/۴	۰/۳	۰/۳	۰/۴	۰/۲۵	۰/۳۳	۰/۴۲
صنایع و معادن	۱	۱/۵	۱/۱	۱/۱	۱/۳	۰/۴۲	۱/۱۸	۱/۳۴
انرژی	۸/۳	۵/۲	۷/۲	۷/۷	۸/۵	۸/۲	۸/۹	۸/۷
ساختمان	۰/۴	۰/۲	۰/۲	۰/۳	۰/۴	۰/۲۴	۰/۳۴	۰/۳۶
خدمات	۰/۳	۰/۲	۰/۲	۰/۳	۰/۳	۰/۲۳	۰/۲۵	۰/۲۹

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارندگان

حجم تجارت خارجی

بخش تجارت و بازرگانی به عنوان یکی از پتانسیل‌های اقتصادی استان بوشهر شناخته می‌شود.

این استان به دلیل موقعیت جغرافیایی و هم‌مرزی با پنج کشور عربی و ۲۹ درصد از نوار ساحلی کشور، وجود هشت شهرستان که دارای مرز ساحلی هستند و ۱۱ بندر تجاری می‌تواند نقش مهمی در تجارت خارجی ایفا نماید.

همچنین وجود شرایط سیاسی طی سال‌های اخیر ناشی از اختلاف کشور قطر با سایر کشورهای عربی موجب گردیده است که وضعیت مناسبی برای گسترش صادرات از این استان فراهم گردد. اما طی سه سال اخیر به دلیل وجود تحریم‌های بین‌المللی شرایط برای صادرات با چالش‌های جدی روبه رو شده است به طوری که ارزش صادرات از استان بوشهر از ۱۸ میلیارد دلار به حدود ۵۵ درصد کاهش به رقم ۸ میلیارد دلار رسیده است. این امر در مورد واردات نیز صدق می‌کند و حجم واردات نیز حدود ۲۶ درصد کاهش یافته است.

عملکرد گمرک‌های استان نشان می‌دهد که منطقه ویژه اقتصادی انرژی بیشتر سهم را در صادرات استان تشکیل داده است. از سوی دیگر منطقه ویژه اقتصادی بوشهر یک بیشتر سهم را در واردات دارد.

جدول ۹۶- عملکرد گمرک‌های تجاری در استان بوشهر

گمرک	۱۳۹۶				۱۳۹۷				۱۳۹۸			
	صادرات	واردات	سهم در صادرات استان	سهم در واردات استان	صادرات	واردات	سهم در صادرات استان	سهم در واردات استان	صادرات	واردات	سهم در صادرات استان	سهم در واردات استان
منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس	۱۴۲۷۲	۷/۸	۹۴/۶۲	۰/۳۲	۱۶۴۵۷	۸۹/۸	۸۷/۹۱	۵/۳۶	۷۰۸۷	۱۱۰	۸۳/۴۸	۸/۸۱
منطقه ویژه اقتصادی بوشهر ۱	۳۲۷	۲۲۴۳	۲/۱۷	۹۲/۴۲	۱۲۱۲	۱۵۱۲	۶/۴۸	۹۰/۱۷	۸۳۳	۱۰۱۳	۹/۸۱	۸۱/۲۴
خارک	۳۶۵	–	۲/۴۳	–	۹۳۲	–	۴/۹۸	–	۲۵۶	–	۳/۰۱	–
گناوه	۳	۱۵۱	۰/۰۳	۴/۱۹	۴/۷	۵۰/۴	۰/۰۲	۳/۰۱	۱	۵۹/۳	۰	۴/۷۶
منطقه ویژه اقتصادی بوشهر ۲	۳	۲/۱	۰/۰۲	۰/۰۸	۱۲/۹	۱/۶	۰/۰۷	۰/۰۹	۶	۲۶	۰/۰۷	۲/۰۶
ریگ	۰/۲	۴/۸	۰/۰۰۱	۰/۲	۱/۲	۱/۵	۰/۰۱	۰/۰۹	۰/۳	۱	۰	۰/۰۸
دیلم	۱/۹	۳/۲	۰/۰۱	۰/۱۳	۲/۱	۰/۶	۰/۰۱	۰/۰۴	۱/۲	۰	۰/۰۱	۰/۰۱
بوالخیر	۸/۴	۳/۵	۰/۰۶	۰/۱۵	۸/۵	۱	۰/۰۵	۰/۰۶	۵	۰/۷	۱/۱۳	۰/۰۶
دیر	۱۹/۳	۷/۷	۰/۱۳	۰/۳۲	۴۶/۳	۱۷/۹	۰/۲۵	۱/۰۷	۹۶	۱۵	۲/۴۱	۱/۲۱
کنگان	۸۰	۳/۴	۰/۵۳	۰/۱۴	۴۱/۴	۱/۷	۰/۲۲	۰/۱۱	۲۰۴/۴	۲۲	۰	۱/۷۶

منبع: گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان بوشهر در سال ۱۳۹۸

قابلیت‌های فناورانه استان

با توجه به اهمیت بخش فناوری و تحقیقات در توسعه اقتصادی از یک سو و بیشترین میزان ارزش‌افزوده این بخش و به عنوان فعالیتی که در ادبیات جهانی به عنوان خدمات پشتیبان تولید شناخته می‌شوند توجه به این بخش از فعالیت‌های اقتصادی ضروری است. پیدایش مفاهیمی همچون تخریب خلاق، طبقه خلاق و در مقیاس کلان-تر مناطق نوآوری و فناوری موجب گردیده است که سیاست‌های توسعه به سمت توسعه بنگاه‌های دانش‌بنیان با تأکید بر خلاقیت و نوآوری است. استان بوشهر دارای یک پارک علم و فناوری است که در زمینه فناوری اطلاعات، ارتباطات(ICT) و الکترونیک - صنایع نفت، گاز، پتروشیمی و نانوتکنولوژی - صنایع غذایی و بیوتکنولوژی- کشتی‌سازی و صنایع دریایی مشغول به فعالیت است. از سوی دیگر دارای چهار مرکز رشد است. مرکز رشد واحدهای فناوری شهرستان دشتی(کشاورزی، نفت، گاز و پتروشیمی)، مرکز رشد واحدهای فناوری

شهرستان کنگان(نفت، گاز، پتروشیمی، صنایع دریایی و آبزیان) و مرکز رشد واحدهای فناوری شهرستان دشتستان(۸۰ درصد کشاورزی و ۲۰ درصد سایر حوزه‌ها) فعالیت دارد. سهم استان در سال ۱۳۹۴ از مراکز تحقیقاتی نسبت به کل کشور ۰/۷۲ درصد است. در واقع ۳ مرکز تحقیقاتی در استان بوشهر و ۶ دانشگاه و ۷ کارگاه در استان وجود دارد. سهم استان از دانشگاه ۱/۵۳ و سهم استان کارگاه‌های داری فعالیت تحقیق و توسعه ۰/۵۱ درصد است. نقش سهم تحقیقات در مقایسه با کشور کمتر از یک درصد است. از سوی دیگر ارزش هزینه‌های تحقیق و توسعه کارگاه‌های داری فعالیت تحقیق و توسعه بر حسب در سال ۹۴ برای استان بوشهر ۱/۱۲ درصد است.

جدول ۹۷- سهم استان از پژوهش و توسعه

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۳	۱۳۸۵	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۲	۱۳۹٤
سهم استان از کل تحقیقات انجام شده	۰/۳۲	۰/۴۱	۰/۶۴	۰/۶۲	۰/۵۴	۰/۸۷	۰/۵۸	۰/۶۴	۰/۶۶
سهم استان از تحقیقات کاربردی	۰/۴۰	۰/۴۱	۰/۶۷	۰/۱۵	۰/۷۱	۱/۱۰	۰/۵۸	۰/۷۲	۰/۷۲
تعداد اختراعات ثبت شده	۲	۴	۹	۴۲	۱۱	۱۹	۳	۳۱	۴۰

منبع: نتایج آمارگیری از کارگاه‌های دارای فعالیت تحقیق و توسعه

۳-۵-٦- مزیت‌های همکارانه استان بوشهر

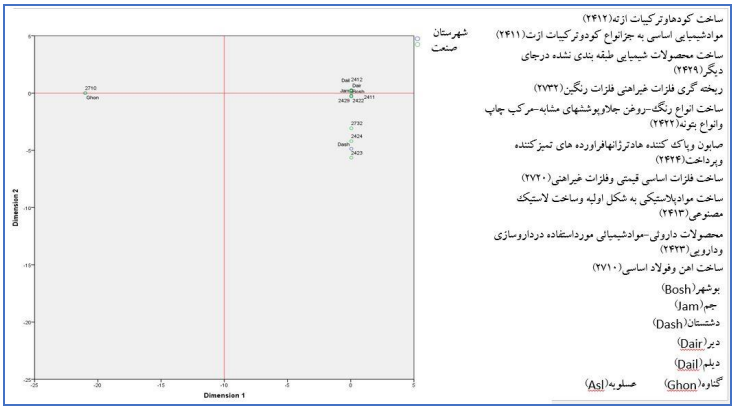
به دلیل وجود پتانسیل‌های طبیعی که بخش عمده از مزیت نسبی استان را تشکیل داده است و همچنین وجود مزیت‌های رقابتی در برخی از فعالیت‌های تولیدی، مزیت‌های رقابتی جهت بهره‌گیری از مزایایی اقتصادی شهرستان‌ها و توسعه یکپارچه که تمامی بازیگران را در شبکه اقتصادی استان درگیر نماید ضروری است. از این رو نرخ مکمل‌گری میان شهرستان‌ها جهت نیل به توسعه اقتصادی لازم است. بررسی وضعیت شهرستان‌های استان نشان می‌دهد که شهرستان‌های دیر، دیلم، عسلویه و جم در دو زمینه فعالیت اقتصادی شامل ساخت کودها و ترکیبات ازته و مواد شیمیایی اساسی به جز انواع کود و ترکیبات ازت دارای پتانسیل برای مشارکت و همکاری هستند. شهرستان بوشهر در ساخت محصولات شیمیایی طبقه‌بندی نشده درجای دیگر، ساخت مواد پلاستیکی به شکل اولیه و ساخت لاستیک مصنوعی، ساخت انواع رنگ روغن جلا و پوشش‌های مشابه مرکب چاپ و انواع بتونه، ساخت فلزات اساسی قیمتی و فلزات غیر آهنی با شهرستان دشستان محصولات داروئی- مواد شیمیائی مورد استفاده در داروسازی و دارویی، صابون و پاک‌کننده‌ها، دترژان‌ها و فرآورده‌های تمیزکننده و پرداخت، دارای پتانسیل همکاری با شهرستان بوشهر است. گناوه در ساخت آهن و فولاد پتاسیل همکاری با

دیگر شهرستان‌ها را دارا است. از سوی دیگر با توجه به نرخ مکمل‌گری میان شهرستان‌ها، شهرستان گناوه می‌تواند بیشترین مکمل‌گری را با دیگر شهرستان‌های استان داشته باشد.

جدول ۹۸- مزیت همکارانه شهرستان‌های استان بوشهر

شهرستان	نرخ مکمل‌گری	مکمل‌گری کل
بوشهر	۰/۱۳۵	۰/۱۹
جم	۰/۰۰۱	
دشتستان	۰/۵۹۱	
دیر	۰/۸۱	
دیلم	۰/۰۱	
عسلویه	۰/۰۷۶	
گناوه	۰/۹۹۸	

منبع : وزارت صنعت و معدن ، محاسبات نگارنده

شکل۲۶- نمای قابلیت‌های مکمل‌گری و سینرژی در میان شهرستان‌های استان

منبع : وزارت صنعت و معدن ، محاسبات نگارنده

مزیت‌های رقابتی و نسبی و همکارانه استان

در بخش کشاورزی، زیر بخش شیلات استان بوشهر طی یک دهه اخیر، حدود ۹ درصد از ارزش‌افزوده کشور را تشکیل داده است. افزون بر آن این بخش از نظر نسبت اشتغال به کل کشور در رتبه نخست قرار دارد، به طوری که ۸/۸۸ درصد از اشتغال کشور در شیلات در استان بوشهر است. همچنین، سرانه تولید این استان در کشور ۶۶/۸ درصد است که رتبه سوم را در کشور دارد. همچنین بخش زراعت و باغداری به عنوان دیگر

پتانسیل استان شناخته می‌شود که در حدود ۲ درصد از ارزش‌افزوده کشور در این بخش متعلق به بوشهر است. از دیگر مزیت‌های نسبی استان وجود به دلیل وجود ذخایر طبیعی، در بخش صنایع و معادن نفت و گاز، صنایع پتروشیمی و صنایع غیرفلزی است. بخش صنایع پتروشیمی بیش از یک سوم از ارزش‌افزوده کشور را تشکیل داده است. مزیت رقابتی استان به‌ویژه در بخش صنعت با فناوری بالا در بخش مواد دارویی و پتروشیمی و تخصصی شدن شهرستان‌ها در این بخش موجب گردیده است که میزان ارزش‌افزوده در دو بخش ایسیک ساخت مواد و محصولات شیمیایی که در زیر بخش‌های دارویی و در بخش ساخت فلزات اساسی در بخش ریخته‌گری، فولاد و فلزات قیمتی دارای مزیت رقابتی است. عملکرد این رشته فعالیت اقتصادی در ارزش‌افزوده ملی به طور متوسط بیش از ۴۰ درصد را تشکیل داده است و عملکرد این رشته اقتصادی در ارزش‌افزوده استان بوشهر، حدود ۲۰ درصد است. از سوی دیگر این استان حدود ۱۰ درصد از ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه-های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر و رتبه چهارم کشور در میان استان‌ها است. در بخش معدن وجود معادن سنگ آهک، گچ و مارن و فرآورده‌هایی مانند تولید سیمان موجب گردیده است که استان بوشهر در زمینه صادرات کلینکر حدود ۲۵ درصد از صادرات کشور را در اختیار داشته باشد. تخصصی شدن فعالیت‌ها در بخش‌های مختلف استان زمینه را در برای مکمل‌گیری فعالیت‌ها فراهم کرده است. به طوری که شهرستان‌های گناوه، دشتستان و بوشهر بیشترین قابلیت را برای مکمل‌گری در فعالیت‌های اقتصادی دارند.

۳-٦- نظام سکونتگاهی

نظام سکونتگاهی استان بوشهر در دو بخش نظام شهری و روستایی مورد مطالعه قرار گرفته است.

۳-٦-۱- نظام شهری

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر (۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده است که از متوسط رشد جمعیت کل (۱/۶) بیشتر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳ میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شد و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است. جمعیت شهری استان نیز همسو با روند کشور سیر صعودی طی کرده، به طوری‌که سهم استان از جمعیت شهری استان از ۱/۱۴ در سال ۱۳۶۵ به ۱/۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است و در بین استان‌های کشور در جایگاه بیست و چهارم قرار دارد. نرخ رشد جمعیت شهری استان در دوره ۶۵ تا ۹۵ معادل ۳/۴ درصد

بوده که از میانگین کشور ۲/۸ بالاتر است.استان بوشهر متأثر از جریان شهرنشینی کشور در دهه‌های اخیر، روندی صعودی را طی کرده است. بیشترین افزایش نسبت شهرنشینی در کشور به دوره ۱۳۸۵-۱۳۶۵ باز می‌گردد، در حالی که این روند در استان به دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ و دومین موج آن نیز به پنج سال اخیر (۱۳۹۵-۱۳۹۰) باز می‌گردد به طوری که ۷۸ درصد از جمعیت شهری استان معادل ۳۰۹۹۰۴ نفر طی دو دوره اخیر به جمعیت شهرنشین استان افزوده شدند. به طور کلی روند شهرنشینی در استان سریع‌تر از سطح کشور است و در سه ده اخیر (۱۳۹۵-۱۳۶۵)، ۲۱/۸ درصد به جمعیت شهری استان افزوده شده است که در مقایسه با کشور ۱۹/۷۱ درصد بالاتر است.

جدول ۹۹- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

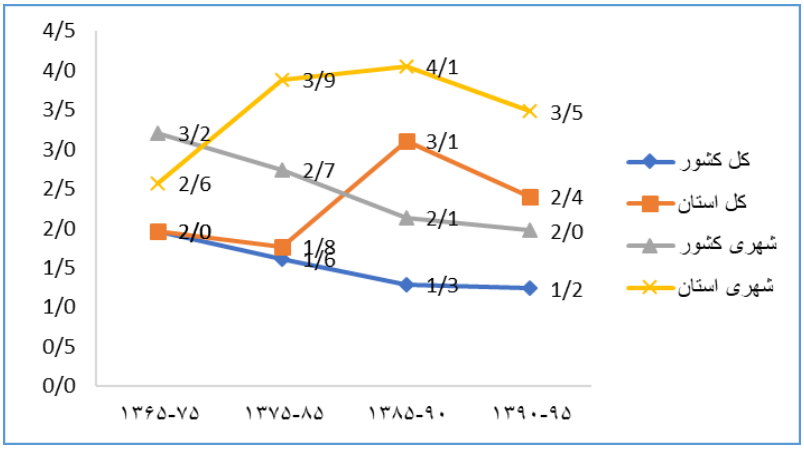
شرح	جمعیت کل				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰
استان	۶۱۲۱۸۳	۷۴۳۶۷۵	۸۸۶۲۶۷	۱۰۳۲۹۴۹	۱۱۶۳۴۰۰
سهم استان از کشور	۱/۲۴	۱/۲۴	۱/۲۶	۱/۳۷	۱/۴۶
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
کل کشور	۲/۰	۱/۶	۱/۳	۱/۲	۱/۶
کل استان	۲/۰	۱/۸	۳/۱	۲/۴	۲/۲

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۱۰۰- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	جمعیت شهری				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷
استان	۳۰۶۰۷۵	۳۹۴۴۸۹	۵۷۷۴۶۵	۷۰۴۳۹۳	۸۳۵۹۵۵
سهم استان از کشور	۱/۱۴	۱/۰۷	۱/۲۰	۱/۳۱	۱/۴۱
شرح	نسبت شهرنشینی				
شهری کشور	۵۴/۳	۶۱/۳	۶۸/۵	۷۱/۴	۷۴/۰
شهری استان	۵۰/۰	۵۳/۰	۶۵/۲	۶۸/۲	۷۱/۹
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
شهری کشور	۳/۲	۲/۷	۲/۱	۲/۰	۲/۷
شهری استان	۲/۶	۳/۹	۴/۱	۳/۵	۳/۴

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

شکل۲۷- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

مطابق با نمودار فوق نرخ رشد جمعیت شهری استان طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ افزایشی بوده است و طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ کاهشی بوده است. مقایسه این روند با وضعیت کشور نشان دهنده وضعیت مناسب‌تر استان نسبت به کشور در خصوص نرخ رشد جمعیت بوده است.

۳-۶-۱-۱- بررسی تحولات جمعیت در کانون‌های شهری استان بوشهر

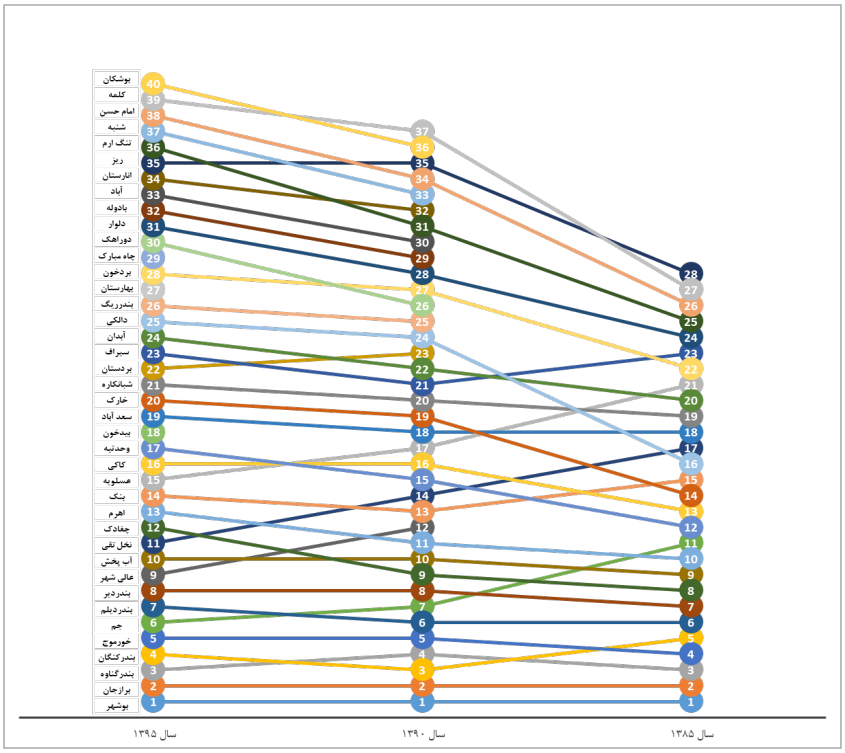
در سرشماری سال ۱۳۸۵ استان بوشهر متشکل از ۲۸ کانون شهری بوده است که این تعداد در سرشماری ۱۳۹۵ به ۳۷ و با اضافه شدن سه شهر چاه مبارک، بیدخون و بهارستان در سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ به ۴۰ نقطه شهری افزایش یافته است. در سال ۱۳۹۵ شهر بوشهر با ۲۲۳۵۰۴ نفر پرجمعیت‌ترین شهر استان به شمار می‌رود. شهر برازجان نیز با جمعیت ۱۱۰۵۶۷ نفر در رتبه دوم قرار دارد.

بررسی رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ نشان دهنده تغییرات اندک رتبه شهرهای یک تا پنج است؛ اما تغییرات رتبه در شهرهای با رتبه بیش از پنج بیشتر بوده است؛ به طوری که شهر جم با جمعیت حدود ۱۱ هزار نفر در سال ۱۳۸۵ در رتبه یازدهم استان در سال ۱۳۹۵ با افزایش جمعیت حدود ۲۰ هزار نفر به رتبه ششم ارتقا یافته است.

جدول ۱۰۱- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

نام	سال ۱۳۸۵		سال ۱۳۹۰		سال ۱۳۹۵	
	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه
بوشهر	۱۶۱۶۷۴	۱	۱۹۵۲۲۲	۱	۲۲۳۵۰۴	۱
برازجان	۹۳۰۷۲	۲	۹۵۴۴۹	۲	۱۱۰۵۶۷	۲
بندر گناوه	۵۹۵۸۳	۳	۶۴۱۱۰	۴	۷۳۴۷۲	۳
بندر کنگان	۲۴۰۱۷	۵	۷۶۳۲۹	۳	۶۰۱۸۷	۴
خورموج	۳۲۲۵۵	۴	۳۴۹۴۴	۵	۴۰۷۲۲	۵
جم	۱۱۰۷۴	۱۱	۲۰۷۵۱	۷	۳۱۴۳۶	۶
بندر دیلم	۱۹۹۶۹	۶	۲۲۳۹۳	۶	۲۵۷۳۰	۷
بندر دیر	۱۸۵۲۵	۷	۲۰۱۵۷	۸	۲۴۰۸۳	۸
عالی شهر	–	–	۱۲۸۲۰	۱۲	۲۳۱۷۸	۹
آب پخش	۱۵۴۲۱	۹	۱۷۲۳۸	۱۰	۱۸۹۱۳	۱۰
نخل تقی	۷۸۲۱	۱۷	۱۱۵۰۳	۱۴	۱۸۸۳۷	۱۱
چغادک	۱۶۴۹۵	۸	۱۸۰۷۲	۹	۱۸۷۰۲	۱۲
اهرم	۱۲۳۳۹	۱۰	۱۳۷۷۸	۱۱	۱۵۱۹۸	۱۳
بنک	۸۷۸۱	۱۵	۱۱۵۱۵	۱۳	۱۴۱۲۶	۱۴
عسلویه	۴۷۷۹	۲۱	۷۸۸۴	۱۷	۱۳۵۵۷	۱۵
کاکی	۹۸۹۷	۱۳	۱۰۱۵۶	۱۶	۱۲۱۱۹	۱۶
وحدتیه	۱۱۰۲۶	۱۲	۱۱۴۱۴	۱۵	۱۱۲۲۲	۱۷
بیدخون	_	_	_	_	۸۸۸۶	۱۸
سعد آباد	۷۳۷۴	۱۸	۷۸۵۹	۱۸	۸۲۴۸	۱۹
خارک	۸۸۰۲	۱۴	۷۷۲۲	۱۹	۸۱۹۳	۲۰
شبانکاره	۶۹۸۳	۱۹	۷۶۵۳	۲۰	۷۹۰۰	۲۱
بردستان	_		۶۰۷۸	۲۳	۷۱۱۲	۲۲
سیراف	۳۵۱۳	۲۳	۷۱۳۷	۲۱	۶۹۹۲	۲۳
آبدان	۶۰۶۲	۲۰	۶۲۱۱	۲۲	۶۸۲۷	۲۴
دالکی	۷۸۶۶	۱۶	۶۰۴۴	۲۴	۶۴۳۶	۲۵
بندرریگ	_		۵۶۱۹	۲۵	۶۲۵۲	۲۶
بهارستان	_	_	_	_	۵۹۸۹	۲۷
بردخون	۴۳۰۶	۲۲	۴۳۷۶	۲۷	۵۳۳۳	۲۸
چاه مبارک	_	_	_	_	۴۹۶۷	۲۹
دوراهک	_	_	۴۴۱۳	۲۶	۴۸۵۲	۳۰
دلوار	۳۲۵۶	۲۴	۳۷۰۴	۲۸	۴۴۴۲	۳۱
بادوله	_	_	۳۶۸۰	۲۹	۴۰۲۸	۳۲
آباد	_	_	۳۵۰۳	۳۰	۳۷۸۷	۳۳
انارستان	_	_	۲۷۳۵	۳۲	۳۴۰۰	۳۴
ریز	۱۸۰۸	۲۸	۲۴۰۵	۳۵	۳۲۸۲	۳۵
تنگ ارم	۳۰۷۷	۲۵	۳۱۸۳	۳۱	۳۲۴۲	۳۶
شنبه	_	_	۲۵۲۸	۳۳	۲۷۴۷	۳۷
امام حسن	۲۱۹۲	۲۶	۲۴۹۸	۳۴	۲۷۳۱	۳۸
کلمه	۱۹۳۷	۲۷	۲۱۶۴	۳۷	۲۴۶۳	۳۹
بوشکان	_	_	۲۲۷۹	۳۶	۲۱۳۵	۴۰
تعداد شهر	۲۸		۳۷		۴۰	

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

شکل۲۸- روند تغییرات رتبه سکونتگاه‌های شهری ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

تغییر رتبه شهرهای استان طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ در نمودار فوق نمایش داده شده است؛ مطابق با این نمودار شهرهای نخل تقی، عالی شهر و عسلویه نیز به مانند شهر جم رتبه خود را طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ بهبود بخشیده‌اند. اما در مقابل شهرهای وحدتیه، خارک و بردخون طی این دوره نزول یافته‌اند. البته بخشی از این نزول مربوط به افزایش نقاط شهری طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ بوده است و بخشی از آن ناشی از کاهش جمعیت این شهرها به طوری که شهر طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ با کاهش جمعیت حدود ۵۰۰ نفر مواجه بوده است.

۳-۶-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان بوشهر

وضعیت نخست شهری یک منطقه می‌تواند وضعیت توسعه را تحت‌الشعاع قرار دهد و به طور نامتناسبی نسبت به دیگر شهرهای بزرگ‌تر را نشان می‌دهد. مروری بر روش‌ها و شاخص‌های بررسی میزان نخست‌شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است؛ که شاخص چهار شهر مهتا یکی از مهم‌ترین

این روش‌ها است. این شاخص در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را برای نخست‌شهری، نسبت اندازه‌ی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد. بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعده‌ی رتبه ـ اندازه تطبیق داد؛ بدین صورت که اگر بر اساس قاعده‌ی رتبه ـ اندازه‌ی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این‌گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست نظام شهری باید برابر ۰/۴۸ باشد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1+P_2+P_3+P_4}$$

بررسی این شاخص در استان بوشهر طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ نشان دهنده وضعیت مناسب این شاخص است به طوری که طی این دوره شاخص نخست شهری در وضعیت تعادل قرار داشته و شاخص چهار شهر مهتا بین ۰/۴۵ تا ۰/۴۸ متغیر بوده است.

جدول ۱۰۲- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان بوشهر

شرح	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۸۵	۱۶۱۶۷۴	۳۴۶۵۸۴	۰/۴۷
نخست شهری ۱۳۹۰	۱۹۵۲۲۲	۴۳۱۱۱۰	۰/۴۵
نخست شهری ۱۳۹۵	۲۲۳۵۰۴	۴۶۷۷۳۰	۰/۴۸

۳-۶-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری

امروزه شهرهایی که جریانات فضایی را به خود جذب می‌کنند و به کانون‌های سکونتی حائز اهمیت تبدیل می‌شوند، با ارائه‌ی فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیشتر جمعیت می‌گردند. ازاین‌رو شناخت سلسله‌مراتب جمعیتی شهرها می‌تواند تصویری از سلسله‌مراتب اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها ارائه دهد. امری که پیش‌نیاز تعیین اندازه‌ی بهینه‌ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه‌ریزانه در این راستا است.

بر اساس اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن انجام‌شده در کشور در دوره‌ی سال‌های ۱۳۹۵- ۱۳۸۵، وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی استان بوشهر در هر رده در قالب جدول زیر نشان داده شده که شرح آن به‌صورت زیر است:

جدول ۱۰۳- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

سال	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	بوشهر	بوشهر	بوشهر- برازجان
شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر)	برازجان-بندر گناوه	برازجان- بندر کنگان-بندر گناوه	بندر کنگان-بندر گناوه
شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر)	خورموج	خورموج	خورموج-جم- بندر دیلم
شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	بندر کنگان-بندردیلم- بندر دیر- چغادک- آب پخش- اهرم- جم- وحدتیه	بندر دیلم- جم- بندر دیر چغادک- آب پخش- اهرم- عالی شهر- بنک- نخل تقی- وحدتیه- کاکی	بندردیر-عالی شهر-آب پخش-نخل تقی- چغادک-اهرم-بنک-عسلویه-کاکی- وحدتیه
روستا ـ شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	کاکی-خارک-بنک-دالکی-نخل تقی- سعد آباد- شبانکاره-آبدان	عسلویه- سعد آباد- خارک- شبانکاره- سیراف-آبدان- بردستان- دالکی- بندرریگ	بیدخون- سعد آباد- خارک- شبانکاره- بردستان-سیراف-آبدان- دالکی- بندرریگ- بهارستان-بردخون
روستا ـ شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	عسلویه-بردخون-سیراف-دلوار- تنگ ارم-امام حسن-کلمه- ریز	دوراهک- بردخون- دلوار- بادوله- آباد- تنگ ارم-انارستان- شنبه- امام حسن- ریز- بوشکان- کلمه	چاه مبارک- دوراهک-دلوار-بادوله-آباد- انارستان-ریز-تنگ ارم-شنبه-امام حسن- کلمه-بوشکان

بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله مراتب اندازه شهری بیانگر سه موضوع مهم به شرح زیر است:

- با ارتقا شهرهای جم و بندر دیلم به سطح شهرهای کوچک در سال ۱۳۹۵ و وجود شهرهای بندر گناوه و بندر کنگان به عنوان شهرهای میانی کوچک سلسله مراتب نظام شهری استان به تعادل بالایی رسیده است.
- بررسی سلسله مراتب شهری در فاصله ۱۰۰ کیلومتر بیانگر اتصال کل شبکه شهری استان در جانب غربی با یکدیگر است به نحوی که بر اساس توزیع شهرهای در وضع موجود و بر پایه تئوری کریستالر در فاصله کمتر از ۱۰۰ کیلومتر هر شهر به سلسله مراتب بالاتر خود دسترسی دارد.
- در جنوب شرق استان با توجه به وجود بندر کنگان به عنوان شهر میانی کوچک با فاصله بیش از ۱۰۰ کیلومتر با شهرهای بوشهر و برازجان تعادل در اتصال شبکه شهری به یکدیگر کمتر است.

شکل۲۹- طبقه‌بندی جمعیتی شهرهای استان بوشهر در سال ۱۳۹۵

۳-۶-۲- نظام روستانشینی

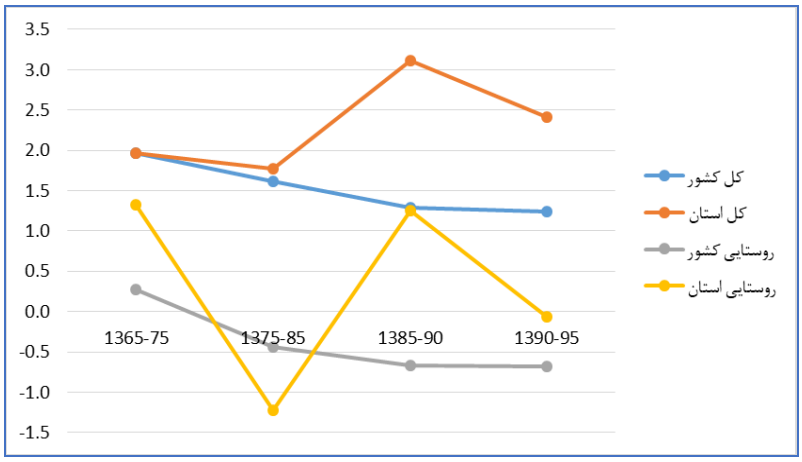
طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و در سایر دوره سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده است. در طول این دوره نسبت روستانشینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود.

برخلاف روند کاهشی جمعیت روستایی کشور طی سه دهه گذشته، میزان جمعیت روستایی استان از ۳۰۶۱۰۸ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۳۲۷۴۴۵ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و ۲۱۳۳۷ نفر به شمار جمعیت روستایی استان افزوده شده که با رشدی معادل ۰/۲ درصد مواجه بوده است. همچنین سهم جمعیت روستانشین استان نسبت به کشور از ۱/۳۵ درصد به ۱/۵۸ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است و با جمعیتی معادل ۸۰۴۵۹۳ نفر در رتبه ۲۳ نسبت به سایر استان‌ها قرار دارد.

نسبت روستانشینی استان نیز در دهه‌های اخیر متأثر از کشور، روندی کاهشی را دنبال کرده است و از ۵۰ به ۲۸ درصد کاهش یافته است. بیشترین کاهش نرخ رشد جمعیت روستایی در استان به دهه دوم (۸۵-۷۵) و پنج سال اخیر (۹۵-۹۰) باز می‌گردد. این در حالی است که بیشترین کاهش نرخ رشد جمعیت روستایی کشور طی دوره (۹۵-۸۵) بوده است.

جدول ۱۰۴- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

شرح	جمعیت روستایی				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۷۹۴۲۳
استان	۳۰۶۱۰۸	۳۴۹۱۸۶	۳۰۸۸۰۲	۳۲۸۵۵۶	۳۲۷۴۴۵
سهم استان از کشور	۱/۳۵	۱/۵۰	۱/۳۹	۱/۵۳	۱/۵۸
شرح	نسبت روستانشینی				
کشور	۴۵/۷	۳۸/۷	۳۱/۵	۲۸/۶	۲۶/۰
استان	۵۰	۴۷/۰	۳۴/۸	۳۱/۸	۲۸/۱
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
روستایی کشور	۰/۳	-۰/۴	-۰/۷	-۰/۷	-۰/۳
روستایی استان	۱/۳	-۱/۲	۱/۲	-۰/۱	۰/۲

شکل ۳۰- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۷- نظام زیربنایی

نظام زیربنایی استان بوشهر در دو بخش نظام حمل‌ونقل و ارتباطات و نظام زیربنایی انرژی و آب مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۷-۱- نظام حمل‌ونقل و ارتباطات

حمل‌ونقل استان بوشهر بر پایه سه حوزه حمل‌ونقل جاده‌ای، حمل‌ونقل هوایی و حمل‌ونقل دریایی استوار است که در ادامه به بررسی این زیر بخش‌ها پرداخته می‌شود.

۳-۷-۱-۱- حمل‌ونقل جاده‌ای

الگوی حمل‌ونقل استان بوشهر در خشکی و دریا مبتنی بر الگوی کانونی – خطی است به‌طوری‌که در خشکی می‌توان نقاط بوشهر و عسلویه را به‌عنوان کانون‌های اصلی استان که به‌نوعی نودهای حمل‌ونقل را دارا هستند نام برد. ازنظر محوری نیز محور بوشهر- برازجان ، بوشهر- عسلویه دروازه‌های اصلی ورود و خروج به استان را شکل می‌دهند.

بررسی شاخص‌های کمی و کیفی حمل‌ونقل جاده‌ای استان بوشهر نشان دهنده وضعیت بهتر استان در شاخص طول راه‌های روستایی و ماشین‌آلات و تجهیزات جاده‌ای نسبت به کشور است. اما از نظر طول آزادراه‌ها و

راه‌های شریانی و راه‌های ترانزیتی به جمعیت؛ استان در وضعیت نامناسب‌تری نسبت به میانگین کشوری قرار دارد.

بررسی تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت نشان دهنده وضعیت نامناسب‌تر استان بوشهر به میانگین کشوری است، اما از نظر وضعیت پایانه‌های مسافربری، استان وضعیت مناسب‌تری نسبت به میانگین کشوری دارد.

جدول ۱۰۵- شاخص‌های کمی و کیفی حمل‌ونقل جاده‌ای استان بوشهر

شاخص‌های حمل‌ونقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸	استان بوشهر	کشور	وضعیت نسبت به کشور
نسبت طول آزادراه و بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۵۷/۷	۲۵/۸	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۸۹/۶	۷۵/۶	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۵۲/۵	۳۱/۶	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی (کیلومتر به نفر)	۵۸۱/۲	۶۴۵/۲	مناسب‌تر
طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)	۱۴/۴	۱۵/۰	مناسب‌تر
هزار پایانه‌های باربری نسبت به کل راه‌های ترانزیتی (پایانه به ازای کیلومتر)	۹/۸	۱۳/۳	نامناسب‌تر
پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)	۰/۵۲	۰/۴۲	مناسب‌تر
تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت	۲۲/۷	۱۴/۰	نامناسب‌تر

منبع: سازمان راهداری و حمل‌ونقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

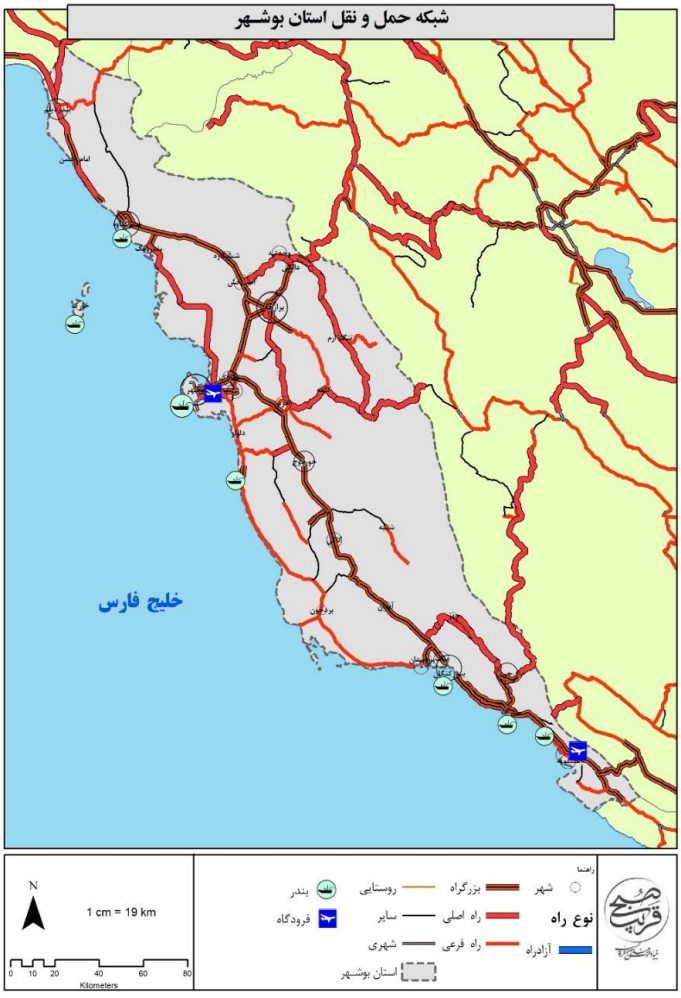
لازم به ذکر است استان بوشهر در حال حاضر فاقد خط راه آهن است، اما با توجه به ضرورت ارتباط استان با استان‌های مجاور و همچنین ارتباط استان با پهنه مرکزی سرزمین و استان فارس، خط راه آهن ساحلی بندرعباس-عسلویه- بوشهر و بوشهر-اهواز- بصره و همچنین خط ریلی بوشهر-شیراز جزو خطوط در دست مطالعه شرکت راه آهن جمهوری اسلامی ایران است.

۳-۷-۱-۲- حمل‌ونقل هوایی و فرودگاه‌ها

از نظر برخورداری از فرودگاه استان بوشهر دارای دو فرودگاه مهم است، نخست فرودگاه بوشهر که یکی از با سابقه‌ترین فرودگاه‌های کشور است، اما به واسطه قرارگیری در بافت شهری دارای محدودیت‌های توسعه فیزیکی است و با ظرفیت‌های پیشین خود در حال فعالیت است؛ دوم فرودگاه بین‌المللی خلیج فارس به عنوان دومین فرودگاه استان در ۱۶ کیلومتری جنوب شرقی فرودگاه قدیمی عسلویه قرار گرفته‌است. این فرودگاه با وجود کوچک بودنش یکی از مجهزترین پایانه‌های مسافربری را دارد و به شهرهای تهران، مشهد، اراک، اصفهان، شیراز، تبریز، اهواز، رشت، کیش، ساری و کرمانشاه پرواز دارد همچنین برخی از ارتباطات خارجی استان از طریق این فرودگاه و پروازهای آن به کشورهای همسایه خلیج فارس صورت می‌پذیرد. با توجه به موقعیت استان کریدورهای هوایی استان از دونقطه بوشهر و عسلویه به صورت شمال- جنوب فعالیت می کنند.

۳-۷-۱-۳- حمل‌ونقل دریایی و بنادر

مهم‌ترین مزیت استان بوشهر در حوزه حمل‌ونقل، دسترسی به حمل‌ونقل دریایی و بنادر است؛ وجود بنادر مهمی همچون، بنادر نفتی پارس و خارک، بندر کنگان، بندر صیادی دیر، بندر صیادی طاهری و بنادر بین‌المللی بوشهر و گناوه زمینه‌ساز بسیاری از ارتباطات استان است. راه‌های دریایی وابسته به استان به‌صورت راه‌های بازرگانی ملی و بین‌المللی به‌صورت تثبیت‌شده بوده به‌طوری‌که کریدور بندر بوشهر- خارک و همچنین بندر گناوه – خارک به‌صورت کریدورهای ثابت است. مهم‌ترین و تنها کریدور بین‌المللی منطقه خلیج‌فارس نیز که به‌نوعی در پشت خط تالوگ خلیج‌فارس و در آب‌های مرزی کشور و استان بوشهر واقع شده است پتانسیل بالایی را به‌منظور حمل‌ونقل بین‌المللی بنادر استان با کشورهای حاشیه جنوبی خلیج‌فارس ایجاد نموده است.

شکل ۳۱- شبکه حمل‌ونقل استان بوشهر

۳-۷-۱-٤- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت فناوری اطلاعات و ارتباطات استان از طریق شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات (IDI) صورت پذیرفته است؛ هدف اصلی شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات، بررسی فرایند تبدیل شدن به جامعه اطلاعاتی در راستای حرکت از یک گام به سمت گام دیگر است؛ که به عنوان یک ابزار نیرومند، توسعه جامعه اطلاعاتی را درکشورهای توسعه‌یافته و کشورهای درحال‌توسعه مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این

شاخص با استفاده از سه زیر شاخص دسترسی، استفاده و مهارت در فناوری اطلاعات مورد سنجش قرار می‌گیرد. بررسی وضعیت استان بوشهر از نظر شاخص IDI نشان دهنده جایگاه دهم استان در بین استان‌های کشور است. بررسی زیر شاخص‌های آن برای استان نشان می‌دهد که استان بوشهر در زیر شاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات رتبه دهم؛ در زیر شاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه سیزدهم و در زیر شاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه هفتم بین استان‌های کشور قرار دارد. لذا باید گفت که محدودیت‌های توسعه فناوری اطلاعات در استان که زمینه‌ساز دسترسی‌پذیری بیشتر استان به فناوری اطلاعات است زمینه‌ساز رتبه استان در جایگاه دهم کشور است و در صورت بهبود زیرساخت‌های فناوری اطلاعات در سطح استان، بوشهر می‌تواند جایگاه بالاتری در شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات (IDI) کسب کند.

۳-۷-۲- نظام انرژی

شبکه انرژی در استان بوشهر شامل بخش‌های برق، نفت و گاز است که این شبکه نیز به‌صورت کانون و محور در این استان شکل گرفته است. وجود دو کریدور موازی ترانزیت انرژی در دریا و خشکی که به ترتیب متعلق به نفت و گاز است، استان بوشهر را در وضعیت منحصربه فردی قرار داده است. ترانزیت انرژی نفت از طریق تلمبه‌خانه گوره به جزیره خارک انتقال داده شده و سپس از این جزیره با کشتی به نقاط مختلف جهان صادر می‌شود. جریان گاز دقیقا برعکس جریان نفت است به‌طوری‌که گاز استخراج‌شده به سایت عسلویه منتقل‌شده و سپس با خط لوله به نقاط مختلف انتقال داده می‌شود. جریان برق نیز تحت تأثیر فعالیت‌های گاز در جنوب استان و با توجه به حجم بارگذاری‌های انجام‌شده در این منطقه از بوشهر به سمت جنوب در حال انتشار است.

۳-۷-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

شبکه برق استان دارای توسعه محوری و خطی است به‌طوری که از کانون بوشهر به سمت جنوب استان در حال پیشرفت است. پست‌ها و خطوط انتقال برق در طول روندهای فضایی به شکلی توسعه یافته‌اند که ابتدا در بوشهر و سپس با توجه به حجم بارگذاری صنعتی به سمت جنوب استان شکل گرفته‌اند. تأمین انرژی برق در استان بوشهر از طریق نیروگاه‌های برق گازی، دیزلی و اتمی صورت می‌پذیرد، کل ظرفیت اسمی نیروگاه‌های استان تا پایان سال ۱۳۹۸ برابر با ۱۲۴۰۰۰۰ کیلووات و قدرت عملی نیروگاه‌های استان برابر با ۱۱۷۵۴۸۵

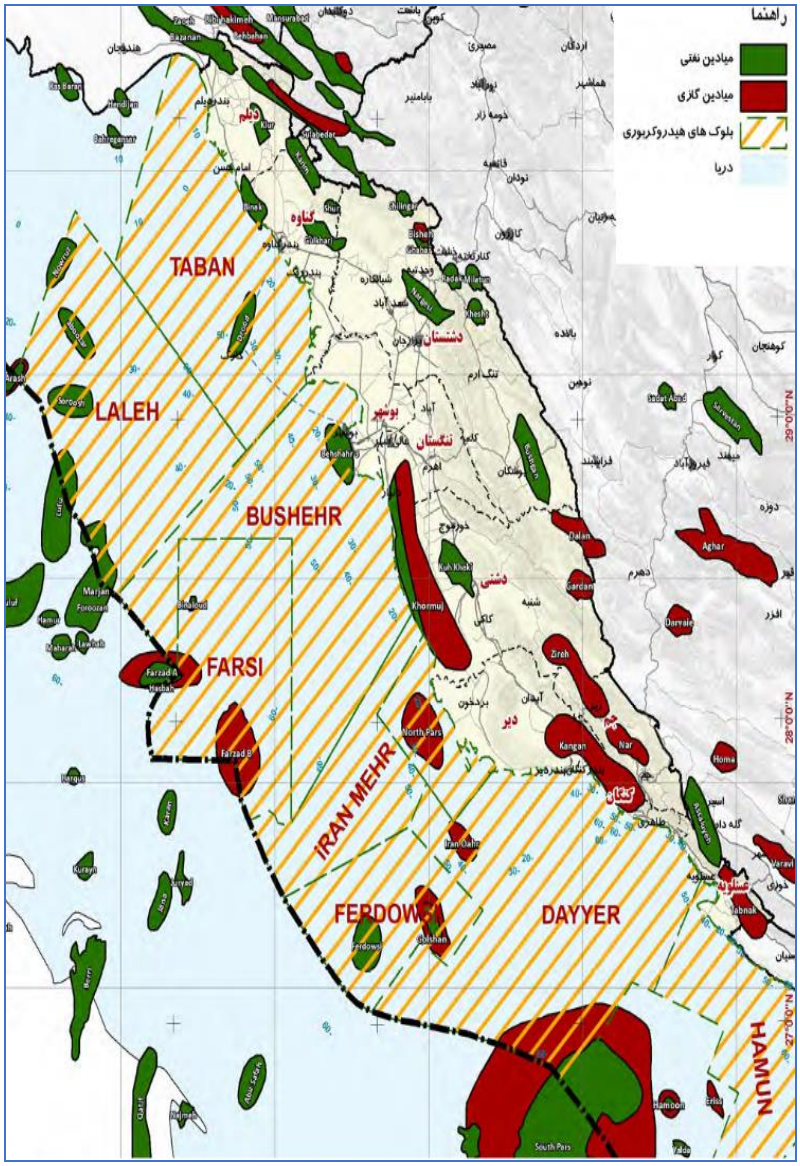
کیلووات بوده است. که سهمی بیش از ۸۰ درصد این ظرفیت مربوط به نیروگاه اتمی بوشهر است؛ لذا وجود نیروگاه اتمی بوشهر به‌عنوان یکی از ظرفیت‌های اساسی استان در زمینه تولید نیروی برق و صدور آن است.

بررسی وضعیت توزیع برق در سطح استان نشان می‌دهد که دسترسی به انرژی برق برای تمامی سکونتگاه‌های شهری استان فراهم است، اما از نظر دسترسی به برق روستایی تا پایان سال ۱۳۹۸ تعداد ۳۵۴ روستای بالای ۲۰ خانوار و ۱۶۱ روستای زیر ۲۰ خانوار در استان بوشهر از نعمت برق برخوردار شده‌اند، در پایان سال ۱۳۹۸ کل خانوارهای روستایی مشترک برق در استان بوشهر معادل ۳۹۸۹۸ خانوار بوده است. از این منظر استان بوشهر جزو ۱۰ استان برتر از نظر دسترسی به برق روستایی است.

۳-۷-۲-۲- زیرساخت‌ها و میادین نفت و گاز

با توجه به تعدد میادین نفت و گاز کشور، بررسی‌ها نشان می‌دهد که از ۲۰ میدان فعال گازی کشور، میادین کنگان و نار در استان بوشهر قرار دارند. میادین گازی فعال در منطقه دریایی شامل ۲ میدان پارس جنوبی و سلمان است که در استان‌های بوشهر و هرمزگان واقع شده‌اند. بررسی وضعیت میادین گازی استان نشان می‌دهد، استان بوشهر بیش از ۱۸ تریلیون مترمکعب ذخایر گازی دارد که این میزان بیش از ۵۰ درصد ذخایر گازی کشور و حدود ۱۰ درصد ذخایر گازی جهان را شامل می‌شود.

مجموع ذخایر قابل استحصال نفت خام و میعانات گازی کشور در پایان سال ۱۳۹۲ معادل ۱۵۷۵۲ میلیارد بشکه بوده است. در سال مزبور عمر ذخایر هیدروکربوری مایع برابر با ۱۲۸ سال برآورد گردیده است. میدان نفتی فعال در منطقه دریایی استان، در چهار منطقه عملیاتی بهرگان و خارک در استان بوشهر شامل میادین نوروز، سروش، ابوذر، فروزان و بهرگانسر است.

شکل۳۲- میادین نفت و گاز مرتبط با استان بوشهر

مهم‌ترین زیرساخت‌های مرتبط با نفت و گاز استان شامل منطقه انرژی پارس و خطوط انتقال نفت و گاز استان و پایانه صادراتی نفت خارک است.

منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس

توسعه میدان گازی پارس جنوبی به منظور تأمین تقاضای رو به رشد گاز طبیعی، تزریق به میادین نفتی، تولید ال ان جی و همچنین صادرات گاز و میعانات گازی به عنوان خوراک واحدهای پتروشیمی صورت پذیرفته است. بدین ترتیب بنادر عسلویه و تنبک در ۲۰۷ و ۲۲۰ کیلومتری جنوب شرقی بوشهر به عنوان منطقه ساحلی برای ایجاد تأسیسات خشکی و توسعه این میدان انتخاب شده‌اند. با توجه به اینکه این منطقه در مرز استان هرمزگان و بوشهر و در مرکز سواحل خلیج‌فارس نزدیک‌ترین نقطه به میدان گازی پارس جنوبی قرارداد، دارای وضعیت سوق‌الجیشی خاصی است که به قطب صنعت نفت و گاز کشورمان تبدیل‌شده است. منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس در سال ۱۳۷۷ به منظور ایجاد تأسیسات پالایشگاهی و انجام فعالیت‌های گوناگون پایین‌دستی و بالادستی صنعت نفت، گاز و پتروشیمی و همچنین انجام عملیات پشتیبانی و خدماتی به موجب مصوبه هیئت‌وزیران تأسیس گردید. این منطقه از غرب به روستای شیرینو، از جنوب به خلیج‌فارس، از شمال به دامنه سلسله جبال زاگرس و از شرق به روستای چاه مبارک محدود می‌شود.

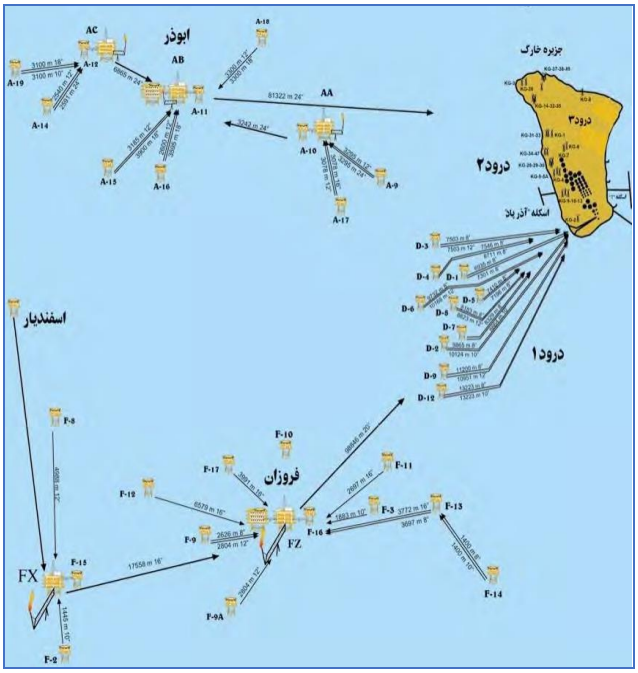
خطوط لوله انتقال گاز

استان بوشهر با توجه به موقعیت ویژه نسبت به میادین نفت و گاز محل عبور خطوط انتقال دوم، سوم، پنجم، ششم و دهم سراسری است که زمینه‌ساز انتقال گاز به پهنه سرزمین و صادرات گاز به کشورهای همسایه هستند. خط لوله سراسری دوم به طول ۱۰۳۹ کیلومتر بین کنگان و قزوین کشیده شده است. خط لوله سوم به طور ۱۲۶۷ کیلومتر مسیر عسلویه –نیزار–ساوه را پوشش می‌دهد، خط لوله پنجم به طول ۵۰۴ کیلومتر از عسلویه به آغاجری می‌رسد، خط لوله ششم به طول ۶۲۵ کیلومتر از عسلویه به اهواز متصل و خط لوله دهم به طول ۵۹۰ کیلومتر، گاز و محصولات پالایشی را به اصفهان می‌رساند.

پایانه صادراتی نفت خارک

در سال ۱۳۳۷ عملیات ساخت اسکله نفتی خارک آغاز شد که منجر به احداث بزرگ‌ترین پایانه صدور نفت جهان و همچنین بزرگ‌ترین خط لوله نفت جهان شد. اکنون نیز اسکله جزیره خارک مهم‌ترین پایانه صدور نفت ایران است و به جز این تأسیسات گوناگون نفتی دیگر (همچون پتروشیمی) در جزیره وجود دارد. جزیره

خارک به واسطه برخورداری از بلندی‌های مناسب، مکان استقرار مخازن عظیم نفت بوده و همچنین سواحل عمیق برای ایجاد لنگرگاه مزیت‌های نسبی ویژه‌ای را برای این جزیره ایجاد نموده است.

شکل۳۳- موقعیت سکو و خطوط انتقال نفت به جزیره خارک

۳-۸- بررسی نظام مدیریتی

۳-۸-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت سیستم مدیریتی حاکم بر استان بوشهر بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم همچون بستر و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تدارکات، نظارت و ...)، از طریق این سیستم و نظام موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک سو، به کلیه برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلأها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آن-

هاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به صورت متمرکز، از بالا به پایین و به صورت بخشی و تخصصی است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارتخانه‌ها (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آن‌ها ابلاغ می‌شود و آن‌ها نیز به صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه‌وبودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده بکار گرفته می‌شود. در این نظام انجام هماهنگی‌های بین بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی، صورت می‌گیرد.

اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان بوشهر و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش‌هایی مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

- عدم توجه جدی به برنامه آمایش سرزمین در تدوین برنامه توسعه استان؛
- تغییر جمعیت مراکز سکونتگاهی در اثر مهاجرت‌های گسترده به استان، تغییر نظام سکونتگاهی و ناکارآمدی مدیریت مسائل آن؛
- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
- بارگذاری گسترده و سنگین صنایع بدون اجرای نظام‌های مسئولیت اجتماعی آن‌ها؛
- نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
- تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی به‌ویژه در منطقه ویژه اقتصادی پارس؛
- عدم توجه جدی شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، شورای عالی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به عنوان قوانین لازم‌الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛

- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛
- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
- نبود تقسیم وظایف و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛
- ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان؛
- فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های به وجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو، و تغییر در شرایط و ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به‌روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
- نبود سازوکار حفظ و رعایت زمان‌بندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛
- ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به عنوان مجریان و دخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛
- عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛
- نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛
- تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری و وجود خلأهای تصمیم‌گیری؛
- ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران با هدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
- نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛

برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلأهای موجود شناسایی شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا با مطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله PMBOK، IMS، PDCA، KM، TQM، D&E، ROM و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار زیر پیشنهاد شده است.

در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌تواند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته باشد. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملا سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

شکل۳۴- مدل مفهومی نظام مدیریتی توسعه استان بوشهر

۳-۸-۲- تحلیل وضع موجود

تأمین بودجه و تکمیل پروژه‌های عمرانی و غیر عمرانی نیمه‌تمام دولت از مشکلات جدی استان بوشهر است. در بخش پروژه‌های عمرانی بنا بر اذعان استاندار بوشهر در سال ۱۳۹۹، پروژه‌های کلان نیمه‌تمام زیادی وجود دارد. برای مثال می‌توان به راه‌آهن بوشهر اشاره کرده که فقط ۱۰ درصد اعتبار آن تخصیص یافته است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه‌گرایی و غیره را تحت تأثیر قرار داده و نامشخص کرده است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهادهایی در خصوص به‌روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات تحقق پروژه‌ها و اقدامات را به بودجه دولت گره زده‌اند. این در حالی است که راه‌حل‌های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها می‌توان برنامه‌ریزی و اجرا

کرد. این امر را می‌توان در احداث سد چشمیر روی رودخانه زهره و انتقال آب مورد نیاز دشت‌های لیراوی و حیات داوود را نیز ذکر کرد که بعد از بیش از دو دهه تحقق نیافته است.

از دیگر نمونه‌ها می‌توان به طرح نخلستان برای آبیاری نخلیات دشتستان به صورت مکانیزه در سال ۹۷، طرح شهرک‌های کشاورزی از مصوبات دولت در سال ۹۶، شهرک شیلاتی در گناوه به دلیل تعارض در مالکیت زمین انتخابی، آزادراه شیراز-بوشهر مصوبه هیأت دولت در سال ۸۴ با حمایت یکی از بانک‌های کشور، بزرگراه بوشهر-دیر با بیش از ۱۳ سال از شروع احداث آن با پیشرفت کمتر از ۵۰ درصد، بلاتکلیفی خروجی دوم بوشهر به دلیل عدم احداث پل‌ها، جاده حادثه‌خیز اهرم-برازجان، چهارخطه شدن محور دالکی-کنارتخته، عدم تهیه آیین‌نامه و طرح‌های مورد نیاز کمیته ملی آلایندگی عسلویه، عدم تأسیس مرکز سنجش آلایندگی عسلویه و کنگان مصوب هیأت دولت، عدم اجرای مصوبه نصف شدن سهم اعتبارات عوارض آلایندگی پارس جنوبی برای استان‌های هرمزگان و فارس، پروژه‌های نیمه‌تمام بهداشت و درمان استان، طرح‌های نیمه‌تمام اسکله خورخان بردخون، سد دره امیری دیلم و بسیاری موارد مشابه نام برد که با صرف هزینه‌های کلان به دلیل عدم مدیریت نظام‌مند، هدفمند و برنامه‌ریزی شده، به پایان و بهره‌برداری نرسیده است.

به موارد فوق باید، بخش پروژه‌های غیر عمرانی که معمولا از دید مسئولان مغفول می‌ماند را نیز اضافه کرد. به این ترتیب متوجه مشکلات عظیم توسعه‌نیافتگی استان بوشهر با توجه به موقعیت ژئوپلیتیک و منابع سرشار آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملا به عنوان مجری و متولی اجرا شناخته شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان بوشهر می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره-برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱- مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان بوشهر در بیش از ۵۰ درصد متناسب با وظایف اصلی این شورا هم نیست. این امر در خصوص سایر شوراهای استان در صورت تشکیل نیز صادق است. در بسیاری موارد مصوبات انجام شده، به مرحله اجرا در نیامده‌اند. در خصوص موضوعات مربوط به توسعه صادرات غیرنفتی (نفت خام) مصوباتی وجود ندارد و مطابق ۱۹ وظیفه تعیین شده برای این شورا، در بسیاری از بندها هیچ‌گونه تصمیمی اتخاذ و اجرایی نشده است و تنها در خصوص اعتبارات جلسه تشکیل شده است و در زمینه تصمیم‌گیری‌های بلندمدت کمتر از ۲ درصد مصوبات را تشکیل می‌دهد.

۲- ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملا تصمیم‌گیری و اتفاق نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراها تأثیر مثبت و مؤثری بر توسعه استان نداشته و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراها به صورت جدی احساس می‌شود. همچنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.

۳- عدم فعالیت کمیسیون تعامل با منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس از سال ۱۳۸۸ به بعد که منجر به ایجاد چالش‌های جدی در همکاری متقابل این نهاد با نهادهای استان شده است و عملا انجام فعالیت‌های مشترک و مدیریت یکپارچه قلمرو با مشکل مواجه کرده است. تغییر مدیران و سلیقه‌ای عمل نمودن آن‌ها و مدیریت مبتنی بر روابط یکی از دلایل اصلی است که به توسعه‌نیافتگی این استان منجر شده است.

۴- عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم بوشهر در توسعه استان: با وجود تعداد قابل توجه سمن‌ها در شهرستان‌های استان به جز بوشهر، دشتستان و کنگان، متأسفانه از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در توان همکاری آن‌هاست، استفاده نمی‌شود. در این استان عمده تصمیمات از مرکز (تهران) و یا توسط مدیران ارشد استان گرفته می‌شود و با مطالعه شاخص‌های اقتصادی، عملا بهره مردم بوشهر از ظرفیت‌ها و امکانات آن بسیار اندک است. بیشترین درآمد استان به خارج از استان منتقل می‌شود و لذا به دلیل عدم توجه به مدیریت مشارکتی و مسئله محور در استان، اجرای عدالت توزیعی و فضایی با مشکل مواجه است.

۵- نمایندگان مردم استان بوشهر نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهم‌تر نمایندگان در شورای اسلامی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند. در استان بوشهر همواره به دلیل نقش پررنگ مسائل امنیتی و صنایع، مردم دیده نشده‌اند. این در حالی است که در مواقع بحرانی، همیشه این مردم استان بوده‌اند که هزینه و امکان عبور از بحران را فراهم کرده‌اند.

۶- در این استان نهادهای نظارتی همچون استانداری، سازمان برنامه‌وبودجه استان و واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای برای مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتا به دلایل تصمیم‌گیری‌های نادرست و غیرواقع تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت،

بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملا بدون متولی است.

۷- شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولا بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم‌گیرانه) است. در استان متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات و پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

۸- بسیاری از پروژه‌هایی که توسط دولت و یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی که دارای صلاحیت لازم یا نظارت کافی نبوده‌اند، اجرا شده‌اند و از کیفیت پایین در بهره‌برداری برخوردارند. بخش قابل توجهی از این پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت، یک فرآیند است که پایش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمت را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکاری مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۹- هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذاری دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان بوشهر تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این در حالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد به جای آنکه هم‌افزا باشد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر هستند. از جمله این موارد می‌توان به طرح توسعه منطقه ویژه اقتصادی پارس، طرح ICZM (مدیریت خط ساحلی) با طرح ناحیه‌ای، طرح حریم شهرها و روستاهای واقع در این پهنه اشاره کرد. همچنین طرح توسعه جزایر با طرح‌های امنیتی نهادهای متولی را می‌توان نام برد. سیاست‌های دنبال شده توسط استانداری را با طرح‌ها و برنامه‌های منطقه ویژه استان از نمونه‌های دیگر است. این تداخل قلمروها باید توسط یک نظام مدیریت و تصمیم‌گیری یکپارچه گردد.

۱۰-توسعه استان بوشهر بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی

و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به صورت روش‌مند و هدفمند کمک می‌کند که اولویت‌ها، چالش‌ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه‌ریزی، دخیلان و ذی‌نفعان و بسیاری موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر نیازمند مدیریت و سیستم داده‌ها و اطلاعات در درازمدت است. به طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست‌های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۱۱-برنامه‌ریزی توسعه استان بوشهر به صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد و گروه‌های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی‌هایی که قابلیت جذب و به کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل توجهی از ظرفیت استان بوشهر در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. همچنین این منابع به شکلی تجمیع شده و قابل دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه‌ای مدیریت شود که در طول زمان به صورت انعطاف‌پذیر اضافه و کسر گردد. منابع و دارایی‌های بوشهری‌ها خارج از استان و کشور نیز اگر به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیشتر احساس خواهد شد.

۱۲-بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به روشنی نشان می‌دهد، بودجه‌ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش‌های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان بوشهر وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک‌های تشویقی جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه‌ها با تخصیص اعتبارات، بهره‌گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می‌کند که مدیریت مالی و پولی توسعه استان بوشهر با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل برنامه‌ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ‌کدام از این موارد به دقت اجرایی نشده است.

۱۳-نهادها و دستگاه‌های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین‌نامه‌هایی هستند که گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و ناهم‌افزاست. این موارد موجب می‌شود که فعالیت‌های تصمیم‌گیری، اعطای مجوزها، اجرای پروژه‌ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی صورت گیرد. مدیریت این چالش‌ها تا حد زیادی در داخل استان بوشهر امکان‌پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و سازوکارهای لازم

برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و ایجاد قوانین و مقررات جدید یکپارچه و هم‌افزا از موضوعات مهم توسعه استان بوشهر است.

۱۴-کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیشتر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه‌ها ندارند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه‌مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه‌گرا از جمله مدیریت‌های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش‌روست. کلیه فعالیت‌ها باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، تهیه طرح با اجرای آن دو شق جدا انگاشته شده است. این در حالی است که مدیریت بهبود شامل چهار مرحله اصلی است: برنامه، اجرا، ارزیابی و بازنگری. چگونه می‌توان یک برنامه یا طرح را برای ده یا بیست سال به صورت قطعی و بدون انعطاف تهیه کرد؟ چگونه می‌توان تغییرات مختلف مالی، حقوقی، فنی، طبیعی و غیره را در آن اعمال کرد؟ چگونه می‌توان ریسک اجرای آن را کاهش داد؟ و بسیاری ابهام‌های دیگر، بنابراین لازم است که یک برنامه در فرآیند بهبود تعریف و اجرایی گردد. این امر نیازمند یک مدیریت واحد و متمرکز و آگاه است.

در نهایت باید گفت که مدیریت یکپارچه آمایش و توسعه فضایی استان بوشهر بدون توجه به هر یک از ۱۴ بعد گفته شده امکان‌پذیر نیست. عدم توجه و داشتن سازوکار و برنامه برای هر یک از ابعاد منجر به ایجاد اثرات منفی در دیگر بخش‌ها خواهد شد و در نهایت اجرای برنامه را با چالش و مشکل مواجه خواهد کرد. لذا نمی‌توان برای یک یا چند محور چاره اندیشید و دیگر محورها را به آینده موکول کرد.

همچنین در بین ۱۴ بعد نظام مدیریت آمایش استان بوشهر، بر اساس بیشترین امتیاز، رتبه‌بندی آن‌ها به شرح جدول زیر می‌باشد.

جدول ۱۰۶- رتبه‌بندی ابعاد و نظام‌های مدیریتی ذیل مدیریت آمایش استان

ابعاد نظام مدیریت آمایش استان	امتیاز نهایی	رتبه
مدیریت تصمیم‌گیری قلمرو محور	۱۲۷	۱
مدیریت کیفیت	۱۲۱	۲
مدیریت نتیجه گرا	۱۲۰	۳
مدیریت ایمنی و امنیت	۱۱۹	۴
مدیریت مالی و پولی	۱۱۵	۵
مدیریت منابع و دارایی‌ها	۱۱۱	۶
مدیریت ریسک	۱۰۹	۷
مدیریت سازمانی	۱۰۸	۸
مدیریت تغییرات و انطباق	۱۰۰	۹
مدیریت مسئله محور	۹۶	۱۰
مدیریت زمان	۹۵	۱۱
مدیریت بهبود	۹۴	۱۲
مدیریت داده‌ها و اطلاعات و مدیریت دانش	۸۳	۱۳
مدیریت مشارکتی	۸۰	۱۴

۳-۹- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۹-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

در استان بوشهر، ۱۸ رودخانه مهم در جریان است که ظرفیت توسعه کشاورزی را افزایش می‌دهد. از طرف دیگر با احداث سد بزرگ مخزنی چم شیر بر روی رودخانه زهره بالغ بر ۱۱۲ هزار هکتار اراضی مستعد کشاورزی تحت پوشش این سد آبیاری و احیاء خواهند شد. سد بزرگ رئیس‌علی دلواری با حجم ۶۸۵ میلیون مترمکعب به بهره‌برداری رسیده و با بهره‌برداری از خط دوم انتقال آب سد کوثر، نیاز استان و بخشی از استان هرمزگان در زمینه آب شرب و صنعتی مرتفع شده است.

در بخش کشاورزی نیز بیش از ۶۰ هزار هکتار از اراضی استان مستعد پرورش میگو شناخته شده است که با بهره‌برداری کامل از این طرح‌ها امکان تولید ۸۴ هزار تن میگوی پرورشی در استان فراهم خواهد شد. با توجه به حجم قابل توجه تولید و صید میگو و ماهی در استان ایجاد حلقه‌های تولید و فرآوری آبزیان یکی از زمینه‌های مهم سرمایه‌گذاری در استان محسوب می‌شود. از جمله مزیت‌های استان در زمینه محصولات زراعی امکان کشت خارج از فصل گوجه‌فرنگی است. همچنین در راستای سیاست‌های دولت در زمینه بهره‌برداری بهینه از منابع آب با توسعه کشت گلخانه‌ای، سرمایه‌گذاری در این زمینه مورد حمایت و تأکید می‌باشد. استان بوشهر ۱۴ درصد سطح زیر کشت و تولید خرمای کشور را به خود اختصاص داده است. این استان در حال حاضر با بیش از

۶ میلیون اصله درخت خرما و تولید ۱۳۰ هزار تن خرما در سال، ۱۴ درصد تولید خرمای ایران را دارا می‌باشد. بیشترین میزان خرما به ترتیب در شهرستان‌های دشتستان، تنگستان و دشتی به عمل می‌آید که به دلیل امکان تولید فرآورده‌های متنوع از خرما (شیره ، قند مایع، سرکه، الکل) و نیز بازارهای صنایع تبدیلی و تکمیلی آن از جمله تولید نئوپان از فرصت‌های برجسته سرمایه‌گذاری در استان محسوب می‌شود .

قرار داشتن ۷۰ درصد منابع گازی کشور در استان و پروژه عظیم پارس جنوبی، میدان گازی پارس شمالی، پالایشگاه فجر(ولیعصر کنگان)، مجتمع پتروشیمی خارک و پتروشیمی کاوه (بزرگ‌ترین واحد متانول دنیا)، برخورداری از ۱۳ درصد ظرفیت تولید نفت در مناطق خشکی و ۷۰ درصد تولید نفت فلات قاره، عمده‌ترین ظرفیت‌های استان در حوزه نفت و گاز می‌باشند. میادین مستقل گاز طبیعی در مناطق خشکی عبارت‌اند از نار، کنگان، کوه‌مند و عسلویه که سهم استان از میادین خشکی ۳۵ درصد می‌باشد و میادین مستقل گاز طبیعی در مناطق خشکی استان بوشهر با ذخیره‌ای معادل۱۰۶۷۷ میلیارد مترمکعب گاز در میدان گازی پارس جنوبی و پارس شمالی، ۸۵ درصد ذخایر دریایی گاز طبیعی کشور را در خود جای داده است. استان بوشهر با داشتن ۱۱ میدان نفتی در محدوده خشکی رتبه دوم را از لحاظ تعداد میادین نفتی در مناطق خشکی به خود اختصاص داده است.

وجود میادین عظیم نفت و گاز در استان باعث گردیده تا صنایع دریایی به عنوان یک امکان بالقوه در زمینه صنعت ساخت سکوها و سازه‌های دریایی مطرح گردد. سرمایه‌گذاری در این صنعت می‌تواند باعث توسعه فعالیت‌هایی نظیر قطعه‌سازی (ریخته‌گری و تراشکاری)، تولید پروفیل آلومینیوم، تولید ادوات صید، تولید فولادهای کشتی‌سازی، تولید رزین و سایر صنایع مرتبط گردد. شرکت صنعتی دریایی ایران (صدرا) نیز به عنوان یک امکان بالفعل استان در زمینه ساخت و تعمیر شناور و ساخت سکو و سازه‌های دریایی مطرح بوده و در حال حاضر دارای کارگاه‌ها و کارخانجات مختلفی از جمله کارخانه کشتی‌سازی و کارخانه سکو سازی می‌باشد.

ظرفیت شناخته شده معادن استان برحسب ذخایر قطعی ۲۰۷۲ میلیون تن و بر حسب ذخایر احتمالی ۴۳۵۲ میلیون تن برآورد شده است. همچنین استان بوشهر با موقعیت مناسب ساحلی و نزدیکی منابع معدنی به ساحل از پتانسیل‌های بالایی برای صدور مواد معدنی فرآوری شده و خام برخوردار است. استان بوشهر از لحاظ میزان استخراج مواد معدنی رتبه ششم را در کشور دارا است. در حال حاضر چند واحد عمده فرآوری مواد معدنی با ایجاد اسکله‌های اختصاصی در امر صادرات مصالح تولیدی معدنی فعالیت دارند. با توجه به مزیت‌های نسبی استان در زمینه صادرات مواد معدنی و از طرفی تقاضای بالای این نوع محصولات در بازار کشورهای حوزه خلیج‌فارس، انجام سرمایه‌گذاری‌های بیشتر در این بخش و در زمینه ایجاد واحدهای تولیدی سیمان،کلینکر،

فرآوری آهک، آهک اسفنجی، فرآورده‌های نمک، فرآوری سولفات استرانسیم، کائولن، نمک‌های فلز کروم و آجر ماسه آهکی اقتصادی می‌باشد.

استان بوشهر با دارا بودن سواحل طولانی، جزایر متعدد توریستی، جاذبه‌های طبیعی متنوع به‌ویژه پارک ملی نای بند، مناطق حفاظت‌شده مند و حله و جاذبه‌های تاریخی، از پتانسیل‌های بسیار بالایی در زمینه توسعه صنعت گردشگری، ایجاد مجتمع‌های توریستی، تفریحی، دهکده‌های گردشگری، پارک‌های دریایی و ... برخوردار است. منطقه نمونه گردشگری لیان و جزیره عباسک در مرکز استان به ترتیب با مساحت برابر با ۷۰۰ و ۱۴۰۰هکتار به دلیل مجاورت با ساحل و برخورداری از چشم‌اندازهای منحصر به فرد از مهم‌ترین مکان‌های سرمایه‌گذاری در حوزه گردشگری محسوب می‌شوند. کلیه زیر ساخت‌های مورد نیاز منطقه نمونه گردشگری لیان شامل راه دسترسی مناسب، آب و برق تکمیل گردیده و در حال بهره‌برداری است.

۳-۹-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

این استان به علت قرار گرفتن در ساحل استراتژیک خلیج فارس، صادرات و واردات دریایی، صنعت صیادی، وجود ذخایر نفت و گاز (پارس جنوبی و شمالی)، کشاورزی و نخل‌داری و وجود نیروگاه هسته‌ای از اهمیت راهبردی و اقتصادی بالایی برخوردار است؛ به گونه‌ای که پایتخت انرژی ایران لقب گرفته است. مزیت‌های استان بوشهر را می‌توان در دو دسته جغرافیایی و اقتصادی مورد بررسی قرار داد که در ادامه به بررسی این موارد پرداخته می‌شود.

الف) موقعیت استراتژیک خلیج فارس

خلیج فارس به لحاظ وضعیت طبیعی و موقعیت جغرافیایی، از دیر زمان حائز اهمیت بوده است. از یک طرف، این منطقه حلقه ارتباطی میان شرق و غرب بوده و از طرف دیگر، به دلیل داشتن تنگه هرمز که یکی از استراتژیکی‌ترین تنگه‌های جهانی است، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است.

خلیج فارس محور ارتباط بین اروپا، آفریقا، آسیای جنوبی و جنوب شرقی است و از نظر استراتژیک، در منطقه خاورمیانه، به عنوان بزرگ‌ترین و مهم‌ترین مرکز ارتباطی بین سه قاره است و بخشی از یک سیستم ارتباطی را که دو دریای مدیترانه و سرخ و دو اقیانوس هند و اطلس را به هم می‌پیوندد، تشکیل می‌دهد. به همین جهت، این موقعیت از روزگاران پیشین مورد توجه قدرت‌های جهانی بوده است و تجار و بازرگانان، کالاها را از شرق و

جنوب آسیا به خلیج فارس حمل می‌کردند و از آنجا به سواحل مدیترانه و اروپا و بالعکس می‌بردند. در حقیقت تا قبل از کشف آمریکا، یعنی سال ۱۴۹۲ میلادی، کالاهایی چون مروارید، ابریشم، چینی، ادویه و...، از دو راه به غرب حمل می‌شد و آن دو راه مهم عبارت بودند از:

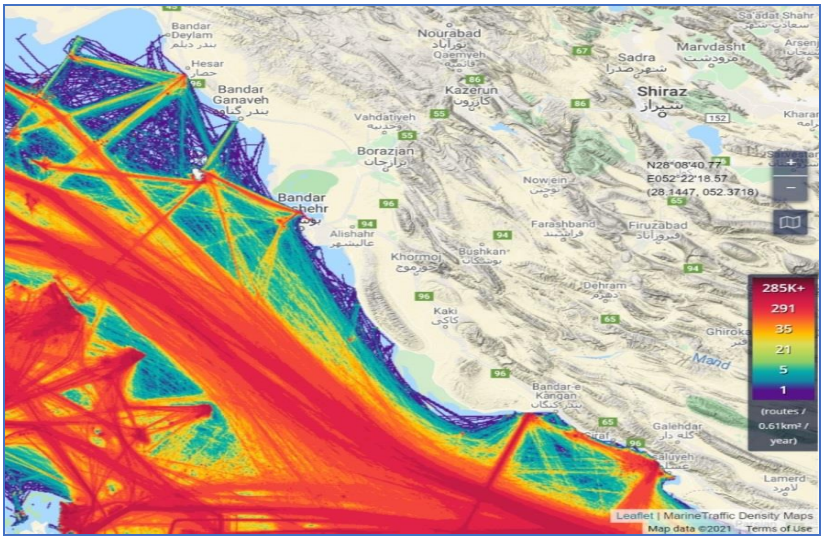
۱- راه زمینی معروف به جاده ابریشم

۲- راه دریایی معروف به راه ادویه

دو راه حیاتی فوق، از خلیج فارس و سواحل شرقی مدیترانه می‌گذشته‌اند. با کشف دماغه امید نیک، اهمیت خلیج فارس از نظر ارتباط کاسته نشد؛ زیرا به واسطه دوری مسیر دریایی، از دیرباز خلیج فارس یک چهار راه ارتباطی دریایی محسوب می‌شده است و از این رو، بنادر خلیج فارس لنگرگاه مناسبی برای کشتی‌ها بوده است. در حقیقت، کشتی‌ها خلیج فارس را ایستگاه دریایی مناسبی برای دریافت خدمات دریایی و تبادل کالا می‌دانستند.

اما نکته قابل توجه آن که بحث اهمیت استراتژیک خلیج فارس، بدون بررسی مسائل تنگه هرمز کامل نخواهد بود؛ زیرا این تنگه، به عنوان مدخل خلیج فارس، تأثیر ویژه‌ای بر حوادث منطقه دارد. این تنگه، با طول حدود ۱۵۸ کیلومتر و عرض حداقل ۵۶ و حداکثر ۱۸۰ کیلومتر و عمق ۱۱۵ متر، یکی از استراتژیکی‌ترین گذرگاه‌های جهان به شمار می‌آید که خلیج فارس را از راه دریای عمان (مکران) و اقیانوس هند به خطوط کشتی‌رانی بین‌المللی دریای آزاد پیوند می‌دهد، این آبراه به علت موقعیت خاص استراتژیک، شاهرگ حیات اقتصادی جهان به حساب می‌آید و به عنوان راه ورودی و خروجی خلیج فارس، از موقعیت ژئواستراتژیکی برخوردار است.

از آن جا که روزانه حدود چهل درصد نفت مصرفی جهان از این تنگه عبور می‌کند، احاطه و سلطه بر این گذرگاه، امکان عبور و مرور نفت‌کش‌ها را در منطقه فراهم می‌آورد. این آبراه، نقش بسیار حساس و بی چون و چرایی در توازن اقتصاد، مالی و تجاری کلیه کشورهای صنعتی و کشورهای ساحلی منطقه ایفا می‌کند و هر رخدادی که سلامت و امنیت دریانوردی را در این ناحیه تهدید نماید، به همان نسبت منافع این کشورها را در معرض خطر قرار خواهد داد. هم‌چنین تنگه هرمز، راه ارتباطی ساحلی خلیج فارس به اقیانوس هند بوده و بنابراین، همواره به صورت منطقه‌ای عملیاتی در استراتژی‌های نظامی مورد توجه بوده است.

شکل۳۵- تردد دریایی از خلیج فارس در سال ۲۰۱۹

منبع: www.marinetraffic.com

ب) ذخایر عظیم نفت و گاز

مهم‌ترین عامل استراتژیک خلیج فارس، وجود منابع عظیم نفت و گاز است، به گونه‌ای که این منطقه را «مخزن نفت جهان» نام نهاده‌اند. با وجود تحولات دهه‌های اخیر و تلاش برای جایگزین کردن انرژی‌های آب، باد، خورشید، اتم و...، هم چنان نفت به عنوان انرژی برتر و اصلی‌ترین ماده اولیه تولیدی صنایع، اهمیت خود را حفظ کرده است و روز به روز بر ارزش آن افزوده می‌شود. در واقع نفت، «کالای استراتژیک» به شمار می‌آید که از راه‌های گوناگون بر سیاست‌های جهانی تأثیرگذار است و هر گونه تغییر و تحولی در صادرات آن، پیامدهای یکسانی بر کل جهان دارد و عدم ثبات بهای نفت، تهدیدی جدی است که همواره بازارهای نفتی را با بحران مواجه می‌کند. نفت در طی قرن بیستم، در حقیقت عامل بسیار مهمی در تحولات نظامی سیاسی و اقتصادی جهان بوده و برای سال‌های قابل پیش‌بینی نیز چنین خواهد بود. در این میان منطقه خلیج فارس، به علت تسلط بر ذخایر عظیم و قدرت تولید و توان صادراتی قابل توجه، در حقیقت مرکز این تحولات و وقایع مهم بوده است و هست و تقریبا همه کشورهای جهان، کم و بیش وابسته به این حوزه می‌باشند و حیاط اقتصادی و نظامی- سیاسی بسیاری از این کشورها، به خصوص کشورهای عربی، غربی و ژاپن، به ادامه بی‌وقفه جریان نفت از حوزه خلیج فارس وابسته است. بنابراین خلیج فارس از مهم‌ترین مخازن انرژی جهان به شمار می‌آید که در

تأمین انرژی آینده جهان، نقشی اساسی بر عهده دارد. نیاز روزافزون کارخانجات صنعتی به نفت و غیرقابل جایگزین بودن آن توسط انرژی‌های دیگر، به منطقه خلیج فارس «جایگاه ژئواکونومیکی» خاصی بخشیده است. در واقع، منطقه خلیج فارس افزون بر موقعیت ژئوپلیتیک، موقعیت ژئواکونومیکی نیز دارد و آنچه از همه بر احراز چنین موقعیتی تأثیرگذار بوده، مسئله نفت و گاز است.تحولات نظام بین‌الملل، بیانگر آن است که در هزاره سوم میلادی، قدرت برتر از آن کسی خواهد بود که بر انرژی جهانی، به‌ویژه نفت و گاز تسلط یابد و بنابراین، جای تعجب نیست که خلیج فارس به عنوان بزرگ‌ترین مخزن انرژی جهان، کانون توجه جهانی قرار گرفته است.این منطقه، دارای ذخایر نفتی جهانی بسیار بالایی است و از این نظر، برای کشورهای صنعتی شاهرگ حیاتی به شمار می‌آید که چرخه اقتصاد را به گردش در می‌آورد. کشورهای خلیج فارس، ۶۲ درصد از مجموع نفت مصرفی بازارهای جهان را تولید می‌کنند. به علاوه، عمق کم این خلیج، امکان بهره‌برداری از منابع نفت هم‌چنین منابع دریایی آن را به سهولت و ارزانی فراهم می‌آورد و هزینه‌های پایین استخراج نفت و گاز، توجه کشورهای صنعتی را به خود جلب کرده است. به طور خلاصه به لحاظ ذخایر نفتی، مزیت خلیج فارس در برابر دیگر نقاط جهان، به شرح زیر است:

الف)منابع نفتی فراوان منطقه (۶۴ درصد کل ذخایر جهان، در کشورهای حوزه خلیج فارس قرار دارد).

ب)سهولت استخراج

ج)هزینه تولید پایین (هزینه تولید اوپک، بین یک تا سه دلار در مقایسه با هزینه شش تا ده دلار برای هر بشکه تولیدکنندگان غیر اوپک می‌باشد).

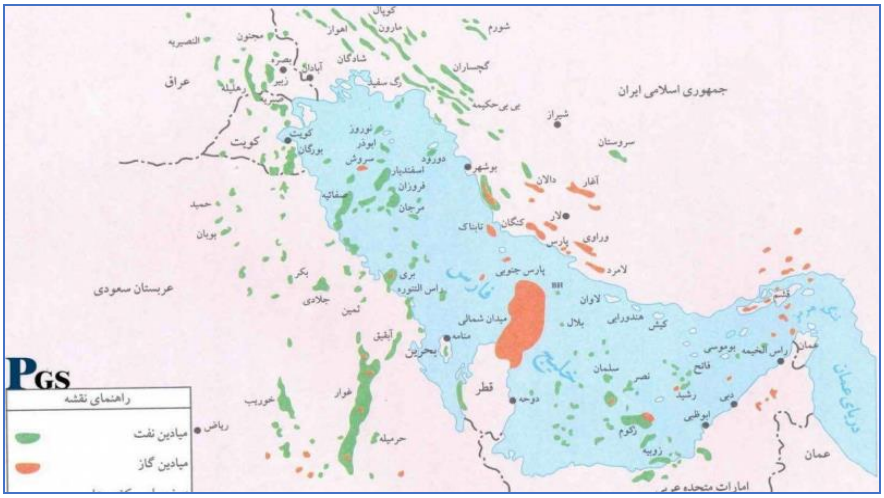
د)مازاد ظرفیت تولید، به طوری که این کشورها، دارای مصرف بسیار محدود بوده و اصولا جهت صادرات و اقدام به تولید و استخراج نفت می‌نمایند. کل کشورهای اوپک، دو درصد و کشورهای حوزه خلیج فارس، کم‌تر از یک درصد مصرف جهانی نفت را دارند.

ه)کیفیت بالای نفت خام منطقه

و)سهولت حمل‌ونقل

ز)توان تولید زیاد چاه‌های نفت (در حوزه خلیج فارس، از هر حلقه چاه نفت، حدود ۲۵۰۰۰۰ تن نفت در سال می‌توان استخراج کرد، در حالی که حجم قابل مقایسه در آمریکا، فقط ۱۰۰۰ تن در سال است).

ح)امکان کشف ذخایر جدید نفتی وسیع در این منطقه، در مقایسه با سایر مناطق جهان.

شکل۳۶- موقعیت میادین نفت و گاز خلیج فارس

ج)منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس جنوبی و تجهیزات وابسته به آن

منطقه ویژه اقتصادی پارس جنوبی در جنوب شرقی استان بوشهر در حاشیه خلیج فارس در ۳۰۰ کیلومتری جنوب شرقی بندر بوشهر و واقع در گستره جغرافیایی شهرستان کنگان قرار دارد و حدود ۱۰۵ کیلومتر از میدان گازی پارس جنوبی که در میان خلیج فارس واقع شده (دنباله حوزه گنبدشمالی قطر) فاصله دارد.

این منطقه شامل سه حوزه پارس یک (پارس جنوبی) حوزه پارس دو (پارس کنگان) و حوزه پارس سه (پارس شمالی) با ۱۶ هزار هکتار مساحت با هدف پشتیبانی از طرح توسعه بزرگ‌ترین میدان گازی جهان(میدان گازی مشترک پارس جنوبی) و نیز ۵ میدان گازی گلشن، فردوسی، مند، پارس شمالی و فرزاد در سال ۱۳۷۷ تأسیس شده است.

۱- منطقه پارس ۱ (پارس جنوبی): این منطقه با ۱۴ هزار هکتار وسعت شامل ۱۶ فاز فرآوری گاز و ۱۵ مجتمع پتروشیمی و نیز صنایع پایین دستی پتروشیمی، صنایع مختلف مرتبط و صنایع نیمه سنگین است که فازهای ۱ تا ۱۰ به بهره‌برداری رسیده است و فازهای ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۲۰ و ۲۱ نیز در این منطقه در حال ساخت می‌باشد.

۲- منطقه پارس ۲ (پارس کنگان): این منطقه با وسعت ۱۶ هزار هکتار، شامل ۸ فاز پالایشگاهی و یک طرح LNG می‌باشد. ساخت فازهای ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۹، ۲۲، ۲۳ و ۲۴ و کارخانه‌ی (IRAN LNG) در این منطقه برنامه‌ریزی شده است.

۳- منطقه پارس ۳ (پارس شمالی): اراضی پارس شمالی برابر با ۱۶ هزار هکتار است که به منظور پشتیبانی از طرح توسعه برخی میادین مهم هیدروکربوری اختصاص یافته است. میدان‌های گازی پارس شمالی، گلشن، فردوسی و فرزاد A و B در این حوزه عملیاتی قرار دارند.

فرودگاه بین‌المللی خلیج فارس: فرودگاه بین‌المللی خلیج فارس در جنوب شرقی استان بوشهر و در ارتفاع ۲۱ پا از سطح دریا در زمینی به مساحت ۷۰۰ هکتار در سال ۱۳۸۵ با مأموریت ارائه خدمات فرودگاهی، ناوبری و هوانوردی جهت پذیرش پروازهای داخلی و بین‌المللی توسط سازمان منطقه ویژه به منظور حمل‌ونقل مسافر و بار طراحی و احداث شده است .این فرودگاه با داشتن قریب به ۶ هزار پرواز داخلی، ورودی و خروجی و جابجایی بیش از یک میلیون مسافر در سال از نظر تعداد پرواز و تجهیزات ناوبری از جایگاه ویژه‌ای در سطح کشور برخوردار است.

مجتمع بندری پارس: مجتمع بندری پارس، مشتمل بر بندر خدماتی و بندر پتروشیمی پارس و گوی‌های شناور SBM است که جمعا دارای ۲۵ پست اسکله و دو گوی شناور می‌باشد. بندر خدماتی پارس دارای ۱۰ پست اسکله، دو موج‌شکن غربی و شرقی به ترتیب با طول ۲۲۸۰ و ۱۰۰۲ متر، حوضچه‌ای به مساحت ۹۶/۵ هکتار با پس‌کرانه ۱۵۰ هکتار می‌باشد. مجتمع بندری پارس به عنوان شاهرگ اصلی واردات و صادرات کالا در منطقه یکی از عوامل مهم جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی می‌باشد.

۳-۹-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی

مزیت‌های نسبی استان

ضریب مکانی یا به بیان دیگر ضریب اقتصاد پایه شهرستان‌های استان بوشهر در سه بخش عمده اقتصادی اعم از صنعت، کشاورزی و خدمات قابل مشاهده می‌باشد. این داده‌ها که متعلق به جمعیت شهرنشین شهرستان‌های استان بوشهر در دوره‌های آماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ است. میزان سهم مکانی نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۵ بخش صنعت در شهرستان‌های دیر، جم، کنگان، دیلم از جمله بخش‌های اقتصاد پایه محسوب می‌شود. این شهرستان‌ها ۴۱ درصد از جمعیت شاغل شهرستان‌های استان را تشکیل داده‌اند. بخش کشاورزی نیز در شهرستان‌های دشستان، دشتی و دیر به عنوان مزیت نسبی این شهرستان‌ها شناخته می‌شوند. جمعیت شاغل این شهرستان‌ها در مقایسه با سایر شهرستان‌ها حدود ۴۸ درصد از جمعیت شاغل را تشکیل داده است. شهرستان‌های بوشهر، تنگستان، دشتی، گناوه و دیلم در بخش خدمات دارای مزیت نسبی هستند. جمعیت شاغل بخش خدمات نسبت به سایر شهرستان‌های استان ۶۳ درصد است. در سال ۹۰ سهم مکانی در دو شهرستان کنگان و جم به عنوان

مزیت نسبی شناخته می‌شود. سهم این دو شهرستان از جمعیت شاغل در مقایسه با سایر شهرستان‌ها حدود ۵۰ درصد است. در همین سال علاوه بر شهرستان‌های مذکور در بخش کشاورزی که قبلا دارای مزیت نسبی بودند، شهرستان تنگستان نیز به آن‌ها اضافه شده است و سهم جمعیت شاغل این بخش حدود ۶۵ درصد از جمعیت شاغلان بخش کشاورزی در مقایسه با سایر جمعیت شاغل سایر شهرستان‌ها است. بخش خدمات در سال ۹۰ با کاهش از پنج شهر به چهار شهر کاهش یافته ست. در واقع شهرستان‌های بوشهر، دشتی، گناوه و دیلم صادر کننده در بخش خدمات هستند و مابقی شهرستان‌ها وارد کننده بخش خدمات محسوب می‌شوند.

جدول ۱۰۷- سهم مکانی به تفکیک بخش‌های سه گانه اقتصاد در شهرستان‌های مختلف

شهرستان	سهم درصدی تعداد شاغلین سال ۱۳۸۵			سهم مکانی در سال ۱۳۸۵			سهم درصدی تعداد شاغلین سال ۱۳۹۰			سهم مکانی در سال ۱۳۹۰		
	صنعت	کشاورزی	خدمات	صنعت	کشاورزی	خدمات	صنعت	کشاورزی	خدمات	صنعت	کشاورزی	خدمات
بوشهر	۳۶/۹	۳۲/۹۵	۳۸/۷۶	۰/۹۸	۰/۸۷	۱/۰۳	۲۱/۰۳	۱۵/۵۷	۳۲/۳	۰/۷۴	۰/۵۵	۱/۱۴
تنگستان	۱/۰۴	۲/۴	۲/۵۵	۰/۴۲	۰/۹۷	۱/۰۳	۱/۰۳	۳/۶	۲/۰۶	۰/۴۹	۱/۷۲	۰/۹۸
دشتستان	۴/۲۵	۳۲/۴۷	۲۱/۶۳	۰/۱۹	۱/۴۶	۰/۹۸	۱۴/۴۳	۲۹/۹۹	۱۵/۶۷	۰/۹	۱/۸۷	۰/۹۸
دشتی	۱/۴۷	۷/۶	۶/۳۵	۰/۲۳	۱/۲۱	۱/۰۱	۴/۵۷	۱۰/۷۳	۵/۴۲	۰/۸۶	۲/۰۲	۱/۰۲
دیر	۱۶/۸۲	۸/۱۲	۳/۵۴	۳/۵۶	۱/۷۲	۰/۷۵	۳/۳۷	۱۹/۳۹	۳/۸۶	۰/۷۵	۴/۳۱	۰/۸۶
کنگان	۱۵/۳۸	۶/۹۶	۸/۸۴	۱/۶۸	۰/۷۶	۰/۹۶	۴۲/۱۲	۹/۰۴	۲۵/۳۳	۱/۴۵	۰/۳۱	۰/۸۷
گناوه	۹/۴۷	۶/۲	۱۱/۷۸	۰/۸۶	۰/۵۷	۱/۰۸	۵/۵۵	۶/۶۶	۹/۰۶	۰/۶۷	۰/۸	۱/۰۹
دیلم	۶/۵۲	۱/۹۴	۴/۱۶	۰/۶۳	۰/۴۸	۱/۰۴	۱/۵۵	۲/۶۷	۳/۳۸	۰/۵۱	۰/۸۸	۱/۱۱
جم	۸/۱۱	۱/۳۶	۲/۳۸	۳/۲۴	۰/۵۴	۰/۹۵	۶/۳۵	۲/۳۵	۲/۹۲	۱/۹۸	۰/۷۳	۰/۹۱
استان بوشهر	–	–	–	۴/۳۱	۰/۵۳	۱/۱۲	–	–	–	۰/۶۷	۰/۸۶	۱/۰۲

منبع: وزارت صنعت و معدن ، محاسبات نگارنده

سنجش مزیت رقابتی

جهت سنجش مزیت رقابتی استان از شاخص‌هایی همچون ضریب تخصصی شدن فعالیت‌ها و همچنین از ضریب تمرکز بنگاه‌های صنعتی استفاده شده است. تحلیل میزان تخصصی شدن فعالیت‌ها نشان می‌دهد که تخصص گرایی در دو کد ایسیک ساخت مواد شیمیایی و فلزات اساسی دارای مزیت رقابتی است. به طوری که بر اساس زیر بخش‌های هرکدام از رشته فعالیت‌های مشخص گردید که شهرستان‌های استان در هر رشته صنعتی می‌توانند دارای مزیت‌های رقابتی باشند. شهرستان عسلویه در ساخت کودهای و ترکیبات ازته و محصولات دارویی به صورت تخصصی در استان عمل می‌کند و از نظر ضریب تمرکز از نظر تمرکز بنگاه‌های اقتصادی در رتبه سوم استان قرار دارد. شهرستان‌های دیلم و جم با نسبت کمتری از تخصصی شدن، فعالیت‌های مواد شیمیایی

در این دو شهرستان تخصصی شده است. به عبارتی می‌توان بیان داشت که مزیت رقابتی این دو شهرستان در این بخش قرار دارد و در مجموع حدود هفت درصد از تمرکز صنعتی استان را در خود دارند. شهرستان بوشهر در ریختگری فلزات تخصصی شده است که بیشترین سهم از تمرکز فعالیت‌ها را دارد. به عبارتی این شهرستان از نظر مقیاس و جذب شرکت‌ها با پیوندهای پسین و پیشین و شکل‌گیری زنجیره ارزش دارای مزیت ناشی از انباشت است. همچنین شهرستان دشتستان در بخش مواد شوینده و دارویی دارای تخصص در تولید است. این شهرستان از نظر ضریب تمرکز در رتبه دوم قرار دارد به طوری که حدود ۳۰ درصد از بنگاه‌های اقتصادی در بخش صنعتی در این شهرستان قرار دارند.

جدول ۱۰۸- ضریب تخصصی شدن و تمرکز فعالیت‌های صنعتی استان

فعالیت‌های صنعتی	ضریب تخصصی	شهرستان		ضریب تمرکز
ساخت کودها و ترکیبات ازته	۰/۱۷	عسلویه	بوشهر	۴۱/۹۴
مواد شیمیایی اساسی به جز انواع کود و ترکیبات ازت	۰/۰۸	جم، دیلم	جم	۳/۲۳
ساخت محصولات شیمیایی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰	-	دشتستان	۲۹/۰۳
ریخته‌گری فلزات غیر آهنی فلزات رنگین	۰/۱۶	بوشهر	دیر	۳/۲۳
ساخت انواع رنگ‌روغن جلا و پوشش‌های مشابه مرکب چاپ و انواع بتونه	۰	-	دیلم	۳/۲۳
صابون و پاک‌کننده‌ها، دترژان‌ها و فراورده‌های تمیزکننده و پرداخت	۰/۱۶	دشتستان	عسلویه	۱۶/۱۳
ساخت فلزات اساسی قیمتی و فلزات غیر آهنی	۰	-	گناوه	۳/۲۳
ساخت مواد پلاستیکی به شکل اولیه و ساخت لاستیک مصنوعی	۰/۰۹	عسلویه	-	-
محصولات داروئی- مواد شیمیائی مورد استفاده در داروسازی و دارویی	۰/۱۶	دشتستان	-	-

منبع : وزارت صنعت و معدن ، محاسبات نگارنده

جهت سنجش وضعیت فعالیت‌ها از نظر صادر کننده بودن یا وارد کننده بودن شهرستان در فعالیت‌های صنعتی از سهم مکانی استفاده شده است. نتایج بیانگر آن است که استان بوشهر در بیشتر فعالیت‌ها مربوط به کد ایسیک ۲۴ و ۲۷ که مربوط به بخش مواد شیمیایی و دارویی است صادر کننده محسوب می‌شود. شهرستان دشتستان نیز در سه بخش محصولات دارویی، مواد شوینده و ریخته‌گری صادر کننده و در بخش ساخت مواد شیمیایی اساسی وارد کننده است. همچنین عسلویه در بخش ساخت کودها، مواد شیمیایی اساسی و ساخت مواد پلاستیکی صادر کننده است و شهرستان گناوه در بخش ساخت آهن و فولاد داری مزیت رقابتی است.

جدول ۱۰۹- سهم مکانی رشته فعالیت‌های صنعتی به تفکیک کد ایسیک

	بوشهر	جم	دشتستان	دیر	دیلم	عسلویه	گناوه
ساخت کودهاوترکیبات ازته(۲۴۱۲)	۰.۴۰	۰	۰	۰	۰	۵.۷۰	۰
موادشیمیایی اساسی به جزانواع کودوترکیبات ازت(۲۴۱۱)	۱.۰۴	۰.۰۱	۰.۰۳	۱.۲۲	۰.۰۲	۳.۷۹	۰
ساخت محصولات شیمیایی طبقه بندی نشده درجای دیگر(۲۴۲۹)	۶.۱۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
ریخته گری فلزات غیراهنی فلزات رنگین(۲۷۳۲)	۳.۲۰	۰	۲.۹۱	۰	۰	۰	۰
ساخت انواع رنگ-روغن جلاوپوششهای مشابه-مرکب چاپ وانواع بتونه(۲۴۲۲)	۶.۱۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
صابون وپاک کننده هادترژانهافراورده های تمیزکننده وپرداخت(۲۴۲۴)	۲.۰۲	۰	۴.۰۸	۰	۰	۰	۰
ساخت فلزات اساسی قیمتی وفلزات غیراهنی(۲۷۲۰)	۶.۱۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
ساخت موادپلاستیکی به شکل اولیه وساخت لاستیک مصنوعی(۲۴۱۳)	۰.۷۱	۰	۰.۱۸	۰	۰	۵.۲۱	۰
محصولات داروئی-موادشیمیائی مورداستفاده درداروسازی ودارویی(۲۴۲۳)	۰.۵۲	۰	۵.۵۹	۰	۰	۰	۰
ساخت اهن وفولاد اساسی(۲۷۱۰)	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۶.۱۱

منبع : وزارت صنعت و معدن ، محاسبات نگارنده

۳-۹-٤- قابلیت‌های دریایی و گردشگری

علاوه بر قابلیت‌های بیان شده طبیعی در بخش‌های قبلی، در این بخش به دیگر قابلیت‌های دریایی اشاره می‌گردد. به طور کلی، در استان بوشهر به مانند دیگر استان‌های ساحلی کشور تأکید بر اقتصاد آبی[11] می‌باشد. اقتصاد آبی به فعالیت‌های اقتصادی اطلاق می‌شود که به طور مستقیم از منابع دریایی به عنوان ورودی استفاده می‌کند. به بیانی، به معنای افزایش بهروزی و عدالت اجتماعی و کاهش ریسک‌های محیط‌زیستی و اکولوژیکی، با بهره‌گیری از منابع دریایی و اقیانوسی است. چنین اقتصادی به کشورها کمک می‌کند تا منافع اقتصادی حاصل از دریاها را به حداکثر رسانده ضمن آنکه منابع و اکوسیستم‌های دریایی را برای نسل‌های آتی حفظ می‌کند. اقتصاد آبی پایدار زمانی محقق می‌شود که فعالیت‌های اقتصادی در توازن با ظرفیت بلندمدت اکوسیستم‌های اقیانوس برای حمایت از این فعالیت‌ها و حفظ تاب‌آوری و سلامت باشد. اقتصاد آبی بخش‌های مختلفی دارد که در جدول زیر بدان اشاره شده است.

11. Emerging blue

جدول ۱۱۰- بخش‌های مختلف اقتصاد آبی

ماهیگیری و فرآوری غذاهای دریایی	آبزی‌پروری
کشتیرانی و بنادر	نفت و گاز آب‌های عمیق و خیلی عمیق
کشتی‌سازی و تعمیر	انرژی بادی
نفت و گاز	انرژی تجدید پذیر دریایی
تولیدات صنعتی دریایی و ساخت‌وساز	معادن کف دریا
گردشگری دریایی و ساحلی	ایمن و پایش دریایی
خدمات کسب‌وکار دریایی	بیوتکنولوژی دریایی
تحقیق و توسعه و آموزش دریایی	خدمات و تولیدات با تکنولوژی بالا
لایروبی	

بخش‌های اقتصاد دریایی جدول فوق، قابلیت‌های دریایی استان بوشهر را نشان می‌دهد. با این وجود در بسیاری از بخش‌های اقتصاد دریای بوشهر، به طور کارآمد از قابلیت‌ها استفاده نشده یا اصلا به آن‌ها توجه نشده است. برای نمونه بیوتکنولوژی دریایی، انرژی‌های پاک، معادن کف دریا، آبزی‌پروری، گردشگری دریایی و ساحلی، تحقیق و توسعه و آموزش دریایی و خدمات و تولیدات با تکنولوژی بالا.

جاذبه‌های گردشگری از بهترین صنایع گردشگری محسوب شده و برخورداری و عدم برخورداری از آن‌ها چگونگی و نحوه توسعه را در منطقه پایه‌گذاری می‌کند، زیرا غالبا این جاذبه‌ها هستند که خالق جذابیت‌ها و تفاوت‌ها می‌باشند. جذابیت‌های گردشگری بسیار متنوع هستند و عمدتا ویژگی‌های ذاتی، فرهنگی و طبیعی منحصر به فرد و مجزای یک ناحیه را منعکس می‌کنند.

استان بوشهر از جاذبه و ظرفیت‌های گردشگری بسیار زیادی بهره‌مند است که در جدول زیر به جاذبه‌های طبیعی، مناطق حفاظت‌شده، جاذبه‌های ورزشی، تفریحی و جاذبه‌های تاریخی، مذهبی و فرهنگی پرداخته شده است.

جدول ۱۱۱- جاذبه‌های گردشگری استان بوشهر

انواع جاذبه‌ها		عناوین	توضیح
جاذبه‌های طبیعی	جزایر، سواحل و تالاب‌ها	سواحل خلیج فارس	آب‌های خلیج فارس ظرفیت متعدد گردشگری را در خود جای داده است.
		جزیره خارک، جزیره فارسی و خارکو، جزیره شیفت، جزیره عباسک، جزیره ام الکرم و نخیلو	سرزمین مرجانی، گور دخمه‌ای، قنات باغ بن نصر، کلیسا و صومعه نسطوریان و غیره از جاذبه‌های جزیره خارک است. جزیره خارکو دارای ارزش پدیده‌های طبیعی و محیط‌زیستی است. موزه جزیره عباسک دیدنی است.
		تالاب حله	محل تلاقی دو رودخانه دالکی و شاپور، تالاب حله است. محل زیست هزاران پرنده آبزی مهاجر نظیر درنا، حواصیل، گاچی‌رو، پرستو، ترنی، حمامی، بط، هفت‌رنگ، دراج و خردل است.
	کوه‌ها و قله‌ها	درانگ، کلاب بوریال، گجور، گیسکان، خورموج، سیا، بزپر، کوه نمک جاشک	این ارتفاعات امکان تبدیل به جاذبه‌های طبیعی و گردشگری را دارند.
	غارها	غار تاریخی چهل‌خانه، گوریک، کوه نمک دشتی	غیر گوریک طولانی‌ترین غار تونلی ایران است.
	جنگل‌ها	جنگل حرا، بیدو، بنک کنگان، دره امیری، پارک‌های جنگلی چاه کوتاه، چاه‌چاهو، عامری، سرکره، پارک ملی نایبند، تپه چگاسه	این جنگل‌ها شامل بادام کوهی، کلخنگ، کهور ایرانی و بابل (آکاسیا) است.
	رودخانه‌ها	رودخانه‌های دائمی دالکی، مند، اهرم، شور، باغان، دشت پلنگ؛ رودخانه‌های فصلی جم و سرچشمه کنگان، دره کره، زهره، آبداری، دره گپ، دره گچی، گیجک، ره ملک، دره بون، شور کلاچی، دره آبداری، سوراخ بدر	برخی از این رودخانه‌ها دارای باغات میوه در مجاورتشان می‌باشند و باتوجه به شرایط استان از ظرفیت بالایی برای گردشگری برخوردارند.
	آبشارها	آبشار فاریاب، زیرراه، تلخ آب	این آبشارها مناظری زیبا و طبیعتی باصفا داشته و فرصت‌های مناسب توسعه گردشگری استان هستند.
	چشمه‌های آب گرم	گوگردی، دالکی، برازجان، خانکی ۱ و ۲، اهرم، میراحمد، قوچانک، نیکو، گنویه، گنویه دیر	این چشمه‌ها که معمولا کنار روستاهایی قرار دارند امکان توسعه بخشی را در حوزه گردشگری فراهم می‌کنند.
		چشمه‌های آب شیرین	شامل آب معدنی غیر میراحمد و منطقه فاریاب است.
		سدها	استان دارای ۵ سد است که امکان بهره‌برداری مخزن آب آن برای گردشگری وجود دارد.
مناطق حفاظت‌شده		منطقه حفاظت‌شده نایبند	درختان کهن‌سال انجیر، معابد در دماغه، سواحل ماسه‌ای، دشت‌های مشجر، ریستگاه دریایی، خورهای متعدد و جنگل‌های حراست.
		منطقه حفاظت‌شده تالاب حله	گونه‌های گیاهی و جانوری نادر، زمینه‌های آموزشی و تحقیقاتی، تالاب حله و تلاقی آب شور و شیرین است
		منطقه حفاظت‌شده مند	پوشش گیاهی خاص و حیات وحش ارزشمند، آهوی مشهور این منطقه و دو اکوسیستم آبی و خشکی، لبه ساحلی از ظرفیت‌های این منطقه است.
جاذبه‌های انسان‌ساخت		شامل ساحل‌سازی، کمپینگ‌ها، مجتمع‌های اقامتی و رفاهی، پلاژها، دژ برازجان، منطقه گردشگری بنگله، اسکله صیادی، منطقه نمونه گردشگری حماد، پارک ساحلی عسلویه، برج خان، پارک جنگلی بنه گز، پارک جام جم و غیره است.	
جاذبه‌های ورزشی، تفریحی		این حوزه شامل ۲۵ مکان ورزش در استان است.	گردشگری ورزشی شامل موج سواری، عواصی، قایقرانی، جت اسکی، پدالو، ورزش‌های آبی، فوتبال ساحلی و شاتل است.
جاذبه‌های تاریخی، مذهبی و فرهنگی	گردشگری تاریخی	آثار و بناهای تاریخی ثبت شده استان ۲۶۵ اثر است و آثار و بناهای تاریخ ثبت نشده برابر ۲۸۳ اثر است.	آثار ثبت شده در بوشهر ۱۰۶، تنگستان ۵ف دشتستان ۷۴، دشتی ۱۲، دیلم ۵، دیر ۱۴، جم ۲۰، گناوه ۱۰، کنگان ۱۲ و عسلویه ۱۷ اثر است.
	گردشگری فرهنگی	موزه‌ها، کنسرت‌ها و تئاترها، نمایشگاه‌های فرهنگی- هنری، گالری هنری، سینماها	در این بخش می‌توان از موزه رئیس علی دلواری، موزه دریا و دریانوردی، موزه مردم‌شناسی بوشهر، موزه تاریخ طبیعی و تنوع زیستی و نیز بیش از ۱۷ سالن در سطح استان، بیش از ۱۴۰ نمایشگاه در سال، ۶ گالری هنری، ۹ سینما در استان نام برد.
	گردشگری مذهبی	مساجد، امامزاده‌ها، آرامگاه‌ها، تکیه‌ها، آتشکده‌ها و صومعه‌ها	از مهم‌ترین این می‌توان به ابنیه مسجد جامع ریز، کوفه، شیخ سعدون، باباحاجی، امامزاده عبدالمهیمن، دیوان، محمد، حسنیه شانشین، آل عصفور، واسلی، کازرونی، کلیسای گریگوری اشاره کرد.
گردشگری سلامت		این گردشگری در گناوه ،خارک، بوشهر و برازجان در حال پیگیری است.	
گردشگری صنعتی		شامل صنعت نفت و گاز و صنایع‌دستی استان	بازدید دانشگاه‌ها، ادارات، روحانیان، پژوهشگران، گردشگران نورزی و غیره از این صنایع وجود دارد.

با وجود این جاذبه‌ها و بسیاری از جاذبه‌های شناخته نشده، داده‌های مرکز آمار نشان می‌دهد که از بهار سال ۱۳۸۷ تا بهار ۱۳۹۸ سهم استان از سفرهای انجام شده با اقامت شبانه حدود ۰/۱ درصد کشور کاهش یافته و به ۸ درصد رسیده است (مرکز آمار، طرح آمارگیری از گردشگران ملی). این موضوع نشان می‌دهد که استان بوشهر نتوانسته آن‌طور که شایسته است از منابع و قابلیت‌های گردشگری خود به طور کارآمد بهره برد.

فصل چهارم

رویکرد راهبردی

٤-١- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چندبعدی اثر چشمگیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشمگیر این مسائل بر منطقه به عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی می‌باشد (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸). در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم گیران برای شناخت مسائل راهبردی بکار می‌گیرند عبارت‌اند از پویش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص[1]. در این طرح از رهیافت اعتدالی برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده می‌شود که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی، کنگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی‌تر، غیرعادی و جداگر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی‌تر به شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷). به منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله راهبردی استان را مشخص می‌کنند.

نتایج حاصل از بررسی مسائل بر اساس معیارهای مختلف که در چهار بعد تحلیلی، محتوایی، کنش و منبع مسئله دسته‌بندی شده‌اند در جداول زیر به تفکیک آورده شده است. به طور کلی امتیازات مسائل نشان می‌دهد که در عرصه اجتماعی-جمعیتی و آموزش استان بوشهر از مسائل راهبردی طلاق، قاچاق و اعتیاد روزافزون، کمبود معلم متخصص، فضای آموزشی، منابع انسانی و تجهیزات آموزشی، آموزش ضعیف و ناکارآمد عشایر، همسویی اندک بخش آموزش عالی با مزیت‌های نسبی استان و عدم توازن در نسبت جنسی رنج می‌برد.

در عرصه مدیریتی، نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان، تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های مختلف استان با مدیریت بخشی، کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان، عدم درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف، برنامه‌ها و پروژه‌ها، عدم انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن، ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران، نبود نیروهای متخصص و میان رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان، خلأهای موجود در وظایف، مسئولیت‌ها، تصمیم‌گیری و رفع اختلافات و تضادهای سازمانی، فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز

1- Environmental scanning, issues management, and issue formulation and diagnosis.

تحقق برنامه آمایش استان و عدم تمرکز بر حصول نتیجه (دستیابی به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به جای اجرای صرف تعدادی پروژه) مسائل راهبردی استان را تشکیل می‌دهد.

مسائل راهبردی استان بوشهر در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی شامل پیوند ضعیف شبکه حمل‌ونقلی با پهنه مرکزی سرزمین، مخاطرات اقتصادی ناشی از توسعه انرژی‌های نوین، محدودیت‌های ناشی از عدم تکامل شبکه حمل‌ونقل جاده‌ای و ریلی و دریایی، ضعف در سلسله مراتب شرق استان و ارتباط ضعیف آن با مرکز استان و تعارض کارکردهای شهری، بندری و نظامی در سکونتگاه‌های شهری استان می‌باشد.

نکته جالب توجه این است که مسائل راهبردی محیط‌زیستی استان بوشهر نسبت به استان‌های مشابه همچون هرمزگان زیاد بوده و شامل آسیب‌پذیری در برابر سیل و زلزله، وضعیت نامطلوب اقلیمی (کمبود بارش و شرجی زیاد)، تبخیر و تعرق شدید منابع آب و بحران آب، مصرف ناپایدار منابع آب، آلودگی شدید سواحل و دریا، تخلیه فاضلاب و پساب‌ها به دریا، کم توجهی به پیوست ارزیابی‌های محیط‌زیستی در اجرای پروژه‌های عظیم نفتی و گازی و استفاده ناپایدار از منابع دریایی همچون آبزیان است.

در نهایت در عرصه اقتصادی استان بوشهر از مسائل راهبردی همچون فقدان تنوع‌گرایی در اقتصاد، مکمل‌گری و هم‌افزایی محدود بنگاه‌های اقتصادی، عملکرد ضعیف پس‌کرانه‌ها در عرصه اقتصادی، بهره‌گیری محدود از مزیت‌های بخش معدن و شیلات، فقدان توسعه خدمات پشتیبان تولید در بخش صنایع بزرگ به‌ویژه در بخش پتروشیمی، رقابت‌پذیری پایین در زمینه گسترش تجارت دریایی در مقابل با بنادر کشورهای حوزه خلیج فارس، فقدان گسترش حمل‌ونقل ترکیبی جهت گسترش مبادلات، دانش‌پایه نبودن بسیار از صنایع، فقدان یا ضعف صنایع مرتبط با اقتصاد دریا، فقدان یا ضعف صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی، وابستگی اقتصاد استان به نفت و گاز، عدم توازن در نظام فعالیت و نرخ بیکاری زیاد مناطق روستایی رنج می‌برد. علاوه بر این موارد بایستی به پروازی بودن بسیاری از کارکنان و سهم اندک نیروی کار بومی از اقتصاد استان اشاره کرد.

جدول ۱۱۲- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی

| عنوان | | ابعاد | | |

| | | |

| | | |

جدول ۱۱۳- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

مسئله	ابعاد مدیریت آمایش استان
تصمیم‌گیری قلمرو محور	نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان
تصمیم‌گیری قلمرو محور	تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی
مالی و پولی	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان
کیفیت	درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها
مسئله محور	عدم انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن
ایمنی و امنیت	ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران
منابع و دارایی‌ها	نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان
سازمانی	خلأهای موجود در وظایف، مسئولیت‌ها، تصمیم‌گیری و رفع اختلافات و تضادهای سازمانی
سازمانی	فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان
نتیجه گرا	عدم تمرکز بر حصول نتیجه (دستیابی به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به جای اجرای صرف تعدادی پروژه)

جدول ۱۱۴- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش

جدول ۱-

| مسئله | ابعاد | | |

جدول ۱۱۵- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش

عنوان	شرح
طلاق	میزان طلاق‌های ثبت شده در استان از سال ۱۳۷۵ روند افزایشی داشته است ولیکن در سال ۱۳۹۸ تعداد طلاق نسبت به سال ۱۳۹۵ کمتر شده است اما با توجه به میزان ازدواج‌های ثبت شده در سال ۱۳۹۸ همچنان نسبت طلاق در این سال بالاست. باید به این نکته نیز اشاره کرد که میزان طلاق در تمام سال‌های مورد بررسی در مناطق شهری بیشتر از مناطق روستایی بوده است.
اعتیاد	از سال ۱۳۸۵ به بعد تعداد دستگیرشدگان معتاد و مصرف‌کننده در استان روند افزایشی داشته که بسیار نگران کننده است.
قاچاق مواد مخدر	با توجه به اطلاعات موجود نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت در استان برابر ۱۶۴/۳۳ کیلوگرم بوده است که این مقدار از متوسط کل کشور نیز بیشتر بوده است.
کمبود معلم متخصص در مناطق و نواحی محروم	کمبود معلم متخصص در مناطق و نواحی محروم یکی از مسائل اساسی استان است. یکی از دلایل اصلی این وضعیت تمرکز بالای معلمان متخصص و با تجربه در شهرها و فرستادن معلمان کم تجربه و تازه کار به نواحی حاشیه‌ای شهرها و روستاها می‌باشد که ریشه مسئله را باید در قوانین آموزش و پرورش جستجو کرد
کمبود فضای آموزشی	کمبود فضای آموزشی مسئله دیگری است که باعث شده است تا شاخص‌های آموزشی در استان بوشهر رشد قابل ملاحظه‌ای را نشان ندهند.
مسئله کمبود کادر و تجهیزات آموزشی	در خصوص کمبود تجهیزات آموزشی مسئله عمده در مورد تجهیزات و مواد مصرفی کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها در هنرستان‌ها و مقطع متوسطه دوم است که باید مورد توجه جدی قرار بگیرد. بر اساس گزارشات اداره کل آموزش و پرورش علاوه بر تراز نبودن ورودی و خروجی نیروی انسانی به چرخه آموزش در استان به عنوان یکی از دلایل کمبود نیروی انسانی دارای دلیل دیگری نیز می‌باشد. بسیاری از کادر آموزشی در استان به دلیل شرایط خاص آب و هوایی در برخی مناطق از استان بوشهر درخواست انتقال به مناطق خوش و آب و هواتر را دارند که این مهم باعث ایجاد بحران منابع انسانی در فرایند آموزش در برخی منطق استان مانند شهرستان عسلویه و .... شده است. کمبود نیروی انسانی به تعبیر مدیرکل آموزش و پرورش استان بوشهر مهم‌ترین و اساسی‌ترین معضل آموزشی در استان محسوب می‌شود. بر اساس گزارش‌های ارائه شده استان بوشهر دارای کمبود نیروی انسانی بالغ بر ۱۸۰۰ نفر می‌باشد.
مسئله آموزش عشایر	بر اساس گزارشات اداره کل استان فقط در شهرستان دشتستان حدود ۲۱۰۰ دانش‌آموز در ۱۴۵ آموزشگاه سیار مشغول به تحصیل هستند. اما مدیریت و پشتیبانی این آموزش تحت نظارت اداره آموزش و پرورش عشایر استان فارس قرار دارد. این در حالی است که این دانش‌آموزان حدودا هشت ماه از سال را در بوشهر حضور دارند.
همسویی اندک بخش آموزش عالی با مزیت‌های نسبی استان	به طور کلی تناسب زیادی بین رشته‌های دانشگاهی و قابلیت‌ها و پتانسیل‌های استان وجود ندارد.
عدم توازن نسبت جنسی	نیروی کار غیربومی و پروازی به‌ویژه در فعالیت‌های نفت، گاز و پتروشیمی توازن نسبت جنسی استان را بر زده است.

جدول ۱۱۶- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

| مسئله | ابعاد بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی) | | |

جدول ۱۱۷- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله راهبردی	شرح مسئله
پیوند ضعیف شبکه حمل‌ونقلی با پهنه مرکزی سرزمین	- در حال حاضر فقدان راه‌های زمینی شریانی نیرومند موجب روابط و جریان‌های ضعیف با پهنه سرزمینی کشور شده است.
مخاطرات اقتصادی ناشی از توسعه انرژی‌های نوین	- کاهش وابستگی جهانی به سوخت‌های فسیلی ممکن است منجر به زوال اقتصادی استان در آینده گردد
محدودیت‌های ناشی از عدم تکامل شبکه حمل‌ونقل جاده‌ای و ریلی و دریایی	- از نظر طول آزادراه‌ها و راه‌های شریانی و راه‌های ترانزیتی به جمعیت؛ استان در وضعیت نامناسب‌تری نسبت به میانگین کشوری قرار دارد. - استان بوشهر در حال حاضر فاقد خط راه آهن است - بنادر استان از نظر فناوری و تجهیزات و همچنین ارائه خدمات برتر و هوشمند قابلیت رقابت با بندر شهید رجایی و بنادر بین‌المللی منطقه را ندارند.
ضعف در سلسله مراتب شرق استان و ارتباط ضعیف آن با مرکز استان	بخش شرقی استان به دلیل محدودیت‌های زیربنایی ارتباط محدودی با شهر مرکز دارد
تعارض کارکردهای شهری، بندری و نظامی در سکونتگاه‌های شهری استان	توسعه بنادر و وجود مراکز نظامی موجب محدودیت در رشد هوشمند شهر بوشهر شده است

جدول ۱۱۸- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست

مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)														محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	ناملموس و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی/جداگری	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چندبعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی نشدن از کنش	غیرعمدی بودن	میزان ربط ارتباط نداشتن (مسئولیت)	
	←	←	←	←	←	↓	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	
ظرفیت زیستی پایین در برخی از شهرستان‌ها	۵	۶	۵	۵	۶	۶	۹	۶	۵	۷	۵	۵	۵	۷	۸	۴	۴	۲	۲	۳	۱۰۵
آلودگی ناشی از فعالیت‌های نفت و گاز	۷	۶	۴	۴	۴	۵	۹	۸	۴	۷	۴	۶	۷	۷	۸	۵	۳	۲	۲	۲	۱۰۴
آسیب‌پذیری در برابر سیل	۶	۸	۶	۴	۶	۵	۱۰	۵	۶	۷	۴	۶	۶	۸	۸	۵	۵	۶	۴	۵	۱۲۰
وضعیت نامطلوب اقلیمی (کمبود بارش و شرجی زیاد)	۵	۱۰	۵	۳	۶	۴	۵	۱۰	۱۰	۵	۴	۳	۲	۵	۵	۸	۵	۹	۱۰	۹	۱۲۳
تبخیر و تعرق شدید منابع آب	۶	۸	۶	۴	۵	۵	۱۰	۹	۱۰	۸	۶	۶	۵	۷	۸	۸	۵	۹	۸	۸	۱۴۱
کاهش تنوع زیستی	۸	۵	۶	۶	۴	۶	۹	۵	۵	۶	۳	۶	۸	۶	۶	۴	۳	۴	۶	۴	۱۱۰
مصرف ناپایدار منابع آب	۵	۹	۶	۴	۵	۵	۷	۸	۴	۷	۶	۵	۹	۷	۱۰	۴	۴	۳	۵	۴	۱۱۷
بحران آب	۴	۶	۵	۵	۴	۳	۸	۷	۷	۸	۷	۸	۸	۹	۱۰	۵	۶	۵	۶	۸	۱۲۹
تخریب و محدود شدن مناطق حفاظت‌شده	۸	۵	۶	۵	۶	۴	۶	۶	۳	۵	۴	۵	۶	۴	۵	۳	۲	۲	۴	۳	۹۲
آسیب‌پذیری در برابر زلزله	۶	۹	۶	۴	۶	۴	۹	۵	۶	۷	۳	۶	۷	۸	۸	۵	۵	۶	۳	۵	۱۱۸
تخریب و فرسایش خاک	۸	۷	۶	۵	۴	۵	۸	۸	۳	۷	۶	۵	۶	۷	۸	۳	۲	۲	۴	۳	۱۰۷
آلودگی شدید سواحل و دریا	۵	۵	۴	۵	۴	۵	۱۰	۹	۵	۹	۴	۸	۹	۹	۸	۳	۴	۴	۶	۲	۱۱۸
تخلیه فاضلاب و پساب‌ها به دریا	۴	۹	۷	۳	۵	۳	۱۰	۱۰	۳	۹	۸	۶	۸	۸	۷	۳	۲	۱	۲	۲	۱۱۰
بیلان منفی آب‌های سطحی و زیر زمینی	۸	۵	۳	۵	۴	۵	۱۰	۹	۲	۷	۶	۶	۷	۹	۸	۳	۲	۲	۵	۲	۱۰۸
کم‌توجهی به پیوست ارزیابی محیط‌زیستی در اجرای پروژه‌های عظیم نفتی و گازی	۸	۹	۴	۶	۴	۶	۱۰	۱۰	۵	۷	۸	۸	۸	۸	۱۰	۲	۱	۱	۴	۴	۱۲۳
استفاده ناپایدار از منابع دریایی همچون آبزیان	۸	۵	۶	۳	۴	۶	۱۰	۸	۵	۸	۷	۵	۴	۸	۷	۵	۵	۶	۴	۳	۱۱۷

جدول ۱۱۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست

مسئله راهبردی	شرح
آسیب‌پذیری در برابر سیل	۵۹ درصد از جمعیت استان در پهنه‌های با خطر سیل‌خیزی متوسط، ۳۲ درصد در پهنه‌ی سیل‌خیزی کم و۲ درصد در پهنه‌های با خطر سیل‌خیزی زیاد قرار دارند.
وضعیت نامطلوب اقلیمی (کمبود بارش و شرجی زیاد)	قرارگیری بخش عظیمی از استان در اقلیم گرم و خشک و متوسط بارش سالیانه ۲۵۷ میلی‌متری
تبخیر و تعرق شدید منابع آب	دمای بالا در اغلب ایستگاه‌های هواشناسی استان و تبخیر شدید منابع آب
مصرف ناپایدار منابع آب	قرارگیری استان در وضعیت بحران شدید آب بر اساس شاخص پایداری منابع آب
بحران آب	بر اساس دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحرانی و تنش زیاد قرار دارد
آسیب‌پذیری در برابر زلزله	۱۴ درصد استان در پهنه خطرپذیری زیاد و خیلی زیاد قرار گرفته است.
آلودگی شدید سواحل و دریا	- در اکثر محلات شهر(حتی در نقاطی که واجد سیستم دفع پساب می‌باشند)، پساب خام به‌صورت مستقیم وارد کانال‌های دفع آب‌های سطحی شده و پس از پیمودن مسیری به کانال‌های بزرگ‌تر و در نهایت به دریا ریخته می‌گردد و باعث آلودگی میکروبی آب‌های ساحلی، افزایش مواد مغذی آب دریا و از بین رفتن جوامع آبزی و آبسنگ‌های مرجانی در سواحل می‌گردد. از دیگر تهدیدات آلودگی‌های دریایی وجود پسماندهای شناور و در دریا و حرکت آن‌ها با امواج و به ساحل رسیدن آن‌ها می‌باشد.
تخلیه فاضلاب و پساب‌ها به دریا	در اکثر محلات شهر(حتی در نقاطی که واجد سیستم دفع پساب می‌باشند)، پساب خام به‌صورت مستقیم وارد کانال‌های دفع آب‌های سطحی شده و پس از پیمودن مسیری به کانال‌های بزرگ‌تر و در نهایت به دریا ریخته می‌گردد
کم‌توجهی به پیوست ارزیابی محیط‌زیستی در اجرای پروژه‌های عظیم نفتی و گازی	در اغلب پروژه‌ها، اثرات محیط‌زیستی اولویت بسیار کمتری نسبت به درآمدهای اقتصادی دارند
استفاده ناپایدار از منابع دریایی همچون آبزیان	- تخریب مناطق مرجانی به علت روش‌های مخرب صید، برداشت مرجان از سواحل، لنگراندازی در مناطق مرجانی و گرمایش و آلودگی‌های دریایی - افزایش تلاش صیادی، روش‌های مخرب صید مانند استفاده از تور ترال، گوش‌گیر کفی(رکسی)، و تورهای مونوفلامنت، عدم رعایت ممنوعیت در مناطق تحت مدیریت و مناطق حساس و در نتیجه نابودی منابع زیستی دریایی

جدول ۱۲۰ – تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی

مسئله	ابعاد: بند تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)																ابعاد: مسئله			
	تداخلی و عام و خاص	تغییر	تأثیر	تمرکز	تأخیر	تأثیر	تأثیر	تأثیر	تأثیر	تأثیر	تأثیر	تأثیر	تأثیر	تأثیر	تأثیر	تأثیر	محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		مبنع مسئله	
نرخ بیکاری زیاد مناطق روستایی	۷	۱۰	۶	۲	۶	۶	۶	۹	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۵	۱۰	۴	۱۳۵
عدم توازن در نظام فعالیت	۵	۹	۸	۷	۶	۶	۶	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۷	۱۰	۳	۱۳۹
وابستگی اقتصاد استان به نفت و گاز	۶	۱۰	۵	۴	۴	۴	۴	۷	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۸	۹	۳	۱۱۶
فقدان صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی	۵	۶	۶	۵	۴	۴	۴	۷	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۷	۹	۳	۱۱۰
فقدان صنایع مرتبط با اقتصاد دریا	۳	۸	۶	۵	۵	۵	۵	۹	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۷	۹	۳	۱۱۳
دانش‌پایه نبودن بسیار از صنایع	۷	۹	۶	۴	۴	۴	۴	۱۰	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۸	۹	۴	۱۲۵
فقدان گسترش حمل‌ونقل ترکیبی جهت گسترش مبادلات	۶	۸	۵	۵	۴	۴	۵	۹	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۸	۹	۳	۱۱۳
رقابت‌پذیری پایین در زمینه گسترش تجارت دریایی در مقابل با بنادر کشورهای حوزه خلیج فارس	۶	۷	۵	۶	۵	۵	۵	۸	۶	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۸	۹	۴	۱۳۰
فقدان توسعه خدمات پشتیبان تولید در بخش صنایع بزرگ به‌ویژه در بخش پتروشیمی	۴	۱۰	۵	۷	۵	۵	۴	۱۰	۶	۷	۷	۱۰	۷	۷	۷	۷	۱۰	۱۰	۵	۱۳۶
بهره‌گیری محدود از مزیت‌های بخش معدن و شیلات	۶	۷	۶	۶	۵	۵	۵	۷	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۷	۸	۳	۱۰۸
عملکرد ضعیف پس کرانه‌ها در عرصه اقتصادی	۷	۱۰	۵	۵	۴	۴	۳	۱۰	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۹	۹	۴	۱۲۸
مکمل‌گرایی و هم‌افزایی محدود بنگاه‌های اقتصادی	۸	۹	۵	۵	۴	۴	۴	۸	۶	۶	۶	۸	۶	۶	۶	۶	۹	۹	۴	۱۱۷
فقدان تنوع‌گرایی در اقتصاد	۵	۸	۶	۶	۵	۵	۵	۱۰	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۹	۹	۴	۱۲۸

جدول ۱۲۱- شرح مسائل راهبردی استان بوشهر در عرصه اقتصادی

عنوان مسئله	شرح مسئله
نرخ بیکاری زیاد مناطق روستایی	نرخ بالای بیکاری استان در بخش مناطق روستایی با توجه به حدود ۲۵ درصدی جمعیت روستایی استان بوشهر در آینده می‌توان موجب مهاجرت از مناطق روستایی و گسترش فقر و اسکان غیررسمی در مناطق شهری و افزون بر آن عدم بهره‌گیری از منابع و قابلیت‌های دست‌نخورده استان گردد. میزان نرخ بیکاری روستایی حدود۳ درصد بالاتر از میانگین کشوری است.
عدم توازن در نظام فعالیت	تمرکز فعالیت‌های اقتصادی به‌ویژه تمرکز صنعتی در نیمه جنوبی و مرکزی موجب گردیده است که بخش شمالی استان عملا دارای بازار خانگی محدود برای حمایت از تمرکز تولید و تراکم پایین فعالیت اقتصادی در این بخش از استان گردد.
وابستگی اقتصاد استان به نفت و گاز	تشکیل بخشی اعظمی از رزش افزوده استان در بخش استخراج و انرژی موجب گردیده است که صنایع استان به سمت دانش‌محور بودن با ارزش افزوده بالا گرایش نداشته باشند و بیشتر صنایع استان با فناوری پایین، متوسط و متوسط به بالا فعالیت دارد.
فقدان صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی	استان بوشهر در بخش کشاورزی در زیر بخش کشت و زرع و محصول کلیدی خرما و در بخش شیلات ماهیگیری دارای مزیت نسبی است اما ارزش‌افزوده این بخش طی سال‌های مورد بررسی(۹۰-۹۷) روند رو به رشد نداشته است. از این رو فقدان صنایع تبدیل و تبدیل این دو بخش به برند استان جهت صادرات و افزایش ارزش‌افزوده بیشتری ضروری است.
فقدان یا ضعف صنایع مرتبط با اقتصاد دریا	عدم گسترش صنایع مرتبط با دریانوردی همچون تولید شناور و لنج‌ها و کشتی‌های تجاری و تخصصی نبودن این فعالیت در شهرهای بندری این استان موجب عدم بهره‌گیری از مزیت این بخش از اقتصاد گردیده است.
دانش‌پایه نبودن بسیار از صنایع	سهم بسیار اندک تحقیق و توسعه از ارزش‌افزوده و سهم کمتری از یک درصدی استان در بخش ثبت اختراعات، تحقیقات کاربردی و توسعه و فقدان صنایع خلاق در استان موجب گردیده است که صنایع دانش‌بنیان در استان وجود نداشته باشد. این در حالی است که بخش پتروشیمی به دلیل وجود مزیت نسبی شکل‌گرفته است که قابلیت‌های بسیاری برای تبدیل شدن به مزیت رقابتی دارد، نیازمند دانش‌محور و دانش‌پایه بودن است.
فقدان گسترش حمل‌ونقل ترکیبی جهت گسترش مبادلات	عدم گسترش شبکه ریلی در استان و سهم کم استان از توسعه راهها و مسیرهای ارتباطی با وجود نزدیک به ۱۱ گمرک و ۸ شهرستان با مرز ساحلی موجب گردیده است بخش دریایی ارتباط ضعیفی با پس‌کرانه منطقه‌ای خود داشته باشد. رشد بسیار اندک در زمینه ارزش‌افزوده بخش حمل‌ونقل آبی و هوایی و کاهش فعالیت انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل‌ونقلی موجب از دیگر دلایل راهبردی بودن این محور در استان بوشهر است.
رقابت‌پذیری پایین در زمینه گسترش تجارت دریایی در مقابل با بنادر کشورهای حوزه خلیج‌فارس	شکل‌گیری بنادر و مناطق آزاد مهم همچون جبل علی و تبدیل شدن دبی به هاب حمل‌ونقلی جریان کالا و مسافر موجب کم‌رنگ شدن بنادر و فرودگاه‌های استان بوشهر و در نهایت کاهش کارایی این محورهای ارتباطی به عنوان سکان‌دار، تجارت با سایر کشورها به‌ویژه کشورهای همسایه شده است.
فقدان توسعه خدمات پشتیبان تولید در بخش صنایع بزرگ به‌ویژه در بخش پتروشیمی	در اقتصاد دنیا بخش خدمات پشتیبان تولید ارزش‌افزوده چند برابری نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی دارد. بررسی میزان ارزش‌افزوده در بخش مالی و بیمه در سال‌های اخیر کاهش یافته است و از سوی دیگر این استان فاقد شرکت‌های چندملیتی، هلدینگ‌های تجاری و بانک‌های خارجی جهت حمایت از بخش‌های صنعتی و تولیدی استان است.
بهره‌گیری محدود از مزیت‌های بخش معدن و شیلات	بخش معدن و استخراج نفت و گاز به عنوان مزیت نسبی استان شناخته می‌شود. اما خروج ارزش‌افزوده این بخش در غالب خام فروشی موجب شده است سهم ارزش‌افزوده این بخش در اقتصاد ملی و استان روندی کاهشی داشته باشد. فقدان صنایع تبدیلی با فناوری بالا عامل دیگری از عدم بهره‌برداری مطلوب از این بخش اقتصادی استان است. از سوی دیگر بخش شیلات با وجود سرانه تولیدی بالا در کشور و رتبه نخست در سهم اشتغال، به دلیل سازوکارهای صنعتی و عدم بهره‌گیری از فناوری‌های مدرن، همچنان با بهره‌وری پایین نیروی کار و کاهش نقش در اقتصاد ملی به کار خود ادامه داده است.
عملکرد ضعیف پس‌کرانه‌ها در عرصه اقتصادی	تمرکز فعالیت‌های در بخش جنوبی و مرکزی استان، تراکم پایین جمعیت و فعالیت در بخش شمالی استان و عدم گسترش شبکه ارتباطی موجب گردیده است که مناطق ساحلی از رونق اقتصادی بیشتری نسب به مناطق غیر ساحلی داشته باشند.
مکمل‌گری و هم‌افزایی محدود بنگاه‌های اقتصادی	هم‌افزایی محدود میان شهرستان‌ها و تخصص گرایی محدود فعالیت‌ها موجب گردیده است که گسترش فعالیت اقتصادی شهرستان‌ها جهت غلبه بر سایر شهرستان‌ها صورت گیرد و تنوع‌گرایی در شهرهای بزرگ و تخصصی شدن شهرهای کوچک در استان به صورت ناقص انجام گردد.
فقدان تنوع‌گرایی در اقتصاد	کاهش سهم بخش‌های معدن و کشاورزی و رشد محدود بخش صنعت در مقابل افزایش بخش انرژی موجب گردیده است توسعه فعالیت‌های اقتصادی استان تک بعدی و این امر در بلندمدت موجب کاهش نوآوری به‌ویژه در بخش صنایع و قفل‌شدگی صنعتی در استان می‌گردد. توجه به بخش‌های متنوع اقتصادی و حرکت از اقتصاد ساده به سمت اقتصاد پیچیده به عنوان دستورالعمل توسعه اقتصادی استان شناخته می‌شود.

٤-٢- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان بوشهر در پیش گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به تفکیک محورها مشخص شده است.

جدول ۱۲۲- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه بوشهر

محور	اهداف بنیادین
منابع طبیعی و محیط‌زیست	- جلوگیری از بارگذاری جمعیت و فعالیت فراتر از ظرفیت زیستی - استفاده پایدار از منابع آب و ایجاد چرخه بسته برای آن - سازگاری با تغییرات اقلیمی - محافظت و نگاهداشت اکوسیستم‌ها و تنوع زیستی - جلوگیری و کاهش اثرات منفی آلودگی بر محیط‌زیست خشکی و دریا - جلوگیری از نابودی محیط‌زیست به‌واسطهٔ پروژه‌های توسعه به‌ویژه نفتی و گاز - ارتقای مشارکت و آگاهی‌های محیط‌زیستی مردم محلی - تضمین فراهمی و مدیریت پایدار منابع آب برای همگان - ارتقای تاب‌آوری و کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات سیل و زلزله
اقتصادی	- بهره‌وری و کارایی بالای اقتصادی با تأکید بر تنوع‌بخشی و گسترش تکنولوژی - بهره‌گیری پایدار از تمامی قابلیت‌های اقتصاد آبی استان، پس‌کرانه‌ها - افزایش سهم فعالیت‌های دانش‌بنیان در توسعه صادرات دستیابی به منطقه‌ای نوآور، خلاق و یادگیرنده و رقابت‌پذیر - ارتقای کارکردهای مناطق آزاد و تجاری در عرصه تولید، جذب سرمایه و فناوری - شکل‌گیری شبکه اقتصادی میان مناطق آزاد، بنادر و شهرها و در نهایت پیوند با پس‌کرانه منطقه‌ای و ملی - توسعه متوازن استان در زمینه نظام فعالیت و اسکان - دستیابی به اقتصاد سبز از طریق انرژی‌های سبز - استفاده کارآمد از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های اقتصادی مناطق محروم و توسعه اقتصاد محلی - بهره‌گیری و افزایش کارایی در بخش معدن جهت جلوگیری از خروج ارزش‌افزوده - کاهش بیکاری به‌ویژه در مناطق روستایی، افزایش ثبات اقتصادی و افزایش استانداردهای زندگی برای همگان - آموزش نیروی کار متخصص بومی - اقتصاد دریا پایه - سبزسازی و مکانیزاسیون کشاورزی - توسعه و هوشمندسازی بخش خدمات عمومی و دریایی - تقویت پیوندهای برون استانی و ایجاد شبکه حمل‌ونقل ترکیبی و یکپارچه
اجتماعی-جمعیتی	- کاهش آسیب‌های اجتماعی از جمله اعتیاد، سرقت، نزاع - حفظ و ارتقای سطح سرمایه اجتماعی - حفظ و ارتقای سطح اعتماد اجتماعی -افزایش درگیری و مشارکت فعال و اثرگذار اجتماعی - ایجاد عدالت فضایی در دسترسی به فرصت‌های آموزشی
زیربنایی	- ارتقای ظرفیت لجستیکی و ترانزیتی استان - خلق دسترسی دربرگیرنده به زیرساخت‌ها در تمامی مناطق استان - ارتقای رقابت‌پذیری بنادر در عرصه بین‌المللی

محور	اهداف بنیادین
مدیریتی-نهادی	فعال‌سازی کمیته تعامل با منطقه ویژه اقتصادی پارس مشارکت حداکثری نهادها در تصمیم‌گیری و اجرا استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی ارتقای مدیریت امنیت و ایمنی در حوزه‌های مختلف توسعه برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها و وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان عدم انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن نظارت بر عملکرد شوراها و کمیته‌ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم‌گیری و نه صرفا هماهنگی مدیریت یکپارچه، بین بخشی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه‌ها و اهداف تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به موقع و کاهش ریسک آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود برنامه‌ریزی مشارکتی و از پایین به بالا تمرکز مدیریت بر نتایج و بروندادها تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید
نظام سکونتگاهی	- تبدیل شهرها و روستاها به سکونتگاه‌های دربرگیرنده، ایمن، تاب‌آور و پایدار - کاهش بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات و کاهش نابرابری بین شهرها و روستاها - کاهش تعارض بین فعالیت‌های اقتصادی-نظامی و سکونت

٤-٣- تدوین چشم‌انداز

در برنامه‌ریزی راهبردی، چشم‌انداز محرکی انگیزشی، هدف غایی و تصویر و دید شرایط ایدئال، مطلوب و منحصر به فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی‌های وضوح، خلاصه‌گی، امید، آینده سو، چالش‌انگیز، خاطره‌انگیز و تحقق‌پذیر، مطابقت با ارزش‌ها و فرهنگ و زمان‌بندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان بوشهر:

به عنوان قلب فراملی و تپنده انرژی کشور، منطقه‌ای است که با بهره‌گیری از اقتصاد دانش بنیان و فناوری‌های نو به کارآمدترین و پایدارترین شیوه از موقعیت و پتانسیل ترانزیتی و اقتصادی آبی خود بهره گرفته و بر اساس شبکه‌ای کامل و درهم‌تنیده از زنجیره‌های تولید و ارزش (صنعتی، معدنی و کشاورزی) و همچنین زیربناهای در برگیرنده و رقابتی نه تنها معیشت پایدار برای ساکنان خود به ارمغان آورده بلکه بهروزی و پایداری اکولوژیکی و فرصت‌های اقتصادی را برای نسل‌های آتی حفظ می‌کند.

٤-٤- مأموریت‌های اصلی

مأموریت‌ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم‌انداز خود انجام می‌دهد. بنابراین مأموریت‌ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می‌شود. در واقع، مأموریت کلان استان بوشهر، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به عنوان مأموریت‌های استان مطرح می‌باشد:

- خلق فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه‌کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه‌ها؛
- بهره‌برداری خردمندانه و پایدار از قابلیت‌ها و مواهب خدادادی به‌ویژه منابع دریایی و آبی؛
- کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک‌های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل‌ها و بی‌عدالتی‌های فضایی؛
- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی جوان و با فرهنگ، متخصص، مشارکت‌جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج ویژگی‌های ارزشمند سبک زندگی سال و مولد روستایی و عشایری؛
- برقراری عدالت و دربرگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛
- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛
- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛
- توانمندسازی و مقتدرسازی محرومان و در حاشیه ماندگان و بی‌صدایان؛
- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛
- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

٤-٥- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی، تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازمان‌دهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از کنترل در

محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد. بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان بوشهر، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن می‌پردازد.

- **محور نظام مدیریتی**

جدول ۱۲۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام مدیریت	- ایجاد سازوکارهای قانونی جهت پراکنش فضایی جمعیت در راستای تعادل بخشی در سطح استان و پرهیز از تمرکز جمعیت؛ - تهیه سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت‌ها و محورهای توسعه؛ - مشارکت حداکثری نهادهای دولتی و غیردولتی در توسعه استان و روحیه همکاری بالا؛ - فعال بودن ستادها و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و موانع؛ - تمرکز بر توسعه امنیتی مبتنی بر اقتصاد و جمعیت به جای رویکرد صرف نظامی و سخت-افزاری؛ - وجود قوانین و مقررات نهادی جهت پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود و نیاز به به‌کارگیری صحیح از آن‌ها؛	- عدم انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان بوشهر؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان؛ - عریض و طویل بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری؛ - نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛ - عدم فعالیت کمیسیون تعامل با منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس؛ - تهیه اسناد متعدد توسعه در سطح استان و تداخل تصمیم‌گیری‌ها در برخی موارد نظیر سند ملی توسعه استان، طرح توسعه منطقه ویژه اقتصادی پارس، طرح آمایش نوار ساحلی، طرح ناحیه؛ - نبود هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در تصمیم‌گیری‌ها و تداخل قلمروهای مدیریتی؛ - برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های مسائل استان از نگاه مردم و نهادهای مردمی؛ - ابهام و عدم شفافیت در مسائل امنیتی و اثرات و الزامات آن بر توسعه استان و جزایر؛ - تداخل قوانین سرزمینی با قوانین حاکم بر مناطق آزاد و ویژه اقتصادی؛ - فقدان برنامه‌ریزی پایین به بالا و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آن‌ها؛ - ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛ - فقدان نیروهای متخصص و فنی موردنیاز و کافی برای راهبری توسعه استان؛ - نبود سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛ - عدم تأمین منابع مالی مورد نیاز با توجه به درآمد بالای تولید ناخالص استان؛ - نبود سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به موقع مشکلات و چالش‌ها؛ - پروژه محور بودن توسعه و عدم توجه به نتایج و پیامدها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛ - فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛ - نبود سازوکار پایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات با توجه به شرایط؛ - عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج و کاهش کارآمدی اقدامات؛	- رفع موانع حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با کشورهای حاشیه خلیج فارس؛ - امکان هماهنگی نهادی با وزارت نفت در سطح ملی و همکاری در اجرای برنامه‌های توسعه فضایی استان؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فنی بخش خصوصی خارج از استان جهت تحقق مدیریت یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم‌سازی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت‌های مالی و پولی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت کاهش ریسک فعالیت انتفاعی و غیرانتفاعی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تخفیفات و غیره؛ - هدفمند نمودن و استفاده از مصوبات ستادهای ملی نظیر ستاد بازآفرینی شهری، ستاد اقتصاد مقاومتی، هیأت دولت و غیره جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛ - ایجاد کمیته‌های نظارتی در ابعاد مختلف مدیریت آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استانداری) و تهیه برنامه بهبود؛ - تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛	- فقدان نگرش فضایی در تصمیم-گیری‌ها و چندپارگی نهادهای خدمت‌رسانی در سطح ملی و استانی؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان؛ - امنیتی شدن رویکرد توسعه در استان و عدم استفاده حداکثری از ظرفیت-های استان؛ - ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و ائتلاف منابع ملی و استانی؛ - ریسک بالای مشارکت در توسعه استان و اجرای ناقص برنامه‌ها؛ - ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخل و خارج از استان؛ - ایجاد پیامدهای نامطلوب اجتماعی، اقتصادی، محیط‌زیستی اقدامات و پروژه‌ها به دلیل عدم ارزیابی قبل و حین اثرات و انجام اصلاحات لازم؛

- در محور اقتصادی

جدول ۱۲۴- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام اقتصادی	- رتبه نخست سرانه تولید ناخالص داخلی - سهم ۹ درصدی از ارزش‌افزوده ماهیگیری کشور - روند صعودی ارزش‌افزوده بخش انرژی - وجود ۱۰ ناحیه صنعتی - وجود جاذبه‌های گردشگری منحصر به فرد - سهم ۱۰ درصدی از ارزش‌افزوده فعالیت‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر - رتبه دو در کشور در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی - توسعه مزیت همکارانه و مکمل‌گری - تمرکز حدود ۷۰ درصدی معادن در شهرستان‌های دشتستان، دشتی و دیر - سهم رو به رشد صنعت از نظر ارزش‌افزوده - نرخ اشتغال بالاتر از متوسط کشوری - بار تکفل خالص و ناخالص پایین‌تر از کشور - سهم قابل‌توجه منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس در صادرات استان - مزیت نسبی بخش معدن عظیم نفت، گاز و پالایشگاه در شهرستان‌های کنگان، بوشهر، دشتی و دیر - جایگاه استراتژیک در پالایش نفت و گاز وجود ۵ فرودگاه که سه فرودگاه آن بین‌المللی است - سهم ۲۰ درصدی از محصولات پتروشیمی با ارزش‌افزوده بالا از صادرات استان - مزیت نسبی شهرستان دشتستان در بخش کشاورزی و سهم ۳۷ درصدی این شهرستان از بهره‌برداری از این بخش - صرفه‌های بیرونی و درونی ناشی از تمرکز صنایع در شهرستان بوشهر و جم - مزیت نسبی در توسعه صنایع وابسته در بخش نفت و گاز - وجود صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی دشتستان، تنگستان، دیر و دشتی که از نظر سهم مکانی صادر کننده در بخش کشاورزی هستند. - وجود نیروگاه بوشهر و مزیت استفاده از آن در جهت تولید انرژی - تمرکز ۱۰ درصد از ذخایر گاز جهان در استان - قرارگیری میدان گاز پارس جنوبی که موجب شکل‌گیری ۱۵ هزار واحد پتروشیمی شده است - وجود ۹۰۰ کیلومتر مرز آبی که زمینه صنایع مرتبط با این بخش در زمینه شناورسازی و سکوسازی را گسترش داده است - سهم قابل توجهی از اراضی کشاورزی و تحت بهره‌برداری نسبت به کل کشور حدود ۲ درصد مزیت نسبی در تولیدت محصولات کشاورزی به‌ویژه خرما - وجود پارک علم و فناوری و چهار مرکز رشد در استان	- نرخ بیکاری بالای مناطق روستایی - مهارت پایین نیروی کار بومی - قاچاق - متوسط درآمد سالانه یک خانوار پایین نسبت به کشور - کم توجهی به معادن و ذخایر دریایی عمیق و نیمه عمیق - نقش ضعیف مناطق آزاد و تجاری در تولید، انتقال فناوری و جذب سرمایه - ضعف در تحقیق و توسعه و آموزش دریایی - ضعف در فعالیت‌های کشتی‌سازی و تعمیر - ضعف در خدمات هوشمند و با فناوری بالای کسب‌وکارهای دریایی - دوگانگی بین فعالیت‌های مدرن صنایع نفت و گاز با سایر فعالیت‌های اقتصادی در استان - ضعف در مکانیزاسیون بخش کشاورزی - نرخ مشارکت اقتصادی پایین به‌ویژه در مناطق روستایی - عدم توازن در توزیع فضایی فعالیت در بخش صنعت - ارتباط محدود منطقه آزاد و تجاری با پس‌کرانه جهت توسعه منطقه‌ای - مبدل شدن منطقه آزاد و تجاری به محلی برای رانت جویی و امتیاز گیری‌های سیاسی - توزیع ناعادلانه منافع اقتصادی در استان - فقدان یا ضعف صنایع خلاق در استان - تعداد بالای شرکت‌ها و کارکنان غیر بومی - خروج بخش اعظمی از ارزش‌افزوده استان - نرخ مشارکت اقتصادی پایین مناطق روستایی - فقدان خط ریلی جهت ارتباط با شبکه حمل‌ونقل کشور - روند نزولی سهم استان از ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در کشور - روند نزولی ارزش‌افزوده در بخش معدن - سهم اندک از میزان جذب گردشگر نسبت به کل کشور ۰/۱۲ درصد - تعارض میان فعالیت‌های اقتصادی به عنوان مثال بخش گردشگری با عملکردهای پایانه‌های نفتی در خارک، پارس جنوبی و بخش شیلات - فقدان تنوع و پیچیدگی اقتصادی استان - فقدان خدمات پشتیبان تولید با توجه به تمرکز صنایع بزرگ در جنوب استان	- امکان بهره‌گیری کامل از تمامی بخش‌های اقتصاد آبی - وجود منابع برای توسعه بیوتکنولوژی دریایی - مستعدترین استان برای رقابت‌های جهانی و گسترش تعاملات بین‌المللی با کشورهای هم‌جوار دریاها - قرارگیری در مراکز و گلوگاه‌های واردات و صادرات کشور - قابلیت بالای توسعه آبزی‌پروری - تقاضای بین‌المللی/منطقه‌ای برای محصولات کشاورزی استان - نزدیکی به بنادر و هاب های منطقه‌ای مهم همجون جبل علی - موقعیت ساحلی و ترانزیتی و قرارگیری در مسیر کریدورهای بین‌المللی - وجود قابلیت‌های حمل‌ونقل ترکیبی - وجود جاذبه‌های ژئوتوریستی بی نظیر - وجود منابع عظیم نفت و گاز - وجود ۸ شهرستان با دسترسی مستقیم به ساحل جهت گسترش مبادلات خارجی - وجود هاب بوشهر و شکل‌گیری ارتباط و جریانی کالایی با استان‌های فارس، تهران، اصفهان، اراک، قزوین و قم - کوتاه‌ترین فاصله کشتی‌رانی با دو کشور عربستان و قطر	- خدمات و تولیدات با تکنولوژی بالای رقبای منطقه‌ای - وجود قوانین تعطف‌ناپذیر و محدودیت‌ساز - تحریم‌های بین‌المللی و ناتوانی در انتقال تکنولوژی‌های نوین - تبلیغات منفی کشورهای متخاصم و ترویج جدایی طلبی - تجهیزات و رقابت‌پذیری پایین بنادر نسبت به رقبای منطقه‌ای وجود رقابت داخلی در بخش گردشگر

- در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

جدول ۱۲۵- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام طبیعی و محیط زیست	- وجود تعداد ۸ منطقه حفاظت‌شده و سه منطقه شکار ممنوع وجود تعداد ۱۸ رودخانه مهم و ۱۲ رودخانه مرزی در استان. تنوع زیست گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری در استان. قرار داشتن در رتبه دوم جمعیت بزرگ و مهم گاو دریایی در دنیا (۶ هزار تا). وجود انواع معادن، وجود مخازن نفتی و گازی، جهت استحصال و بهره‌برداری و رونق کسب‌وکار به عنوان سرمایه و ثروت اولیه. رتبه ششم کشور در استخراج مواد معدنی. مهم‌ترین مرکز کشت گوجه‌فرنگی خارج از فصل در کشور. مقام اول و دوم شهرستان‌های دشتستان و تنگستان از لحاظ تولید سالانه خرما و مرکبات . وجود مخروط افکنه‌های آبرفتی و جوان جهت کشت محصولات مهم و با کیفیت. وجود سواحل پرتگاهی و رسوبی خاص و منحصر به فرد جهت رونق فعالیت‌های ژئوتوریسمی. عوارض زمین‌شناسی قابل توجه از لحاظ اکوتوریسمی(فرو زمین و فرا زمین، اشکال انحلالی و تنگ‌ها، صخره‌ها). برخورداری از موقعیت جغرافیایی مناسب، ظرفیت‌های دریا (وجود سواحل و جاذبه‌های تفریحی)، ظرفیت‌های خشکی (وجود چشم‌اندازهای طبیعی اکوتوریسمی در زمستان در مناطق کوهستانی). وجود شرایط آب و هوایی از نظر تابش خورشید در فصول مختلف سال و امکان استفاده از انرژی خورشیدی.	- نبود طرح‌های ارزیابی پروژه‌های اجرایی صنعت نفت و گاز نبود آسایش اقلیمی(شرجی زیاد) در اکثر ماه‌های سال. حجم پایین منابع آب زیرزمینی و سطحی از منابع تجدیدشونده. غلظت مواد آلاینده در آب همچون نیتروژن، فسفر، کربن و غیره درکه ناشی از فعالیت‌های انسان. از دسترس خارج شدن بخش زیادی از رواناب به علت عدم مدیریت زهکش‌ها به سمت دشت‌های گرم و خشک هدایت شده. افزایش منواکسید کربن، اکسیدهای نیتروژن، اکسیدهای گوگرد و سایر ذرات معلق در هوا که بیشتر ناشی از فعالیت‌های صنعتی (استخراجی و اکتشافی). تبخیر بخش زیادی از روان آب جاری شده حاصل از بارش به دلیل خشکی هوا. افت کیفیت آب به دلیل وجود سازندهای با املاح گچ و نمک و وفور گنبدهای نمکی. میانگین پایین بارش سالیانه و در نتیجه کاهش حجم آب‌های تجدید شونده. فرسایش زیاد دامنه‌های کوهستانی که مانع از ایجاد و رونق کاشت محصولات مهمی از جمله گیاهان دارویی می‌شود. توپوگرافی ناهموار مناطق کوهستانی در بخش شرقی استان مانع از توسعه مراکز زیست به‌ویژه شهرها و استقرار تجمعات گسترده انسانی شده است. مراتع استان بوشهر هم به دلیل کمبود بارندگی و طولانی بودن فصل گرم و محدود بودن دوره بارش در طول سال بیشتر از نوع متوسط و فقیر است.	- برخورداری از منابع طبیعی (۷۰ درصد منابع گاز) در استان و امکان توسعه فعالیت‌های متبوع. موقعیت مناسب ساحلی و نزدیکی منابع معدنی به ساحل امکان توسعه ظرفیت‌های بالایی برای صدور مواد معدنی فرآوری شده و خام را فراهم می‌کند. امکان کشت نخیلات خرما و تولید صنایع تبدیلی وابسته به دلیل شرایط آب و هوایی و اقلیم استان. شرایط خاص اقلیمی که امکان تولید انواع مرکبات استوایی را فراهم می‌کند. وجود شرایط آب و هوایی از نظر تابش خورشید در فصول مختلف سال و امکان استفاده از انرژی خورشیدی. با داشتن سواحل طولانی و بسترهای مناسب اراضی مجاور سواحل، امکانات فعالیت‌های ماهیگیری و پرورش میگو و گسترش صنایع شیلاتی در استان بوشهر موجود است. با توجه عمیق‌تر بودن دریا در کنار سواحل جنوبی استان (شهرستان‌های کنگان و عسلویه) مسیر امن رفت‌وآمد کشتی‌های بزرگ می‌تواند در این مناطق باشد. امکان ایجاد مناطق محیط‌زیست جدید برای حفظ گونه-های گیاهی و جانوری کمیاب در مناطقی از استان امکان بهره‌برداری از جاذبه‌های طبیعی و زیست‌محیطی با توجه به اکوسیستم‌ها و استعدادهای طبیعی استان امکان گسترش امکانات فعالیت‌های ماهیگیری و پرورش میگو به واسطه‌ی بسترهای مناسب اراضی مجاور سواحل	- احتمال مهاجرت طبقه خلاق و نخبه(نیروی کار متخصص و سرمایه‌داران) به دلیل وضعیت آب و هوایی استان قرارگیری در محدوده تنش آبی زیاد به لحاظ شاخص‌های پایداری منابع آب قرارگیری مجموع ۶۳ درصد از تعداد سکونتگاه‌ها و ۶۱ درصد از جمعیت استان در دو پهنه خطر زیاد و خیلی زیاد زلزله قرارگیری بخش زیادی از تأسیسات کشاورزی و زیربنایی در پهنه پرخطر سیل به خصوص در بخش شمالی استان احتمال از بین رفتن پوشش گیاهی و گونه‌های بومی مراتع به دلیل ضعف مدیریت و مصرف بی‌رویه احتمال از بین رفتن بعضی از گونه‌های جانوری از جمله پرندگان و پستانداران به جهت آلودگی‌های محیط‌زیستی و شکارهای بی رویه احتمال افزایش آلودگی آب به واسطه‌ی توسعه نامتوازن جمعیت و تأسیسات که ناشی از عدم مکان‌یابی درست می‌باشد. کاهش ذخایر آب زیرزمینی و خطر فرونشست در مناطق ساحلی و غیر ساحلی احتمال وقوع جریان‌های دریایی و سونامی و عدم استفاده از دیواره‌های حائل برای حفاظت از بنادر موجود استان

- در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزش

جدول ۱۲۶- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
	- سرمایه اجتماعی بالا - اعتماد سازمانی بالا نسبت به سازمان‌ها و نهادها - احساس امنیت بالا - پنداشت مثبت استان نسبت به عملکرد نظام در رفع و حل مشکلات مردم - پنداشت مثبت نسبت به موفقیت نهادها در انجام وظایف - پنداشت مثبت نسبت به مطلوب بودن جامعه - آمادگی بالا مشارکت و کمک مردم به سازمان‌ها - انسجام و یکپارچگی فرهنگی و اجتماعی بالا	- وجود افزایشی آسیب‌هایی مانند شرب خمر، سرقت، طلاق و بیکاری - روند افزایشی میزان قاچاق - افزایش میزان اقشار آسیب‌پذیر در استان	- توجه مقام معظم رهبری به محرومیت‌زدایی و ارتقای اجتماعی-فرهنگی منطقه - ترغیب و حمایت ملی از مشارکت و سازمان‌های مردم نهاد - تعلق و عرق ملی بالا - وجود زمینه‌های قانونی برای توسعه تشکل‌های داوطلب غیردولتی (NGO)	- امکان گسترده قاچاق در منطقه - تبلیغات منفی کشورهای منطقه - تناقضات توسعه‌ای در مقایسه به کشورهای منطقه
نظام جمعیتی-اجتماعی	- بالا بودن حجم جمعیت ۱۵-۶۴ساله (جمعیت فعال بالقوه) - متناسب بودن متوسط بعد خانوار - پایین بودن میزان خام مرگ و میر	- نرخ مهاجرپذیری شدید استان - منفی شدن رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی - کمبود معلم متخصص در مناطق و نواحی محروم استان - کمبود تجهیزات و کادر آموزشی - کوتاه‌تر شدن زمان آموزش در این استان به دلیل ضعف تجهیزات و ملزومات سرمایشی در مدارس - آموزش ناقص عشایر - بالاترین میزان باسوادی در نقاط روستایی - عدم تناسب آموزش عالی و قابلیت‌های استان - کمبود فضای آموزشی - بالا رفتن رشد سالانه جمعیت نقاط شهری - بالا بودن شاخص نسبت جنسی - بالا بودن حجم خانوارهای گروهی و موسسه‌ای در مقایسه با میانگین کشوری و دیگر استان‌ها	- فراهم بودن نیروی محرک توسعه و بالندگی استان به واسطه نیروی انسانی جوانی که در دسترس قرار دارد.	- افزایش مسائل و آسیب‌های اجتماعی در نقاط شهری و روستایی به واسطه مهاجرت‌های بی رویه از خارج از استان - در معرض تهدید قرار گرفتن خرده فرهنگ‌های بومی، سنن، رسوم و آداب فرهنگی جامعه بومی در مواجه با جمعیت مهاجر و فرهنگ وارداتی - وجود رقبای نیرومند در عرصه منابع انسانی - کاهش کیفیت منابع انسانی به‌ویژه در مناطق محروم - قوانین ناقص مربوط به آموزش و پرورش

- در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی

جدول ۱۲۷- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام زیربنایی	- وجود بنادر و خطوط حمل‌ونقل دریایی - وجود جزیره خاگ به عنوان پایان صادراتی نفت - وجود فرودگاه‌های بوشهر و عسلویه - نسبت بالای تجهیزات و ماشین‌آلات ساخت و راه‌سازی در استان نسبت به کشور - وجود منطقه انرژی پارس در جانب جنوبی استان - درآمدهای بالای مرتبط با بخش نفت و گاز	- ضعف محورهای جاده‌ای و نبود آزادراه - عدم ارتباطات ریلی با پهنه‌های سرزمینی و استان‌های حاشیه‌ای - سهم بالاتر تصادفات جاده‌ای نسبت به کشور - ضعف تجهیزاتی و فناورانه بنادر استان	- وجود پیوندهای خارجی با کشورهای حاشیه خلیج فارس وجود پیوندهای انرژی با مناطق مرکزی کشور و کشورهای همسایه - تأکید بر کاهش محرومیت زیربنایی در سطح فراملی - تأکید اسناد فرادست بر بهره‌گیری از موقعیت‌های لجستیکی و ترانزیتی	- مخاطرات ناشی از تمرکز بالای فعالیت‌های وابسته با انرژی - مخاطرات ناشی از تحریم بخش انرژی و نفت - مخاطرات ناشی از توسعه انرژی‌های نوین
موقعیت سیاسی و استراتژیک	- قرارگیری در حاشیه خلیج فارس - وجود مراکز فعالیتی و اقتصادی حساس مانند منطقه انرژی پارس	- آلودگی‌های ناشی از فعالیت‌های اقتصادی و پتروشیمی‌های استان	- وجود جزایر خارک و فارسی در غرب استان - موقعیت ژئواکونومیک ویژه استان در خصوص تأمین انرژی	- حضور نیروهای نظامی بیگانه و خارجی در آب‌های جنوبی کشور - محدودیت‌های اقتصادی ناشی از قاچاق کالا و اشتغال غیررسمی -وابستگی توسعه اقتصادی استان به روابط خارجی
سکونتگاهی	- تعادل مناسب اندازه نظام سکونتگاهی - وجود سکونتگاه‌ها با سابقه دیرینه - پیوند نسبتا مناسب سکونتگاه‌های کوچک و میانی با روستاها و روستا-شهرها - تکامل زنجیره و سلسله مراتب نظام سکونتگاهی	- پیوند نامناسب سکونتگاه‌های پهنه جنوب شرق استان با پهنه میانی - تعارض کارکردی بین فعالیت‌های اقتصادی و سکونت - کاهش جمعیت روستا شهرها به نفع شهرهای میانی	- ظرفیت بالای پهنه ساحلی برای افزایش جمعیت - ظرفیت بالای ارتباط استان با پهنه شمالی و مرکز کشور - ظرفیت بالای استان در ارتباط با پیوندهای فراملی - ظرفیت استان در شکل گیری نظام سکونت مکمل	- خطر شکل گیری سکونتگاه‌های فقیر و حاشیه‌ای - رقبای نیرومند منطقه‌ای و قدرت گرفتن روزافزون آن‌ها - تحول‌پذیری بالای منطقه ناشی از فعالیت‌های اقتصادی و عدم انطباق فضایی سکونتگاه‌های شهری و روستایی

فصل پنجم

تدوین راهبردها و سیاستها

۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها

در این بخش با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و همچنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه بوشهر تدوین شده است. پس از تدوین راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز تدوین گشته است. این راهبردها و سیاست‌ها بر اساس مسائل راهبردی استان بوشهر و اهداف بنیادین تدوین شده می‌باشد.

در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست راهبردهای اصلی شامل ارتقای سازگاری با اقلیم گرم و خشک و شرجی استان (سازگاری بخش کشاورزی، سکونت، فعالیت)، حفظ و ارتقای کارکردهای سیستم‌های طبیعی پشتیبان حیات خشکی و دریا، ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر بحران‌ها، سازگار سازی توسعه با اقلیم گرم و خشک و تغییرات اقلیمی، کاهش جای پای اکولوژیکی بخش‌های مختلف و حفاظت محیط‌زیستی مشارکتی و اجتماع-محور می‌باشد.

در محور اقتصادی، منطقه‌گرایی و توسعه اقتصادی و زیربنایی پس‌کرانه‌ها، استفاده بهینه از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق محروم، گسترش فعالیت‌های اقتصادی و خارج شدن از اقتصاد تک‌بعدی (تک‌محصولی)، تأکید بر رقابت‌پذیر قلمروی با تأکید بر نیروی‌های درون‌زا، جلوگیری از افول پهنه‌های صنعتی به دلیل فقدان فعالیت‌های مکمل و هم‌افزا، برندسازی محصولات به‌ویژه در بخش کشاورزی، گسترش تعاملات هدفمند در زمینه توسعه تجارت، بهره‌گیری کارآمدتر از موقعیت لجستیکی شهرهای ساحلی، افزایش سهم تولید انرژی از منابع تجدید پذیر، تکمیل و توسعه مراکز علم و فناوری، ارتقای رقابت‌پذیری بنادر در سطح بین‌المللی، ایجاد پیوند منطقی بین توسعه منطقه ویژه اقتصادی پارس و توسعه استان، تقسیم‌کار فضایی بر اساس پتانسیل شهرها و شهرستان‌ها، تقویت و بهبود پیوندهای پسین و پیشین بین فعالیت‌های اقتصادی و اصلاح و تکمیل-زنجیره‌های تولید بخش صنعت و معدن، تخصص‌گرایی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در محیط کسب‌وکار، بهره‌گیری از پتانسیل‌های معدنی استان جهت ایجاد صنایع تبدیلی با ارزش‌افزوده بالا، افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه و همچنین گسترش تولید انرژی‌های پاک، توسعه و ارتقای کارکرد ترانزیتی و لجستیکی استان، تقویت و توسعه گردشگری دریایی و ساحلی، تقویت و ارتقای اقتصاد آبی و دریا-مبنا با تأکید بر پایداری اکولوژیکی، تنوع‌بخشی اقتصادی و گسترش صنایع و خدمات پشتیبان تولید دانش‌بنیان، پیشرو، سبز و صادرات مبنا به‌ویژه در مناطق آزاد تجاری-صنعتی، مدرن‌سازی بخش کشاورزی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی با تأکید بر شیوه‌های نوین سبز، توسعه گردشگری پایدار، اجتماع-محور و مسئولانه و ایجاد زنجیره ترکیبی گردشگری و

توانمندسازی و ارتقای مهارت‌های شغلی مردم محلی، راهبردهای بخش اقتصادی سند برای استان بوشهر می‌باشد.

در محور اجتماعی-جمعیتی و آموزش، حفظ و تبدیل منابع انسانی به سرمایه انسانی، فراهم آوردن بسترهای اجتماعی و فرهنگی مناسب برای تعامل و سازگاری با فعالیت‌های نوین در استان، بسترسازی برای افزایش درگیری و مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان در روند توسعه استان، ایجاد توازن و تعادل در پراکنش و ویژگی‌های جمعیتی، ارتقای مهارت و تخصص نیروی کار بومی، در برگیرنده ساختن نظام آموزشی و توسعه سازگاری بین آموزش عالی و قابلیت‌های استان، راهبردهای سند توسعه بوشهر را شکل داده‌اند.

در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی تقویت ارتباطات با پهنه مرکزی کشور و نظام بخشی به ارتباطات پس‌کرانه‌ای با استان فارس، تقویت پیوندهای سکونتگاهی بین پهنه جنوب شرق و پهنه میانی استان، تقویت پیوندهای سکونت شهری و روستایی، تقویت پیوند بین سکونتگاه‌های بندری از طریق دریا، توسعه پایدار و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های بخش انرژی، تقویت پیوندهای فرا استانی و فرا سرزمینی و توسعه حمل‌ونقل چندگانه و ایجاد مراکز لجستیک و انبارداری راهبردهای بخش زیربنایی و نظام سکونتگاهی را شکل می‌دهند.

در بخش مدیریتی، ایجاد ساختار نهادی شایسته، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان بوشهر، تمرکززدایی و ارتقای مشارکت و نقش مردمی و بخش خصوصی و ارتقای همیاری و هماهنگی میان و بین بخشی راهبردهای این محور را تشکیل می‌دهند. به منظور تحقق این راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز تدوین شده است که در جدول زیر به تفصیل آمده است.

جدول ۱۲۸- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان بوشهر در محورهای مختلف

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
منابع طبیعی و محیط‌زیست	- ارتقای سازگاری با اقلیم گرم و خشک و شرجی استان - حفظ و ارتقای کارکردهای سیستم‌های طبیعی پشتیبان حیات خشکی و دریا؛ - ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر بحران‌ها و مخاطرات طبیعی؛ - سازگار سازی توسعه با اقلیم گرم و خشک و تغییرات اقلیمی - کاهش جای پای اکولوژیکی بخش‌های مختلف - حفاظت محیط‌زیستی مشارکتی و اجتماع-محور	- ایجاد زیربناهای لازم برای جلوگیری از تبخیر منابع آب استان - بازبینی قوانین مربوط به اثرات محیط‌زیستی بر دریاها - توسعه و احیای شرایط زیستی منابع آبزی - توسعه فعالیت و اسکان جمعیت در مناطق دارای توان‌زیستی - توسعه توافق‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های منطقه‌ای برای حفظ منابع دریایی - اصلاح الگوی مصرف آب از طریق مشوق‌ها و آموزش - مدیریت هوشمند ریسک و کاهش آسیب‌پذیری در برابر سیل و زلزله - استفاده از فناوری‌های سبز و سازگار با محیط‌زیست - توسعه چرخه بسته پسماند و فاضلاب در استان - ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست - ایجاد چرخه بسته آب و مدیریت پایدار آن - تدوین برنامه و الزام اجرایی برای حفظ منابع ساحلی و دریایی - بازبینی قوانین و مقررات محیط‌زیستی - الزام قانونی برای ارزیابی‌های محیط‌زیستی برای پروژه‌های توسعه
اقتصادی	- منطقه‌گرایی و توسعه اقتصادی و زیربنایی پس‌کرانه‌ها - استفاده بهینه از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق محروم - گسترش فعالیت‌های اقتصادی و خارج شدن از تک‌بعدی اقتصادی - تأکید بر رقابت‌پذیر قلمرویی با تأکید بر نیروی‌های درون‌زا - جلوگیری از افول پهنه‌های صنعتی به دلیل فقدان فعالیت‌های مکمل و هم‌افزا - برندسازی محصولات به‌ویژه در بخش کشاورزی - گسترش تعاملات هدفمند در زمینه توسعه تجارت - بهره‌گیری کارآمدتر از موقعیت لجستیکی شهرهای ساحلی - افزایش سهم تولید انرژی از منابع تجدید پذیر - تکمیل و توسعه مراکز علم و فناوری - ارتقای رقابت‌پذیری بنادر در سطح بین‌المللی ایجاد پیوند منطقی بین توسعه منطقه ویژه اقتصادی پارس و توسعه استان - تقسیم‌کار فضایی بر اساس پتانسیل شهرها و شهرستان‌ها - تقویت و بهبود پیوندهای پسین و پیشین بین فعالیت‌های اقتصادی و اصلاح و تکمیل-زنجیره‌های تولید بخش صنعت و معدن - تخصص گرایی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در محیط کسب‌وکار - بهره‌گیری از پتانسیل معدن استان جهت ایجاد صنایع تبدیلی با ارزش افزوده بالا - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه و همچنین گسترش تولید انرژی‌های پاک	- ارتقای کارکردهای تولیدی، ذخیره‌ای، فرآوری و توزیع کالا در پس‌کرانه‌های ساحلی - تمرکز فعالیت‌های بنگاه‌های اقتصادی در قالب تنوع مرتبط - ارتقای عملکرد بنادر در قالب تخصصی شدن آن‌ها - سیاست‌گذاری مبنی بر خوشه محوری در نظام فعالیت - انتقال فناوری و گسترش خدمات و تولیدات با تکنولوژی بالا در استان - سیاست‌گذاری به سمت شکل‌گیری طبقه و صنایع خلاق - تأکید بر سیاست‌های مکانی و تخصص سازی هوشمند - ایجاد شبکه همکاری دانش در قالب نشست‌ها و کارگروه‌های تخصصی جهت انتقال دانش ضمنی - تسهیل فرآیند جذب سرمایه‌گذاری خارجی در استان - استفاده کارآمد و دربرگیرنده از قابلیت‌های معدنی-دریایی و گردشگری مناطق محروم استان - گسترش تولیدات صنعتی دریایی و ساخت‌وساز استان به‌ویژه در مناطق و سواحل محروم - افزایش ظرفیت آبزی‌پروری استان - توسعه و تجهیز بنادر استان بوشهر به تکنولوژی‌ها نو و رقابتی - توسعه بیوتکنولوژی دریایی - ترغیب و گسترش فعالیت‌های تحقیق و توسعه - ارتقای سطح تکنولوژیکی بخش صنعت، خدمات و معدن استان با تأکید بر فناوری‌های سبز و مدرن - بهره‌برداری از منابع معدنی و نفت و گاز عمیق و نیمه عمیق دریایی - کمک به مکانیزاسیون و ارتقای بهره‌وری آب با فناوری‌های نو در بخش کشاورزی استان - بازبینی قوانین و مقررات مربوط به مناطق آزاد و تجاری - تکمیل زنجیره ارزش و تولید بخش کشاورزی استان - ارتقای زیرساختی، بازاریابی و تبلیغات گسترده در بخش گردشگری - گسترش بخش ریلی و متصل کردن آن به شبکه ارتباطی کشور

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
	- توسعه و ارتقای کارکرد ترانزیتی و لجستیکی استان - تقویت و توسعه گردشگری دریایی و ساحلی - تقویت و ارتقای اقتصاد آبی و دریا-مبنا با تأکید بر پایداری اکولوژیکی - تنوع‌بخشی اقتصادی و گسترش صنایع و خدمات پشتیبان تولید دانش‌بنیان، پیشرو، سبز و صادرات مبنا به‌ویژه در مناطق آزاد تجاری-صنعتی - مدرن‌سازی بخش کشاورزی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی با تأکید بر شیوه‌های نوین سبز - توسعه گردشگری پایدار، اجتماع-محور و مسئولانه و ایجاد زنجیره ترکیبی گردشگری - توانمندسازی و ارتقای مهارت‌های شغلی مردم محلی	
اجتماعی-جمعیتی-آموزش	- حفظ و تبدیل منابع انسانی به سرمایه انسانی - فراهم آوردن بسترهای اجتماعی و فرهنگی مناسب برای تعامل و سازگاری با فعالیت‌های نوین در استان -بسترسازی برای افزایش مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان در روند توسعه استان - ایجاد توازن و تعادل در پراکنش و ویژگی‌های جمعیتی - ارتقای مهارت و تخصص نیروی کار بومی - دربرگیرنده ساختن نظام آموزشی - توسعه سازگاری بین آموزش عالی و قابلیت‌های استان	- ایجاد توانمندی شغلی مردم منطقه (به‌ویژه در مناطق محروم) از طریق آموزش مشاغل مورد نیاز استان - ترویج فرهنگ سخت‌کوشی و تلاش و فرهنگ‌سازی و اصلاح، تقویت و سازگار کردن نظامات تربیتی و آموزش‌های عمومی - افزایش کیفیت مراکز علمی و دانشگاهی استان در جهت ایجاد قطب‌های علمی هم راستا با توسعه ظرفیت‌ها و کاهش محدودیت‌های استان - حمایت از سازمان‌های مردم نهاد - توسعه اقتصاد محلی و ارتقای کارکردهای اقتصادی محروم و روستاها - اجرایی دقیق طرح همسان‌سازی باسوادی در استان با به کارگیری از ظرفیت آموزشیاران، فرهنگیان بازنشسته و معلمان مدارس به عنوان راهکار محوری جهت کاهش میزان بی‌سوادی - انجام اقدامات لازم و مقتضی جهت تحت پوشش قرار گرفتن آموزشیاران فاقد پوشش بیمه‌ای - تمهید مشوق‌های لازم برای مربیان غیر آموزشیار جهت انجام فعالیت‌های اثربخش آموزشی -به‌کارگیری از ظرفیت فضای مجازی و سامانه شاد با هماهنگی وزارت آموزش و پرورش جهت ارائه آموزش‌های لازم به سوادآموزان - به کارگیری از ظرفیت رسانه ملی و استانی جهت ارائه آموزش‌های لازم به سوادآموزان - تأمین منابع انسانی کارآمد برای جبران کمبود کادر آموزشی از طریق درگاه‌های قانونی مانند اصل ۲۸ اساس‌نامه دانشگاه فرهنگیان و دانشجو-معلمان دانشگاه فرهنگیان - انجام تمهیدات لازم برای کاهش تمرکز معلمان با کیفیت در مراکز و استفاده از مشوق‌های قانونی مانند اضافه‌کار و تخصیص هزینه ایاب و ذهاب برای کادر آموزشی جهت انجام خدمت معلمان باکیفیت در نواحی پیرامونی و روستاها - تأمین فضای آموزشی و ترمیم فضای آموزشی فرسوده با استفاده از ظرفیت خیرین مدرسه‌ساز و سایر منابع مردمی - انجام اقدامات لازم در خصوص تأمین تجهیزات آموزشی به خصوص برای هنرستان‌ها و مراکز فنی و حرفه‌ای - انجام اقدامات لازم جهت حفظ و نگهداشت معلم در مناطق با شرایط آب و هوایی خاص در استان با استفاده از بند بدی آب و هوا در احکام کارگزینی کادر آموزشی - تجهیز مدارس به امکانات سرمایشی لازم جهت افزایش کیفیت آموزش و جلوگیری از هدر رفت و کوتاه شدن زمان آموزش

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
		– تشکیل اداره آموزش و پرورش عشایر در اداره کل آموزش و پرورش استان جهت سامان‌دهی وضعیت آموز عشایری در استان
زیربنایی	توسعه پایدار و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های بخش انرژی تقویت پیوندهای فرا استانی و فرا سرزمینی توسعه حمل‌ونقل چندگانه و ایجاد مراکز لجستیک و انبارداری	توسعه انرژی‌های نوین و کاهش وابستگی به انرژی نفت و گاز کاهش آلودگی‌های ناشی از تولید و مصرف نفت و گاز تقویت زنجیره‌های تولید نفت و گاز و توسعه صنایع پایین‌دستی مرتبط در استان‌های پیرامون دارای ظرفیت ایجاد پیوندهای ارتباطی با پهنه اصلی سرزمین و استان فارس و اصفهان از طریق حمل‌ونقل جاده‌ای و ریلی توسعه حمل‌ونقل ریلی در استان در حاشیه بنادر بوشهر و گناوه توسعه بخش لجستیک، انبارداری و خدمات کشتیرانی در استان
مدیریتی– نهادی	– ایجاد ساختار نهادی شایسته، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان بوشهر – تمرکززدایی و ارتقای مشارکت و نقش مردمی و بخش خصوصی – ارتقای همیاری و هماهنگی میان و بین بخشی	– تمرکز و یکپارچگی در تصمیم‌گیری از طریق تشکیل کمیته راهبری توسعه استان؛ – فعال نمودن کمیته تعامل با منطقه ویژه اقتصادی پارس زیر نظر کمیته راهبری توسعه استان (کمیته فوق)؛ – الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبری و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛ – ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی مغایر با سند توسعه فضایی استان و یا ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبری و تصمیم‌گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛ – مشارکت حداکثری کلیه دخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم‌گیری‌ها؛ – تهیه برنامه نظارت کمیته راهبری بر اجرای برنامه توسعه استان؛ – استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رصد توسعه فضایی استان؛
نظام سکونتگاهی	تقویت ارتباطات با پهنه مرکزی کشور و نظام بخشی به ارتباطات پس‌کرانه‌ای با استان فارس تقویت پیوندهای سکونتگاهی بین پهنه جنوب شرق و پهنه میانی استان تقویت پیوندهای سکونت شهری و روستایی تقویت پیوند بین سکونتگاه‌های بندری از طریق دریا	ایجاد ارتباطات بندری و سرزمینی تقویت شهر خورموج به عنوان پهنه اتصال جنوب شرق استان با مرکز استان توسعه فعالیت‌های اقتصادی مکمل در سکونتگاه‌های شهری و روستایی توسعه فعالیت‌های دریایی در روستاهای کرانه خلیج فارس تقویت صنایع کوچک و میانی وابسته به دریا در شهرهای کوچک توسعه خطوط دریایی بین بنادر استان

منابع و مأخذ

۱. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، چاپ نهم، انتشارات سمت، تهران.

۲. رئیس دانا، فریبرز (۱۳۸۰)، بررسی‌هایی در آسیب‌شناسی اجتماعی ایران، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی، تهران.

۳. زارعی، بهادر (۱۳۸۶)، بوشهر در امنیت ملی ایران، انتشارات دادگستر، تهران.

۴. سازمان برنامه‌وبودجه استان بوشهر (۱۳۹۷)، گزارش اقتصادی سال ۱۳۹۶، بوشهر: سازمان برنامه‌وبودجه.

۵. سازمان برنامه‌وبودجه استان بوشهر(۱۳۹۶)، مطالعات آمایش استان بوشهر – بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی(تحولات جمعیت در سه دهه گذشته)، ویراست سوم، مهندسین مشاور برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شهرسازی و معماری مآب.

۶. سازمان برنامه‌وبودجه استان گیلان(۱۳۹۷)، تهیه و بازنگری برنامه آمایش استان گیلان- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی

۷. سازمان برنامه‌وبودجه کشور، سالنامه آماری کشور (۱۳۹۷)، مرکز آمار ایران، انتشارات دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی

۸. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.

۹. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.

۱۰. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.

۱۱. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.

۱۲. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۹۷)، جنوب و جنوب شرق ایران، تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (سپهر).

۱۳. ستوده، هدایت الله (۱۳۷۳). مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی اجتماعی، چاپ دوم، تهران: آوای نور.

۱۴. شورای اجتماعی کشور(۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات

۱۵. شورای اجتماعی کشور(۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات

۱۶. صدیق سروستانی، رحمت اله (۱۳۸۵).آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

۱۷. فلور، ویلیام (۱۳۸۹)، بوشهر دروازه تجارت ایران در خلیج فارس، ترجمه‌ی غلامعلی تمهید، تهران: انتشارات شروع.

۱۸. کریمی پور، یدالله، محمدی، حمیدرضا (۱۳۹۸)، تفاوت‌های راهبردی سواحل ایران، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، دوره ۳، شماره ۱، صص ۹۵-۱۱۴.

۱۹. کنین، عبدالحسین (۱۳۹۱)، جغرافیای استان بوشهر، تهران: انتشارات آینه کتاب.

۲۰. متقی، مهدی (۱۳۹۵)، توسعه پایدار و اقتصاد دریایی، تهران: نشر انتخاب.

۲۱. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۲۲. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۲۳. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۲۴. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۲۵. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۲۶. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۲۷. مرکز آمار ایران(۱۳۹۵)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن

۲۸. مرکز آمار ایران(۱۳۹۷)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن

۲۹. مرکز آمار ایرا ن(۱۳۹۸)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن

۳۰. مقصودلو، عبدالوهاب (۱۳۹۰)، مرجان‌های سخت آب‌های ساحلی ایران در خلیج فارس، تهران: انتشارات موسسه ملی اقیانوس‌شناسی.

۳۱. مهندسین مشاور مآب (۱۳۹۹)، مطالعات آمایش سرزمین استان بوشهر، بوشهر: سازمان برنامه‌وبودجه.

32.Bryman, A. (2007). Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research. Journal of Mixed Methods Research, 1, 8-14.

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.

33. Corbin, J., Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

34. Creswell, J.W. (1994) Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches, London: SAGE Publications.

35. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. Journal of counseling psychology, 52(2), 224.

36. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. Educational Researcher, 33, 14-12.

37. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. Journal of Mixed Methods Research, 1, 112-21.

38. Persian Gulf Studies. (2019). Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf, Tehran: University of Tehran

39. Reinharz, S. (1 992). Feminist Methods in Social Research. New York: Oxford University Press.

40. The Encyclopedia of The Middle East. (2020). The Encyclopedia of The Middle East and North Africa, London: Routledge.